

АНДРАШ БЕРКЕШІ, ДЬЕРДЬ КАРДОШ

СПИСОНОСШІ

**АНДРАШ БЕРКЕШІ
ДЬЄРАДЬ КАРДОШ**

РОМАН

ВИДАВНИЦТВО ЦК ЛКСМУ „МОЛОДЬ”

Київ 1962

У цьому документальному романі сучасні угорські письменники А. Беркеші і Д. Кардош розповідають про діяльність таємної націоналістичної шпигунської організації угорських расистів — «Списоносці», що протягом чотирьох десятиліть діяла в Угорщині, а після встановлення в країні народної влади перебазувала свої сили на Захід. «Списоносці» ведуть підривну роботу проти Радянського Союзу, а також інших країн соціалістичного табору. В 1956 році, опираючись на ворожі угорському народу елементи, вони організували контрреволюційний заколот в Угорській Народній Республіці.

В центрі роману — колишній хортістський офіцер, материй шпигун, хитрий провокатор, один з організаторів «Списоносців», який керується в житті єдиним гаслом: «Мета виправдовує засоби».

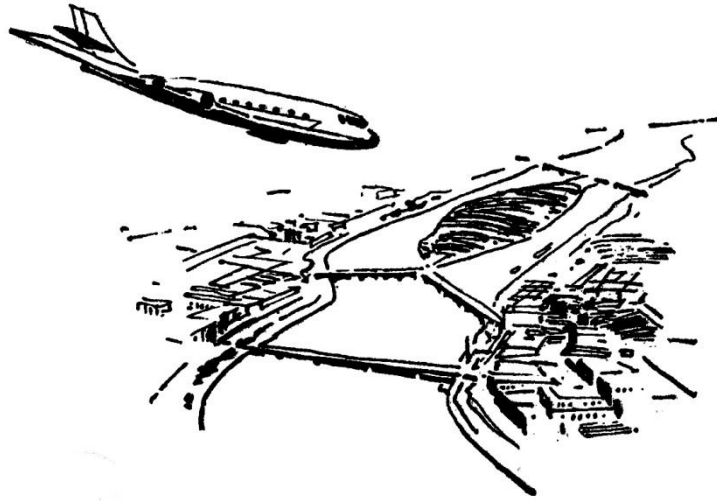
Відчуваючи, що наближається кінець, цей політичний авантюрист пише спогади, в яких яскраво розкриває злочинну, антинародну діяльність терористичної організації.

Роман виховує в читача пильність, непримиренність до ворога.

Твір видається в Радянському Союзі вперше.

Скорочений переклад з угорської
М. В. Лембака та О. Д. Барана.

Художнє оформлення та ілюстрації *В. І. Пойди.*

За кілька хвилин до десятої Міклош Герендаш вийшов з торговельного представництва і попрямував у посольство, яке було поруч. За домовленістю, посол мав прийняти його о десятій годині.

Герендаш приїхав до Берліна на переговори в торговельних справах. Але тепер мусив просити допомоги в угорського посольства у питанні, яке зовсім не стосувалося його відрядження.

Два дні тому в кафе на Фрідріхштрассе він зустрів Марію Перлак. Ця дівчина ще у 1949 році емігрувала з Угорщини і тепер жила в Західному Берліні. Вона благала Міклоша поклопотатися перед угорськими властями, щоб їй дозволили повернутися на батьківщину. Спочатку Герендаш і слухати не хотів про це. Адже Марія зрадила батьківщину і його. Але коли дівчина щиро розповіла про злигодні, яких зазнала на чужині, Міклош вирішив допомогти їй.

Коли він увійшов до кабінету посла, з-за стола підвівся широкоплечий, кремезний чоловік і рішуче попрямував назустріч гостеві.

Міцний потиск руки посла, його лагідний, уважний погляд зворушили Міклоша, і він відчув себе як дома.

— Прошу, сідайте, товаришу Герендаш,— показав посол на крісло.— Я знав, що ви в Берліні, мені навіть в основному відомо, чого ви приїхали.

— Пробачте, але я просив прийняти мене в справі, яка не стосується мого відрядження.

— Слухаю вас,— ввічливо посміхнувся посол.

— Мушу попередити, що я затримаю вас досить довго.

На Міклоша дивилися щирі, допитливі очі.

— Можу приділити вам півтори години. Якщо цього часу не вистачить, а справа важлива,— ми закінчимо розмову пізніше.

— Дякую. Думаю, півтори години цілком вистачить. Посол відкрив коробку з сигаретами.

Прошу, закурюйте, розповідайте.

Міклош багато чув про посла. Про нього говорили як про людину з чималим життєвим досвідом. Але зустрічатися з ним Міклошу не доводилось, і тому Герендаш, запалюючи сигарету, з великою цікавістю розглядав його. Послові вже, мабуть, перевалило за п'ятдесят, але він був по-молодечому рухливий, в постаті відчувалися сила і спокій. Зморшки на обличчі зовсім не пасували до м'якої блакиті очей. Певно, то лишили сліди важкі життєві випробування.

Міклош глибоко затягнувся, випустив струмінь диму і почав розповідати. Посол, не перебиваючи його жодним словом, спокійно слухав. Коли Міклош закінчив розповідь, у кабінеті на кілька хвилин запанувала тиша. Посол замислився, потім підвівся, підійшов до стола і зняв телефонну трубку.

— Нехай зайде до мене товариш Геде. Дякую.

Він поклав трубку і знову сів у крісло.

— Товаришу Герендаш, прошу не ображатися на мене, але я змушений вам зробити зауваження. Очевидно, ви не обізнані з обстановкою в Берліні, в усякому разі не знаєте її добре. Західний Берлін кишить шпигунами, тут сила-силенна всіляких агентур. Не заради красного слівця скажу, що західний сектор міста — це база імперіалістів на тілі соціалістичних держав. Це політична і шпигунська кухня, де невпинно, постійно готується вариво різноманітних провокацій. Ви зробили помилку, почавши розмову з сумнівною людиною, яка прийшла до нас з ворожого табору. З вашої розповіді випливає, що в даному разі ми маємо справу не з провокацією, але треба бути обережним. Про обережність ніколи не слід забувати.— Помітивши розгубленість на обличчі Міклоша, посол посміхнувся і додав: — Не ображайтеся за відвертість, але, повірте, з вами все могло трапитись і ми нічого не знали б.

— Товаришу посол, ви маєте рацію. Ваш осуд цілком справедливий, і я зовсім не ображаюсь.

— Ну, не перебільшуйте,— посміхнувся посол.— Це не осуд. Я тільки висловив свої спостереження. Між іншим, справа мене зацікавила. Треба негайно спитати про рішення компетентні органи в Будапешті.

У двері постукали. В кімнату ввійшов невисокий сивий чоловік в окулярах.

— Товаришу Геде, на підставі інформації товариша Герендаша складіть текст телеграми Міністерству іноземних справ. Коли закінчите, зайдіть до мене, я завізую телеграму, і ви відправите її в Будапешт. Надійде відповідь — доповісте позачергово. А ви,— звернувся посол до Міклоша,— через товариша Геде, будь ласка, інформуйте нас про дальший розвиток подій. А якщо буде потрібно, звертайтеся прямо до мене.

Коли Марія повернулася, Райнаї ще не було дома. Вона застала у віллі тільки Пауля Вехтера. Офіційно він вважався садівником, але Марії було відомо, що Вехтера до Райнаї прислав генерал Гелер який знав його ще з тих часів, коли Вехтер був унрер-офіцером вермахту і служив у німецькій військовій розвідці — абвері. Невідомо, що робив цей «тихий» пруссак під час війни, але начальство, безперечно, довіряло йому і тому надіслало в розпорядження Райнаї. Від Райнаї він одержував інструкції. Проте Марія не мала сумніву в тому, що Вехтер тримав безпосередній зв'язок з Геленом і що в його обов'язки входив навіть контроль над Райнаї.

Вехтер був садівником, швейцаром, шофером, виконував різні роботи на віллі, а коли провадилась якась операція, виступав у ролі охоронця. Він добре розумівся на зброї, колись навіть успішно склав екзамен на майстра-зброяра. Вехтер проявляв півки у фотолабораторії, встановлював мікрофони, якщо виникала потреба записати якусь розмову, був непоганим слюсарем, дбайливо доглядав «оппель». Найчастіше Вехтера можна було бачити в гаражі, де містилась його майстерня.

Погляд у Вехтера завжди підозріливий, допитливий, контролюючий.

От і зараз, тільки-но рипнула хвіртка і Марія ввійшла в сад, як з'явився Вехтер. Він вийшов з-за гаража.

— Доброго ранку, Вехтер.

— Доброго ранку, панночко.

— Дзвонив хтось чи, може, пошта була?

— Ні.

— Пан полковник ще не приїхав?

— Ні.

— Вістей від нього...

— Не було.

— Машина в якому стані?

— Можна користуватися, але потрібна деяка профілактика.

— Добре, дякую, Вехтер. Хто б не питав — мене немає дома. Я працюватиму в своїй кімнаті.

— Зрозумів.

Марія говорила неправду. Хай Вехтер думає, що вона готує доповідну записку.

Дівчина поспішила в свою кімнату, замкнула двері і лягла на канапу. Добути документи... Але як? Акаш Райнаї живе на першому поверсі в двох суміжних кімнатах. Одна править йому за кабінет, друга — за спальню. Від'їжджаючи, полковник замикає обидві кімнати. Те саме робить і на ніч. До того ж документи лежать у сейфі... Боязко. Марія пригадала свою розмову з Райнаї, яка відбулася два тижні тому. Чи не видала вона себе тоді, чи не запідозрив її полковник? Нерви були такі напружені, що дівчина майже не володіла собою. Райнаї нібито не звернув уваги на той випадок. Але хто знає, чи не виникла в нього якась підозра? Він був досвідченим фахівцем своєї справи, і прочитати думки на його обличчі було неможливо. Марія намагалася заспокоїти себе: Райнаї вже не той, яким був колись, — втомлений, нервовий і свою роботу виконує майже автоматично. Відтоді, як він почав писати спогади, його мучить сумління.

Того вечора, зайшовши до Райнаї, Марія побачила його за письмовим столом. Він здавався зовсім надломленим. Перед Райнаї лежав рукопис, але полковник не писав. Сидів замислений. Марія помітила на його чолі дрібні краплинки поту.

Вона доповіла, що згідно з планом підготувала перехід інженера-хіміка Курта Цігера. Потім дістала пляшку коньяку.

— Ви теж вип'єте, дядьку Акош? — втомлено спитала вона.

Тепер особливо було помітно, як постарів Райнаї. Старість лишила полковника наодинці з жахливими переживаннями та спогадами.

— Ні, дякую,— прокректав Райнаї.— Чому це ти, Маріє, почала частенько прикладатися до пляшки?

Він був у дуже поганому настрої.

— Знаєте, дядьку Акош, є така робота, яку може виконувати тільки людина з притупленим мозком. А алкоголь притуплює розум і разом з тим робить людину сміливішою. Вам краще це знати. Солдатам перед атакою видають ром.

— Не знаю, на що ти натякаєш, Маріє.

— А так— базікаю собі, та й годі. На жаль, я народилася жінкою і, хоч як намагалась, не позбулася зайвої балакучості. Не звертайте на мене уваги...

Райнаї спробував заспокоїти Марію, голос його став лагідним, тихим і дружнім.

— Я розумію тебе, Маріє,— співчутливо сказав він, потираючи лоба.— Важке наше життя. Якщо хочеш, я дам тобі пораду.

Марія подивилася на нього і знову відсorbнула з чарки.

— Перед іншими по можливості приховуй свій душевний стан. Я давно знаю тебе, можна сказати, почуваю себе твоїм батьком. Але інші? Інші можуть невірно зрозуміти тебе. А це небезпечно.

— Мене вже не дуже цікавлять міркування інших. Я хочу зрозуміти себе. Як було б добре, коли б я змогла збоку глянути на себе — бути одночасно і обвинувачем, і адвокатом — захисником своїх вчинків...

— Тоді? — запитав Райнаї.

— Що тоді?.. Дядьку Акош, правда, ви мене вірно зрозумієте?

— Так, можеш спокійно говорити далі.

— Здається, я б тоді з огидою відвернулась од себе. Але тільки тоді. А так ні... Так я не можу засудити своїх вчинків. І де тільки починається, де кінчається честь, яку треба поважати, де межа виконання обов'язків?..

— Чому ти повинна відвертатись од себе?

— Ще давно... дуже давно я з огидою дивилася на повія. Я їх зневажала, ставилася до них з презирством, як до дешевих продавщиць любові, з якими порядна людина навіть говорити не захоче.

— Маріє, ти ж не повія.

— Ні?.. Так хто ж тоді я? Я тільки формально вважаюсь нареченою вашого сина. Ким я стала? Я не повія, тому що мій фіговий листок має національний колір? Ще два дні тому я була з Куртом Цігером... А хто буде завтра? Той, кого мені назвуть, бо вже не я розпоряджаюсь своїми почуттями! І все це нібито в інтересах батьківщини... Ви теж цього вимагаєте. Так, так, ви санкціонуєте все це...

Того вечора Марія довго істерично ридала.

Даремно вона показала свою слабкість. Хто знає, які почуття викликало це в Райнаї. Можливо, Гелен уже стежить за кожним її кроком?!

Знадвору почувся сигнал. Дівчина встала з канапи і, виглянувши у вікно, побачила полковницький чорний «оппель», який уже звернув до воріт вілли. Полковник Райнаї повернувся з Мюнхена.

Американська шпигунська організація під назвою центральне розвідувальне управління (СІА) не тільки координує американське політичне, економічне, військове, технічне шпигунство і підривну роботу, але є верховною організацією таємних служб союзних Америки держав. СІА утворило у західній частині столиці Німецької Демократичної Республіки найбільший в Європі шпигунський центр, центр диверсантів і провокатор...

Підполковник Коронді запросив керівників підрозділів на бесіду. Він ходив туди й сюди по кімнаті і, закривши руки за спину, говорив.

Підполковник був уже в літах. Більше десяти років працював він на цій роботі. Це була досвідчена, вдумлива, сувора людина, яка пережила немало всіляких життєвих бур.

— На черговій паризькій сесії НАТО було прийнято рішення прискорити воєнні приготування. На цій сесії було також вирішено широко розгорнути під керівництвом центрального розвідувального управління і підривну діяльність проти країн Східного блоку. Для здійснення плану управління залучило до своєї роботи цілий ряд західнонімецьких і західноберлінських організацій, головну роль серед яких відіграє федеральне бюро розвідки на чолі з генералом Геленом — тим самим Геленом, що під час другої світової війни був начальником одного з відділів генерального штабу гітлерівської армії.

У двері постукали. Ввійшов молодий лейтенант і попросив дозволу доповісти.

— Прошу.

— З Міністерства закордонних справ одержано спішне повідомлення. Просять негайно висловити свою думку в цій справі.— Лейтенант подав аркуш паперу.

Коронді сів за письмовий стіл і уважно прочитав листа. Потім обвів очима присутніх офіцерів, і його погляд зупинився на старшому лейтенантові Яноші Када.

— Негайно знайдіть реєстраційні і облікові матеріали про осіб, згаданих у повідомленні. Про зібрані дані прошу доповісти старшому лейтенантові Када.

— Ясно.

— Можете йти.

Через півтори години Коронді закінчив бесіду з офіцерами. Офіцери почали розходитись. Підполковник попросив старшого лейтенанта Када лишитися.

Був вечір, і світло від торшера оповило меблі кабінету тьмяною іржею.

Райнаї втомлено сидів у кріслі і пив чай.

— Як пройшли ці два дні, що ти робила? — спитав він дівчину.

— Минулого разу я розмовляла з інженером Цігером. Спочатку він вагався. Знаєте, дядьку Акош, мене дуже бентежила ця справа. Я викликала інженера по телефону. Він висловив бажання негайно зустрітись зі мною, запросив до себе. Хоч Цігер набрид мені гірше гіркої редьки, та все одно — я вирішила довести справу до кінця, пішла і пробула з ним цілий день.

— Тоді, бачу, ви приємно провели свій час,— засміявся Райнаї.

— Але, дядьку Акош,— посміхнулась Марія,— від вас янкі, мабуть, не вимагають того, чого від мене цей Цігер?

Полковник, хоч був у поганому настрої, засміявся.

— Не забувай, що ти вродливіша, ніж я,— відповів він.— Так що ж вирішив наш друг?

— Переходить до нас. Признався, що не може без мене жити.

— Це добре, донечко. Тепер він буде завжди під рукою...

— І я, нарешті, щиро, від усього серця зможу плюнути на нього.

— Аристократці не личить плюватися.

— Колись давно я чула, що деякі аристократки поводяться не так, як я.— Марія мала на увазі баронесу Редеї.

Райнаї теж згадав дружину. Гірка гримаса скривила його обличчя.

— Словом, аристократка може дозволити собі багато дечого,— промовив він,— але плюватися не раджу. Особливо доти, поки твій друг Цігер не розповів про все, що нас цікавить. Але й після того ми не плюнемо на нього, а просто викинемо геть. Назад він уже не піде, бо своїм переходом до нас скомпрометував себе.

— Добре, цього разу не плюватиму. Ви врятували його, дядьку Акош.

— Маріє, ти знаєш: я ніколи не захоплювався зрадниками. Але я не забуваю, що, кінець кінцем, ми живемо з них.

— От вам і одна з десяти сучасних заповідей: шануй зрадників, і довго житимеш на землі.

— Бачу, в тебе біблійний настрій, але облишмо жарти. Як ви домовилися з Цігером?

— За вашим наказом, дядьку Акош, я пішла значно далі нашої попередньої мети. Протягом кількох днів Цігер заступатиме головного інженера. В цей час у нього буде і ключ від сейфа головного інженера. Без зайвих труднощів я зможу зробити воскові відбитки з ключа. Думаю, що матеріали в сейфі все ще цікавлять нас?

Гельмут, маючи в себе ключ, зможе там дещо розглянути.

Райнаї, замислившись, курил сигарету.

— Незрозуміло. Якщо ключ у Цігера, то чому він сам не може принести матеріали? Чому ми повинні ускладнювати справу, ставити під загрозу Гельмута?

— А тому, дядьку Акош, що цей мамула не наважиться випорожнити сейф, він побоїться взяти матеріали в портфель і принести їх сюди. Правда, так було б набагато простіше, але я ніяк не можу влити ні краплі сміливості в цього хробака. Єдине, що я можу витиснути з нього,— це відбитки ключів. Але справа не тільки в ключах. Навіть тоді, коли Цігер буде з нами, сейф не перестане цікавити нас. Хіба не так?

— Добре, Маріє. Ти маєш рацію. Працюєш чудово. Нам треба насамперед добути відбитки.

— З цієї справи треба вичавити якнайбільше. Я за неї дорого заплатила і хочу, щоб усе це не пропала даремно.

Вона відкинулася на спинку крісла і пильним поглядом обвела кімнату. На письмовому столі нічого не було, крім чорного мармурового письмового приладдя, осяяного багряним світлом.

Сейф... Серце Марії забилося частіше, хоч дівчина намагалася бути спокійною. Із замка сейфа звисали ключі. Погляд дівчини немовби прикипів до бурої шафи, до блискучих ключів...

— Дорога Маріє, твоя робота не пропаде даремно. Це не перше твоє завдання, ти давно пройшла своє перше хрещення. Я певен, що тобі пощастить, як і завжди. Тільки ти чомусь сьогодні надзвичайно збуджена.

— Це від огиди...

— Я розумію тебе, але згодом і це мине! Сонце теж іноді світить на сміття, але воно від цього не стає брудним.

— Дякую, дядьку Акош, без вас моє життя було б значно важчим.

— Коли ти знову перейдеш на той бік? Коли зробиш відбитки?

У мозку Райнаї вже роїлися думки: Гельмут дістане наказ і піде випорожнювати сейф, вірніше, фотографувати матеріали. Але кому ж найкраще передати ці матеріали? Німцям, американцям чи англійцям?

— Я призначила йому побачення на середу або на четвер.

— Правильно, все гаразд...

— Дядьку Акош, дайте, будь ласка, вказівку Вехтеру, щоб він зробив ключі з тих відбитків, які я принесу.

— Так, так...— старий зітхаючи підвівся і підійшов до стола. Зняв трубку внутрішнього телефону.— Вехтер? Прошу вас зробити ключі з тих відбитків, які принесе вам панна Перлак. Ні, ще немає. Скоро буде. Постарайтеся бути точним, бо від вашої роботи залежить проведення важливої операції. Зробіть послугу панночці у цій справі. Гаразд. Дякую. Вехтер зробить ключі. Цій людині немає ціни...

— Ви маєте на увазі його розум?!

— Люба дитино, кожного треба використовувати там, де він справжній майстер. Його голова нам не потрібна. Ні ти, ні я не змогли б зробити того, на що здатний Вехтер. Ми не маємо навіть уявлення про слюсарську роботу. Я поважаю спеціалістів.

— Нехай бог благословить фізичну працю. Хочу вам сповістити ще одну цікаву новину. Ви чули що-небудь про операцію «Гевтонський меч»?

Райнаї приголомшено глянув на дівчину і, намагаючись приховати своє занепокоєння, спитав:

— Де ти чула про це?

— Щось розповідав Цігер.

— Що саме розповідав?

— Студія ДЕФА готує чи вже випустила документальний фільм з такою назвою.

— Так? І що ж?

— Постановники фільму намагаються довести, що Шпейдель і Герінг у 1934 році підготували вбивство короля Югославії Олександра і французького міністра Варто. На думку Цігера, цей замах названо операцією «Гевтонський меч».

Марія підвелася, пройшла до книжкової шафи і байдуже сказала:

— Відверто кажучи, я не цікавилась. Це справа двадцятип'ятирічної давності. Хай документують що хочуть. Кого сьогодні може схвилювати ця історична давнина? Мене не цікавить операція «Гевтонський меч». Мене більше цікавить операція Цігера,— Марія почала розглядати книжки на полиці.— Ти дивись, дядьку Акош купив роман Саган.— Вона взяла тоненьку книжечку і почала перегортати сторінки.— Сподобалась?

— Поклади книжку на місце і йди сюди. Сідай. Вип'єш чого-небудь?

— Ні, відтоді, як ви зробили мені зауваження, я майже не п'ю,— Марія кинула на стіл книжку і сіла.

— Слухай, Маріє. Сьогодні вночі ти ще раз повинна перейти на той бік...

— Сьогодні?.. Дядьку Акош, це неможливо. Сьогодні я не зможу перейти.

— Ти мусиш це зробити! — сказав Райнаї рішуче.— Треба довідатись, чи нема чого у фільмі про Угорщину. Коли є щось, то в зв'язку з чим. Дуже важливо...

Марія здивовано поглянула на старика.

— Не второпаю. Хіба ви знаєте про цю операцію?

— Знаю, і тому мені дуже потрібні подробиці про фільм.

— Навіщо? Адже випуску фільму ми не зможемо перешкодити, як не зможемо заборонити демонструвати його.

— Маріє, не сперечайся. Ти повинна сходити на той бік...

Він намагався посміхнутись.

— Зараз, я не зможу, дядьку Акош. Зараз ні. Я дуже боюсь...

— Ти не боялась брати участь у значно складніших операціях! Якщо хочеш, я подбаю про твою охорону.

— Ні, справа не в цьому. Я відчуваю, що не справлюся. Втомилась. Не можу зосередитись...

— Маріє, мова йде про мене, зроби мені послугу...

— Вам?..— Вона запалила сигарету.

— Так, Маріє. Я міг би тобі наказати, але я прошу. Зробиш це для мене?..

Марія не відповіла. Тільки глибоко затягнулася димом, їй пощастило. Райнаї повірив, що вона справді боїться, їй вдалося приховати радість, з якою вона збиралася переходити зону. Досі Марія добре грала і своєю роллю була задоволена. Найголовніше зараз — відвести од себе підозру і добути ключі...

— Гарзд. Я перейду...

Райнаї глибоко замислився. Тепер він уже каювся, що виявив занадто велику цікавість до фільму.

— Отже, перейдеш? Дякую. Відшукай Інґріду, порадься з Арнольдом. Будь обережною. Сьогодні тільки перекажеш їм завдання. Не призначай великих строків виконання. Хай працюють швидко.

— Добре, дядьку Акош, я зараз вирушаю. Можна поїхати машиною?

— Звичайно, якщо тільки Вехтер полагодив зчеплення.

— Дякую. Будь ласка, дядьку Акош, перевірте, чи все справно в машині, бо я в ній нічогосінько не тямлю. Мені не хотілося б мати ускладнення через якісь несправності.

— Добре, Маріє, я огляну машину.— Райнаї підвівся і вийшов з кімнати.

Марія чула його кроки в коридорі. Вона притисла руку до грудей. Серце, здавалось, виривалося з грудей. Затамувавши подих, прислухалась. Ага, він зійшов униз, ось під його важким тілом зарипіли дерев'яні сходи. Тепер він повернув у двір.

Марія миттю опинилася перед сейфом. Витягла з кишені жакета розігрітий рукою віск. Прислухалася. Тиша. Райнаї зараз підходить до гаража, тепер входить усередину. Треба діяти. Тільки швидше... Дівчина хотіла витягти ключ з замка, але це в неї ніяк не виходило. Вона смикнула. Ключі дзенькнули, наче дзвін на сполох. Знов прислухалася. Її охопив жах. Здалося, ніби знадвору вже біжать люди. Ось-ось ввірвуться в кімнату. Проте в будинку, як і раніше, панувала тиша, не було чути жодного звуку. Тільки серце шалено билось.

Дівчина знову взялася до роботи. Ось, нарешті, ключ уже в її руці. Тепер треба діяти спокійно і вміло: якщо відбиток буде неточним — усе загинуло. Марія обережно вдавила ключ в м'яку воскову масу, потім обережно витягла його. Відбиток був чистий.

Дівчина вже не тремтіла. Хвилювання, здавалось, минуло. На всякий випадок вона зробила ще один відбиток. Працювала блискавично. Дорогоцінний шматочок воску Марія поклала в маленьку коробочку, і все разом сховала в кишеню жакета. Ключ знову був на своєму місці. Марія ледь доторкнулася пальцем до в'язки ключів. Вони перестали хитатися і висіли нерухомо, як і раніше.

Коли Райнаї повернувся, Марія спокійно сиділа і читала роман Саган.

У кімнаті Герендаша задзеленчав телефон. Дзвонила Марія.

— Я на машині,— почувся її схвильований голос.— Де ви можете сісти до мене?

— Де хочете, але, майте на увазі, я ще не дуже добре знаю місто,— відповів Міклош.

— За чверть години я буду на Північному вокзалі — це недалеко від готелю «Нева».

— Гарзд. Я чекатиму вас.

Похапцем одягаючись, Міклош пригадав те, що казав йому посол. Подзвонив туди. Трубку зняв черговий.

— Товариш Геде ще в кабінеті?

— Його немає, але він може бути з хвилини на хвилину, його викликали. Одержали телеграму з Будапешта.

— Прошу вас, скажіть товаришеві Геде, щоб він зачекав мене в посольстві. Десь через півгодини я буду в нього. Так, так, через півгодини— Дякую.

За чверть години перед зруйнованим Північним вокзалом він сів у «оппель», і вдвох з Марією вони поїхали в напрямі Оранісабурзьких воріт.

— Ви ще не передумали? — запитав Міклош, милуючись профілем дівчини.

— Мені хочеться, щоб моя справа була вирішена якнайшвидше.

— З нашого боку перешкод немає.

— Я теж зробила перший крок,— посміхнувшись, мовила Марія.

В цю мить їхні погляди зустрілися: в очах Міклоша заграли вогники, а Маріїні очі світилися лагідністю.

— Будь ласка, підвезіть мене до посольства. Я на кілька хвилин затримаюсь там у справах.

— Гаразд, але я не можу підвезти вас до самого посольства. Там поблизу є зупинка електрички. Я туди під'їду і чекатиму вас.

— Чудово! Але ви не ображаєтесь, що я примушую вас так довго возити мене?

— Що ви, навпаки, я вважаю це своїм іспитовим строком.

— Невже, а чому?

— Думаю дома працювати шофером таксі. Як ви гадаєте, зможу я?

— Гадаю, що над цим ви ще встигнете подумати. Між іншим, іспит проходить у не зовсім відповідних умовах: адже в Берліні легше водити машину, ніж у Будапешті — тут вулиці набагато ширші.

— Розкажіть щось про Будапешт. Там багато руїн?

— Руїн?

— Я маю на увазі руїни після подій п'ятдесят шостого року.

— Я мушу сказати, що це пуста балаканина. Будапешт тепер красивіший, ніж будь-коли.

Побачите.

— Ви справді думаєте, що я побачу його?

— Впевнений у цьому.

Машина мчала мостом над Шпрее.

— Міст Ержебет ще не відбудовано,— сказав Міклош.

— Знаю. Я всім цікавлюся. Вулицю Ракоці забудовують подовжніми галереями, а вулиця Аттіли Йожефа вже освітлюється неонам.

— Не зовсім свіжі ваші відомості. Неонове освітлення вже є і на вулиці Кошута та й на інших вулицях. А коли ми повернемося на батьківщину, хтозна на скількох вулицях воно вже буде.

— Повернемося на батьківщину?

— Так. Повернемося, Маріє.

Тут Міклош вийшов з машини і поспішив до посольства.

Геде працював у своєму кабінеті. Коли ввійшов Міклош, він підвівся з-за стола, і вони мовчки потиснули один одному руки. Геде взяв з стола аркуш паперу і подав його Міклошу. Це була телеграма. Герендаш схвильовано пробіг очима її рядки... Потім полегшено зітхнці і мовчки віддав.

— Швидко надійшла відповідь? — тихо промовив Геде.

Міклош кивнув головою.

— Отже, вона може повернутися на батьківщину? — якось дивно забринів його голос.

— Так, може.

Вже на вулиці Міклош спохватився, що забув капелюха в посольстві. Та повертатись по нього йому не хотілося, хоч на місто впав густий туман і сіяла холодна вечірня мжичка.

Тільки-но Міклош сів у машину, наповнену тютюновим димом, Марія включила мотор.

— Куди вас везти? — запитала вона. — Вам ще кудись треба?

«Чого це я нічого не кажу про телеграму, — думав Міклош, — чому, сівши в машину, я не з цього почав розмову?» Він і досі мовчав, спостерігаючи, як старанні двірники витирають на склі срібну імлу.

— В мене більше немає справ. А ви сьогодні чого виїхали?

— В мене були справи, тому й мусила виїхати. Я дістала завдання, на яке зважилася не одразу, але дуже зраділа, що можу виїхати.

— Вас послав Райнаї?

— Так.

— Із завданням?

— Так. Може, розповісти?

— Потім розкажете кому слід. Ну, я вас вислухаю, але що з того?

— Ви маєте рацію, хоча є в мене і таке завдання, про яке я мушу негайно повідомити. Я повинна переманити в західний сектор одного інженера. Треба, щоб тутешні власті вжили відповідних заходів. Я напишу про все це, а ви передайте туди, куди вважаєте за потрібне. Гарзд?

— Добре, Маріє.

— Ви не помічаєте, що я розмовляю так, ніби про мій перехід сюди вже все остаточно вирішено?

— Я вірю в це...

— Це дуже благородно, Міклоше, що ви підбадьорюєте мене. Словом... словом, Райнаї думає, що я виконую завдання. А я відчуваю себе просто щасливою. Не ображайтеся, якщо я заберу у вас ще трохи часу... Я зовсім спокійна поруч з вами...

— Ходімо кудись вечеряти і заодно послухаємо музику.

— На жаль, не можу, Міклоше. Це дуже небезпечно. Ще побачать. Що я тоді скажу — чому не займаюся своїми справами? Побудьмо трохи в машині.

— Як хочете. Між іншим, ви заінтригували мене — сказали, що вже зробили перший крок. Як це розуміти? Сподіваюся, ви не подали заяву про звільнення?

— Ні, цього я не зробила. — Марія посміхнулась. — Навпаки, я намагаюсь бути сумлінною. Я почала з інших комбінацій,

— Комбінація, конспірація — це надто чужі для мене поняття. Я ніколи не міг навіть уявити собі, що ви колись цим займатиметесь.

— Я займаюсь? Це — моя професія. Але я впевнена, що зараз готуюсь до останньої своєї операції.

— Знову операція? Дивні слова.

— За цими термінами стоять ще дивніші справи.

— Під «операцією» ви розумієте добуття мемуарів?

— Так.

— Слухайте, Маріє. Облиште ви цей план і не повертайтеся більше туди.

Марія посміхнулась.

— Це наївно і зовсім неможливо, — мовила вона лагідно.

— Чому? Ви боїтеся втратити кілька платтячок та туфельок?

— Не про це мова, невже ви не розумієте? Я не збираюся переносити своє ганчір'я. Я повертатимусь з тим, з чим прийшла. Але що я повинна робити? Якщо мені не дозволять повернутися на батьківщину, шлях туди для мене буде відрізаний, та й тут мене не приймуть. А третього шляху немає... Це я дуже добре знаю.

— Уявімо на хвилинку, що вам не дозволять повернутися. А ви кажете, що немає третього шляху. Тоді — пробачте за таке питання — ви залишитеся на старому?

— Дорогий Міклоше, на старий шлях вороття вже немає.

— Що ж тоді?

— Тоді?.. Я не подумала і висловилася не зовсім точно. Є ще й третій шлях.

— Є?.. Ви не зовсім послідовні, Маріє.

— Ні, помиляєтесь — тепер я дуже послідовна. Марія зупинила машину біля тротуару, підняла на правій нозі сукню і вийняла з-за підв'язки ампулку.

— Що це таке? — сігатав Міклош,

— Це третій шлях.

— Що тут в ампулі? — стривожився Герендаш, коч уже й сам зрозумів, що там і до чого:

— Ціанистий калій.

— Дайте його сюди.

— Не можу. Це, мабуть єдине ваше прохання, Міклоше, яке я не можу виконати.

Відблиски неонового світла від кінотеатру яскраво замигтіли на вікнах машини, освітили Маріїне обличчя. Воно було бліде і страшне. Дівчина нерухожими очима пильно дивилась на Міклоша.

— Навіть тоді, коли я скажу, що третій шлях уже непотрібний? — спитав Герендаш.— Одержано дозвіл — можете їхати в Угорщину.

— Мощу їхати в Угорщину? — вигукнула Марія і щось перехопило їй горло.— Додому? На батьківщину?

Міклош мовчав. Настала тиша. Тільки дрібний дощик тарабанив по крилах машини. Марія повільно засунула ампулку на місце.

— Ви чуєте? — хрипло промовив Міклош.— В ампулі вже немає потреби.

Очі Марії немов ожили. Вона здивовано глянула в схвильоване обличчя Міклоша.

— Ні, не віддам. Може, вона ще знадобиться мені протягом сорока восьми годин. Потім віддам або розтрощимо її разом. Але доти...

— Викиньте геть з голови свої плани. Навіщо ризкувати, коли вже є дозвіл на ваше повернення. Ви тепер у Німецькій Демократичній Республіці —тут ніщо вам не загрожує, а машину можна доставити у Західний сектор. Райнаї повідомлять телефоном, де він може знайти автомобіль. І все! Навіщо ускладнювати справи?

— Не можна, Міклоше. Я повинна повернутися і добути папери.

— Я не дозволяю, Маріє, і можу насильно утримати вас від ризикованого кроку.

— Ви не зробите цього,— рішуче промовила дівчина.— Добути мемуари — це не особиста справа. А втім, може, в якійсь мірі і особиста... Я не хочу повертатись на батьківщину з порожніми руками.

Міклош не відповів.

Коли знову під'їхали до Північного вокзалу, було вже пізно. Прохожих стало менше. В світлі автомобільних фар виблискував мокрий асфальт. Ішов дощ.

— А тепер ми розстанемося,— намагаючись посміхнутись, сказала Марія.— Поцілуйте мене... на прощання. — І, не чекаючи відповіді, вона ледь торкнулася уст Міклоша.— А тепер ідіть. — прошепотіла Марія,— я буду сильною і дуже обережною.

В той час, коли Міклош увійшов у свій номер в готелі, чорний «оппель» під'їхав до гаража грюневальдської вілли.

Марія здавалась холодною і гордою. Зовні ніщо не вказувало її нестримного внутрішнього хвилювання. Вона зняла рукавички і відразу попрямувала до Вехтера. Німець підвівся з-за робочого стола і за звичкою незграбно кивнув головою вітаючись.

— Пан полковник дав вам вказівку виготовити ключ?

— Так,— відповів Вехтер.

— Я прошу, Вехтер, робіть його уважно і точно. Людина, якій доведеться працювати цим ключем, не матиме часу морочитися з ним... Усе повинно йти як по маслу.

— Ключ зробити не важко, аби відбитки були добрі.

Говорив він, як завжди, з холодною байдужістю і коректною ввічливістю. Марія дістала коробочку і віддала Вехтеру. Він одкрив її і обережно вийняв застигли шматки воску. Потім поклав їх на стіл і, взявши лупу, почав розглядати.

Марія переживала справді критичні хвилини, але вдіяти нічого не могла: змушена була зробити цей ключ у Вехтера.

Дівчина пильно стежила за пруссаком, який схилився над відбитком. Пораючись у сумці, Марія стискала пальцями невеличкий пістолет з перламутровою ручкою. Тільки помітить, що Вехтер запідозрив щось,— ані хвилики не вагатиметься. Один заряд у стволі, два — в магазині. Цього вистачить.

Немає сумніву, Вехтер не тільки технічний працівник у цьому домі, але й довірена особа Гелена. Хто знає, де кінчається поле його діяльності? А що коли він уже робив такий ключ, щоб за дорученням Гелена перевірити сейф Райнаї? Якщо це так, то пруссак відразу ж може впізнати відбиток — пам'ять у нього непогана. Тоді все загинуло. І чого він так довго розглядає відбиток, чому мовчить цей мерзений тип?

На облиті Вехтера нічого не можна було прочитати. Він ретельно, з властивою йому поважністю розглядав відбитки, як годинникар розглядає механізм годинника, перш ніж почати лагодити його.

Нарешті, Вехтер обережно поклав на стіл лупу і відбитки.

— Відбитки бездоганні,— вимовив він.— На коли вам?

— На ранок! Можна?

— Буде зроблено.

— Ранком я зайду. Вехтер мовчки вклонився.

«Зайду раненько, щоб він не встиг передати ключ Райнаї»,— подумала Марія, виходячи з гаража.

— На добраніч вам, Вехтер, або вірніше — доброї праці.

Коли Марія збігла по сходах наверх, її зустрів Райнаї. Він стояв на порозі свого кабінету одягнений по-домашньому.

— Я почув, що ти приїхала, зайди до мене ще на кілька хвилин.

— Зараз, дядьку Акош. Ви дасте мені щось поїсти? Я страшенно голодна.

— Заходь, заходь,— запрошував він Марію,— але в мене є тільки печиво.

— Більше нічого й не треба. Я так змерзла, надворі холодна, неприємна погода.

— То, напевне, й випити хочеш? — буркнув Райнаї, посміхаючись і поставив на стіл печиво й пляшку вина.

— Ну, які новини, що ти зробила? — спитав він, наливаючи вино.

Марія сіла в крісло, відкусила шматочок печива і вихилила чарку.

— Дядьку Акош, я була дуже старанною. Багато дечого зробила. Розмовляла з Інґрідою і з Арнольдом. Дала їм відповідні вказівки. Арнольд обіцяв відповісти післязавтра. А Інґрід спочатку треба викликати по телефону, бо вона повинна обміркувати свої можливості.

— Ця жінка завжди все ускладнює...

— Ускладнює, проте працює.

— Правильно. Але мене інколи нервує її педантичність.

— Дядьку Акош, я вже казала вам не раз, що не зовсім добре, коли жінка підтримує зв'язок з жінкою. Для чоловіків у мене є така зброя, як романтика і жіночі принади, а з жінками все це ні до чого...

— Доню моя, але ж Інґрід — стара діва...

— Не така вже й стара,— обірвала його Марія,— всього п'ятдесят років. Сьогодні у своєму дощовику вона була дуже милою і стрункою.

— Пильнуй, доню, ти теж будеш п'ятдесятирічною.

— Ой дядьку Акош, вже не так багато й лишилось.

— Ну, лякатися нема чого. До того часу встигнеш не одного приворожити. А втім, тобі й справді треба подумати про своє майбутнє,— вже серйозно сказав Райнаї.— Ти могла б знайти собі хорошого супутника.

— Що ви, дядьку Акош, при такому житті?

Райнаї нічого не відповів. Він був певен, що Марія кохає Жолта, його сина. Думаючи про це, Райнаї завжди жалів дівчину: адже її сподівання були марні. Коли Райнаї пригадував своїх синів, він відчував себе втомленим і розбитим. Обидва вони далеко від нього... Можливо, вже й не побачить їх. Один з них, Аттіла, який відштовхнув його,— близький батьківському серцю. Про нього Райнаї думає найчастіше, хоч напевно знає, що ніколи не завоює любові власного сина. А старик понад усе на світі жадає любові і поваги саме цієї людини. І другим сином батько колись пишався. А тепер? Райнаї добре знає його і бачить у ньому, як у дзеркалі, своє життя. Син став таким, яким його сформувало і виховало оточення. Пустоцвіт. Але на відміну від свого оточення Жолт не такий злобливий. Райнаї вже не жалів Жолта — йому шкода було себе. Інколи він жадав вічного спокою, але любов до життя ще здатна була стерти з його душі іржу втоми і старості.

Марія стежила за Райнаї. Останнім часом він частенько почав замовкати в розмові. Дівчина знала, що в такі хвилини думки цієї літньої людини линули десь у минуле, борсалися в безсистемних спогадах.

— Можна далі доповідати, дядьку Акош?

Райнаї здригнувся, як пасажир, що прокидається від дрімоти, коли поїзд починає гальмувати.

— Так... доповідай, Маріє. Отже, Інґрід треба викликати по телефону.

— Так. Потім я швиденько відвідала пана Цігера і виготовила відбиток ключа.

— Чудово,— хвалив її Райнаї. В ньому боролися звична професіональна зацікавленість і байдужість. «Яка амбіція, які прагнення і жага до роботи у цієї дівчини!— думав полковник.— Точнісінько така, яким і я був замолоду».

— Ти передала Вехтеру відбиток?

— Так. Він уже взявся до роботи.

— А чому так швидко?

— Зараз ви довідаєтесь. Я ж ще не скінчила. Я розмовляла також з Гельмутом.

— Ти сьогодні справді добре працювала.

— З'ясувала йому завдання. Операція ускладнюється. Річ у тому, що головний інженер, якого зараз заступає Цігер, приїде в неділю і в понеділок уже працюватиме в кабінеті. Отже, нам треба поспішати.

— Ну, то й що?

— Гельмут тільки післязавтра зможе провести операцію. Він післязавтра вранці прийматиме якусь делегацію, і я побачу його на світанку. Ми зустрінемося у залі для пасажирів Східного вокзалу — там не-таким помітним буде наше побачення. Але мені страшенно не хочеться вставати вранці...

Райнаї засміявся і погладив руку дівчини.

— Дорога Маріє, тільки за це самопожертвування ти одержиш орден, коли ми повернемося в Угорщину.

— Ви гадаєте, дядьку Акош, що за цю операцій) мене нагородять?—затанцювали бісики в Маріїних очах.

— Я посвідчу, що ти в ім'я вдалого проведення операції жертвувала всім: своїм життям, жіночою честю і навіть ранковим сном...

Марія пила і сміялася, намагаючись бути веселою, хоч поза спиною пробігали мурашки. Вона добре знала: Райнаї певен, що з поверненням в Угорщину нічого не вийде. «Тобі вже не повернутися додому,— майнула думка.— Але я з задоволенням ще ходитиму по торішньому жовтому листі і милуватимуся чудовою природою острова Маргіт. Підла людино, ти сидітимеш тут до кінця свого вовчого життя і плестимеш далі павутиння, в якому сам заплутаюся і в якому загинеш».

— Гарзд, доню,— насилу підвівся полковник.— Пора спати. Ти справді-таки сьогодні зробила багато. Але святкувати перемогу ще рано — те, що в сейфі, ще не в наших руках.

— Дядьку Акош, не будьте легкодухим. Нам пощастить, бо так треба. Ця робота мені до серця. Ви знаєте, як мене підбадьорюють огида і ненависть до Цігера...

— Знаю, Маріє. Твоя правда — нам пощастить.

— Щоб не було ускладнень під час переходу зони, не завадило б і машині надати відповідного вигляду.

— Звичайно, доню. Я дам Вехтеру вказівку причепити до машини дипломатичний номер і оформити необхідні документи.

— Тоді все піде дуже гладко. На добраніч, дядьку Акош.

— Та й тобі нехай добре спиться.

Марія ще довго не змикала очей, але, нарешті, втома перемогла, і вона заснула тривожним сном.

Наступної ночі Марія знову не спала. Вона лежала з розплющеними очима у темній кімнаті на канапі. Вже, мабуть, було за північ. Вуличний гомін давно затих.

Минуло години півтори з того часу, як пішов професор Бехер. Марія чула, коли Райнаї провів його до воріт. Дівчина думала, що полковник ще повернеться в кабінет, але він одразу пішов у свою спальню. Ще з півгодини падало світло на трав'яний килим саду. Потім вілла потонула в чорному мороці. І тільки на вулиці тьмяно світилися плями ліхтарів.

Сьогодні ввечері завітав до них лікар — професор Бехер,— бо Райнаї жалівся на ревматизм.

Чай подавала Марія, і їй страшенно набридало безугавне базікання двох людей про політику.

— Ні, друже,— казав професор,— ми нічого не вдіємо... Ті фактори, що формують історію, суспільні перетворення,— сильніші за нас. Кожна перешкода на їх шляху — це зубочистка проти бетону. Проти законів розвитку ми можемо виступити лише з нашими нейлоновими виробами. Але, дорогий друже, цього занадто мало. Звичайно, таке старе луб'я, як ми з вами, вже не зможе пристосуватися до якогось нового суспільного ладу. На щастя, ми вже і не маємо в цьому потреби. Нам доведеться нюхати квітки знизу в той час, коли над нами атомна енергія служитиме комунізму.

— Дорогий докторе,— посміхався Райнаї,— ви коли-небудь приголомшите мене тим, що станете членом комуністичної партії або виступите з трибуни як прихильник міжнародного руху за мир.

— Помиляєтесь, полковнику, я не стану членом комуністичної партії, та й не бажаю виступати ні з якої трибуни, крім університетської кафедри. До того ж я не люблю комуністів. Громадяни занепадаючого Риму теж не любили варварів, що йшли зі Сходу, але це не спинило переселення народів. Трухлява споруда західноримської імперії повалилася — і це було цілком закономірним. Це повинно було трапитися незалежно від того, подобалися комусь більше розбещені римляни чи дужі, непереможні варвари. Сьогодні я римлянин, хоч знаю, що імперія загине. Інакше не може бути.

— Розумію, розумію, професоре, мені здається, що ви останнім часом частенько перечитували Шпенглера!¹

— Ви завжди мене не так розумієте, пане Райнаї. Я маю на увазі не крах західної культури, а лише банкрутство устрою і форм життя на Заході. Ми прикипіли до цих закостенілих форм життя, до їх прокрустового ложа. Я вже не можу та й не хочу звідти підводитися, хоч усвідомлюю, що це ложе хитке, незручне, несучасне. За часів Тіберія, Калігули, Клавдія чи Нерона я не став би християнином. Я й надалі молився б старим остогидлим мені богам, в яких, між іншим, я зовсім і не вірив би. Не став би я християнином навіть тоді, коли б знав, що християнство неминуче переможе. А пізніше... Я не змінив би своїх поглядів, хоч у думках і схвалював би доводи енциклопедистів і передбачав штурм Бастилії. Я ще можу думати, але в мені вже мало енергії і бажання порвати з минулим, до якого я прив'язаний забобонами, своїм вихованням, звичками і любов'ю до комфорту. Я усвідомлюю і бачу: який запеклий опір не чинитиметься — переможуть комуністи. Правда, переможуть без мене. Словом, я не вступатиму до партії комуністів уже хоча б тому,— розв'язно зареготав Бехер,— що не хочу позбавити себе вашої дружби.

Двоє чоловіків попивали чай. За столом точилася звична для них, нескінченна розмова. Професора захопила ця тема.

— Я не віруючий,— говорив він далі,— проте я народився аристократом, був ним усе своє свідоме життя і донині залишаюся. Ознайомився я й з марксизмом. Мене він не привабив, хоч я віддаю належне його теорії. Комуністи переможуть, і через п'ятдесят років ніхто не розумітиме, чому люди не могли усвідомити таких простих речей, як напрям закономірного розвитку людського суспільства.

Марія ще чула відповідь Райнаї, але вже не розібрала слів. Вона поралася в кімнаті: поправила килими, портъери, поклала на місце книжку... В той же час вона раз по раз кидала свій пильний погляд на співрозмовників. Але ті не звертали на неї уваги. Райнаї сидів спиною до вікна.

Марія тихенько відчинила двері на терасу.

— А чи не думаєте ви, мій друже,— чувся голос Райнаї,— що той катаклізм, про який

¹ Шпенглер, Освальд (1880—1936) — німецький філософ-ідеаліст, ідейний попередник німецького фашизму.

ви кажете, буде вторгненням не комунізму, а саме американізму?

— Американізму? Що я можу сказати? Ви знаєте американців. Одного разу я розмовляв з одним їхнім бригадним генералом. Про Рембо¹ він думав, що це нова марка автомашини. Американський дипломат, приїхавши сюди з Праги, зазначив, що такі монументи, як собор святого Вітта в Граді, збіднюють Європу...

Марія працювала тихо, обережно. Двері на терасу вона щільно причинила. «Тільки натиснувши на клямку,— думала вона,— можна помітити, що двері не замкнені». Ще раз перевірила, чи не проходить холодне повітря крізь щілину. Все було добре — порт'єра закривала щілину. Якщо перед сном Райнаї провітрюватиме і цю кімнату, тоді все загинуло — він зсередини замкне двері, і Марія не зможе проникнути туди. А вона неодмінно повинна зробити все сьогодні вночі. «Це твій іспит на зрілість,— стукало в голові.— Ні, все обійдеться гаразд. Ключ від сейфа в кишені, машина готова, навіть дипломатичний номер причеплено».

Чоловіки вже не дискутували. Вони розповідали один одному анекдоти про американців.

Тепер Марія могла вийти. Поставивши порожні чашки на піднос, дівчина попрощалася з професором і Райнаї.

— Завтра я мушу рано встати,— пробачливо сказала вона і попрямувала до дверей.

Бехер кинув їй услід якусь люб'язність, але Марія не почула, що саме, і нічого не відповіла. Вона вже не могла поділити своєї уваги між завданням, яке стояло перед нею, і пустою розмовою.

І от дівчина одягнена лежить у кімнаті і прислухається до шерехів ночі. Очі вже звикли до темряви. Тиша. Чути тільки, як монотонно тарабанить дрібний дощ.

Ключ Марія забрала у Вехтера сьогодні вранці. Здається, він нічого не запідозрив.

Марія засвітила маленький ліхтарик і поглянула на годинник. Пора! Вже початок третьої.

Тихо вислизнула з кімнати. Ще раз перевірила кишені: чи не забула чого? Долоня міцно стискала холодну сталь невеличкого пістолета. В кишені лежали ключі від сейфа, гаража і садової хвіртки.

Безшумно, мов тінь, Марія вийшла з будинку. За мить під її ногами вже шелестів дрібний щербінь, яким було посипано садову стежку. Дівчина прямувала до кабінету Райнаї.

Перед терасою зупинилася. Перевела дух і, обережно ступаючи, зійшла по сходах. Тепер усе залежатиме від того, замкнені двері на терасу чи ні.

Марія озирнулася., Прислухалась. Тиша. Пітьма. Лише бліді плями вуличних ліхтарів ледве-ледве сіріють крізь туманний морок.

Дівчина натиснула на двері. Вони подалися. Ще мить, і вона вже була в кімнаті. Обережно висунула голову із-за порт'єри. В обличчя війнуло душнуватим кімнатним повітрям, змішаним із слабким запахом сигарного диму. «Видно, економка, пані Шлінк, знову натопила звечора»,— подумала Марія, пильно вдивляючись у темряву кімнати. Дівчина тремтіла всім тілом — не допомагали навіть заспокійливі пілюлі, чималу кількість яких вона проковтнула вдень. Серце її несамовито калатало, наче хтось багатопудовим молотом бив по ковадлу.

Марія засвітила ліхтар і спрямувала блідий промінь на двері спальні Райнаї. Світло лизнуло холодну сталь сейфа. Дівчина вийшла з-за порт'єри і тінню ковзнула до сейфа. Погасила ліхтар, намацала щілину і тихо просунула у неї ключ. Він входив тугувато, та нічого не вдієш — це ж тільки копія справжнього ключа. Трохи натиснувши, Марія вставила

¹ Рембо, Артюр (1864—1891) — французький поет.

його в замок. Спробувала повернути... Але що це? Ключ не повертається... Хотіла витягти його — не витягається.. Чоло вкрилося рясним потом. Клятий Вехтер! Ще раз натиснула на ключ, і радість заклопотіла в грудях... Вехтеру таки немає ціни. Ключ ледве чутно заскреготав і повернувся. Двері тихо клацнули і, легенько скрипнувши, відчинилися.

Марія затамувала подих, прислухаючись. Навколо мертва тиша. Довгасте кружальце світла кишенькового ліхтарика обережно почало обмацувати середину сейфа. Документи, папки, картотеки, гроші, дорогоцінності в оксамитових шкатулках. Тут багато цінних документів, але зараз не до них.

Де ж мемуари? Ні примірника, надрукованого на машинці, ні рукопису!

«Не можна нервувати,— намагалася взяти себе в руки Марія.— Все треба оглянути спокійно».

Вона перегорнула папери, але потрібної папки не знайшла. По тілу забігали мурашки, струмками стівав піт. Дівчина мало не заплакала з розпачу. Напружено працювала думка: де можуть бути мемуари, де їх шукати, куди Райнаї подів папери? Якщо немає в сейфі, то вони можуть бути тільки в столі. Тихо, навшпиньках прокралася до письмового стола. Дві крайні шухляди були незамкнені, але промінь ліхтарика наткнувся лише на олівці, чистий папір, квитанції та інший непотрібний мотлох. Середня шухляда була замкнена: лише тепер пригадала Марія, що Райнаї завжди замикав її на ключ.

Дівчина знала, що всі ключі, нанизані на кільце, Райнаї носив у кишені штанів, прикріпивши кільце ланцюжком до одного з гудзиків. Що ж робити? Отак через якусь дрібницю може провалитися добре обміркований план. Очевидно, Райнаї працював над рукописом, замкнувшись після обіду в кабінеті, а коли приїхав Бехер, він не поклав папери в сейф, а похапцем згріб і замкнув їх у середній шухляді.

Марія не мала часу для роздуму. Треба було вирішувати негайно. Шлях назад відрізано. Якщо вона сьогодні не добуде паперів, уранці помітять сліди її нічної роботи, і тоді вже слушної нагоди для нових спроб не трапиться.

Марія скинула повстані капці і рішуче, стиснувши в руці пістолет, попрямувала до дверей спальні Райнаї. Нервовість наче рукою зняло. Мозок працював чітко, як ніколи. Марія подумала, що вся вигадка з ключем була марною, і гірко посміхнулася. Найбільше не хотілося мати справу з спальнею Райнаї. Тепер, що б там не було, треба спробувати. А прокинеться — то піде на вічний спочинок до своїх предків.

Клямка подалася, і крізь щілину в дверях Марія почула важке хропіння літньої людини. Промінь ліхтарика обмацав кімнату. На нічному столику лежала низка ключів. Хоч Марія взяла їх дуже обережно, вони все-таки тихенько дзенькнули. Ліжко зарипіло. Райнаї, муркнувши, перевернувся на другий бік і знову захропив.

Марія вислизнула назад до кабінету і, сівши за стіл, почала підбирати ключі. «Мабуть, аж останній підійде»,— тривожно подумала вона. Але підійшов третій ключ. Промінь ліхтарика впав на коричневу папку. Ось вони — жадані папери! Тут і текст; надрукований на машинці, і рукопис. А зверху лежать сторінки, написані після обіду. Марія, схопивши папку під пахву, кинулася з нею до дверей.

У гаражі вже стояв наготові «оппель» з дипломатичним номером. «Цей Вехтер справді надійна і акуратна людина»,— подумала Марія. Документи вже лежали поруч з нею на сидінні. Марія ввімкнула мотор.

І раптом кров похолола в її жилах: на порозі гаража з'явився Вехтер у пантофлях і піжамі. Заспане обличчя свідчило про те, що він тільки-но прокинувся. Рука Марії схопила холодну сталь пістолета.

«Оппель» повільно виїхав з гаража. Дівчина опустила скло віконця.

— Чому це ви не спите, Вехтер?

— Я зачиню ворота.

— Чи варто було заради цього вставати на світанку? Я могла сама зачинити і вкинути ключ у двір.

— Так надійніше, панночко.

— Як хочете.

Вехтер випередив машину і побіг відчиняти ворота.

«Тільки б виїхати на вулицю, а там я вже врятована,— думала вона.— Не треба виказувати нетерпіння. Чого це він вовтузиться так довго?»

Марія лівою рукою помахала Вехтеру на прощання. «Оппель» поважно посунув у чорний отвір воріт і одразу повернув на вулицю. Марія натиснула ногою на педаль газу...

Літак виринув з хмари, і внизу з'явилася срібляста стрічка Дунаю. Марія сиділа біля вікна, дивилася на обриси рідної ріки, і очі світилися нестримною радістю. Міклош помітив це і міцно потис Марії руку. Рука була холодна, наче залякла... Незабаром стихли мотори, і велетенське тіло літака граціозно попливло, м'яко торкаючись своїми колесами шорсткого бетону.

Будапешт.

Марія зачаровано спостерігала метушню на аеродромі. Після митного огляду до них підійшов молодий лейтенант прикордонних військ.

— Міклош Герендаш?

— Так.

— Марія Перлак?

— Так.

Це перше слово на рідній землі вимовила вона тремтячим від хвилювання голосом.

— Прошу пройти зі мною.

Лейтенант провів їх у невеличке службове приміщення. Назустріч із-за стола вийшов невисокий, але кремезний чоловік.

— Старший лейтенант Янош Када,— відрекомендувався він, потиснувши прибулим руки.— З щасливим поверненням у Будапешт. Мені доручили вести справу Марії Перлак,— додав він, глянувши на дівчину, яка вся тремтіла.— Заспокойтеся, ми не тільки вестимемо слідство, але й допомагатимемо вам у всьому. А тепер прошу зі мною. Деякі службові формальності...

Біля входу на них чекала легкова автомашина. Када сів коло водія, а Міклош і Марія — на задньому сидінні.

Зупинилися вони перед великим будинком на набережній Дунаю. Када провів їх на другий поверх.

Міклош хотів подзвонити додому, повідомити дружину про прибуття і спитати про дітей.

— Товаришу старший лейтенант, звідки я міг би подзвонити?

— Я проведу Перлакі до товариша підполковника, а ви можете дзвонити звідси.

Марія ввійшла до кімнати, вікна якої виходили на Дунай. З-за письмового стола підвівся високий, сутулуватий чоловік з густою сивиною. Повільним, спокійним поглядом окинув він дівчину, що наче прикипіла до підлоги біля дверей.

Када лагідно торкнувся ліктя Марії і попросив її підійти ближче до стола.

— Марія Перлакі? — запитав густий бас.

— Так. Я — Марія Перлакі,— зніяковіла дівчина. Потім похапцем відкрила портфель, який досі стискала руками, вийняла звідти коричневу папку і поклала на середину стола.

— Я все знаю,— посміхнувся Коронді.— Сідайте, будь ласка,— показав він на крісло біля курильного столика.— Президія Угорської Народної Республіки дозволила вам повернутися на батьківщину.

— Адже...

— Про всі «адже» розмовлятимемо потім. В нас у найближчі дні вам доведеться відповідати на чималу кількість питань. Але ми не поставимо жодного зайвого питання і віритимемо кожній вашій відповіді. Коли ви вже повернулися на батьківщину за власним бажанням, то розумієте, що до чого.

— Так, я склала іспит на зрілість,— нервово посміхнулася Марія.

— Ви дуже втомлені?

— Ні... я не втомлена... можна одразу й приступити до справи...

— А чи не краще спочатку відпочити?

— Ні, ні!.. Починаймо!..

— Що ви хочете починати?

— Допит...

— Та що ви?!

— Можна мені запитати вас, пане підполковник?

— Будь ласка.

— У камері я зможу читати?

— Де ви хочете читати?

— У своїй камері.

Офіцери зиркнули один на одного і зареготали.

— Ви що, хочете в монастир? Про яку камеру говорите?— мовив, нарешті, Коронді.

— Та...

— Звичайно, ви багато наслухалися про «кровожерливих» комуністів! Мушу вас розчарувати: не можу вам запропонувати ні тортур, ні підземель, ні подібних їм жахливих романтичних речей. Вам доведеться задовольнитися простою кімнатою в готелі, яка, до речі, вже чекає вас. Туди вас проведе товариш старший лейтенант.

Марія боролася з слізьми, які душили її.

— Але у нас з вами буде і сувора домовленість,— сказав Коронді.— Поки триватиме розгляд справи, прошу вас ні з ким не зустрічатися і не зв'язуватися по телефону, а також не приймати гостей і не залишати приміщення готелю без нашого відома. Зможете дотриматися цього?

— Пане підполковник, у мене немає нікого, з ким би я могла зв'язуватися. Хіба що Герендаш...

— Він може відвідувати вас.

— І ще є тут одна могила, до якої я хотіла б піти.

— Товариш старший лейтенант проведе вас до неї завтра.

— В мене немає більше прохань.

— Тоді на деякий час я мушу позбавити вас товариства товариша Герендаша,— Коронді підвівся і підійшов до телефону.

— Починаємо слухати Марію Перлакі. Прошу запротоколювати розповідь товариша Герендаша про попередні події. Так. Дякую.

— Ну що ж, Маріє,— посміхнувся Коронді, поклавши трубку.— Не ображайтеся, що я так звертаюся до вас. Давайте почнемо розмову... Може, ви трохи розкажете про своє минуле? А потім я поставлю кілька питань. Гаразд?

— Я згодна, пане підполковник,— відповіла дівчина.

Коронді взяв записну книжку і, перегорнувши кілька сторінок, зупинився на одній з них.

— Скажіть, будь ласка, коли ви познайомилися з Жолтом Райнаї?

— На початку липня, тисяча дев'ятсот сорок восьмого року...

— І де?

— У моєї матері, в Клотільдлігеті.

— Саме тоді ви були нареченою Міклоша Герендаша. Так?

— Так, але того дня Міклош був у Сегеді,— Марія схилила голову.

— Розумію. Отже, з Жолтом ви познайомилися у вашої матері,— сказав підполковник.

— Так,— тихо повторила Марія.— Знайомлячи нас, мати бажала мені добра. Вона не знала, що в той день штовхнула дочку на хибний шлях.

Марія замовкла і глянула на підполковника.

— Розповідайте далі,— підбадьорив той.

Дівчина поправила зачіску.

— Моя мати інколи запрошувала до себе гостей на чай. Здебільшого до нас приходили знайомі з Трансільванії. Дивним було це товариство. Літні чоловіки і жінки. Наше знайомство з ним почалося до війни, коли ще був живий батько і ми належали до так званого вищого кола. Ви, певно, знаєте, пане підполковник, що мій батько був офіцером і загинув під час війни. Товариство вечорами попивало чай, гризло печиво і зітхало за «добрим» минулим. Але водночас у цих людей жевріла надія, що настане час нового завоювання земель.

Того дня я була сама. Міклош, як я вже сказала, поїхав у Сегед. На прохання матері я виконувала роль господарки дому. Мені ця роль не дуже подобалась, але я не могла відмовити матері.

Дядько Жіга Годоші приїхав з незнайомим юнаком. Це був Жолт Райнаї.— Марія нервово посміхнулась їй замовкла. Пауза тривала кілька хвилин. Дівчина нерішуче глянула на Коронді, потім на Када:— Я знаю, ви не повірите...

— У що ми не повіримо?— запитав підполковник.

— В те, що я вам зараз скажу.

— А якщо повіримо?— посміхнувся Коронді.— Кажіть.

— Райнаї зачарував мене в перший же день. І досі не знаю, як це сталося.

— Що ж це за чари?

Марія вийняла з коробки сигарету і, помітно нервуючи, закурила. На її обличчі майнула гірка посмішка.

— Не знаю. Але якби в перший день нашого знайомства Жолт Райнаї наказав мені піти з ним на край світу, я б скорилась.

— А про Герендаша і не подумали б?— поцікавився Када.

— Ні про кого, навіть про себе.

— Починаю розуміти,— сказав Коронді.— Ви хочете сказати, що це якийсь незвичайний потяг, який зв'язував вас з Райнаї багато років. Так?

— Так, пане підполковник. Я не могла лишити Жолта, йшла за ним слідом, неначе його служниця, покірنا раба. Хоча це було не життя, а пекло, постійні муки, страждання.

Розповідь Перлакі ще яскравіше вималювала в уяві підполковника постать Жолта Райнаї.

Стрункий, білявий, блакитноокий молодчик з підкресленою зневагою вклоняється дрімаючим стариганам. Котиться хвиля тихого шепоту: «Так, дорога, це син Акоша Райнаї, знаєш, того, про якого я стільки тобі розповідав». Зачарована Марія не може одвести погляду від усміненого обличчя. І ось зустріч... Одна, друга... І образ Міклоша Герендаша поступово тьмяніє. Адже Герендаш бідняк, а мати Жолта — горда графиня Редєї. Жолт нелегально покидає країну, і Марія їде разом з ним. Там, на Заході, починається її справжнє ходіння по муках. Дівчина пробуджується — її вражає правда навколишньої дійсності. До того ж вона пересвідчується, що Жолт не любить її. Марія потрібна йому просто як знаряддя в його злочинній діяльності. Мати Марії ні про що не знає. Вона щаслива і помирає з вірою в те, що її єдиній доньці поталанило в житті.

Коронді Схвилювала розповідь Марії.

— А ви знаєте, — перебив він дівчину, — що Герендаш згодом одружився, що в нього є сім'я?

— Я довідалася про це набагато пізніше.

— Скажіть, Маріє, — спитав Коронді, — коли вас Жолт Райнаї завербував? Ще тут, в Угорщині?

— Ні, — відповіла Марія. — Я тільки в Австрії довідалася про те, що він під керівництвом батька, Акоша Райнаї, з сорок п'ятого року провадить нелегальну роботу, шпигує...

— Розумію. А де зараз Жолт Райнаї?

— Я не бачила його з жовтня п'ятдесят шостого року.

Мені допомогли позбутися його.

— Допомогли? Хто?

— Угорські власті.

— Як де розуміти?

— Хіба не все ясно? — гірко всміхнулася Марія. — Райнаї-молодший був певен, що настала пора жнив і поспішив на батьківщину. А мене кинув своєму батькові як депозит.

— І де ж він тепер?

— Виявилося, Жолт прогадав, бо прибув зарано.

— Ви знаєте щось про нього?..

— За словами батька, його затримали десь в Угорщині. Очевидно, це так, бо старий має точну інформацію.

Підполковник помітив, що розмова втомила Марію.

— А тепер ідіть відпочивайте, — лагідно промовив Коронді. — Згодом закінчимо нашу бесіду.

Він розпорядився, щоб дівчину провели в готель.

Марія Перлакі вийшла. Коронді встав і за звичкою почав ходити по кімнаті — так краще давав лад думкам. Якийсь час замислено дивився у вікно, потім знову заходив по кімнаті, наповненій димом від сигарет.

— Я знаю старого Райнаї, — міркував Коронді вголос. — І не тільки з справ, паперів, але й особисто.

Старший лейтенант здивовано глянув на свого начальника.

— Давня історія. Шкода, що ми не можемо поговорити з ним віч-на-віч. А було б про що. Це трапилося задовго до визволення Угорщини... А втім, це безпосередньо не стосується

справи. Потім колись розповім. Тепер не варто звертати вашу увагу на несуттєві обставини. Ви можете пересвідчитися з матеріалів, товаришу Када, що Райнаї для нас — знайома і досить цікава особа. Поки живуть такі люди як Райнаї, вони не припинять своєї підривної діяльності.

— Товаришу підполковник, дозвольте одне запитання.

Коронді перестав ходити по кімнаті і сів за письмовий стіл.

— Будь ласка, навіть не одне. Давайте поговоримо докладно, щоб ви були добре обізнані з справою, перш ніж приступите до роботи. Ви повинні мати повне уявлення про контрреволюційну еміграцію, про світ ідей і методи роботи ворога. Питайте!

— Товаришу підполковник,— почав Када,— коли ми одержали повідомлення нашого посольства з Берліна про бажання Марії Перлакі повернутися на батьківщину, я докладно вивчив матеріали цієї справи. Все, про що говорила досі Перлакі,— правда. Не знайшов я тільки відомостей про те, що нами арештований Жолт Райнаї.

— А ви не думаєте,— посміхнувся Коронді,— що Жолт Райнаї жив у Будапешті під чужим іменем, під яким, очевидно, і значиться в нас?

— Можна припустити, що...

— Дорогий товаришу Када, тільки це і можна припустити. Ворог прибув у країну під час контрреволюційного заколоту. Гадаю, ви не сумніваєтесь у тому, що в його кишенях були також і фальшиві документи. Це логічно, правда ж?

— А для чого йому фальшиві документи?

— Бачите, в ті дні фашисти, як би вони себе не підбадьорювали, не були впевнені в своїй перемозі. Ми маємо досить багато відомостей про сім'ю Райнаї і Чимало даних про її зв'язки. Жолт Райнаї міг передбачити це. В усякому разі він напевно знав, що його розшукують. Такому пройді і хитрому лисові було ясно, що в Угорщині точиться запекла боротьба. А де борються, там усе може йти з перемінним успіхом. Під час бою можна потрапити і в полон. До того ж усіх цих райнаї та їх поплічників за останні сорок років, особливо після другої світової війни, доля не дуже балувала успіхами. Найелементарнішим конспіративним заходом з боку Райнаї було забезпечення себе фальшивими документами. Знаючи точну роботу Райнаї, ми повинні зробити висновок, що то неабиякі папірці, а добре легалізовані документи. Його могли з ними і заарештувати. Він міг визнати якусь незначну провину, щоб довго не присікувалися до нього, і тепер скромно сидить собі під чужим іменем...

— Ви, товаришу підполковник, думаєте?..

— Так, я думаю, що молодший Райнаї десь тут, у наших руках, але невідомо, під якою личиною.

— Усе це здається не дуже правдоподібним,— пробурмотів старіший лейтенант Када, хитаючи головою.

— Повірте, товаришу Када,— це найвірогідніше припущення.

— А коли припущення виявиться неправильним, якщо Райнаї на волі?

— Тоді пошукаємо його, бо він ховається десь в Угорщині. Давайте поміркуємо. Під час контрреволюційних подій злочинець приїхав і не повернувся назад. Втекти він не міг, бо про це неодмінно знали б і його батько, і Перлакі. Отже, Райнаї десь тут, в Угорщині. Ви згодні зі мною?

— Так.

— Якщо він не повернувся назад, є дві можливості: або загинув під час заколоту, або й досі живе в Угорщині. Так?

— Так.

— Я певен, що він живе.

— Чому ви так упевнені?

— Бо коли б він загинув, батько не одержав би від нього вісточку в листопаді п'ятдесят шостого року. Але батька якось сповістили. Якщо це зробив не сам Жолт, то хтось інший. Коли б з часу перемоги над контрреволюцією батько нічого не почув про сина, він теж вважав би, що той загинув. Але це не так.

— Приймаю повністю вашу аргументацію, товаришу підполковник... у всякому разі все, що ви досі сказали.

— Отже, якщо молодший Райнаї живе в нашій країні і не арештований — ми повинні розшукати його. Очевидно, він переховується в глибокому підпіллі. Але ми знайдемо його і викуримо з тієї лисячої нори. Сподіваюсь, ця справа пролле світло і на ті численні подробиці, які досі були не зовсім ясними...

За звичкою Коронді щось старанно вимальовував у блокноті, що лежав перед ним. На білих сторінках з'явилися тюльпани, проліски, троянди...

— Ми в основному вже знищили цю зграю офіцерського цвіту Хорті. А тепер треба остаточно вирвати коріння.

Коронді замислився, розмальовуючи аркуші записної книжечки.

— Постараюсь вивчити весь цей матеріал,— тихо промовив старший лейтенант, розглядаючи глибокі зморшки на обличчі начальника.

— Я не випадково вибрав вас для ведення справи. Наскільки мені відомо, ви, товаришу старший лейтенант, працюєте в нас з часу контрреволюційного заколоту?

— Так, товаришу підполковник. А до призначення в органи державної безпеки служив у робітничій дружині.

— Ну, тоді у вас ще не дуже великий досвід у нашій роботі. Проте, видно, ви маєте чималий життєвий досвід. Повірте мені, це найголовніше.

— Товаришу підполковник, ви тільки-но сказали, що не випадково обрали мене для ведення цієї справи. Я, звичайно, радий, але мені хотілося б знати, чому ви вирішили доручити цю справу саме мені.

— Замість відповіді я дозволю собі поставити вам кілька питань. Якщо не помиляюся, ваш батько загинув у хортістській тюрмі?

— Так, у 1932 році.

— Батько був підпільником, членом партії, так же?

— Так, товаришу підполковник. За революційну діяльність у дев'ятнадцятому році його переслідували, він мусив ховатися, а потім жити з фальшивими документами під прізвищем Кочмарош окремо від сім'ї.

— Коли батька арештували, він працював на текстильній фабриці в Будапешті?

Када здивовано глянув на свого начальника.

— Точно так, товаришу підполковник, він працював на текстильній фабриці «Гофмана і К°».

— Знаю, хто був вашим батьком... синку. Ще раз підкреслюю, не випадково я залучив вас до цієї роботи. Але не хочу забігати Наперед. Справа Райнаї, мабуть, стосуватиметься вас не тільки як працівника органів держбезпеки.

Підполковник замовк. Када, нікого не розуміючи, пильно глянув на начальника. В голосі Коронді ласкавому і теплому, не було звичного службового тону.

— А втім, не будемо відхилятися од справи!— вже суворо сказав підполковник. Він знову підвівся з-за стола, підійшов до сейфа, вийняв звідти три товсті папки і поклав їх перед старшим лейтенантом.

— Оце прошу ретельно вивчити. Знайдете тут цікавий матеріал про контрреволюційну еміграцію.

— Дозвольте, товаришу підполковник, ще одне, останнє запитання.

— Прошу,— промовив Коронді, сівши знову за стіл.

— Яка причина того, що Акош Райнаї живе в Західному Берліні? Адже десь з південних районів Федеративної Республіки Німеччини, наприклад з Баварії чи навіть з Австрії, йому було б зручніше керувати угорською контрреволюцією.

Підполковник на кілька хвилин замислився.

— Питання слушне, про це я теж думав. І вважаю, що знайшов правильне пояснення. Західний Берлін з його розквітаючими джунглями шпигунських організацій є, власне, не що інше, як трамплін, з якого ведеться підривна робота не тільки проти Німецької Демократичної Республіки, а й Радянського Союзу, Чехословаччини, Польщі та Угорщини. Західний Берлін — це гніздо цілої армії диверсантів і провокаторів, об'єднаних федеральним бюро розвідки, яким керує нацистський генерал Гелен. Тут розгорнули свою злочинну діяльність також американська, французька й англійська розвідки. Багаторічний досвід Райнаї визначив подальшу долю цього запеклого ворога угорського народу. Його, звичайно, теж запросили до шпигунського ельдорадо. Безумовно, вороги використовують досвід хортістського полковника, а також встановлені зв'язки. Очевидно, Райнаї тепер дуже мало займається угорськими справами. З часу поразки контрреволюції Угорщина — вже не основне питання. Головний удар спрямований тепер проти Німецької Демократичної Республіки. Там зосереджуються випробувані сили. Звичайно, Райнаї не лишився осторонь цього фронту. Ось приблизно ті мотиви, які, на мою думку, пояснюють перебування Райнаї саме в Західному Берліні...

Коронді почав ходити по кімнаті, заклавши за спину руки.

Када поглядав на нього з довір'ям і пошаною.

...Наступного дня підполковник знову запросив до себе Марію Перлакі.

— Зараз,— привітно звернувся до неї Коронді,—й не питатиму вас, коли й чому ви вирішили повернутися додому,— про це ми поговоримо згодом. Мене цікавить інше: як вам пощастило зв'язатися в Берліні з Міклошем Герендашем.

— Десь на початку літа я довідалася, що в угорському торговельному представництві працює Шандор Немет.

— Ви знали його раніше?

— Так,— посміхнулася Марія.— Він приятелював з Герендашем ще в ті часи, коли Міклош і я були близькими. Це був веселий, жвавий юнак. Він знав про наші стосунки.

— А звідки ви довідалися, що Немет дістав призначення у представництво?

— Ми з Грюневальда пильно стежили за угорським посольством, торговельним представництвом і взагалі за всіма угорськими торгпредами, акредитованими в Німецькій Демократичній Республіці. Старий Райнаї дбайливо веде картотеку на кожного з них. Вона потрібна для підготовки можливих провокацій та і для того, щоб прощупувати, хто з працівників посольства міг би стати на шлях зради, кого, чим і як можна улестити, підкупити; до кого втертися в довір'я, кого розбестити, скомпрометувати,— словом, де кожного з них можна використати. Райнаї оточують провокатори і агенти, які постачають його інформацією.

— Таким чином ви натрапили і на ім'я Немета?

— Так.

— Ви ставили пастку і на нього?

— Ні. Він чесна і дуже обережна людина, хоч і наївна до деякої міри. Райнаї розумів, що цього не вдасться зломити: не розраховував на нього. Зате я розраховувала на Немета. Натрапивши на його ім'я, я, нарешті, відчула, що мені кинули рятувальний пояс. Я перейшла в демократичну зону і подзвонила йому по телефону. Багато зусиль коштувало мені вирвати в нього єдине побачення. Я благала його передати листа Герендашу. Він категорично відмовився. На цьому ми й розійшлися.

— А чому ви Немету не розповіли про свої справи?

— По-перше, тому, що я бачила, як неохоче він розмовляє зі мною, по-друге, я боялася його дитячої наївності, по-третє, незважаючи на мій розрив з Міклошем, я все-таки сподівалася, що Герендаш поставиться до моєї долі не зовсім байдуже.

— І що було далі?

— Десь серед літа я цілком випадково зустріла Немета в Західному Берліні. Він зробив фатальну помилку, проговорившись мені, що у вересні в Берлін має прийти Міклош.

— Фатальну помилку?

— Так. Річ у тому, що перед приїздом Міклоша я по кілька разів на день дзвонила Немету. Від постійного нервування він став зовсім безпорадним. Кидав трубку, я знову дзвонила. Не відповідав — я дзвонила по його домашньому телефону. Інколи навіть і вночі. Перехід зони, особливо вночі, загрожував мені провалом. Проте я не зважала на це і переслідувала Немета. Якимсь увечері я підстерегла його на Пушкінській алеї. Заховалася за дерево і звідти зненацька з'явилася перед ним. У нього мало серце не розірвалося з переляку. Потім я потягла Немета в Трептівський парк, впала перед ним на коліна, ревла... І це дало наслідки. Немет здався. В кафе на Фрідріхштрассе він влаштував мені зустріч з Міклошем. Герендаша було поставлено перед фактом — він нічого не знав про мій задум. Міклош, як вам відомо, пане підполковник, приїхав у Берлін для участі в торговельних переговорах. Спочатку він і розмовляти зі мною не хотів...

— Це й зрозуміло...

— Так, зрозуміло. Згодом пом'якшав.

— Чому?

— Я благала його допомогти мені.

— Ну, і що було далі, після розмови в кафе?

— В наступну неділю ми зустрілись з Герендашем. Увесь день провели на квартирі Немета. Я про все розповіла Герендашу.

— Ця розмова мені вже відома. У вашій заяві коротко про це говориться. Райнаї не помітив, що вас не було цілий день?

— Того дня він не був у Західному Берліні. Полковник поїхав у Мюнхен на нараду з керівниками американської розвідки. Крім того, він вважав, що я працюю у справі Цігера. Про цю справу я вже писала в Берліні...

— Так, я знаю про неї. Між іншим, це ваша ідея привезти додому мемуари Райнаї?— Коронді показав на коричневу папку.

— Так.

— З якою метою?

— Я друкувала спогади Райнаї на машинці, і в моїй душі накипіло стільки огиди...

— До друкування? Це ж досить проста робота.

— Все залежить від того, що клацає людина на машинці, яка не може ні обурюватися, ні червоніти, ні відвертатись од безсоромної підлоти. Машинка нездатна на це, але на її клавішах працюють людські пальці. А людина має властивість думати. Я друкувала ці матеріали протягом кількох місяців. Райнаї не диктував Мені, а, замкнувшись у кабінеті,

писав від руки. І хоч як мені було гидко, я жодного разу не виказала своїх почуттів. Я знала, що в будь-яку хвилину можу стати жертвою ката. Райнаї вбачав у мені тільки машину. Протягом усього свого життя він дивився на людей лише як на знаряддя для досягнення власної мети. Використовував, поки мав у них потребу. Потім викидав геть або просто знищував. Отож пан полковник почав писати свої мемуари. Гадаю, слово «мемуари» найкраще визначає жанр цієї писанини. Але його записки змістовніші за ті звичайні спогади, які інколи пишуться. В них багато фактів з угорських подій, що відбулися протягом останніх десятиліть. На жаль, матеріал не повний. Я своїм поверненням додому обірвала його...

Все, що я друкувала, пролило світло на численні зв'язки Райнаї і на велику кількість фактів, про які я знала лише у прикрашеному вигляді. Тепер мені стала відома правда. Сподіваюся, навіть незакінчені мемуари стануть вам у пригоді. А буде щось незрозуміле, я з радістю поясню й доповню, бо добре знаю обстановку, про яку розповідається в мемуарах. Я жила серед емігрантів протягом довгих років. Саме цим спогадам я завдячую своїм прозрінням і поверненням на батьківщину. Не знаю, що діється в нас дома, як живуть люди. В еміграції мені казали, що в Угорщині — злидні, переслідування. Тепер зрозуміла, що все це брехня. Я досить добре знаю західну угорську еміграцію. Деякі емігранти — хороші інженери, рідкісні фахівці або ті, що мають добрі зв'язки, — влаштувалися на роботу. Але переважна більшість животіє, борсається у страхітливому вирі безробіття і поневірян на чужині. Серця цих нещасних шматує невгамовний біль, туга за батьківщиною. З цієї маси різні таємні розвідки вихоплюють для себе людей, посилають їх до шпигунських шкіл, на курси диверсантів, щоб згодом відправити в Угорщину із спеціальним завданням. Невичерпним резервом цього жахливого людського ярмарку є безнадійність, злидні, животіння, поневіряння. Людину там купують за гроші, за пляшку віскі, кока-кола або за об'єми лялькоподібних красунь. Але долар, віскі і жінки обов'язково прикрашаються хортістською кокардою.

Марія замовкла. В наповненій димом кімнаті запанувала тиша.

Коронді співчутливо глянув на змучене стражданнями обличчя дівчини і спитав:

— А навіщо Райнаї писав свої спогади, з якою метою?

— Про це я забула розповісти. Він писав для сина, хотів залишити йому в спадщину.

— Жолту?

— Ні. В нього є ще один син. Я ніколи не бачила його. Ще в юнацькі роки він порвав з сім'єю, глибоко засудивши вчинки свого батька. Зараз живе в Стокгольмі, вчений, здається, хімік. Старий Райнаї відчуває, що йому вже недовго жити, і тому не боїться про все писати відверто. Він зовсім самотній. Райнаї любив Жолта, але не ідеалізував його, бо знав, чого той вартий. Про свою родину полковник докладно розповідає в мемуарах. Про долю його дружини ви знаєте. Райнаї страшенно хоче, щоб після його смерті мемуари потрапили до другого сина і той, зрозумівши всі повороти на життєвому шляху батька, простив його. Проте я не вірю, щоб бажання полковника здійснилося. Син не простить йому.

Коронді глянув на годинника. Час, відведений для розмови, минув.

— На цьому ми закінчимо. Чи зможете ви сьогодні виконати ще одне наше прохання: ми покажемо вам кілька фотографій, а ви виберете ту, на якій зображений Жолт Райнаї?

— Я впізнаю його навіть серед сотні тисяч фотографій.

— Тоді, — підвівся Коронді, — не затримуватиму вас. До побачення.

У сусідній кімнаті стояли ящики, в яких були розкладені фотографії.

— Сідайте, будь ласка, — запропонував Када Марії Перлакі. — Сьогодні ви передивитесь тільки ці фотокартки. Ми вважаємо, що на одній з них зображений Жолт Райнаї. Прошу вас уважно переглянути їх.

Якісь невиразні передчуття, занепокоєння охопили Када. Він не боявся дорученого завдання, але хвилювався, відчував навіть деяку невпевненість. За короткий час служби в органах держбезпеки Када ще не доводилося виконувати таких відповідальних завдань. Досі робота була простішою. Він мав справу з хуліганам та карними злочинцями. Тепер йому треба було за всяку ціну знайти серед в'язнів політичного злочинця Жолта Райнаї, який приховувався під чужим ім'ям.

А це вже було завдання зовсім іншого характеру. Када вирішив скласти план допиту. Необхідно створити такі умови, щоб той, кого допитують, відчув: він попав у тенета фактів і доказів, виходу немає, а тому недоцільно опиратися і плутати.

Када пригладив своє темне жорстке волосся, що спадало на чоло, і нервово підвівся з-за стола.

В камері арештований чекає допиту. Він теж нервово ходить туди й назад. Він теж роздумує. Незабаром вони зустрінуться віч-на-віч. Їх розділятиме тільки старенький світло-коричневий письмовий стіл, але відстань між ними буде безмежною. Када не може забути свого батька та й інших батьків, закатованих у тюрмах Хорти, як не може забути жертв контрреволюційного путчу п'ятдесят шостого року.

Скупа посмішка пробігла по губах старшого лейтенанта. Жилавою засмаглою рукою він поправив зачіску.

Постукали.

Увійшов низенький старшина.

— Товаришу старший лейтенант, дозвольте доповісти. Засудженого Шандора Капчоша доставлено.

Поріг кімнати переступив в'язень і, тримаючи в руках шапку, клацнув каблучками.

— Ви вільні,— кинув Када старшині.

Грюкнули двері, в невеликій кімнаті запанувала тиша.

— Ви — Шандор Капчош?

— До ваших послуг.

— Підійдіть ближче. Сідайте.

Навіть в арештантському вбранні в'язень справляв враження людини, яка дбає про свою зовнішність. Його біляве, м'яке, хвилясте волосся було старанно, причесане, щоки чисто поголені. Обличчя вродливе.

— За що ви засуджені?

— Та ви ж знаєте...

— Відповідайте на питання.

— За контрреволюційні вчинки.

— Що ви зробили?

— Був у провулку Корвін.

— Отже, ви були там, де вороги в Будапешті чинили найзапекліший опір народній власті! Тоді три роки тюрми для вас мало.

— У збройних сутичках я участі не брав.

— Що ж ви там робили?

— Я туди попав випадково, змішавшись з іншими. Але участі в боях я не міг брати, бо не вмю стріляти. За все своє життя я не тримав у руках ніякої зброї.

— Тоді все-таки що ж ви робили в провулку Корвін? Галасували?

— Так, галасував. Але я щиро каюся. Ми були неправі.

— Ну... і коли ви це усвідомили?

— Як тільки почав відбувати покарання.

— Скільки вам ще лишилося?

— Ще рік, але я чекаю дострокового звільнення за амністією...

— Ви справді цього заслуговуєте.

В'язень здивовано вирячив очі на старшого лейтенанта.

— Так, так... Адже Шандор Капчош не зробив злочину.

Блакитні очі з мовчазною недовірливістю вп'ялися в обличчя старшого лейтенанта.

— Повторюю, Шандор Капчош Непричетний до злочину, за який ви відбуваєте покарання. Його арешт — помилка.

— Я теж так думаю,— у конвульсивній посмішці затіпалися посірілі губи ув'язненого.

— Вирок суворий, але... я розумію... в ті часи... потрібно було навести порядок...

— Саме так і було, Капчош. Не вистачало часу для ретельнішого розслідування вашої справи. Вас покарали несправедливо.

— Я радий, що ви теж так думаєте.

— Шандор Капчош не заслужив тих трьох, років, та і взагалі незрозуміло, чому це ви сиділи за Капчоша.

— Ви жартуєте зі мною, пане старший лейтенант.

— Не жартую, не для жартів я наказав привести вас сюди. Мета нашої розмови — точне з'ясування вашої особи.

Када націлив свій погляд на супротивника. Ніяковість і лагідність неначе рукою зняло з обличчя в'язня. Замість них з'явилась настороженість, як у людини, що усвідомлює всю складність розпочатого бою. Очі в'язня запалали хижим похмурим блиском, губи міцно стиснулися.

— Не розумію, на що ви натякаєте, пане старший лейтенант.

— Я не збираюся натякати. Іменем закону я закликаю вас назвати своє справжнє прізвище, ім'я, рік і місце народження, прізвище матері...

— Пане старший лейтенант, якби я не знав, де перебуваю, то подумав би, що зі мною жартують. Два роки я під арештом, і тепер ви питаєте, як мене звати.

— Ви вважаєте це комічним?

— Звичайно.

— А ви певні, що вам пощастить зберегти свій хороший настрій і надалі?

— Якщо ви ставитимете такі питання, то певен...

— Ну, тоді...

Задзеленчав телефон.

— Слухаю. Так. Він тут і вважає своє становище дуже комічним. Так... Зараз? Зрозумів.

Када поклав трубку і підвівся з місця.

— Ну, громадянине, беріть свою шапку, я проведу вас до іншої кімнати.

Старший лейтенант Шолті натиснув на кнопку дзвінка одної з квартир по вулиці Юлле. Двері відчинила одягнена у все чорне молода смаглява жінка з дуже змарнілим обличчям.

— Я хотів би поговорити з дружиною Шандора Капчош.

— Це я. Прошу, заходьте.

— Старший лейтенант міліції Бела Шолті,— відрекомендувався гість і показав своє посвідчення.

— Сідайте, будь ласка,— запросила жінка і, взявши за руку блакитноокого, смуглявого хлопчика, промовила:— Ходімо, Лаціко, пограєшся в другій кімнаті, поки я розмовлятиму з дядею.

Хлопчик слухняно пішов за матір'ю і лише біля дверей обернувся і окинув незнайомого пильним поглядом.

За мить господарка дому повернулася і, розправивши сукню, сіла за стіл навпроти старшого лейтенанта.

— Слухаю вас.

— Товаришко Капчош, мені відомо, що ваш чоловік емігрував. Це справді так?

— Так.

— Коли?

— Шостого листопада п'ятдесят шостого року.

— А де він тепер? — Шолті вийняв блокнот і відкрив ковпачок авторучки. Потім глянув на змарнілу, зажурену жінку і побачив сльози, що нестримно котилися з-під опущених повік.

— Мого чоловіка вже немає в живих,— оволодівши собою, тихо й рішуче відповіла господарка дому.

— Немає в живих?

— Так. Умер. Вірніше, покінчив самогубством.

— Коли? Де?

— Якщо бажаєте, можу повідомити точну дату: вісімнадцятого січня 1958 року в Нью-Йорку.

В кімнаті запала тиша. Погляд жінки блукав десь далеко. Шолті стало не по собі.

— Не ображайтеся, але я мушу з'ясувати ще деякі питання.

— Прощу, питайте.

Шолті витяг з кишені маленьку книжечку.

— Будь ласка, скажіть, це посвідчення належало вашому чоловікові?

Жінка взяла в руки книжечку, перегорнула кілька сторінок і, ледве помітно здригнувшись, рішуче промовила:

— Так, посвідчення мого чоловік, проте фотографія не його, хоч схожість є. Ні, ні... це хтось зовсім інший. Звідки ця фотографія на посвідченні і як воно потрапило до вас?

— Хвилиночку, ми ще повернемося до цього... Отже, ви стверджуєте, що це посвідчення вашого чоловіка і що фотографію в ньому замінено іншою?

— Так. Всі дані збігаються.

— А ви знаєте особу, яка тут сфотографована?

Жінка ще раз кинула погляд на посвідчення.

— Ніколи не бачила. Зовсім незнайоме лице.

— Даруйте, я торкаюсь ваших болючих ран... Але за яких обставин емігрував ваш чоловік, що він робив в Америці, де бував, чому заподіяв собі смерть і які у вас є відомості про нього?

Співбесідниця підвелася і неквапливо підійшла до шафи. З-під купи білизни витягла невеликий згорток паперів. Це були листи, перев'язані кольоровою шовковою стрічкою. Жінка подала їх Шолті.

— Прощу, товаришу старший лейтенант. Тут тринадцять листів від чоловіка. Вони недовгі, можете швидко їх прочитати. В них знайдете відповідь на всі ваші питання. Навряд чи я скажу більше. Лежать листи в хронологічному порядку, прошу, прочитайте...

Шолті розв'язав стрічку і почав читати. Це була сповідь нещасної, приреченої на загибель, обдуреної фальшивими Числами людини. Старшого лейтенанта надзвичайно зворушили листи. Він у думці супроводив Шандора Капчоша з провулка Корвін в австрійські табори, а потім у найбільше в світі місто.

Останній лист старший лейтенант прочитав ще раз.

«Усвідомлення помилки прийшло із запізненням. Едіт, сьогодні я вже знаю, що та буря була не очишувальним ураганом, а випаруванням смердючих клоак, які несподівано прорвались. Я обдурений і голий. Стою перед дзеркалом, і на мене вишкіряється якась потвора. Поганий був з мене батько та й друг життя. Здрагаюся від думки, що такій людині, як я, дали диплом і доручили виховувати молодь.

Погано підбирали в нас Людей і неправильно. Тільки тут, на Заході, я зрозумів, що таке експлуатація людини людиною. Тільки тут усвідомив, що на одній із півкуль світу людина варта не більше за купу гною, яка потрібна для угноювання землі кількох тисяч її володарів. Брехня — найжахливіша зброя цих торговців людьми, оковамилювання — їхня наука, а отупіння і животіння поневолених, понівечених — засіб їхнього життя. Будьте ж прокляті ви, цинічні грошові лантухи, разом з вашими спритними агентами.

Нью-Йорк, 18 січня 1958 р.».

Прочитавши листа, Шолті мовчки поклав його на стіл. Тяжко було запитувати про щось нещасну жінку. Гнітучу тишу порушила сама вдова:

— Прошу, запитуйте, якщо треба.

— Дуже тяжко торкатися ваших ран...

— Я вже виплакала свої очі. Треба виховувати сина, а для цього мушу бути сильною. Але я ненавиджу тих, хто зруйнував мою сім'ю, звів мого чоловіка з правильного шляху.

— Це була остання вістка від вашого чоловіка?

— Від чоловіка так, але є ще одна про нього. Одержавши останній лист, я звернулась до Всесвітнього об'єднання угорців, просила повідомити мені про чоловіка,— жінка знову підвелась і попрямувала до шафи. Витягла звідти газету і подала її старшому лейтенантові.

Це був примірник газети «Нью-Йорк геральд трибюн».

— Серед повідомлень ви знайдете кілька рядків, обведених кольоровим олівцем.

Шолті вчитувався в це маленьке повідомлення. Щоб зрозуміти написане, вистачало його скромного знання англійської мови.

«Угорець Шандор Капчош, емігрант, учора, об одинадцятій годині, кинувся під колеса поїзда метро. Протягом останніх тижнів він був безробітним».

— Прошу вас поїхати зі мною в міліцію,— сказав Шолті, відклавши газету.— Я на машині, на якій вас привезу і назад додому. Візьміть з собою листи, газету і, якщо є, кілька фотографій чоловіка.

— Товаришу підполковник, дозвольте доповісти. За вашим наказом засудженого доставлено.

— Заходьте, товаришу старший лейтенант.— Коронді за звичкою походжав по кімнаті. Він пильно оглянув молодчика, що тільки-но ввійшов. Так, це і є нащадок Райнаї. Картини давно минулих днів промайнули в голові підполковника...

— Сідайте. Ім'я, прізвище?

— Шандор Капчош.

— Місце і час народження?

— Я народився в Кішпешті, дванадцятого вересня 1924 року.

— Прізвище матері?

— Клара Кертес.

— Дівоче ім'я дружини?

— Едіт Берко.

— Діти є?

— Є.

— Хлопець, дівчинка?

— Хлопець, Ласло.

— Добре пам'ятаєте урок!

— Я не розумію питання пана підполковника.

— Зараз я не запитував, а констатував.

— Ніяк не зрозумію, що ви хочете від мене, адже я відбуваю визначене законом покарання.

— Нізачо в світі ми не погодимося, щоб ви страждали за провину іншої людини. Кожен повинен відповідати за свої вчинки.

— На жаль, не розумію вас.

— Зараз говоритиму ясніше.

Коронді поволі підійшов до стола, вийняв з шухляди фотографію і подав засудженому.

— Будь ласка, подивіться на цю фотокартку і скажіть, хто на ній зображений.

— Я.

— Ви?

— Так, я.

— А ви певні, що це так?

— Звичайно...

— Тоді переверніть фотокартку і прочитайте вголос, що там написано.

Мовчанка.

— Чому ж ви не читаєте?

Засуджений — ні пари з уст.

— Читайте!

— «Жолт Райнаї, 1917, батько Акош, мати Магда Редєї...»

— Напис трохи демократизований, бо перед прізвищем Редєї не стоїть титул «баронеса». Так же?

— Я, пробачте, не розумію...

— Що ви, Райнаї, не розумієте?

— Я не Райнаї, я Шандор Капчош.

— Так це не ви на фото? Ви ж самі казали, що це ваша фотографія.

— Фотографія моя, але дані про особу на звороті мені невідомі.

— Ай-ай-ай, Райнаї. Вашому батькові має бути соромно за таку нетактовну поведінку сина. Акош не затинався б там, де програш незаперечний.

— Я не знаю, хто такий Акош.

— Це ваш учитель і батько. Він, як людина досвідчена, порадив би вам: якщо ворог набагато сильніший, треба відступити, перейти до оборони і знову прийняти бій або перейти в контратаку в тому місці, де в розміщенні сил противника можна розраховувати на свою перевагу.

Нервовий дроз перебіг по тілу Жолта Райнаї. Лице налилося кров'ю. Щоки і шия затіпалися від нестримної люті.

— Я, пробачте, не розумію вас і не знаю, хто такий Акош. Фотографія моя, але дані про особу на звороті мені невідомі.

— Кажете, невідомі? Але ж ці дані написані вашою рукою.

— Ні, я не писав.

— Певне, у вас дуже погана пам'ять. Цю фотографію навесні 1948 року ви додали до заяви, в якій просили паспорт на виїзд за кордон.

— Я не одержував паспорта.

— Правильно, але клопотали. Це було до того, як вашу матір заарештували. Паспорта ви справді не одержали, тому й змушені були перед провалом нелегально покинути країну.

— Не знаю, про що ви кажете.

— В лютому 1949 року разом з жінкою, на ім'я Марія Перлакі, ви таємно перейшли кордон біля Сентготхарда, бо дозволу на одержання закордонного паспорта не дістали.

Очі Райнаї виблискували лютою ненавистю. Він уперто все заперечував.

— Це не мій почерк на звороті,— белькотів знову.

— Вельмишановний пане Райнаї, дозвольте показати вам записи, в яких ви власноручно пояснювали нам колись свої вчинки. Правда, тоді ви обкрутили нас кругом пальця. Ми інколи допускаємо помилки, але вчимося на них. Гляньте — це ваша писанина?

Крутячи в руках папери, Райнаї відчував, що порятунку немає, що його припирають до стіни.

— Так, це мої рядки. Вони і підписані: Шандор Капчош.

— А ви бачите, що пояснення на паперах і дані на фотографії написані однією рукою?

— Цього я не бачу.

— От тобі й маєш!.. Ваші заперечення зовсім несерйозні. Може, справді варто було б звернутися до експертів і узнати їхню думку?

— Звертайтеся!

— А ми вже маємо їхній аналіз. — І Коронді спокійно подав Райнаї ще один аркуш папери. — Ваша хибна тактика сьогодні вам не допоможе. Це нерозумна поведінка.

Було помітно, що Райнаї з великими зусиллями тримає себе в руках.

У двері постукали. Ввійшов старший лейтенант Шолті. Він відкликав Коронді до вікна. Там вони обмінялися кількома словами. Потім Коронді сів за стіл. У руках він держав невеликий пакуночок- листів. Підполковник глянув на Райнаї. Той уже зовсім зів'яв...

Підполковник почав читати листи.

Шолті і Када не спускали очей з Райнаї. Той, ще раз пробігши очима аналіз експертів, поклав документ на стіл. Коронді узяв з шухляди стола великий конверт і подав його Райнаї.

— Тут ви знайдете чимало своїх фотографій. Ви побачите себе в пелюшках, на першій прогулянці, на поні, без поні, з батьком, з матір'ю, серед абітурієнтів військового училища в місті Кесег та ще багато чого іншого. Поки я читатиму, ви пригадуйте своє минуле.

Ознайомившись з листами, підполковник підвівся з-за стола і, заклавши руки за спину, почав ходити по кімнаті. Всі мовчали. Нарешті Коронді зупинився перед Шолті і прошепотів йому щось на вухо. Старший лейтенант повернувся і вийшов. Підполковник підійшов до в'язня.

— Ну, ви подумали, Райнаї? Не бажаєте змінити тактику?

Нещодавно дбайливо причесане волосся Райнаї тепер безладно звисало на чоло. Не відповів. У душі Жолта, напевно, точилася запекла боротьба. Він знав, що вже не зможе зберегти своє інкогніто. Але тепер не це його непокоїло. В голові снували думки: «Що робити далі?.. Які будуть наслідки? Що знають про мене? Які мають докази? Треба виграти час, вивідати, які факти є в їхньому розпорядженні».

— Отже, ви не хочете зізнаватися? Гаразд. Тоді ми влаштуємо вам очну ставку... з Марією Перлакі.

Райнаї, пробурмотівши у відповідь щось невиразне, засовався на стільці, потім машинально підвівся, тіпаючись усім тілом. Очі мало не вилазили з орбіт, руки конвульсивно стискали поручні крісла.

В кімнату знову ввійшов старший лейтенант Шолті і, відчинивши навстіж двері, пропустив уперед тендітну, зажурену жінку.

Глянувши на неї, Райнаї полегшено засміявся і повільно сів на своє місце.

— Пізнаєте Марію Перлакі? — пролунав голос підполковника.

Райнаї хрипко засміявся. З його грудей вирвалось щось подібне до гавкання.

— Ця жінка... не Перлакі.

— Звичайно, ні,— вже тихше додав Коронді.— Але якщо ви не Жолт Райнаї, то звідки знаєте, як виглядає Марія Перлакі? Ну... чому не відповідаєте? Ви приголомшені? У вас погані нерви. Допускаєте наївні помилки. Ну, придивіться до цієї жінки, і якщо вона не Марія Перлакі, то скажіть, хто вона. Впізнаєте?

— Не знаю... ніколи не бачив... незнайома,— відповів хрипкий голос.

— Незнайома?.. Ви впевнені в цьому?

— Впевнений... незнайома.

— Гаразд, я повірю вам. Товаришко, — звернувся Коронді до жінки,— придивіться до цього чоловіка. Впізнаєте? Бачили його колись?

— Ні... ніколи не бачила,— тихо відповіла жінка.

— Я так і знав. Пробачте за турботи, але ми тільки цього й хотіли від вас. Дозвольте нам на деякий час залишити в себе ваші листи. Протягом тижня ми повернемо їх вам.

— Будь ласка. Я можу йти?

— Так. Шолті, відвезіть додому товаришку Капчош.

На ім'я «Капчош» Райнаї різко крутнув головою і, як вовцюга в капкані, зиркнув на жінку.

— Одну хвилинку, товаришко,—зупинив Коронді жінку, що вже рушила до виходу.— Хочу прочитати кілька рядків з листа вашого чоловіка,— підполковник узяв у руки лист.— Цитую: «Будьте ж прокляті ви, цинічні грошові лантухи, разом з вашими спритними агентами». Цей чоловік,— Коронді вказав на Райнаї,— теж один із убивць вашого чоловіка.

Жінка мовчки заплакала.

Коли за Едіт Капчош зачинилися двері, Коронді знову звернувся до Райнаї.

— Ну, ви все ще не хочете говорити? Факти і досі не діють на вас? Отже, вам не здається наївною казка про білого бичка навіть після того, як ви не впізнали своєї власної дружини і вона вас?

Райнаї, зіщулившись, прикипів.

— Так, я Жолт Райнаї,— ледве чутно вимовив він.— Що тепер зі мною буде?

Райнаї одразу ніби постарішав років на десять,— лице витяглося, під очима лягли синці.

— Ваша справа буде заново розслідуватись. Але попереджаю, якщо й далі брехатимете,— це тільки ускладнить ваше становище. Зараз вас проведуть до іншої кімнати, ви одержите папір, олівець і напишете якнай докладнішу автобіографію. Згадайте в ній про свою конспіративну діяльність до еміграції за кордон, про обставини вашої втечі, про діяльність за кордоном, про причини повернення на батьківщину, про свою діяльність під час контрреволюційних подій. Не забудьте згадати і про те, як ви добули фальшиві документи і як вам пощастило обдурити власті. Зрозуміло?

— Зрозуміло.

- Масте якесь бажання?
- Я попросив би сигарет і, якщо можна, чорної кави.
- Все це вам дадуть.

Коронді подзвонив. Увійшов старшина. Він вивів Райнаї з кімнати.

Десята година вечора.

Када ввійшов у кабінет Коронді.

- Проходьте, проходьте, товаришу старший лейтенант, і сідайте.

На столі перед Коронді в коричневій папці лежали мемуари Акоша Райнаї.

- Були дома, відпочили?
- Так, товаришу підполковник, і почуваю себе добре.
- Чудово! Треба, прочитати і обговорити зізнання Акоша Райнаї. Нас чекає серйозна робота. Я вважаю ці папери саме зізнанням,— тицьнув Коронді авторучкою в товсту папку.— Давайте зробимо так. Читаючи, кожен писатиме свої зауваження окремо. А потім обміняємося думками. Гаразд?

— Гаразд, товаришу підполковник. Але насамперед дозвольте кілька питань про ранковий допит.

- Прошу. Закурюйте,— запропонував Коронді, простягай Када розкритий портсигар.

— Чому ви, товаришу підполковник, не влаштували очної ставки Райнаї з Марією Перлакі?

— А навіщо було це робити? — посміхнувся Коронді, випустивши цівку диму.— Нащо марно витрачати порох?

- Ви помітили, товаришу підполковник, як ошелешило Райнаї ім'я Перлакі?

— Звичайно. Але я певен: Райнаї далекий від того, щоб щиро про все розповісти.

— І?..

— І цей порох нам згодом ще знадобиться. Потім, коли ми зіткнемось з ворогом у вирішальному питанні. Запам'ятайте, товаришу Када, що свою важку артилерію ми повинні ставити там, де плануємо прорив ворожої лінії. Недоцільно вводити в бій гармати тоді, коли можна досягти мети за допомогою ручної зброї. А доки дійде черга до важкої артилерії, треба її добре маскувати,, бо фактор несподіванки має велике значення. Жолт Райнаї не знає, які докази є в нашому розпорядженні. Кінець кінцем, він пересвідчиться, що немає іншого шляху, крім відвертості.

- Ви маєте рацію, товаришу підполковник,— відповів Када.

— Ну, що ж, почнемо,— Коронді підсунув ближче настільну лампу, приладнав її так, щоб обом було зручно читати.

«Дорогий синку!

Вже скоро рік минає з того часу, як я одержав від тебе останнього листа, в якому ти обізвав мене політичним гангстером, авантюристом і зрікся свого батька. Я вже старий і стомлений для диспуту з тобою. Та й наше минуле і майбутнє настільки протилежні, що на-вряд чи ми дійшли б згоди.

Ти вже не належиш до нашого світу. І не тому, що, залишивши батьківський дім, виїхав спочатку в Швейцарію, а потім у Швецію. Признаюся: я завжди з радістю і гордістю читав про тебе в статтях західних наукових журналів, де писалося про твої дослідження в галузі хімії. Проте серйозно я замислився над твоїм життям тільки після того, як довідався, що ти приєднався до комуністичного руху боротьби за мир. Я відчув, що ти потрапив у чужі води і пливеш зовсім у протилежному напрямі. Але все-таки твій останній лист вразив мене в самісіньке серце. Ти пишеш, що тобі стало відомо, ніби я теж був серед тих, хто спровокував

угорські події 1956 року, і тому повинен відповідати за море крові, пролите на вулицях Будапешта.

Те, що сталося в Угорщині восени, мене теж приголомшило, синку. Справді, я був причетним до тих подій, але після них я переконався, що нам, тобто всім, хто боровся далеко від Угорщини за свою псевдоправду, треба дещо переглянути і переоцінити. Особисто я відчуваю себе так, як той гравець у карти, котрий програв останню вирішальну гру і знає, що більше ніколи не виграє.

Так, ми програли цю гру навіки і остаточно. Даремними були і колосальні грошові витрати, і напруження сил. Усвідомлення цього для мене означало, що я визнав поразку в боротьбі, яку вів протягом усього життя. Можеш уявити собі, синку, як це мене вразило. Твоя мати померла в тюрмі комуністів, ті ж комуністи заарештували в Угорщині Жолта. Такий душевний стан був у мене, коли я одержав твого листа.

Я вже говорив, якого болю заповдіяв він мені. Ніколи не думав, що після твоїх слів ще колись звертатимусь до тебе. Але минали місяці, і я дедалі більше починав відчувати себе самотнім. Дуже хотілося поговорити з кимось, мати поруч друга, який би розрадив і втішив. На жаль, такої людини не було біля мене. Тоді я згадав про тебе, сину. Довго тішив себе надією, що, коли розгорну перед тобою сторінки свого життя, твоє серце пом'якшає. Але тепер, коли в думках промайнула історія минулих десятиліть, розумію: після моєї сповіді ти ще більше зненавидиш мене і я вже ніколи, мабуть, не позбавлюся твого нещадного осуду. Але все-таки пишу, бо відчуваю, що це писання дає мені полегкість, я не так відчуваю самотність.

Так вислухай же мене, сину. Обіцяю бути одвертим, щоб ти пізнав свого батька, адже досі ти знав мене лише настільки, наскільки я дозволяв тобі. Тепер можеш заглянути в ту пекельну кухню, де з часу першої світової війни формувалась доля людей, народів, держав. Я розповім тобі і про матір та брата Жолта. Я знаю, що ти їх зненавидів раніше, ніж мене. Тепер я прошу в долі тільки одного: дати мені сили закінчити свої спогади.

Почну свою розповідь з часу твого народження в двадцятому році. Тоді я вже склав угоду з таємною розвідкою однієї могутньої західної держави, якій вірно служу і досі. Я знаю твою думку про таку службу. Нам ніколи не доводилося дискутувати з тобою на цю тему. Проте хочу сказати, що діяльність державних таємних служб — ровесниця історії людства. Її породила не наша епоха. Вона має давнє минуле. Таємна служба відома була стародавнім єгиптянам, євреям, персам, грекам, римлянам. Не посилатимуся на численні історичні факти, наведу тільки один вислів прусського імператора Фрідріха Великого: «Коли б ми знали всі наміри противника, то завжди перемагали б навіть сильнішу за себе армію». Колись слово «шпигун» викликало в тебе огиду. Пам'ятаю, як одного разу ти обурився, прочитавши в газеті про якусь шпигунську історію. Точно я не пригадую твоїх слів, але смисл їх був приблизно таким: тільки мерзенні люди можуть братися за подібну справу. Ти чекав моєї відповіді і запитливо дивився на мене. Якщо мене не зраджує пам'ять, я відповів словами Наполеона: «Є війни, в яких перемагає не стільки піхота, кіннота і артилерія, скільки шпигунство. Тому полководцеві треба зважати на цей вирішальний фактор». Ти якось дивно глянув тоді на мене, хотів щось заперечити. Але я не мав бажання дискутувати на цю тему, тепер ти розумієш, чому саме.

Починаю свою сповідь. Я ніколи не думав бути військовим, але став ним. У дитинстві я хотів бути дослідником нових земель. Годинами мріяв про невідомі краї і землі. Найбільшим моїм бажанням було подорожувати. В думці я організовував цілі експедиції в джунглі Африки і Південної Америки. Мене вабили таємничість, містицизм, екзотика, чудеса Сходу. Я по кілька разів перечитував книги з батькової бібліотеки про далекі краї. Проте я не став ні

мандрівником, ні дослідником, а лишився дома господарювати в маєтках. Я не пиячив, як інші, не ходив по балах, весь свій час присвячував навчанню. «Чудний чоловік, дивак»,— говорили про мене знайомі і тільки посміхались. Але я не був ні тим, ні другим. Просто в мені полум'яніла якась пристрасть до невідомого. В юнацькі роки я був кмітливішим за інших, але не хизувався цим. Цілеспрямовано готувався до чогось, хоч виразного уявлення до чого саме,— не мав. Поки жив твій дід, я не знав ніяких турбот і міг вчитися скільки хотів. Я вивчав мови, цікавився історією, багато читав.

Я був незграбним, мрійливим, кволим юнаком. До того ж тиф залишив мені в спадщину лисину й сутулість. Так що я більше скидався на вчителя чи бухгалтера, ніж на спадкоємця двадцяти тисяч гольдів¹. Я знав, що моя зовнішність — тема для постійних глузувань у товаристві. Це було непоганою школою для того, щоб зміцнити свій характер, загартувати волю. Я навчився керувати своїми почуттями, мускулами обличчя, очима.

Спочатку, протягом двох чи трьох років, я просто так, для розваги, запам'ятовував усе, що діялося навколо мене — і те, що чув, і те, що бачив. Це була захоплююча гра, хоч згодом я зрозумів, що марно гаяв час. До мене почали потрапляти такі дані, які свідчили, що я стою вище за всіх інших з мого кола, змушували мене ненавидіти інших. Але в той же час я знав, що повинен жити разом з ними, бо я — плоть від їх плоті, кров від їх крові. Не прагнучи до політичної діяльності, після смерті батька я зняв свою кандидатуру в депутати і висунув іншу. Тут вперше я випробував свою силу. Випробування пройшло чудово. Не хочу вдаватися до подробиць, бо це було досить давно. Сьогодні це не так цікаво.

Ще й нині я багато роздумую над тим, що то за сила зробила твою матір моєю дружиною. Адже вона була відомою на всю округу красунею, до того ще й багатою.

Наше одруження не зводилося до матеріальних інтересів.

Ох, і важко ж боротися із всевладною силою спогадів, яка підхопила тебе, мов пір'їнку, і несе на своїх крилах по безмежному просторі самотності назад у минуле. Під тобою пропливають кордони, міста, села...

Хуртовина. Зимовий день. Я в гостях у маєтку баронів Редєї. Переді мною походжає роздратований барон. В мисливському костюмі він виглядає досить молодо, йому можна дати років сорок. Він лютує, лаючи за щось урядових чиновників. Мене не цікавлять його слова, я зачаровано поглядаю на дочку Магду, яка сидить біля каміна і мрійливо дивиться на полум'я.

Мені хочеться побути з дівчиною наодинці, і я не можу дочекатися, коли вийде стариган. Щоб заспокоїти барона, я висловив свою солідарність з ним, сказав, що підтримую його політичні погляди.

— А щодо нашої суперечки про маєток у Каполнаші,— промовив я стримано,— то я згоден з вашими міркуваннями. Я дам вказівку своєму юрисконсульту, щоб він підготував проект угоди і ознайомив вас з ним.

Редєї зупинився. Він погладив свої пишні, хвацько закручені догори вуса і з-під навислих брів витріщив на мене очі. І раптом розсміявся гнів неначе рукою зняло — так вплинули на нього мої слова, що я відмовляюсь од Маєтку, в Каполнаші на його користь.

— Ти це серйозно?— поцікавився Редєї, ставши переді мною і люб'язно дивлячись на мене.

— От моя рука, Денеше...

Правда, Редєї тоді не зрозумів, чому це я став таким великодушним, чому так легко відмовився од спірної каполнашської ріллі. Я знав, що вона знову буде моєю, бо вирішив

¹ Гольд — одиниця земельної міри, дорівнює 0,57 га.

одружитися з Магдою. З Магдою згодом повернеться і масток, адже вона єдина спадкоємниця.

Нарешті, zostавшись з дівчиною наодинці, я сів біля неї. Її анітрохи не здивувало, що нас залишили самих. У баронів Редєї часто нехтували звичаями вищих кіл. Магді минуло двадцять років. Вона була струнка, трохи вища за мене. Своє темне волосся заплітала в пишні коси. Довгасте личко було по-циганському смуглим. В очах, які то розширювалися — полум'яніли, то звужувалися — ставали колючими, грали вогники. Дівчина не гірше за чоловіка могла осідлати коня, фехтувати, стріляти і навіть відмовитися од балу на користь полювання. В день мого приїзду я був свідком того, як вона жорстоко била конюха батогом за те, що той до піни загнав її улюбленого коня. Нещасний хлопець жалібно пробився, але батіг грізно висвистував в руках.

— Ось тобі, негіднику, ось тобі, мерзотнику... ось тобі, бидло!.. — примовляла Магда, хижо виблискуючи очима.

Дивне почуття охопило мене, щось невідоме вабило до неї. Мені хотілося підкорити цю пихату і жорстоку дівчину. Тепер, пригадуючи свої тодішні почуття, я бачу, що не жаль до конюха породив у мені оте бажання. Я вважав це за одну із спроб своєї сили. Я знав, що в сім'ї баронів Редєї, так само, як і інших, моя особа оповита ореолом містичності. Це робить мене в їхніх очах цікавим і таємничим. Я милувався дівчиною, що замріяно дивилася на вогонь, і відчував її хвилювання. Щоб не бути схожим на інших, я вирішив одразу атакувати.

— Ви щось ворожите на вогні, Магдо? — пронизав я її своїм поглядом і посміхнувся.

Вона підвела очі. Під її довгими віями застрибали вогники.

— А ви вмієте ворожити на полум'ї? — запитала.

— Вмію. Наші предки колись давно теж уміли.

— Не розумію... — сказала Магда, знову одвернувшись до вогню.

— Моїм предком був бунтар Коппань, який поклонявся вогню. Його поганський бог палахкотів у полум'ї і віщував йому...

— Ну, тоді поворожіть мені, — обірвала мене Магда.

— Дивіться на мене, — наказав я. — Ворожитиму. І все, що написано там на полум'ї, здійсниться, — Я насолоджувався своєю грою. — Магдо, немає такої сили, яка б роз'єднала нас. Мені судилося бути з тобою, а тобі — зі мною. Чинитимеш опір своїм почуттям, боротимешся проти них — усе одно вони подолають тебе. Ми повинні виконати наказ долі. Бунтуй! Тим більшою буде твоя туга. Ти створена не для сірих буднів, і я теж не є людиною хвилини. Ми створені одне для одного. Я вірю полум'ю і складаю зброю. Клянусь, ти будеш моєю.

Мої слова приголомшили Магду. Почуття, висловлені брутально, по-варварському, зворушили її. Ще ніхто з молодих людей вищого кола не говорив так одверто і так безсоромно: «Ти будеш моєю». Вже той факт, що я звернувся до Магди на «ти», ошелешив її. Вона, баронеса, звикла до іншого обходження.

Віщування і справді здійснилося. Навіть раніше, ніж я і вона думали. Ми побралися навесні 1913 року. А через рік почалася війна.

Війна... Знав би ти, як я боявся! Гнітили якісь важкі передчуття, а гра в байдужість коштувала мені нелюдських зусиль. Героєм я ніколи не був та й не збирався прославляти себе великими подвигами. Завдяки зв'язкам мені пощастило в перший рік війни уникнути фронтової служби.

Щось більше сказати про ці роки я не можу, але пригадується мені, що в той час ревності постійно псували мої нерви. Твоя мати почала зраджувати мене, а я не мав сили порвати з нею. Зі мною вона була тиха, покірна жінка, кохала мене, щоразу висловлювала свою прихильність до мене, але й своєї невірності не заперечувала.

Магда нічим не була гіршою за інших аристократок, навпаки, була чеснішою, бо переді мною нічого не приховувала, не маскувалася. Вона завжди розповідала про все одверто.

Коли я був з Магдою, їй ніколи не спадало на думку дивитися на інших чоловіків. Тоді вона була тільки моєю, усім своїм серцем, душею, і осипала мене чарами кохання, винагороджуючи в ці хвилини за все.

В той час я непохитно вірив у вищість угорської нації і був певен, що ми, угорці, історією покликані панувати над всіма іншими народами в Карпатському басейні. Ти знаєш, що я не був занадто релігійною людиною, вже в юнацькі роки сумнівався в існуванні бога. Я визнавав релігій тільки як засіб здійснення своїх політичних ідеалів. Звичайно, в ті роки в мене не було певної політичної концепції. Але оскільки церква, як католицька так і протестантська, підтримували політику панівних класів, то я вважав релігію необхідною. Говорю про це лише тому, що тоді гасло «християнська Угорщина» весь час стояло на порядку денному і було рушійною силою. Завдяки церкві ми змогли об'єднати навколо себе певні сили.

Я таки попав на фронт, і навесні сімнадцятого мене поранило. Близько року я пролежав у лікарні. Тоді ми остаточно переїхали в Будапешт, у свою чудову маленьку віллу, придбану на кошти від продажу одного з маєтків Магди.

І досі моє серце сповнює приємна теплота, коли згадаю про те, яким піклуванням оточила мене Магда. Тільки їй можу завдячувати своїм життям. Для мене вона зробила все, що могла зробити жінка для свого чоловіка. Вона не відходила од мого ліжка. Хоча і Магді було не дуже весело. В ті місяці вона чекала появи Жолта на світ і важко переносила незручності, пов'язані з вагітністю. Але твоя мати все це приховувала від мене. Багато років минуло відтоді, але пам'ять про ці дні невідвладна часу!

Отже, я лежав поранений... У лікарні я познайомився з патером Титусом. Ти знав цього чоловіка, немає потреби розповідати про нього докладно. Він був молодшим за мене майже на п'ять років. Ми полюбили один одного. Це була справжня дружба. Часто він приходив до мене, сідав на краю ліжка, і ми вели довгі розмови. Титус був освіченішим, ніж інші молоді попи. Це був войовничий езуїт. В ім'я своїх ідей Титус ладен був пустити в діло навіть меч. Його не задовольняла мирна проповідь христової любові. Для досягнення мети церковників мій друг використовував будь-які засоби. Минув час, і Титус довідався про мої релігійні сумніви. Та, незважаючи на це, наша дружба дедалі міцніла. Ми багато сперечались, але я й

досі не розумію, чому Титус жодного разу не намагався переконати мене і навести в лоно церкви. Щось спільне було в наших душах, і це зблизило нас.

Пригадую одну з розмов. Це було після російської Лютневої революції сімнадцятого року. Вісті про неї надзвичайно схвилювали людей. Зайве писати, як вплинула Лютнева революція на Угорщину.

Титус сидів на краю мого ліжка.

— Спиш? — запитав він співучим, теплим басом.

Я розплющив очі і мовчки посміхнувся. Титус був чимось зажурений.

— Акоше, ми програли війну,— промовив він. Гадаючи, що патер за звичкою хоче просто посперечатись, я відповів йому жартома:

— Невже? Ніколи не думав, що тебе, дорогий Титусе, цікавлять військові справи. З тебе, дивись, ще генерал вийде.

Титус зиркнув на мене. Він зрозумів, що я жартую, але не посміхнувся у відповідь, як колись. Обличчя його стало похмурим, суворим.

— Мова йде не про військові справи, Акоше. Про інше, і набагато значніше. На жаль, наші політики не помічають небезпеки, не бачать, з якою карколомною швидкістю наближається до нас страхіття...

— Що ти маєш на увазі?— перебив я, стривожений його пророкуванням.

— Революцію...

В мене одразу аж полегшало на душі. Я вже думав, що мова йде про щось серйозніше. Чому це ми повинні жахатися революції? Я сам читав повідомлення і міг легко уявити справжню картину подій в Росії. Особисто я не вбачав у російській революції ніякої трагедії.

— Невже ти серйозно думаєш, дорогий Титусе, що ці події матимуть якийсь вплив на центральні держави? Навпаки. Російський фронт ось-ось розвалиться, і ми зможемо спрямувати свої сили на інші фронти.

— Тут усі ви помиляєтесь, друже, — сказав Титус. Потім підвівся і підійшов до вікна. Поглянув на розквітлий весняний сад. — Дуже погано,— вів далі,— що наші політики і військові страшенно односторонні люди. Та й ти, бачу, не можеш думати на кілька ходів вперед,— додав він, наблизившись до мого ліжка. — Всі ви бачите тільки сьогодні, лише хвилини.

Я хотів перевести розмову на веселішу тему.

— Дорога Піфіє ¹,— почав я жартівливо,— а що ви бачите на післязавтрашньому полиску скла? Будь моїм Демоном,— промовив я вже патетично,— і веди мене новими шляхами, розкрий переді мною таємницю нашого майбутнього.

Титус не сміявся, обличчя його стало ще похмурішим.

— Жартуй, жартуй. Гляди, щоб твоя веселість тобі боком не вилізла.

— Я образив тебе? — спитав я, намагаючись надати своєму голосу лагідності.

— Мене ні, — відповів Титус, сівши на ліжку. — Адже мова йде не тільки про мене. Акоше, запам'ятай, що я тобі скажу. Цю революцію незабаром змете кривава руйнівна революція червоних. Вона продереться крізь кордони і захитає землю. Настане час, і зброю буде повернено проти нас. Не буде спасіння. Не зупиниться лавина... І єдине, що могло б врятувати...

Я зацікавлено подивився на нього.

— Негайно треба укласти мир і спрямувати всі свої зусилля на знищення червоної примари ще в зародку. Християнський світ зараз в небезпеці, а ви цього не помічаєте.

¹ Піфія — жриця-вішунка в храмі старогрецького бога Аполлона в Дельфах.

Багато років минуло з часу нашої розмови. Тепер я бачу, що віщування Титуса справдилися. Але хто міг думати про це серйозно в травні сімнадцятого року? Хто повірив би, що протягом якихось сорока років усе так фатально зміниться? Адже комуністів тоді мало хто знав. Треба було таки робити те, що пропонував Титус.

Але чи могли ми перешкодити вибуху цієї сили? Мушу сказати: ні. Хіба тільки затримати на якийсь час.

Ти можеш запитати мене, коли все це я усвідомив, коли сформувалися такі думки в людини, що вважала метою свого життя боротьбу проти комунізму і для досягнення її пожертвувала всім — дружиною, сином, собою, сотнями знайомих і тисячами незнайомих. Можливо, ще вчора мої позиції не були сформовані так чітко, хоч суперечливі думки вже давно сушили мені голову. Невдала остання контрреволюційна вилазка п'ятдесят шостого (смішно було б, коли б я, як інші, говорив, що то була революція) остаточно добила мене, і я втратив рівновагу.

Знаю, що пишу безладно, пурхаю між стінами минулого і сучасного, але не можу нічого вдіяти. Питання сьогоднішнього дня відбиті в дзеркалі минулого. Чому ж я відкрито не висловлюю своїх міркувань перед світовою громадськістю? В мене вже немає шляху до повернення. Я залишаюся наодинці з своєю поразкою, але публічно визнати її не можу і не тому, що соромлюся. Просто в мене вже немає сил. Коли б я прожив ще трохи, може, дійшло б і до цього. Але мені вже недовго землю топтати.

Кілька днів тому ми з професором Бехером обмінялися цікавими думками про сучасне міжнародне становище. Професор мене страшенно дивує. Гітлера не любив, не дуже приязно ставиться і до Аденауера. Для підтвердження своїх позицій він вигадує все нові теорії. Ми систематично щотижня відвідуємо один одного, до пізньої ночі граємо в шахи, п'ємо чай. Якось я завітав до нього. Він одразу схопив мене в обійми.

— Заходьте, заходьте...— сміючись провів у бібліотеку. — Сьогодні не гратимемо в шахи,— сказав він.— Я виявив дивовижні речі. Ось послухайте.

Попиваючи запашний китайський чай, я уважно слухав.

— Я відкрив,— вів далі Бехер, — що комунізм не що інше, як панівна релігія двадцятого століття. По суті, це те саме, що християнство за часів існування поганства.

Я слухав сивого професора і хитав головою. Він довго доводив, що його положення правильні.

— Кожна історична епоха мала свою панівну релігію або ідею. Причиною розпаду Римської імперії був не тільки напад варварів, але й християнство. Адже християнство, як ідея, протиставило всередині імперії мільйони мільйонам, руйнувало, щоб будувати, допомогло варварам захопити владу.

— Але, дорогий професоре,— втрутився я, — що тут спільного з комунізмом?

— Хвилинку,— сказав Бехер, піднявши догори сухорлявий палець і пустотливо помахаючи ним. — Комунізм поширюється швидше по світу, ніж у ті часи християнство. Він, як ідея, вищий за християнську релігію, бо новіший, сучасніший і опирається на науку. Комунізм будується не на містицизмі, як релігія, а на міцному ґрунті. Це для кожного зрозуміло.

— Але, дорогий професоре, сила релігії саме у містицизмі...

— Скажіть, будь ласка,— засміявся він,— де більша сила: в обіцянці біблій дати біднякам рай після смерті чи в прагненні комуністів побудувати рай для бідноти на землі?

Бехер випив чай, запалив гаванську сигару і, відкинувшись у кріслі, почав розвивати свою думку далі. Він говорив, не помічаючи співбесідника, так, ніби мислив уголос:

— Я поділяю світ на дві частини: на християн і комуністів. На мою думку доля Азії, Африки і Близького Сходу вирішена. Тут перемога комунізму — це тільки питання часу. Боротьба точиться між ідеалізмом і матеріалізмом. Мусульман, буддистів я відношу до тих варварів, які роблять напад на римську імперію імперіалізму і цим сприяють перемозі комуністів. Наш табір ослаблюють тисячі суперечностей, і християнська релігія неспроможна усунути їх. Ви розумієте мене?

— Авжеж...

— Християнський світ роздирають протиріччя. Не так давно католики вбивали католиків, євангелісти — євангелістів та інших віруючих, а релігія, наша релігія, не здатна ліквідувати ці міжусобиці, усунути причини, через які вибухають війни.

— Може, вона й не хоче,— зауважив я.

— А комунізм, як ідея, здатний вирішити такі питання. Важко навіть уявити, щоб у комуністичному таборі воювали між собою дві країни. Ви розумієте, що це за сила?

— Любий професоре, але скільки крові пролилося, перш ніж утворилася така єдність!— сказав я.

— Менше, ніж з часу виникнення християнства,— відповів Бехер.— Ви й самі добре знаєте, скільки народів, націй було знищено під знаком хреста протягом нашої історії. Пригадайте лише стародавніх жителів Америки, хрестові походи, рицарські ордени, релігійні війни...

Слова Бехера дуже схвилювали мене, викликали багато нових думок. Професор прийшов до такого, остаточного висновку: треба піти на компроміс з комуністами, бо тільки в цьому разі буржуазія зможе уникнути швидкої і остаточної загибелі.

Віщування Титуса здійснилися.

Червона революція продерлася крізь кордони. Тоді я вже був спеціальним службовцем. Після поранення кульгав, і мене звільнили від фронтової служби. Титус запропонував мені посаду в центральній військовій розвідці. Через кілька днів я вже ознайомлювався з новою роботою. До розпаду Австро-Угорщини я жив у Відні. Звістка про угорську революцію приголомшила мене. Я хотів добровільно стати в лави борців проти революції, але до цього не дійшло, бо мій начальник, полковник фон Кеніг, запросив мене до себе і наказав переїхати в Будапешт і створити там ключові позиції, потрібні для розвідки. Про дальші вказівки мене мали повідомити.

Так я повернувся в червоний Будапешт. Було мені в той час тридцять три роки, матері твоєї — двадцять шість, а Жолту — три. Тоді мати вже носила тебе під своїм серцем.

Ми повернулися в свою віллу. Моє завдання було нелегке — організувати розвідницьку агентуру. Я мусив знати про все, що діється в штабі червоних і в керівних органах. Помічників у мене не було — принаймні я так думав. Я навіть не уявляв, як приступити до роботи. Знав лише, що у Відні створено контрреволюційний комітет, з яким пізніше я і зв'язався. І раптом з'явився Титус. Робота одразу пішла веселіше. У патера були більші можливості, ніж у мене, бо він збирав різні відомості через жінок, які приходили сповідатися. Це були дуже потрібні нам нитки, особливо в часи революції. При цьому Титус ніколи не переслідував особистих цілей. Він був чесний, як перші християни. Титус цурався земних насолод, проте для здійснення своїх політичних ідей не гребував нічим.

З самого початку своєї служби я виробив відповідні принципи, яких і дотримувався. Найкращими своїми союзниками у ворожому таборі я вважав антагонізм, суперечки. Це відкриті двері, через які можна спокійно входити. Я так само дійшов до висновку, що кожна людина пихата. А людську пихатість, гонористість можна хитро використати. Ще будучи юнаком, я зрозумів, що на кохання, як на рушійну силу, теж треба зважати! Кохання — це

основне людське почуття. Не кажу, що вони мало вплив на світ, на історію, але ясно одне — кохання має вирішальне значення в розвитку індивідууму, у формуванні його характеру. Мало знайдеться таких, які можуть панувати над почуттям кохання. Отже, кохання — теж мій союзник. Воно виступає у супроводі глупоти — рідної матері заздрощів, помсти й інших низький почуттів та інстинктів. Мушу відзначити ще й кар'єризм. І на цій ниві в мене багатий досвід.

Перед початком своєї роботи я ґрунтовно проаналізував політичне становище. Майбутнє я бачив не таким уже й безнадійним і поділився своїми думками з Титусом... У присутності Магди ми могли розмовляти не криючись, бо твоя мати вважала боротьбу проти червоних своїм покликанням. Вона була готова на будь-яку жертву.

— Акоше,— сказав мені Титус одного літнього ранку,— нам за всяку ціну треба дістатися до мозку революції. Якщо нам пощастить продертися в штаб червоних, то наша справа піде на лад. Ми заощадимо багато часу й енергії,

— Завдання нелегке,— зазначив я.

— Але й не дуже важке...— переконливо заговорив Титус, насупивши густі чорні брови.— Не важке, друже, бо будь-де знайдеться людини, з якою можна вести щирі розмови. Невже ти думаєш, що у керівництві червоних і справді всі червоні?

— Не думаю, Титусе, але...

— В мене вже є відомості про те, що в штабі червоних немає згоди,— посміхнувся патер.— Тобі слід було б відвідати майора Іштвана Переді. Звичайно, не в міністерстві, а вдома. Поговори з ним про майбутнє, про його долю.

Титус докладно пояснив мені, в чому полягає моє завдання. Переді до війни був кадровим офіцером. Програвши в карти всі свої маєтки, він на зло своїм колегам перейшов до червоних. Переді відзначився у бойових операціях проти нас, після чого посів у Червоній Армії відповідальний пост. Він був довіреною особою у відділі, де готувалася таємна інформація для уряду. Як говорив Титус, ця інформація містила в собі не тільки повідомлення про наміри Антанти, але й плани червоних. Якщо ми добудемо копії цих інформацій, то зробимо велику справу для віденського контрреволюційного комітету і для армії білих, яка розташувалась на околицях Сегеда.

— Коли нам пощастить обробити Переді, ми виграємо справу,— кинув мені Титус на прощання.

Наступного дня, в неділю, я відвідав майора. З самого ранку нудно й набридливо сіяла мжичка, з-за клаптів хмар час від часу виглядало сонце. Я нерішуче поплентався до Переді, роздумуючи, з чого почати. Титус жодним словом не згадав, звідки в нього такі відомості про майора. А тим часом вони потрапили до патера від дружини Переді. А що коли Титус помилився і Переді віддасть мене до рук червоних? Я знав: вони з такими, як я, недовго панькаються. Коли піймають і довідаються про все, поставлять до стіни, і готово. Мене охопив жах. Я мимоволі засунув руку в кишеню і намацав пістолет. По всьому тілу пробіг приємний, заспокійливий холодок від сталі. Я твердо вирішив: якщо Переді не прийме моїх пропозицій і мені загрожуватиме небезпека, рішу його.

Пригадую нашу зустріч. Майор запам'ятався мені своїм кучерявим чорним волоссям і блакитними виряченими очима, білки яких були всіяні тоненькими червоними жилками. Переді більше скидався на художника, ніж на військового. Я не помітив у ньому ніяких ознак військової людини: Він прийняв мене ввічливо, але з деяким недовір'ям. Уникав мого пильного погляду. З першої ж хвилини я відчув до нього ненависть.

Справа пішла набагато легше, ніж я думав. Правда, моєму успіху у великій мірі сприяло зовнішнє політичне становище. Та і майор був не з дурних. Він розумів, що червоним жити вже недовго.

— Дивіться, пане майор,— почав я,— відкриваю вам свої карти. Ваше право — затримати мене, але знаю: ви цього не зробите...

— Що вам потрібно? — перебив він мене.

— Надаємо вам можливість врятувати своє життя, своє майбутнє,— посміхнувся я, пронизуючи його поглядом. — Майте на увазі — це остання нагода.

Далі я докладно розповів Переді про все, що ми вимагаємо від нього. Свого імені я не назвав.

— Отже, вибирайте: або й далі вас нестиме повідь і ви загинете, або повертайтеся на шлях праведний і чесний.

Переді довго думав.

— Які гарантії, що ви не провокатор? — запитав він нарешті.

Я засміявся. Справді, які ж гарантії я міг дати йому? Але було ясно — бій виграно.

— Сподіваюсь,— відповів я,— в мене не такий вигляд, як у будь-кого з тієї наволочі? Окрім слова джентльмена, в мене зараз немає інших гарантії.

До кімнати ввійшла дружина Переді, вродлива білява жінка років тридцяти. Її струнку постать щільно облягало плаття. Личко було свіже і ясне. Вона ледве кивнула нам головою, і на її золотій короні засяяли промені сонця. Кинувши на мене пильний погляд, вона сіла поруч з чоловіком. Переді не попросив її залишити нас. Я зробив висновок, що від неї він нічого не приховує. Я дивився на мрійливі очі, пишні груди, струнку талію Анни-Марії і не міг одвести погляду.

Анна-Марія. Яке гарне ім'я. Коли Переді вимовив його, кімната наповнилася якимись дивними звуками. Досі я ніколи не бачив цієї жінки, ніколи не чув про неї, але здавалося, ніби ми давно знайомі.

— Іштване, ти повинен прийняти пропозицію,— раптом сказала вона.

Я здивовано глянув на жінку. Переді теж мовчки підвів голову.

— Я все чула,— промовила Анна-Марія. — Мій чоловік зробить усе, що від нього вимагатимуть,— глянувши на мене, зауважила вона. — Дякуємо вам за відвідини.

Інформації справді були цікаві. Ми надіслали у Відень і Сегед цінні матеріали. Переді попросив не зустрічатися з ним і підтримувати зв'язок з Анною-Марією. Я з задоволенням погодився.

Крім нас, на білих працювали й інші. Контрреволюції дуже допомагало те, що між комуністами та соціал-демократами, навіть після їх об'єднання, не припинялися чвари. З повідомлень ми дізналися, що частина соціал-демократів стояла за переговори з білими.

Перед червневим повстанням мені конче треба було зустрітися з Переді. Його не було вдома. Анна-Марія сказала, що Іштван поїхав в Сольнок. Я неохоче почав відкланюватися, але Анна-Марія зупинила мене.

— Я хотіла б поговорити з вами...

Незважаючи на своє захоплення Анною-Марією, я уникав зустрічей з нею, які могли спрямувати наше знайомство на недозволений шлях. Я вважав, що час для роману зовсім невідходящий. Адже пристрасне кохання, паростки якого вже почали проростати в моїй душі, могло винести на поверхню тисячі всіляких турбот, а це зв'язало б у такий відповідальний час мою ініціативу. Май на увазі, що ми жили напередодні повстання проти червоних і все віддавали для здійснення цієї мети. Але в моїй душі горіло полум'я помсти. Я хотів відплатити Магді за зраду і зневагу. Певно, ти скажеш, що я просто базікаю, бо раніше

писав про її велику увагу і піклування, якими вона оточила мене під час хвороби. Це правда. Але я розповідав і про страждання, що їх Магда завдала мені невірністю. Це почуття я міг тільки приглушити, але не викоринити.

Рука вже стискала ручку дверей, коли я обернувся на голос Анни-Марії.

— Будь ласка,— сказав я ледве чутно. Ми сіли поруч.

— Хто ви такий? — спитала вона.

Скажу тобі, що Анна-Марія теж нічого не знала про мене, крім того, що я — один з керівників повстанських сил проти червоних.

— Я один з тих, що схильні...

— Ваше прізвище? — перебила вона мене. — Як звати вас? Ви військовий?

— Хіба не все одно, Анно-Маріє? Ви знаєте, що я працюю в ім'я доброї справи. Хіба цього не досить? Моє ім'я? Господи, невже ім'я має таке значення? Ну, називайте мене Гашпаром.

— Гашпаре,— тихо промовила вона, похиливши голову. — Гашпаре... Я дуже... дуже боюся...

— Чого боїтеся, Анно-Маріє?

— Не знаю. Я боюсь вас, майбутнього, всього, навіть себе... Гашпаре, скажіть одверто, що буде з моїм чоловіком? — запитала жінка, доторкнувшись до моєї руки.

Я одразу ж збагнув, про що думає вона. Анну-Марію турбувало, чи пробачимо ми її чоловікові після поразки червоних. А мене зовсім не цікавило майбутнє Переді. Я ненавидів його. Проте, не бажаючи засмутити Анну-Марію, відповів:

— Я все зроблю для нього, Анно-Маріє... — і взяв її за руку.

Вона глянула на мене.

— Вірте мені...

Я дивився на кінчик язика, яким вона зволожила свої соковиті уста. Потім присунувся ближче і сказав:

— Ваш чоловік дуже завинив. Я хочу, щоб ви усвідомили це...

— Знаю, Гашпаре,— зітхнула жінка. — Знаю і ніколи йому цього не пробачу. Коли б ви знали, як я страждаю... Іштван ладен був видати мого батька, матір, всю сім'ю... але все-таки він мій чоловік...

Я гладив її руку. Вона не виявляла незадоволення. Ну, тепер можна й атакувати.

— Анно-Маріє,— шепотів я.— Не ображайтеся на мене за те, що я вам скажу. Але я не можу мовчати. Щось примушує мене відкрити вам своє серце...

З уст гарячково злітали слова кохання. Можливо, вони були трохи брутальними, але я не зважав на це.

— Ні... ні... не можна... — шепотіла вона, вивільнивши свою руку.

— Все можна... все, розумієш, Анно-Маріє?... Тепер треба думати тільки про сьогоднішній день, який належить нам.

Далі мені здалося, що з неба скотилося сонце і розсипалось на силу-силенну маленьких сонечок у моєму тілі. Нас захопив у свої обійми шалений танок кохання. Доля Іштвана Переді була вирішена...

Відклавши набік ручку, я дивлюсь у вікно. Із заходу насуваються брудні, сірі, густі хмари. Дим з димарів низько стелеться над будинками і, чіпляючись за голі гілки дерев, клубочиться між ними шматками траурного крепу... В грубці потріскує вогонь... Я виймаю з шухляди твою фотографію, кладу перед собою на стіл і починаю з тобою розмову. Ти, професор, знімаєш окуляри і, дивлячись на мене, кажеш: «Ненавиджу тебе, батьку». — «Але ж я попереджав тебе, що буду щирим». — «Не думав, що ти такий цинік». — «Не ламай,

сину, палиці над головою свого батька». — «Ні, ти мені не батько. Прошу тебе, пошматуй усе, що ти написав досі. Така сповідь нікому не потрібна». — «Не можу, сину. Я мушу писати далі. Одвертість — джерело очищення. Я бажаю очиститись і показати тобі, та й самому хочеться глянути, який я. Постривай трохи з своїм вироком».

Тихо падають на землю сніжинки. Тепло розморило мене... Щось навіть снилось мені, але вже не пригадую, що саме. То був якийсь тривожний сон, бо ще й тепер я не можу заспокоїтись. Снилась молода Анна-Марія. Бідна моя коханко, де ти зараз?..

Ще й досі згадую чарівні години всепоглинаючого кохання, яке я добув дорогою ціною — кров'ю. Анна-Марія не знала про це. Я не хотів казати їй правду, бо тоді я втратив би її.

Після того, як Хорті разом з своїми прибічниками прийшов до влади, я доповів про Переді. Анонімно. (Правда, сину, це жахливо?) І цього було досить, щоб його потягли на тортури. Не втомлюватиму тебе описами історичних подій.

Коротко розповім про свою долю. А справжню історію революції і контрреволюції потім напишуть учені. Мене це сьогодні вже мало цікавить. Немає потреби, щоб я, як свідок тих кривавих подій, докладно розповідав тобі про них. Але хочу звернути твою увагу, сину, на те, що після повстання ми хотіли довести світові, ніби червоні по-розбійницькому все руйнували і нищили. Хоч насправді в тому розгартіяші червоної революції для нас робилося дуже багато хорошого. Тоді я не вірив у це. Я дотримувався думки, що з червоними треба нещадно розправитись. Так воно й сталося. Наші офіцерські загони працювали старанно, навіть старанніше, ніж треба було, чим звернули на себе увагу всієї Європи. Про це нічого розповідати. Подробиці знайдеш у сучасних історичних? книгах, виданих комуністами. Хочу зазначити тільки одне. В розправі ми були згуртованішими за комуністів. Про це чудово свідчив процес над народними комісарами.

Я був палким прихильником розправи лад комуністами і гаряче підтримував Титуса в тому, що під час заворушення треба ліквідувати їх якомога більше. Мене призначили у новостворений відділ розвідки і контррозвідки, присвоївши звання майора. Здається, тоді я був наймолодшим майором в армії.

Почався допит Переді. Анна-Марія в розпачі просила в мене допомоги. Я пообіцяв, що замовлю слівце за її чоловіка, хоч насправді не збирався цього робити, бо хотів загибелі Переді — мені потрібна була Анна-Марія і її чудова вілла на Пашареті.

Якось одного березневого ранку я завітав до Анни-Марії. Я удавав сумного й зажуреного. Вона зустріла мене запитливим поглядом.

— Неподобство! — обурювався я, обнявши Анну-Марію. — Твій чоловік вів подвійну гру. Вчора він заявив, що дав мені фальшиві відомості... — Звичайно, це була брехня, але я хотів підготувати жінку до найгіршого. — Він збожеволів! Тримається як червоний... Обвинувачує нас... Просто жах! Що він тільки не верзе... Незважаючи на це, я все зроблю, але тільки заради тебе... Лише заради тебе, Анно-Маріє, — шепотів я, цілючи її пишне волосся.

— Негідник! — сказала жінка з ненавистю і розпачем, її тендітна постать здригалася від плачу.

Наступного дня мене запросили в казарму, де допитували Переді. його допитував ще зовсім молодий старший лейтенант. Переді був певен, що я свідчитиму на його користь. Проте я заявив, що ніколи не бачив його. Потім була очна ставка. Ось він стоїть переді мною з надією і благанням в очах. Досить мені вимовити одне слово, і Переді — вільний. Він вільний, а я втрачу Анну-Марію! Коли б ми звільнили Переді, то повинні були б проголосити його героєм, сказати, що його заслуги у великій мірі сприяли перемозі. Переді був вродливим і змагатися з ним у зовнішності я не міг. А цікаво, що сказала б мені Анна-Марія, коли б Переді повернувся додому героєм?

— Ніколи я не бачив цього чоловіка,— промовив я.— Його посилення на мене вважаю обурливим і образливим засобом.

В обличчя Переді хлюпнула кров. Не знаю, що він відчував. Я помітив тільки, що тіло його тіпає конвульсія. Голос його був схожий на скавучання собаки, який вибивається з останніх сил, благаючи пощадити життя...

На другий чи на третій день у газетах з'явилося коротеньке повідомлення про те, що майора Іштвана Переді, який служив у червоних, забито під час спроби втекти. Насправді Переді після очної ставки покінчив життя самогубством.

...Стою біля вікна і дивлюся на засніжений двір. Старий вже я і боюся смерті. Інколи в мене з'являється бажання молитись. Але для чого? Я ж ніколи по-справжньому не вірив у бога. Завиває вітер. Я весь здригаюсь від того виття. Боюсь. Тоді я спокійно пережив смерть Переді, совість не мучила мене, а ось тепер весь тремчу».

Коронді підвів голову. Замислився. Перед ним промайнули часи його службового минулого. Давно, це було, якраз десять років тому. Тоді він ще був майором. Завжди був дуже зайнятим і сердився, коли його турбували. Але того разу він не міг відмовити в проханні — вже вдруге якась невідома жінка просила прийняти її. Прийняв відвідувачку не дуже охоче, та, на щастя, все-таки прийняв.

Коронді пригадав найменші подробиці розмови. Жінка не ввійшла, а наче влетіла в кабінет.

«Я хочу вам розповісти про щось дуже важливе. Діяти треба негайно! Будь-яка незначна затримка матиме надзвичайно тяжкі наслідки».

Коронді, як завжди, пильно оглянув відвідувачку. Жінка була вже немолодою, але ще стрункою і вродливою. На скронях її білявої голівки виблискувала рання сивина, хоча, можливо, їй не минуло ще й сорока. Коронді пригадує, як вона нервово колупала нігтями край письмового стола.

«Насамперед скажіть, громадянко, з ким я маю честь розмовляти, де ви живете, чим займаєтесь? Після цього я вислухаю вашу справу і, коли буде потрібно, зроблю відповідні висновки».

Жінка заговорила. Коронді слухав її спочатку без цікавості і в думках шкодував за даремно втраченими дорогими хвилинами. Але згодом почав прислухатись до розповіді відвідувачки і незабаром уже слухав жінку з напруженою увагою.

Бідолашна Вероніка... Вона була іграшкою в спритних руках. За свою помилку поплатилася життям — її вбили. І вбивцю не знайшла караюча рука закону. Можливо, тепер...

Када вже дочитав до того місця, де зупинився Коронді, і запитливо поглянув на свого начальника.

Замислившись, полковник підвівся, заклав руки в кишені і почав кроками міряти кімнату од вікна до сейфа.

— Марія, Анна-Марія, Вероніка,— повторював він.

— Я знаю, хто така Марія, читаю вже й про Анну-Марію, але хто така Вероніка? — мимоволі вирвалось у Када.

— Вероніка? Читаймо далі... Все по порядку... Вона була героїнею драми... Цікаво, яке місце буде їй відведено в цих мемуарах?

Коронді сів за стіл, надів окуляри і почав читати далі.

«Анна-Марія оплакувала чоловіка. Потім заспокоїлась. Я допомагав їй грішми. Звичайно, не своїми, а з фонду розвідки. Після нашої перемоги спішно була створена служба безпеки. Насамперед ми вирішили боротися за перегляд кордонів. Я створив новий відділ, який мав почати розвідувальну роботу, спрямовану проти Румунії, Чехословаччини і Сербії. В розправах я не брав участі, бо мене цікавило майбутнє, завтрашній день. До того ж і не до душі була мені ота різанина. Вистачало тих, хто робив цю справу охоче. В ті дні я часто розмовляв з Хорті. Він не справляв на мене враження розумної людини. Посередній, навіть примітивний собі чоловічок. Проте його насильство, безпощадність, за тих умов були необхідними в керуванні країною. Дехто серед нас думав, що Хорті, як верховний головнокомандуючий, потрібен лише тимчасово — в період встановлення порядку, а потім знайдеться для нього місце, яке відповідатиме його здібностям. Але сталося не так. І всі примирилися з цим як з незмінним фактом. Коли Титус вперше повідомив мене, що Хорті лишається при владі надовго, я не повірив власним вухам.

— Милий Титусе, ти серйозно? Ти ж католицький піп! Нічого не розумію!

Титус нещодавно повернувся з Рима. Він не сказав мені, але я відчував, що його міркування тісно пов'язані з враженням від подорожі до Ватикану.

— Аकोше, тут враховується багато факторів. Монархія застаріла.

— Згоден,— зауважив я.

— Перед нами два шляхи. Або утворимо демократичну республіку і візьмемо на себе відповідальність за всі її наслідки, або залишимо королівство, на чолі якого стоятиме регент з твердою рукою. Останнє вважається більш доцільним. Хорті у всьому визнає керівну роль католицької церкви і може очолити боротьбу проти більшовизму. А це головне. Після поразки революції в Угорщині повинен бути створений такий політичний лад, така диктатура, які матимуть сильний антикомуністичний зміст і протидіятимуть усяким комуністичним впливам із Сходу. Угорщина повинна стати лінією оборони, об яку розіб'ється більшовизм.

— Її можна буде прорвати...

— Це вже залежить від нас. А втім, європейська християнська політика в наші часи іншого політичного устрою теж не потерпить.

Помітивши, що я вагаюсь, Титус ще завзятіше взявся переконувати мене:

— Подумай, Аकोше, до чого може привести демократія, якщо її дати масам, зараженим комунізмом. Наче гриби, вирости б революційні робітничі партії, ми потонули б у бур'яні атеїстичної пропаганди... Ні, друже, протягом довгих років не може бути й мови про демократичні свободи в Угорщині. Насамперед ми повинні виховати людей. Ми й так немало мороки матимемо із залишками червоних. Головна небезпека сьогодні — Радянська Росія, що, як видно, дедалі міцнішає. Хорті пообіцяв усі свої сили віддати боротьбі проти комунізму.

Через кілька днів Титус зайшов до мене з новим планом, яким я надзвичайно захопився. Це було вже після Тріанонської угоди ¹, і в наших колах панувала пригніченість. Мене стурбувала також втрата Трансільванії. Але ще більше цю втрату переживала Магда, всі маєтки якої лишилися по той бік. У такому розпачі я ще ніколи її не бачив. Ненависть Магди до румунів подесятерилася. З часом ця ненависть все більше кам'яніла. Бувало, я втішав Магду, але що ми могли зробити в той час.

¹ Мирний договір, укладений в 1919 році Антантою в містечку Тріанон (біля Версаля) з Угорщиною, за яким значна частина колишніх угорських володінь відійшла до Чехословаччини, Румунії та Югославії.

Вона дивилася на мене іскристими очима, лице її було перекривлене від люті. Одного разу ми сиділи в моєму кабінеті. Магда стояла перед столом. На ній було шовкове кімоно.

— Я бачу, вам це байдуже? Вас не турбує майбутнє дітей?

— Гаразд, дорогенька, турбує,— розсміявся я.— Але скажи, що мені робити? Може, організувати добровільні легіони, щоб вони знову повернули Трансільванію? Або висадити в повітря Румунію?

Вона люто блиснула очима,

— Так вам і це жарти?

— А що ще? — поцікавився я.

Вона не відповіла. Тільки зміряла мене поглядом і, повернувшись, грюкнула дверима.

Увечері я спробував заспокоїти дружину. Пригорнувши Магду і ніжно глядячи її пишне волосся, я втішав дружину, хоч і сам не вірив своїм словам. Щоб тільки заспокоїти Магду, я обіцяв нашим дітям світле майбутнє.... Вона уважно слухала, щасливо посміхалась і горнулася до мене, мов кішечка.

— Будемо боротися до останньої краплини крові. Ти і я.

Я мав намір зіграти серйозну роль у майбутній антикомуністичній боротьбі, тому з радістю прийняв пропозиції Титуса.

Не знаю, чи я казав тобі про те, що Титус теж родом з Трансільванії. Він — останній нащадок роду Сереченів. Пізніше, десь наприкінці тридцятих років, до мене дійшла чутка, що Титуса усиновив старий граф. Мати Титуса нібито була дочкою лісника. Коли дівчина народила дитину, граф не відмовився од неї. Він узяв хлопчика до себе, дав йому ім'я. Але, не бажаючи, щоб такий потомок репрезентував рід, граф зробив з нього священика, а майно після своєї смерті відписав єзуїтам. У Титуса справді було багато рис від простолюдина. Це помічалось в напрямі його думок, у поведінці. Титус розглядав події не з позицій аристократії, як я або інші, а виключно з позицій інтересів католицької церкви. В першу чергу він був католиком, а потім уже угорцем. Титус не приховував цього. Наша зустріч була щасливою, щасливою була і епоха. Якби нашій країні не загрожувала небезпека страхітливої більшовицької революції, ми напевно стали б ворогами. Але тепер наші інтереси цілком збіглися. Титус у всьому підтримував політичну програму аристократів та великих промисловців, бо для них в такій же мірі, як і для церкви, ворогом номер один був комунізм. Титус неодноразово заявляв, що ладен в ім'я боротьби проти більшовизму укласти угоду навіть з сатаною. Це й зрозуміло, адже гегемонія церкви визнавалася будь-яким ладом, тільки не комуністичним.

А як запально і розумно він умів говорити! Як багато знав! Титус просто вражав мене своєю обізнаністю з подіями. Бувало, я хотів похизуватися перед ним якоюсь новиною. Він мовчки слухав мене, а потім без будь-яких хвастоців виправляв, зауваживши, що мої джерела не зовсім точні.

Цього разу я уважно слухав Титуса і не без заздрощів дивився в його розумне обличчя.

— Акоше,— сказав Титус,— дай слово аристократа, що те, про що я зараз говоритиму, лишиться таємницею.

— Даю чесне слово.

Ми потисли один одному руки. Одверто кажучи, мені все це здавалося дитячою забавкою, але я не перечив йому.

— В країні,— почав патер,— діє підпільна організація. Я хотів би, щоб ти став її членом.

— Я?

— Так, Я дуже хотів би.

— Що за організація?

— «Списоносці». Так називається організація,— додав він.

— «Списоносці»? — посміхнувся я.— Дивна назва.

— Її організували виходці з Трансільванії... Ти теж звідти і своїм становищем, своєю службою дуже допоміг би нам.

— Любий Титусе, було б непогано, якби ти трохи ясніше висловлювався, бо, їй-богу, я нічого не розумію. Яка мета організації, чому вона діє підпільно? Чи, може, ти хочеш, щоб я став членом організації, про яку не маю ніякого уявлення?

Титус підсунув своє крісло ближче до мого.

— Її мета? — повторив він і на мить замислився. — Це важко сформулювати одним реченням.

— А я і не наполягаю на одному реченні...

— Ну, що ж, спробую пояснити тобі,— сказав Титус.— Наша країна перебуває зараз під контролем Антанти. Контрольні комісії мають право ревізувати нас і перевіряти секретні документи. Уряд не хоче відмовитися од своїх претензій на відібрані території, не хочуть відмовитись од них і ті, чий маєтки лишилися по той бік кордону. Чи, може, ти згоден віддати своє дідівське майно? Я не віддам. Церква теж. Ми не повинні відмовлятися од, жодного клаптика землі. Але разом з тим уряд не може відкрито боротися за свої інтереси.

— Що ти маєш на увазі? — перебив я.

— Наприклад, уряд не може організувати в інших країнах підпільний рух, спровокувати повстання, керувати демонстраціями протесту.

— Розумію, у всякому разі, починаю розуміти.

— «Списоносці» — підпільна організація, про діяльність якої не знає уряд.

— Нічогісінько? — засміявся я.

— Ну, трошки. Словом, «Списоносці» мають такі можливості і методи для діяльності, яких уряд не має і не може мати.

— Розумію.

— Однак це тільки одне із завдань організації. Нам треба підготуватися до війни. Ми не знаємо, коли вона вибухне між нами і нашими сусідами. По той бік кордону живе багато бугорців, і тому неважко буде організувати підпільні збройні групи. Потім ще одне. В Чехословаччині, Румунії і Югославії діють сильні комуністичні організації. Їх зміцнення означає небезпеку і для нас. Тому ми повинні боротися проти них не тільки дома, а й за кордоном. Постає питання: як саме? Наша підпільна організація перенесе поле своєї діяльності також на землі сусідніх держав і, спираючись на угорців, які проживають там, влаштовуватиме постійні заворушення. Якщо, наприклад, в Чехословаччині або Трансільванії злетить у повітря міст чи залізнична колія, ми досягнемо подвійної мети. По-перше, тамтешні власті запідозрять у цій справі комуністів і посилять боротьбу проти них. По-друге, так ми звернемо увагу Заходу на заворушення угорської меншості. За допомогою організації зможемо і дома, і за кордоном підготувати такі штурмові загони, які в слушний момент розпочнуть відкриту боротьбу. Не кажу вже про те, що організацію можна використати в розвідці іншого спрямування.

— Цілком розумію...

— Ще не розумієш,— заперечив Титус,— бо я висвітлив діяльність «Списоносців» лиш з одного боку. А тим часом ця діяльність має ще й внутрішньополітичний характер. Ти знаєш, що депутати користуються правом недоторканності. Опозиція теж. У країні є велика кількість людей, які нападають на уряд, отруюють громадську думку, а державні установи з

різних причин не можуть перешкодити їм. Ми виступимо проти таких небажаних елементів, звичайно, не офіційно.

— Твої міркування справді чудові,— захоплювався я.

— Ну, ти приєднуєшся?

— Звичайно. А яка структура організації?

— Про це поки що не можу нічого сказати. Вступиш до організації — безпосередній зв'язок матимеш зі мною. Інструкції одержуватимеш від мене, мені й звітуватимеш про все.

Так я став списоносцем. Організація діяла в глибокому підпіллі. Всі її канали надзвичайно дбайливо конспірувалися.

Тільки завдяки цьому в Угорщині ще й сьогодні мало хто знає про списоносців. Правда, протягом довгих років багато списоносців загинуло, проте тільки деякі з них знали, що вони члени нашої організації. Але про це потім.

Чому саме організація називалась «Списоносці», я не знаю, Вона не була масовою. Ми дуже обережно ставилися до прийому нових членів. Спочатку орієнтувалися на офіцерів. Потім зрозуміли, що помиляємось. Ти добре знаєш їх легковажний, гультьяйський спосіб життя. Серед них мало культурних людей, що мали б ще якісь знання, крім військових. Я зустрічався з багатьма офіцерами, які визнавали тільки ревію, оперети і кабаре. Очевидно, це і спонукало керівників поповнювати ряди «Списоносців» не тільки з середовища офіцерів.

Через півроку Титус залучив мене до конкретної роботи. Моє завдання полягало у вишукуванні таких людей, яких можна було б використати для підпільної роботи за межами північної Угорщини. Це було неважко, бо і на своїй службі я займався розвідкою в Чехословаччині. Для цієї справи я досить легко міг використати своїх працівників і агентів, які діяли в Чехословаччині. Але переплітати ці дві лінії суворо заборонялось. Тому я працював з самостійними агентами. Завдяки цьому мені пощастило зменшити небезпеку провалу.

Для своєї діяльності я використовував квартиру Анни-Марії. Там був мій другий кабінет. Анна-Марія спочатку ні про що не знала. Пізніше з дозволу Титуса я залучив і її до роботи. Наше кохання поступово почало переростати в почуття глибокої дружби. Ми чудово розуміли одне одного. Згодом, узнавши моє справжнє ім'я, вона не образилася, сказала тільки:

— Для мене ти і надалі залишишся Гашпаром. А якщо про все довідається твоя дружина? — запитала вона, обнявши мене.

— Чому бути, того не минути, Анно-Маріє.

— Пообіцяй, що не кинеш мене...

Я поцілував її в чоло.

— Можу пообіцяти, але, повір, це ще не гарантія. Наша доля вирішена. І все буде так, як вона захоче.

Титус знав про наші відносини, але не говорив нічого. Він поводився як справжній друг. Я довідався, що Анна-Марія сповідається в Титуса. Це відкриття трохи неприємно вразило мене — адже воно означало, що моя коханка про все розповіла Титусу. Правда, він не зловживав цим, але я не мав ніяких гарантій на майбутнє. Сам Титус лишався для мене загадкою.

...Одного дня наприкінці літа надвечір я лежав горілиць на тахті і думав про своє. Заходило сонце. Крізь жалюзі пробивалися промені, Анна-Марія схилилась наді мною і, бажаючи розвіяти мій сум, як мале дівчатко, почала весело, гратися і цілувати мене.

— Облиш! — буркнув я у відповідь на цей порив ніжності.

Це вразило її. Посмішка так і застигла на обличчі.

— Гашпаре,— зашепотіла вона у відчай,— що з тобою? Я образила тебе?

«Бідолашна моя Анно-Маріє, ти не образила мене,— думав я.— Ти допомогла мені усвідомити те, чого я не знав».

Не відкриваючи перед коханкою своїх думок, я пригорав її і, не дивлячись на неї, промовив:

— Анно-Маріє, скажи мені одверто...

— Що, любий? — в її голосі бриніли сльози.

— За що ти кохаєш мене?

Вона заплакала. Притулилася до мене, гаряче цілуючи і обпікаючи сльозами. Цей щирий вияв кохання стривожив мене.

— Кохаю тебе... не знаю за що... кохаю, Гашпаре...

— Але за що?

— Можливо, за те, що ти не такий, як інші... чесний... не знаю...

Я міцно притис Анну-Марію до грудей, відчуваючи, як шалено б'ється її серце.

— Відколи Титус сповідає тебе? — несподівано спитав я.

Це вкрай здивувало мою коханку. Вона хотіла звільнитись з обіймів, але я не відпускав її.

— Третій рік...

— За часів червоних, коли твій чоловік служив у них, ти говорила з Титусом про політику, про сумніви свого чоловіка?

— Так, я про все розповіла йому... просила в нього поради...

— Розумію...

— Титус — мій духовний отець.

— Ти розповіла йому і про наші відносини?

— Так...

Ми довго мовчали. Світлі щілини на вікнах розтанули в надвечірніх сутінках. В кімнаті стало темно. Цокання стінного годинника серед цієї закам'янілої тиші драгувало мене.

— Послухай, Анно-Маріє...

— Слухаю...

— Титусу про мене ти ніколи більше не говоритимеш?..

Годинник шалено цокав.

— Як хочеш,— почув я тиху відповідь.

Цілими днями я не зустрічався з сім'єю. Організаційна робота забирала в мене багато часу. Ті дві години, які були в моєму розпорядженні, я проводив з вами. Жолту тоді минуло три роки, тобі — півроку. Твій брат ревнував мене до тебе. Сильний, вольовий хлопчисько був. Насильство, пихатість він успадкував від матері. Ти, навпаки, був кволеньким, слабим, і, мабуть, через це ми приділяли тобі більше уваги, ніж братові. Скільки зусиль я докладав, щоб викликати посмішку на твоєму личку. Тобі важко повірити в це, бо батько лишився в твоїй пам'яті, як втілення серйозності і замкнутості. Хоча, сину, я багато разів стрибав перед тобою навкарачки, і ти від душі реготав. У ті дні твій брат дістав від мене першого ляпаса. Жолту не подобались, не до душі були наші пустощі. Він вирішив помститись і посипав килим кнопками, якими я добряче поколов собі руки. Про все це я розповідаю тільки для того, щоб ти знав, як я любив тебе. Не я винен у тому, що ми розлучилися з тобою. Це зробила мати з надмірної любові до тебе.

То були щасливі вечори, про які ще й досі не можу забути.

Десь у двадцятих роках я одержав секретне повідомлення про те, що капітан англійської місії Боб Гастінгс за дорученням таємної служби вербує агентуру. В ті часи я ретельно вивчав методи англійської розвідки. Зібрані матеріали були цікаві. Найбільше мене дивувало

те, що англійці працюють заради майбутнього. Основа їх розвідки, на мою думку,— перспективна розвідка. Це означає, що вони дбайливо підбирають таких, людей, які з різних причин через кілька років можуть стати інертними в політичному, економічному та культурному житті. Цих осіб вони не спускають з ока, але до певного часу не залучають до роботи. Завербовані агенти намагаються потрапити на керівну роботу або принаймні зайняти якусь потрібну позицію на тій території, де вони діятимуть. У цьому вони дістають повсякденну підтримку. А з часом, коли виникає потреба, ці агенти за вказівкою хазяїв починають свою роботу.

Повідомлення про діяльність англійської розвідки, власне кажучи, торкалося органів безпеки. Саме вони повинні були зайнятися цією справою. Проте заново організований відділ контррозвідки не дуже звертав увагу на місію, бо всі сили спрямував на виявлення підпілля червоних і на викриття агентів держав малої Антанти — Чехословаччини, Румунії, Югославії.

Титус в цей час був професором теології. Я постійно зустрічався з ним, обмінювався думками, слухав його поради. З ним я розмовляв уже як з керівником «Списоносців». Докладно інформував його про справу Гастінгса. Наші думки збігалися в тому, що «Списоносці» повинні зацікавитись і зайнятися справою Гастінгса. Ми домовились, що я поки що мовчатиму, не повідомлятиму про Гастінгса керівництво.

— Нам потрібно з'ясувати, хто потрапив до агентури англійців,— сказав Титус.

Ми докладно все обговорили і одразу ж взялись до роботи. Я викликав агента Белу Дьярматі. Це був культурний і розумний журналіст двадцяти шести років. Під час революції він друкував багато статей, за що його переслідували після поразки червоних. Я допоміг йому і залучив до розвідувальної роботи.

Дьярматі працював у редакції «Пештської газети» і здобув славу гульця й ловеласа. Але це було нам тільки на користь. Широке коло знайомств, благородне походження відкривали перед Дьярматі всі двері.

Дьярматі боявся мене. Це було помітно по його поведінці. В моїй присутності він розгублено посміхався і втрачав властиве йому почуття впевненості.

— Скажіть, Дьярматі, ви боїтеся мене? — спитав я, дивлячись йому прямо в очі.

Він спробував побороти свою ніяковість, але даремно.

— Як вам сказати... власне кажучи, я не боюся, в мене немає причин для цього, але... мені неприємно говорити про такі речі, пане майорці дуже неприємно. — Кілька хвилин він мовчки дивився в землю, а потім додав: — Інколи ви так дивно позираєте на мене. Тоді я боюся...

— Не треба боятись, друже,— заспокоював я його, лагідно посміхаючись. — Чесна людина не повинна боятися. Вип'єте коньяку?

— Дякую...

— А тепер уважно вислухайте мене...— сказав я, поставивши перед ним чарку. І докладно розповів йому про завдання.

Не минуло і тижня, як він зайшов до мене. На його обличчі сяяла переможна усмішка.

— Мені здається, що пан майор буде мною задоволений...

Я ще не бачив його таким веселим.

— Розповідайте, друже.

— Дозвольте закурити? Так легше розповідати.

— Будь ласка. — Я показав на коробку з сигарами. Він запалив і задоволено випустив цівку диму.

— Я познайомився з міс Тедді.

— А хто вона така?

— Зараз розповім. Неллі, або міс Тедді,— секретарка Боба Гастінгса. Капітан Гастінгс, як ви знаєте, має окрему канцелярію на вулиці Карої. Вони найняли восьмикімнатну квартиру. Канцелярію розміщено в трьох кімнатах, дві кімнати займає Боб Гастінгс, а дві — Неллі. Квартири розташовані на другому поверсі. На тому ж поверсі оселився ще один французький майор. На першому поверсі живуть члени місії. Угорці мешкають аж на третьому поверсі. З Неллі я познайомився на тенісному корті. Це вродлива, струнка дівчина двадцяти п'яти років. Її наречений загинув на війні. Я довідався, що Боб Гастінгс одружений, дружина з дитиною живуть у Лондоні. — Дьярматі посміхнувся. — Я розпочав шалений любовний штурм, і навряд чи дівчина довго вистоїть. Вчора я вже був у неї. До всього пильно приглянувся, накреслив план квартири. — Дьярматі вихопив з кишені клаптик паперу і поклав на стіл. — Ось тут входні двері,— пояснював він,— які замикаються секретним замком. Тут прийомна, праворуч канцелярія Гастінгса. В канцелярії, прошу вас уважно подивитись, отут стоїть сейф, отут двері в квартиру капітана, а ця кімната, точніше дві кімнати, належать міс Тедді.

Через кілька днів я довідався також про те, що сейф відмикається двома ключами, що Гастінгс нічим не захоплюється, крім книжок та пам'яток культури. Щосуботи він ходить в інтернаціональний клуб, але це тільки так, про людське, око.

Я вже казав про те, що Дьярматі мав приємну зовнішність. Він здобув славу своїми цікавими статтями, а плітки, що точилися навколо нього, робили його особу ще привабливішою. Щодо залицяння, то він був справжнім майстром. Я дав журналістові вказівку зійтися якнайближче з секретаркою Гастінгса.

— Це вже сталося,— знікотив юнак.

Одного разу Дьярматі повідомив, що штат канцелярії збільшується, набирають нових працівників, причому потрібна жінка-угорка, яка володіє англійською мовою.

Через чотири дні працівником місії стала Анна-Марія. Ось коли я залучив її до роботи.

— Для тебе, Гашпаре, я все зроблю,— відповіла вона, вислухавши мене.

Протягом кількох тижнів Анна-Марія старанно занотовувала свої спостереження, і в мене збиралися дані про тих, хто відвідував Гастінгса. Це були імена, тільки імена, які ні про що не говорили: Ференц Еккер — суддя, Ігнац Тотфалуші — земельний магнат з міста Ньїредьхаза, Йозеф Гохман — фабрикант, Дьезе Калманович — викладач університету, старший лейтенант граф Ерне Сапарі та багато інших.

Титус проглядав список імен з прихованим хвилюванням, хоч теж, як і я, нікого з цих осіб не знав. Але про те, що діялося в кімнаті Гастінгса, Анні-Марії, на жаль, нічого не було відомо. Англіцям рекомендували жінку як родичку Дьярматі. Для цього я легко придбав потрібні документи.

Анна-Марія в той час була дуже вродливою. Тому й не дивно, що вона викликала інтерес навіть у байдужого Гастінгса. Але він не упадав біля Анни-Марії і нічого їй не казав. Про все це ми довідалися від Неллі через Дьярматі. Однак можна було сподіватися, що незабаром англієць скаже про своє почуття.

Ти знаєш, я не був красунем. Правда, я трохи погладшав, а від щоденної гімнастики і м'язи мої зміцніли, та все-таки я лишився лисим і сутулим. Анна-Марія інколи говорила:

— Ти не красунь, але цікавий, таємничий і привабливий. Я не проміняла б тебе ні на кого в світі.

— На англієць теж?

— Ні на кого, милий...

— Анно-Маріє,— глянув я на неї серйозно,— слухай мене. Можливо, Гастінгс незабаром зробить спробу зблизитися з тобою і вимагатиме твого кохання. Будь лагідною, води його за ніс. Але ти не повинна стати його коханкою. Ти будеш тільки моєю...

Інформації Дьярматі та Анни-Марії підтверджували наші припущення, що Гастінгс уже завербував декого з тих, хто заходив до нього. Та це були тільки догадки.

Англієць почав залицятися до Анни-Марії. Через кілька тижнів він уже вечеряв з нею в кафе «Абазія». Капітан не випадково уподобав це місце. Сюди ще до війни сходилися корифеї політики. Тут збиралися представники різних політичних угруповань.

Старий Штоєр (ти, звичайно, не знаєш його) чудово вів справи свого кафе, не відставав і синок господаря. Місця за столиками і в ложах займали, крім політиків, письменники, журналісти, художники. Кафе славилось не тільки великосвітським обслуговуванням, — тут можна було почути останні новини.

Звичайно, я теж пішов до «Абазії» і стежив за капітаном на відстані. Це був високий чоловік з гладко зачесаним білявим волоссям, з натренованими м'язами і випнутим чотирикутним підборіддям. Він невпинно нишпорив навколо гострими сірими очима, які ніколи не посміхалися, навіть коли тоненькі губи намагались утворити щось на зразок усмішки. Здавалося, Гастінгс постійно остерігається якоїсь несподіванки. Цей неспокій не зник і тоді, коли капітан, нахилившись до Анни-Марії, мабуть, освідчувався їй у коханні.

Офіціанти фіали англійця, це було зрозуміло з їхньої поведінки. Улеслива посмішка на їх обличчях свідчила про те, що англієць — щедрий гість.

Гастінгс пив небагато, зате дуже спритно споював Анну-Марію. А моя нещасна коханка не помічала витівок капітана. Очевидно, Анну-Марію підбадьорювала думка, що я поблизу, і тому з нею нічого особливого не трапиться. Ця думка, мабуть, і притупила її пильність. Незабаром я помітив, що моя коханка сп'яніла. Анна-Марія ставала іграшкою в кігтях англійця. Але я нічого не міг зробити. Не смів втручатися, щоб не зіпсувати справи. Відчувши, що далі не можу володіти собою, я встав і вийшов.

В той же вечір Анна-Марія стала коханкою англійця. На третій день вона про все розповіла. Я не питав про подробиці. Мені було тяжко, гнітили сум і розчарування. Анна-Марія розповідала і плакала. З її слів я зрозумів, що вона була п'яною і не знала, що робить. В мене виникло бажання задушити її, прогнати, але я не мав сил для цього.

Незабаром пристрасті вгамувалися, з глибини душі піднеслися нові почуття, які все розвіяли.

Лише тоді я пізнав жахливу глибину кохання.

Якось Анна-Марія запитала мене: Гашпаре, ти знаєш, де Гастінгс ховає ключі від сейфа?

— Звідки я можу знати?

— Під подушкою, милий. Виходячи з дому, він їх не забирає з собою, а ховає під подушку.

Я мовчав, відчуваючи, що обличчя моє перекривила саркастична, гірка посмішка, Анна-Марія помітила її і, вкрай здивована, нахилилася до мене.

— Чому ти смієшся?

— Все-таки є якась Користь з тієї ночі...

Анна-Марія нахмурилася, відсунулась од мене, тіло її задрожало.

— Ти цього ніколи не забудеш?

— Спробую.

Я довгий час почував себе нещасним. Мені зрадила Магда, а тепер і Анна-Марія. Я повинен примиритися з цим? Чому? Ні, годі! Це ображає мою гордість. Ноги Анни-Марії більше не буде в канцелярії.

— Ти не зробиш цього, — сказав Титус, коли я повідомив його про своє рішення. — Анна-Марія повинна там лишитися. Та й причин немає. І чому так спішно? — запитливо глянув він на мене. — Може, сталося таке, про що я не знаю?

Хоч-не-хоч, а відповідати треба. От я і розповів йому про все. Я говорив, сповідаючись перед Титусом. Правда, всього не сказав. Він слухав мовчки, сидячи в кріслі і схрестивши руки на грудях. Ми мали можливість спокійно вести розмову: Анни-Марії не було дома.

— Бідолашний Акоше, — сказав нарешті він. — Я розумію терзання твоєї душі. Заспокойся. Все це робиться з божої волі. Інколи я теж ненавиджу людей. Живемо в бридкому багні, задихаємось у бруді гріхів наших і не хочемо усвідомити веління господа бога, нашого спасителя. До мене приходять люди — чоловіки і жінки, літні і молоді. Приходять вранці, в обід, увечері і кажуть: «Отче, я знову согрішив». Я вислуховую їх і щоразу даю відпущення гріхів. Але кого звільняю від гріхів сьогодні, той завтра знову падає навколішки переді мною і благає прощення. Анна-Марія належить до чесних, це я кажу тобі. Її любов до тебе сильніша навіть за прагнення до спасіння. — Титус заплющив очі. — Прости їй, я теж простив.

Мовчанка. Мені приємно було слухати з уст Титуса слова втіхи. Отже, Анна-Марія любить мене.

— Акоше,— знову почав Титус,— ми одержали наказ від керівництва. Треба переглянути папери Гастінгса, за всяку ціну перевірити вміст його сейфа.

— Я теж уже думав про це.

— Гадаю, ми найближчим часом уночі проберемося в канцелярію. Завдання небезпечне, але доручити його іншим не можна.

Після цього Титус виклав свій план. Ми дійшли цілковитої згоди, і в наступні дні я вже почав готуватись до виконання плану.

В цій справі я використав і своїх підлеглих. Вони не знали, що працюють на «Списоносців». Я провів ретельну рекогносцировку будинку, в якому містилась канцелярія. Ознайомився з минулим двірника, точно встановив, хто живе в будинку. Коли дані лежали в мене на столі, ми з Титусом обговорили всі подробиці.

— Треба залучити до цієї справи двірника, бо інакше ми не зможемо забезпечити собі шлях для відступу.

Титус погодився зі мною. Двірником зайнявся я. Вже не пригадую його імені. Було йому років тридцять, інвалід — одну ногу втратив десь на фронті. За професією він бур слюсар, але через свою інвалідність не міг влаштуватися на заводі. Із зібраних даних ми знали, що брат його дружини — комуніст і емігрував до Австрії, де перебуває в одному з концентраційних таборів. Сестра про це не знала. Мій агент відвідав двірника. Збрехавши, що він нібито комуніст-підпільник, агент, посилаючись на брата жінки, попросив двірника сховати його на кілька днів.

Двірник повірив і прийняв нашого агента. За домовленістю агент розповів двірникові про великий «план».

Через кілька днів ми «застукали» їх. Впіймали «комуніста», якого вже давно «розшукували» і який на очній ставці розповів про все. Нещасний двірник бився, мов пташка в пазурах хижака, але мусив скоритися.

Я звільнив двірника, але його картотека разом з підписаним документом попала у «відповідний архів». Титус діяв за принципом: «Мета виправдовує засоби». Це стало і моїм гаслом.

Отже, першу перешкоду подолано. Тепер треба було добути ключ від вхідних дверей. Анна-Марія полегшила цю справу, зробивши відбитки ключа. А далі все пішло як по маслу. Двірник виготовив копію ключа, який одразу ж випробувала Анна-Марія. Залишилося найважче: виманити з дому на одну ніч Неллі і Гастінгса.

...Був кінець серпня. Надворі стояла вже зажурена осінь. Ми з Анною-Марією сиділи в саду, оповитому тихими сутінками, поринувши в мрії. Я першим порушив мовчанку.

— Анно-Маріє,— промовив я, пригорнувши її. Вона притулилася до мене, схиливши голову на груди.

— Знаєш що? В п'ятницю ввечері поклич до себе капітана Гастінгса...

Жінка підскочила, наче її вкусила оса. Здивовано зиркнула на мене. Я сумно посміхнувся у відповідь.

— І за всяку ціну затримай у себе до ранку. — Ніжно взявши її руку, я притис до грудей і довго дивився їй в очі. — За всяку ціну, розумієш? — по складах вичавив я з себе.

Наступного дня Анна-Марія сказала мені:

— Гастінгс прийняв моє запрошення. Буде в п'ятницю о дев'ятій.

З Дьярматі і Неллі було куди легше. Дівчина до нестями закохалася в молодого журналіста і цілком підкорялася йому.

Отже, шлях відкрито. Ми з Титусом обмірковували всі подробиці і вирішили зустрітись в п'ятницю в мене дома.

Людина дуже часто не може пояснити зміни свого настрою. Досить одного куплета пісні, віршованого рядка чи раптового спогаду про якусь Дрібницю, щоб веселість змінилася пригніченістю, хоробрість — забобонним страхом. Вже кілька тижнів я перебував у стані

такого змінного настрою і не міг зрозуміти причини цього. Дома мене наче підмінили... Я нервував, у мене був якийсь дивний, напружений стан. Розмовляючи з Магдою, я лише похитував головою або белькотів щось незрозуміле. А коли вона, сівши біля мене, починала розпитувати, я посилався на втому і обривав її. «Господи, що зі мною? — питав я себе. — Чому мені все таке байдуже, чому все стало таким далеким, чужим — Магда, діти, дім, усе, усе?»

Одного разу після вечері, зайшовши в кабінет, я заглибився в читання газети. Читати не читав — просто перегортав сторінки. Думки крутилися навколо операції в п'ятницю. Мене охоплював неймовірний страх. А що коли нас спіткає невдача? Чому саме до нас виявлено таке довір'я з боку керівників організації? Потім я прийшов до висновку, що моя доля, як і доля кожного члена організації, вже вирішена наперед і змінити її ніхто в світі не може. Я втішав себе, підбадьорював, але страх не минав, і це дратувало мене.

Саме в такому настрої і застав мене Жолт, який несподівано ввірвався у мій кабінет. Підійшовши до мене, Жолт почав набридливо розпитувати... Я хотів вигнати його з кімнати. Злякавшись суворого окрику, він витріщив на мене очі, потім затупотів ніжками і, впавши на підлогу, заверещав, мов недорізане поросся. Спочатку я мовчки дивився на це, а потім стеком добре відлупцював його.

У нашому завжди тихому домі зчинився страшенний галас. В кімнату вбігла до смерті перелякана Магда. Побачивши нас, вона остовпіла, обличчя її сіпалося. Потім кинулась до мене, вирвала Жолта з рук і, захищаючи його, притисла до грудей. На галас прибігла і служниця. Імені цієї простої селянської дівчини вже не пам'ятаю. Я нервово постукував стеком об свою долоню. Магда віддала дитину, яка все ще ридала, дівчині і випроводила їх з кімнати. Обличчя Магди пашіло від люті.

— Ви божевільний садист,— зашипіла вона.

Так зі мною вона ще не говорила. Її голос, інтонація ошелешили мене. Вона, мабуть, помітила мою розгубленість, бо вже без всякого страху вигукнула:

— Свої нерви можете показувати де завгодно, але не чіпайте мою дитину.

— Мою дитину?

— Саме мою, бо ви останнім часом поводитесь з дітьми так, наче ви не батько їм...

— Хтозна,— необачно випалив я посміхаючись, — можливо, і не я батько.

Побачив би ти обличчя своєї матері! Ненавистю, образою спалахнуло воно. Магда сполотніла, я думав, що зомліє. Потім, зіцпивши губи, підвела голову:

— Мужик! — крикнула вона і, повернувшись, вийшла з кімнати.

Зрозумівши, що переборщив трохи, я хотів помиритись з дружиною. Але мені не пощастило ні цього, ні наступного вечора. Я для неї перестав існувати. На всі мої пояснення вона не відповідала.

Так було до п'ятниці. В цей день близько сьомої години вечора прийшов Титус. Він, як завжди, чемно привітався з Магдою, поцікавився її здоров'ям, розпитав про дітей. З байдужих відповідей Магди Титус, мабуть, здогадався про все, бо багатозначно зиркнув на мене. Правда, не сказавши жодного слова, зачекав, поки Магда піде в свою кімнату. Тоді запитливо глянув на мене.

Я розповів про все, що скоїлося, і поскаржився на виснаження нервів.

Титус довго не відповідав. Схрестивши руки, він безшумно ходив по м'якому килимі, а я з цікавістю спостерігав, як тінь від його постаті то збільшувалась, то зменшувалась.

— Ти повинен навести лад в своєму особистому житті,— сказав, нарешті, Титус. — Твоя роздратованість пояснюється двоїстим життям. Ти хочеш тримати при собі обох жінок на однаковому становищі. Так не можна, Акоше. Анна-Марія не звичайна пригода в твоєму

житті, в цьому і криється біда. — Помітивши, що я не відповідаю, Титус додав: — Добре все обміркуй.

Потім сів і почав розмову про справи.

— Мене турбує,— бурчав він,— що у Франції, Іспанії зростає рух за соціальне визволення. В Іспанії думка про республіку знаходить багато прихильників. Боюсь, що незабаром ця ідея охопить маси.

Уважно вислухавши приятеля, я посміхнувся.

— Чудна ти людина, Титусе. Бачиш тільки страхіття. Я не згоден з твоїми висновками. Факти, які є в моєму розпорядженні, заперечують твій песимізм.

— Невже в тебе є більш втішні відомості? — здивовано спитав Титус.

— Мені здається, що комуністичним силам аж ніяк не сприяє сучасне міжнародне становище. Рух, про який ти говориш, організований не комуністами. Сподіваюсь, ти не думаєш, що французькі соціал-демократи мають намір запровадити в себе комуністичний лад? Тепер соціал-демократична партія є майже в кожній країні, в тому числі і в нас. Вона більше агітує проти комуни, ніж ми, і що найголовніше — за нею йде велика частина робітників. Обставини дуже сприяє піднесення економічного життя. Хіба ти не помічаєш ознак стабілізації в нашій країні? Поряд з Іспанією і Францією ти повинен бачити Фінляндію, Туреччину, Італію... Італія не сьогодні-завтра стане великою державою, гідним партнером у світовій політиці. Ти знаєш, що ведеться певна робота по встановленню контактів між нами і Муссоліні... Ні, милий Титусе, на цей раз ти погано обізнаний з справами.

Я підвівся і поплескав його по плечу.

Дорогий сину, тебе, напевне, цікавить, хто такий Титус, цей таємничий церковник, який усе знає, все бачить і втручається в угорську політику...

Мушу признатися, що в ті роки я сам нічого не знав про нього, крім того, що він — визначний діяч угорського расистського руху, смертельний ворог комунізму. Тому я і став його спільником. У нас була одна мета: відновлення великої Угорщини і повернення їй права на історичну роль. Досягнення цієї мети органічно пов'язувалося з боротьбою проти червоних. Заради цього ми згодні були приєднатися до будь-якої держави чи політичного напрямку. Я вже казав, що Титус був викладачем теології. Тільки згодом, десь у тридцятих роках, я довідався, що мій приятель — один з провідних співробітників розвідувальної служби Ватикану. Під час свого тривалого навчання в Римі він став безпосереднім угорським агентом «генерала в сутані», начальника поліції єзуїтів. Десятилітнє перебування в Римі зробило Титуса не тільки викладачем теологічних наук, але й спеціалістом у справах розвідки. Таємна дипломатія Ватикану облутала землю густим шпигунським павутинням. Воїни-церковники підкорялися безпосередньо Риму. Зараз я спокійно можу розказувати про Титуса, адже його вже немає в живих.

А тепер я коротко розповім, що трапилося в п'ятницю ввечері в канцелярії Гастінгса. Ми були певні, що англієць до ранку не повернеться додому: Анна-Марія зуміє затримати його в себе до потрібного часу. Двірника ми не боялися — він став нашою людиною.

Після десятої були вже на місці. Як тільки ми відчинили ворота, наш агент подав знак, що англієць вийшов. У канцелярію потрапили без особливих перешкод. Проте я збрехав би, коли б сказав, що заходив туди дуже сміливо. Ноги в мене тремтіли, я боявся вимовити слово, бо Титус помітив би мій страх. Тому я мовчав. Променем ліхтарика ми обмацали кімнату. В ній не було майже нічого для нас незнайомого. Ми знали її з описів наших агентів. Титус замкнув вхідні двері, вийняв ключ і поклав на столик, що стояв поряд. Це основне правило конспірації. Другі двері ми лишили прочиненими, щоб чути найменший шум на сходах. Ключ від сейфа знайшли у вказаному місці. Титус передбачливо надів

рукавичку з м'якої тканини і дуже обережно відімкнув сейф. Я пильно стежив, щоб ліхтар не затремтів у моїх руках. Нарешті, дверцята відчинилися. Я оторопіло глянув всередину стальної шафи. На верхній полиці лежали документи, кілька досьє. На нижній — пачки іноземної валюти, різні золоті речі, коштовне каміння... Мене охопило хвилювання, рука затремтіла, і кружало ліхтарика почало метушливо шастати по полицях.

— Спокійно,— прошепотів Титус.— Нам треба добре запам'ятати порядок, в якому лежать досьє, щоб не переплутати їх.

Я кивнув головою, мовляв, розумію. Титус вихопив записну книжку, олівець, зміряв відстань між внутрішньою стінкою і досьє і обережно вийняв одне з них. Ми сіли на підлогу і почали розглядати папери. Мій страх змінився захопленням. Перед нами відкрилася завіса діяльності Гастінгса. Англієць справді організував агентуру, і неабияку. Він завербував не рядових солдатів, селян, залізничних провідників, як ми, а людей з серйозною питомою вагою. Не кожен, хто заходив у канцелярію, ставав його агентом. Не так уже й багато їх було.

Титус спритно записував окремі дані.

— Шкода, що ми не взяли фотоапарата,— шепотів він,— дуже шкода...

Справді, дуже шкода. Та в ті часи технічно ми були споряджені ще не так, як сьогодні.

Працювали дуже швидко. Але потім трапилося несподіване. Ми не знали, що замок сейфа — секретний а нам не пощастить знову замкнути дверцята. Титус стиснув губи, м'язи на обличчі затіпалися — я знав, що він теж нервує. Спробували ще раз і ще раз. Даремно — дверцята не замикалися.

Титус замислився.

— Коли англієць помітить, що хтось проглянув його документи, ми не зможемо використати ці дані, — сказав він.

— Тоді давай пограбуємо його...

Патер витріщив на мене очі.

— Так, так, пограбуємо,— прошепотів я.— Заберемо з собою коштовні речі, і капітан подумає, що це розбій.

Так ми і зробили. Набили коштовностями кишені, а пачками банкових білетів — маленький саквояж. Потім порозкидали все по квартирі, знайдені цінні речі, навіть срібні свічники теж поклали в чемодан.

Перед тим як вийти, Титус витер наші сліди.

Двірник здивовано заблимав очима, помітивши товстий саквояж, але промовчав.

На вулиці ми перевели дух. Довго йшли пішки, потім сіли у фіакр.

На світанку ми оглянули свої трофеї.

— Очевидно, Гастінгс не заявлятиме про пограбування,— міркував Титус,— бо в процесі розслідування поліція допитуватиметься про неприємні для його особи подробиці. Отже, він мовчатиме.

— Так-то так, Титусе, але що ми робитимемо з валютою і коштовностями?

— Використаємо для цілей організації,— кинув він, не довго думаючи.

Ми використали. До того ж дуже мудро. Це була не моя ідея. Половину коштовностей я віддав Титусові, а все інше приховав у себе. Про ці подробиці розповідаю тільки тобі.

Я був задоволений операцією, Гастінгс і справді мовчав».

Коронді зсунув окуляри на красчок носа і поверх скелець глянув на старшого лейтенанта. Це надало обличчю підполковника якогось пустотливо-хитруватого виразу. В таку мить хлопці відчували себе ніяково, бо знали, що зараз на них посиплються ущипливо-іронічні зауваження. Це траплялося особливо тоді, коли до підполковника надходили відомості про невдало виконані операції. Але тепер Коронді не був у гумористичному настрої.

— Всі прізвища виписали, товаришу старший лейтенант?

— Так точно, товаришу підполковник.

— Гарзд. Треба звернути увагу на кожне згадане тут ім'я і зібрати матеріал, поки триватиме слідство. А тепер ідіть відпочивайте. Вранці знову поговоріть з Марією Перлакi. Під час розмови прошу звернути особливу увагу на ті пункти, по яких треба негайно вжити заходів. Бо, напевне,— Коронді зняв окуляри, — Перлакi розповість і про такі справи, які потребують наших активних дій. Зрозуміло?

— Зрозуміло, товаришу підполковник. Можна йти?

— Так. Але не забудьте про арештованого. Жолт Райнаї, напевно, ще пише свій твір?

— Так.

— Його теж відправте відпочивати. Те, що він зараз пише, розчарує вас. Але нічого. Згодом він напише всю правду.

— Дозвольте одне запитання, товаришу підполковник?

— Прошу.

— Для чого ми вимагаємо від Райнаї писати зізнання, коли заздалегідь знаємо, що його писанина — брехня?

Коронді знову надів окуляри.

— Скільки ви служите, товаришу Када?

— Два роки.

— І не розумієте?

— Не розумію, товаришу підполковник.

— Ви певні, що Райнаї зараз пише побрехеньки?

— Так.

— А чому він бреше?

— Бо не хоче зізнаватися.

— Отож бо й воно, його писанина стане зброєю у ваших руках. Маючи достовірні факти, ви зможете викрити його брехню.

— Так точно.

— Зрозуміло? Ідіть спати. Када виструнчився і вийшов.

...Наступного дня Марія ввійшла в кабінет, свіжа, з сяючими очима.

— Як провели свою першу ніч у Будапешті? — запитав Када.

— Миттю заснула, але, скажу одверто, вночі прокидалася і багато думала.

— Про що ж ви думали?

— Наприклад, про те, що моє раптове зникнення справило на берлінців не дуже хороше враження. Це й зрозуміло. Ну, а списаносці є як в Будапешті, так і в інших містах Угорщини. Вони могли вже дістати наказ знищити мене. Це було б для них найбажанішим вирішенням справи. По-перше, тому, що мертві не говорять, а по-друге, це було б доброю наукою для інших.

— Ми вжили необхідних заходів для вашої безпеки,— всміхнувся Када.— Охороняємо вас удень і вночі.

— Чому ж ви не сказали? Я не так боялася б.

— Не могли,— раптом посерйознішав старший лейтенант. — Адже ви подумали б, що ми не довіряємо вам і слідкуємо за вами.

— Дякую за вашу передбачливість і здогадливість.

— На жаль, усього ми не можемо передбачити... Але про основне не забуваємо. Та облишмо це, давайте візьмемося до роботи.

— Товаришу старший лейтенант, насамперед я хотіла б розповісти про те, чого немає в мемуарах Райнаї — про організації списоносців, які й досі активно діють у Будапешті. Правда, в мене є відомості не про всі організації і не всі прізвища я знаю. Але мої дані можуть бути ниткою у ваших руках. Якщо ви діятимете оперативно, то ліквідуєте ці ворожі гнізда.

— Розповідайте, будь ласка,— сказав Када, ледве приховуючи своє хвилювання.

Марія розповідала години півтори. Када уважно слухав і занотовував. Потім він пробачився перед Марією і попросив Коронді прийняти його.

Поки Када доповідав, підполковник з нестерпним спокоєм розмальовував свій блокнот різними візерунками. Коли старший лейтенант скінчив, він замислився. Потім зняв телефонну трубку.

— Говорить Коронді! Оголосити тривогу по відділу. Всім залишитися на місцях до наказу. Дякую. А ви, товаришу старший лейтенант,— звернувся підполковник до Када,— повертайтеся в свою кімнату і нехай Перлакі про все напише. Зрозуміло?

— Зрозуміло, товаришу підполковник. — Када посміхнувся в думці з того, що Коронді ніяк не може позбутися слова «зрозуміло».

— Потім знову зайдете до мене — поки дівчина писатиме, ми читатимемо далі.

Коли Када повернувся, коричнева папка вже лежала на письмовому столі підполковника.

«Довго не знав я про долю добутих у Гастінгса матеріалів. Я зайнявся своїми службовими справами. Колег по роботі я виховував особливим методом — доручав їм виконувати не все завдання, а тільки частину, щоб не розкривати перед ними своїх міркувань в цілому. Траплялося, що той чи інший працівник відділу, посилаючись на своє бажання виконувати більш складну роботу, цікавився і подробицями. Таким я по-приятельськи, але рішуче казав:

— Дорогий друже, на нашій службі зайва цікавість — гріх.

«Дорогий друже» — я тепер тільки так і звертався до підлеглих. Від свого начальства я діставав чимало зауважень за надто розв'язний тон, але все-таки здебільшого саме в такому тоні і розмовляв з своїми підлеглими. Вони знали, що я суворий і послідовний. Поважали і ненавиділи мене, а деякі боялися. Ти можеш запитати, чому я грав з закритими картами. Я нікому не довіряв. Хіба що Титусу. Дивна наша служба, сину. Дорогою ціною платив я за пізнання її окремих законів. Життя нічого не давало даром.

Я довгий час безкорисливо служив батьківщині, але ніхто не вірив у мою безкорисливість, і я став іншим.

Я точно не знав, які фонди має організація. Але був певен, що уряд асигнує на «Списоносців» значну суму. Таємний фонд мого відділу теж був чималим. За його використання відповідав я. Відверто скажу: міг красти багато, але я цього не робив, хоч ми тоді не розкошували. Я чинив опір перебільшеним вимогам твоєї матері. Це призводило до частих сварок. Твоя мати звикла до розкоші, до шику. Раніше прибутки від маєтків забезпечували їй безтурботне життя. Але ми втратили маєтки. Щоб задовольнити примхи твоєї матері, ми майже все продали. Єдиний маєток, який ще зостався, теж тільки називався нашим. Але мати ні в чому не хотіла відставати од знайомих аристократок. У нас в сім'ї тільки й розмов було, що про гроші.

Я міг сказати Титусу про свої матеріальні труднощі. Він, очевидно, допоміг би, але я не наважувався про це говорити.

Служба забирала в мене багато часу. Кожну вільну хвилину я ділив між Анною-Марією і Магдою. На вечорах, які твоя мати організувала щосереди, систематично бував капітан

генерального штабу Казмер Капоші, племінник командира будапештської бригади. Капітан керував там відділом військових операцій. Я не міг збагнути, як потрапив до товариства цей смуглявий, кучерявий юнак, а втім, він тоді ще й не цікавив мене. Кілька разів я розмовляв з ним, і його вихованість та освіченість привернули мою увагу. Я поцікавився його минулим. Повинен сказати, що воно було бездоганим. Сім'я Капоші походила з Карпат, де їй довелося лишити понад п'ятнадцять тисяч гольдів землі. Батька Казмера червоні розстріляли за контрреволюційну діяльність. Після поразки революції Капоші став командиром одного з підрозділів. Згідно з даними розслідування він не дуже панькався з полоненими червоними. Мені сподобався цей молодий офіцер. Якимось однієї середи ввечері — здається, це було восени 1927 року — я покликав його в свій кабінет.

Магда вдавала, що це їй не подобається.

— Акоше, ви не танцюєте зі мною і кавалера забираєте...

— Незабаром я поверну його тобі цілісіньким. Капітан поцілував руку Магді.

— Баронесо, я — солдат і мушу скорятися наказам.

— Ви, милий Капоші, такий, як і інші вояки, — відказала Магда, і мені здалося, що вона незадоволено глянула нам услід.

Ми сіли один проти одного. Із саду линула тиха музика, чути було веселий сміх.

— Коньяк? Вишнівка? — питав я.

— Мабуть, коньяк, — посміхнувся Капоші.

Його усмішка приваблювала щирістю і дитячою безпосередністю. Не знаю чому, але він викликав у мене заздрість.

Мимоволі я порівнював себе з Капоші. На жаль, довелося визнати, що порівняння з цим самовпевненим струнким юнаком не на мою користь.

— Слухаю, пане майор, — сказав капітан після того, як ми вихилили чарки.

— Я хочу познайомитися з тобою ближче. Розкажи щось про себе.

Капоші знав, що я працюю у розвідці.

— Що це, допит судового слідчого? — посміхнувся він.

— Ні, ні.

— Особливо розповідати нічого, бо я не так уже багато прожив.

— Але траплялися цікаві випадки і в твоєму короткому житті. Може, в тебе є якісь плани, думки.

Обличчя Капоші стало серйозним.

— Є. До того ще й немалі плани. — Тут очі мого співбесідника якимось дивно заіскрилися. — Є в мене плани, пане майор, — додав Капоші. Потім наповнив чарку і одним духом випив її. — Тобі, мабуть, відомо, пане майор, що сталося з моїм батьком?

Я кивнув головою.

— По-перше, я хочу достойно помститися за батька. Ти, звичайно, знаєш і про те, що землю моїх предків відібрано?

— Знаю.

— Так от до моїх планів входить також повернення тієї землі.

— В тебе є якісь конкретні думки щодо здійснення своїх планів?

— Ціла тисяча. Я ночами обмірковую свій план. Але є в мене одна вимріяна ідея. Якщо не втомлю тебе, можу розповісти.

— Розповідай.

— Думаю демобілізуватися, продати своє майно, в мене його тисяч на п'ять гольдів, і поїхати в Чехословаччину, там організувати з поневолених угорців загони вільних бійців і битись доти, доки не повернемо свої відірвані землі.

— На тому боці в тебе є приятелі?— перебив я.

— Є. І тобі, пане майор, скажу, що я з ними підтримую зв'язки. Якщо уряд не дбає про наші інтереси, нам треба про них дбати самим.

— А якщо дбає, любий Казмере?

— Я не помічаю цього.

— А якщо помічав би?

— Я був би дуже радий і всіма силами підтримував би його...

Цього було досить. В Титуса я попросив дозволу завербувати капітана. Але він не поспішав з відповіддю. Тоді я почав гаряче підтримувати кандидатуру Капоші.

— Дорогий Титусе, більш підхожу людину важко знайти. Він має численні зв'язки, чудово обізнаний з обстановкою, бездоганно володіє чеською мовою...

— ...і занадто захоплюється жінками,— різко додав Титус.

— Молодий, вродливий, чого б і не захоплюватись?

Капітан висловив бажання підтримувати нас.

— Гарзд. Вербуй, докладно про все домовимося потім. А тепер я хотів би дати тобі інше доручення.

— Слухаю.

— Організуй групу з трьох осіб, здатних виконати будь-яку операцію. Розумієш? Будь-яку!

— Розумію.

Я охоче взявся за виконання завдання.

Вербування Капоші пройшло гладко. Коли я зачитував текст присяги, очі капітана аж горіли. Натхненно і збуджено Капоші повторював слова присяги:

— ...Всіма своїми силами, до останньої краплини крові вірно служитиму...— урочисто лунав його голос,— ...і битимусь проти більшовизму завжди і повсюди...— капітан закам'янілим поглядом дивився на хрест з чорного дерева, як це робили перші християни. Рука, піднята догори, не тремтіла. — Якщо порушу цю клятву, нехай досягне мене караюча рука Всевишнього бога, нехай загину я смертю зрадника... Хай земля розверзеться і викине моє тіло, а небо — мою душу... Хай допоможе мені господь!

Порадившись з Титусом, я доручив капітанові створити організації списоносців у Чехословаччині. Потім протягом багатьох тижнів ознайомлював Капоші з основними правилами конспірації. Я знав, Що в Чехословаччині вже є наша організація, але цього капітанові не сказав, щоб він працював на повну потужність. В той час ми багато розмовляли з Капоші і зійшлися з ним ще ближче. З зауважень капітана я зробив висновок, що він теж не дуже захоплюється регентом¹ і що так само, як і я, вважає його обмеженою людиною. Капоші навіть обурювався, що регент не дуже добре розмовляє по-угорському. Я теж говорив з капітаном відверто.

Капоші заходився вербувати агентуру і незабаром утворив братіславський центр. У Братіславі жив його давній знайомий юрисконсульт. Точно не пам'ятаю, але здається, його звали Єне Надь. Адвокатська контора доктора Надя стала центром «Списоносців» у Чехословаччині. Спочатку агентура типу Надя займалася виключно військовою розвідкою, бо ми не думали ще про різні диверсійні операції, для них тоді не було об'єктивних умов. Капоші став керівником чеської лінії. Він систематично зустрічався з агентами, забирав у них матеріали і розплачувався. Після кожної зустрічі капітан подавав нам відповідні звіти, які я через Титуса надсилав до центру. На квитанціях зазначалося лише, що «Ц-72» за

¹ Мається на увазі Хорті.

матеріал «№ 1» одержав таку-то суму. А хто такий «Ц-72»,— знали тільки Капоші, я і Титус. З часом, коли організація ширше розгорнула свою діяльність, ми вирішили переправляти контрабандою зброю і вибухівку. Я доручив розробити докладний план цих операцій Капоші. Через кілька тижнів Капоші виконав завдання.

Це була дуже копітка і небезпечна робота. Виникли й деякі ускладнення, бо підпілля наше розрослося дедалі ширше. Списоносці діяли вже в Румунії і Сербії. З'явилися підпільні організації в Ужгороді, Береговому, Нове-Замках, Нітрі. Ними керував доктор Надь. Було б краще, якби ми могли надсилати зброю безпосередньо окремим групам, а не через Братіславу. Але цей варіант був нездійсненним. Тому й надалі братіславський канал мав основне значення. Під керівництвом Капоші Надь організував торговельне агентство «Йозеф Немец і К^о», яке замовило нам велику партію овочевих консервів. У ящиках, які ми надсилали агентству, були не тільки консерви.

Взимку 1927 року Капоші приїхав до мене і запропонував досить цікавий проект. Я уважно вислухав капітана.

— Дозволь мені, Акоше, здійснити цей план. Сподіваюсь, що будуть чудові наслідки...

Я не відповів — обміркував справу. Мова йшла проте, щоб у майбутньому ми не надсилали зброю, а виплачували Надю відповідну суму грошей. Капоші запевняв, що юрист завдяки своїм зв'язкам має всі можливості добувати необхідну зброю і вибухівку на місці. Думка капітана сподобалась мені, адже його проект зводив небезпеку провалу до мінімуму. Після докладної л серйозної розмови з Титусом я погодився. Тимчасово ми припинили пересилку зброї. Титус з таємного фонду виділив триста тисяч пенге¹. Тоді я довідався, що «Списоносці» мають свої вклади в різних банках. Патер щоразу давав мені заповнений чек, який підлягав оплаті в торговельному банку.

Протягом кількох місяців я одержував повідомлення про те, як здійснюється план Капоші.

Все йшло чудово. Шахові фігури підкорялися нашій волі. Румунський канал теж працював успішно. В Трансільванії на порядку денному стояли заворушення. Ми підтримували кожний румунський канал, який вів до послаблення державного ладу. Я не мав причин для скарг — у всьому, до чого я брався, мені щастило. Все це було ще до справи Гастінгса. Операція в Гастінгса завершила успіх.

Через два тижні після операції в будинку Гастінгса до мене зайшов похмурий Титус. Я вже подумав, що він прийшов з повідомленням про наслідки слідства.

Магда з вами гралася в саду. Ти ні на хвилину не покидав будинку матері, весь час тримався за її сукню. А Жолт був розбишакуватим, наче якийсь бісеня. Поки Титус роздумував, я з вікна дивився в сад. Ти сидів біля матері і уважно слухав казку.

— Скажи, Акоше,— промовив, нарешті, Титус,— якщо почнеться війна з чехами, по-твоєму, ми можемо розраховувати на збройну підтримку тамошніх списоносців?..

— Безумовно,— відповів я машинально,— безумовно, адже ми значну суму грошей витратили на озброєння групи.

— Значну суму,— повторив Титус і, схрестивши руки на грудях, став походжати по кімнаті. — Значну суму. Так. Але чи та значна сума справді витрачена на озброєння?

Я отетерів, бо знав, що Титус ніколи не базікає без підстав.

— Що ти хочеш цим сказати?

Патер зупинився переді мною. Зморщив лоба.

¹ П е н г е — грошова одиниця хортістської Угорщини, в 1946 році замінена форинтом.

— Бідолашний друже мій,— промовив він. — Мені здається, що тебе добряче обдурили. А втім, не тільки тебе, ошукали й мене.

Я закусив губу і судорожно схопився за крісло.

— Прошу тебе, кажи ясніше. Не розумію, до чого ти ведеш.

Служитель церкви сів і поклав долоню на моє коліно, ніби хотів мене заспокоїти.

— Краще, якщо ти довідаєшся про все від мене, а не від інших. Капоші — мерзотник.

— Що ти кажеш?

— Він підло обдунив нас, знехтував нашим довір'ям. Доктор Надь жодного разу не одержував грошей. Квитанції фальшиві.

— Не може бути! — вигукнув я.— Чому завгодно повірю, тільки не цьому!

— Ти не віриш мені? — сумно запитав Титус.

Я не відповів, приголомшений цією звісткою. Мозок гарячково працював. У тому, що сталося, у великій мірі винен і я. Адже гроші надсилав я, мені треба було й перевіряти, бо йшлося не про маленьку суму. Та справа не в сумі. Що буде з моєю честю, повагою до мене? Що я скажу, як дивитимуся в очі керівництву? І це ще не все. Генеральний штаб знає про озброєні підпільні групи в Чехословаччині. Виходячи з їх діяльності, він виробив план воєнних дій. А тепер що? Писати в штаб доповідну, мовляв: «Панове, все це брехня. Свої плани ви будували на піску. Диверсанти існують лише в уяві деяких людей». Жах!..

— Титусе, скажи відверто! Звідки ти взяв усе це?

Патер розповів мені, що два дні тому до нього приїхав гість з Братіслави — тамошній ректор духовної семінарії. Під час розмови Титус спритно перевів бесіду на адвоката Надя. Почувши, що вже минув рік, як Надь помер, патер весь аж похолов. Помилки бути не могло, бо ректор перед смертю сам сповідав Надя, сам відправив і панахиду. Під час сповіді Надь про організацію не обмовився жодним словом.

Поки Титус розповідав, я ніяк не міг повірити, що це правда. Адже ми надсиляли торговельному агентству зброю, вибухівку... Це незаперечні факти. Очевидно, Надь нічого не сказав ректорові семінарії з конспіративних міркувань. Для чого йому було базікати на сповіді про підпільну організацію?

Я поділився своєю думкою з Титусом.

— А смерть адвоката Надя? Найбільші суми грошей Капоші одержав уже після його смерті... — роздратовано відповів він.

— Не знаю. Справу треба з'ясувати з Капоші.

На другий чи на третій день я покликав молодого капітана до себе.

Самовпевнено посміхаючись, він сів. Виблискувало його кучеряве чорне волосся. Я пильно глянув офіцерові в очі. Він витримав мій погляд.

— Я до твоїх послуг, друже Акош.

— Пане капітан,— почав я тихо, але рішуче,— в мене до вас серйозна справа.

Такий тон здивував мого співбесідника. Самовпевнена усмішка зникла, обличчя заціпеніло. Капоші підвівся і став струнко. Я залишив його стояти.

— За дорученням начальника генерального штабу, я повинен негайно зустрітися з адвокатом Надем. Який час вам потрібен для організації цієї підпільної зустрічі?

Я пильно вдивлявся в обличчя Капоші, але на його лиці не ворухнувся жоден мускул, тільки очі ледве помітно звузились.

Кілька хвилин ми пильно дивилися один одному в очі. Капоші мовчав.

— Ну, пане капітан?

— Пане майор, — промовив Капоші,— дозвольте доповісти: я не маю можливості влаштувати цю зустріч.

- Ви сказали, не маєте можливості?
- Так, не маю.
- Пане капітан, але це наказ.
- Дозвольте доповісти: навіть і в такому разі.

Я підвівся і попрямував до письмового стола. Я був нижчий за капітана майже на голову і аж скипів, коли він подивився на мене зверху вниз.

- Кажіть, що трапилось? — звелів я.

Капоші перевів дух, випнув груди.

- Адвокат Надь помер рік тому.
- Що?!

— Адвоката Надя немає в живих,— повторив Капоші. Я окинув поглядом струнку постать молодого офіцера і пішов до вікна. Подивився у двір. Камінці виблискували в променях полудневого сонця. Якийсь внутрішній голос підказував мені, що допитувати далі не можна, бо я почую неприємні речі. Я інстинктивно відчув небезпеку. Мені було шкода цього вродливого молодика. Він приваблював оптимізмом, безмежною вірою в нашу перемогу, кмітливістю. Його всі любили, за винятком Магди. Твоя мати була поганой думки про Капоші, називала його франтом і неодноразово зауважувала, що вишуканість в одязі і його, манери нагадують їй гвардійських офіцерів при дворі румунського короля. Звичайно, Магда помилялася. Капоші був мужньою, хороброю людиною. Тепер він стояв переді мною, придушений тягарем фатального гріха, розкриття якого означало його моральне знищення. Я обернувся і подивився на капітана. Капоші все ще стояв струнко. Він не догадувався, що суть справи мені вже відома. Я сердився на нього, але мені чомусь було його шкода. Може, саме через це я підійшов до нього і по-приятельськи промовив:

- Говори, друже. Розкажи докладно про все.

— Пане майор,— почав він,— багато говорити немає про що. Можу лише сказати, що значну суму грошей, виділених організацією, я використав для власних потреб.

— Ти що, збожеволів? Адже мова йде про півмільйона пенге! А як же з купівлею зброї?— мимоволі схопився я за віконну раму,— Господи, півмільйона пенге!

— Пане майор... організація там існує. Зброя і вибухівка через торговельне агентство дійшли до осередків. Усе це правда. Неправда тільки те, що адвокат Надь одержав гроші для купівлі зброї. Квитанції фальшиві.

- Що ти зробив з грішми, нещасний?..

— Пане майор, давати будь-які пояснення щодо використання грошей я відмовляюсь.

— Ти уявляєш, що це означає?

— Так. За всі мої вчинки я готовий відповідати.

— Потрапиш до військового трибуналу.

— Я згоден.

— А ти не думаєш про те, що і я там буду з тобою?

— Ви — ні, бо ви ні про що не знали. Квитанції зроблені бездоганно, навіть експертиза не виявить нічого. Пан майор теж не помітив.

— Відповідай, куди дів гроші?

— На це питання не відповідатиму.

— Розтринькав, пропив?

— Пане майор...

— Скачки? Жінки?.. Розповідай! — майже в нестямі вигукнув я.

— Якщо я розповім, то й ви потрапите в біду... — мимоволі вислизнуло з уст Капоші. Але він одразу ж отямився. — Власне... Пане майор, я верзу нісенітницю. Прошу вас не допитуватися. Арештуйте мене, я згоден, щоб мене покарали.

— Що, що? Коли я потраплю в біду?

— Нічого, пане майор, я просто розгубився. Не знаю, що кажу.

Далі я не допитувався, бо знав, що він усе одно нічого не розповість.

— Пане капітан,— промовив я твердо. — За який час ви могли б написати доповідну записку про справжній стан речей в Чехословаччині?

— За годину.

— Об одинадцятій прошу бути в мене. Тільки дайте чесне слово офіцера, що не втечете.

— Даю чесне слово офіцера.

Капоші вийшов.

Ще до нашої розмови з ним я цілком таємно наказав відповідній групі на центральній телефонній станції підслуховувати всі розмови капітана по телефону.

Не минуло й півгодини, як начальник відповідної групи центральної телефонної станції передав мені свій рапорт. Ще й сьогодні пам'ятаю все написане там. Спробую дослівно передати підслухану розмову.

« К а п о ш і . Вибач, що турбую...

Ж і н о ч и й голос. Алло... Хто говорить?

К а п о ш і . Дорогенька, алло... це Казмер.

Ж і н о ч и й голос. Казмере, любий, щось трапилось? У тебе такий схвильований голос.

К а п о ш і . Всьому кінець. Твій чоловік знає про все.

Ж і н о ч и й г о л о с . Святий боже!..

К а п о ш і . Кохана, не гнівайся на мене... я прощаюся.

Ж і н о ч и й г о л о с . Казмере, що за жарти?

К а п о ш і . Незабаром у тебе буде посильний. Я написав про все.

Ж і н о ч и й голос. (Чутно тільки плач).

К а п о ш і . Ніколи не забуду твого кохання... Ніколи... Хай допомагає бог тобі і мені...»

Такий був запис. Папір затремтів у моїх руках.

— Хто прийняв рапорт?

— Осмілюсь доповісти, я.

— Ніхто більше не знає про нього?

— Осмілюсь доповісти, ні.

— Нікому ні слова. Зрозуміли, пане унтер-офіцер?

Він не відповів, бо до кімнати вдерся черговий офіцер.

— Пане майор, дозвольте доповісти, пан капітан Капоші застрілився.

Слідство на підставі розмови по телефону могло дізнатися про Магду. Тоді й мені буз би кінець: ніхто не повірив би, що я не брав участі в розтраті. Кінець моїй честі, майбутньому. В ту мить мене цікавила тільки моя власна доля і більше нічия. Капоші вже нічого не скаже, але за нього може сказати керівник групи на телефонній станції.

Я вирішив замести сліди. Насамперед відтягував на скільки міг початок слідства, щоб за цей час усе з'ясувати. Я наказав унтер-офіцерові нікому не говорити про підслухану розмову. Проте я зовсім забув про капітанового посильного, який відніс листа Магді. Пізніше ця легковажність завдала мені багато неприємностей. Саме через неї в організацію було залучено і твою матір.

Зовні я був спокійний. Магда теж не помітила мого збудження. Проте я відчував, що вона знає про все.

Ми ввійшли в мій кабінет. Служниці я звелів покласти дітей спати і подбати про те, щоб нас ніхто не турбував.

Твоя мати мовчки запитливо дивилася на мене. Вона була готова до всього. Мова йшла про моє майбутнє, про честь. Я замкнув двері, зачинив вікна і став перед Магдою. Не знаю, що вона прочитала на моєму обличчі, але в очах її промайнув страх.

— Розповідай,— промовив я до неї тихо, але грізно.

— Що з вами, Акоше?

Зрозумівши, що вона збирається грати, я підійшов ближче.

— Кажі, де лист?

— Про який лист ви говорите? Господи, але ж... Вона замовкла. Ще й сьогодні не знаю, що сталося тоді зі мною, поведінка Магди так обурила мене, що я не стримався і вдарив її. Вона зойкнула і схопилася рукою за щоку. Зіниці очей розширилися, з надтріснутої губи просочилась краплина крові. Тоді я почав бити її. Вона зомліла і, тяжко застогнавши, впала, наче підрізане дерево, до моїх ніг. Я став на коліна і, схопивши дружину за волосся, повернув до себе її понівечене обличчя.

— Кажі, розпуснице! — прошепотів я тремтячим голосом.

Магда зібралася з силами. З її очей струмочками текли сльози. Вона вийняла з-за пазухи зім'ятий лист і віддала мені.

— Витри обличчя. — Вихопивши з кишені хустку, я грубо кинув їй. В мені кипіли огида, ненависть, ревності, страх. Огида з'явилася і до самого себе.

Похитуючись Магда підвелася і попленталась у ванну кімнату.

— Двері не зачиняй,— вигукнув я услід їй. Чув, як вона відкручує кран і плачучи вмивається.

Я розгорнув листа. Мене охопило дике почуття ревності.

Дослівно вже не пам'ятаю змісту, та й чи потрібна тут точність. Це був прощальний лист молодого офіцера, який розлучався з життям. З цього зворушливого і сентиментального листа я зрозумів, що Капоші палко кохав Магду. Покінчив капітан самогубством тому, що іншого виходу в нього не було. Коли б він лишився в живих, мусив би стати перед судом і говорити не тільки про розтрату, але й про таємні стосунки з твоєю матір'ю. А цього він не хотів робити, бо боявся знеславити Магду.

Я склав листа, підвів очі. Магда вже стояла переді мною, дивлячись на мене беззахисними, покірними очима. Я боявся, що от-от її пожалію.

Магда сіла.

— Розповідай!

— Питай.

— З яких пір ти почала водитися з Капоші?

— Минув рік.

— Ти його принадила?

— Завжди жінка — спокусниця.

— А чим він тобі платив?

— Усім, що хотіла...

— А що ти хотіла?

— Маєтки, майбутнє, золото, кохання...

— І одержала?

— Так.

- Маєтки теж?
- І маєтки, і коштовності...

Магда розповіла про все докладно. Капоші купив віллу в Зугло, де вони зустрічалися. Капітан зареєстрував її на ім'я Магди. В Надудваргельї він придбав п'ять, тисяч гольдів землі з палацом; нещасний закоханий і цей маєток зареєстрував на ім'я Магди. Догоджав їй... Магда вважала, що Капоші багач і все це купує з прибутків від своїх маєтків. Пізніше я довідався, що капітан не все витрачав на Магду, він виплачував з грошей списоносців і свої борги.

- Послухай! — сказав я. — Усі коштовні речі, які ти одержала, віддаси мені.

Магда покірно кивнула головою.

З допомогою Титуса я відправив тебе в Швейцарію, віддав у виховний дім. Жолт вступив у військову школу в місті Кесег. Магда через якийсь час після нашої розмови поїхала в добровільне заслання в свою бекешську садибу. Я забрав у неї коштовності, подаровані Капоші. Думав віддати їх списоносцям. Але до цього не дійшло.

Через день після самогубства Капоші я вирішив долю унтера. Він був єдиною людиною, яка могла навести власті на слід стосунків між моєю дружиною і капітаном. Я мусив діяти негайно, бо начальник генерального штабу віддав наказ розслідувати закулісні причини самогубства. Протягом довгих годин мене мучили сумніви. Хто повірить мені, що я нічого не знав про брудні справи Капоші? Того ж вечора я запросив на квартиру Анни-Марії двох молодих офіцерів, членів організації: кавалера ордена героя, старшого лейтенанта Фелікса Гараї і прапорщика Жігмонда Борбіро. Обидва вони запально виступали за регента і були активними учасниками руху «Списоносців». Крім того, Гараї брав участь у підготовці контрреволюції. Я знав його як хороброго, здатного на все шибайголови. Під час розправи з комуністами Гараї був у перших лавах. Цей молодик, у чорних очах якого невинно вигравали хижі іскорки, багато не розпитував — вік виконував будь-яке завдання.

- Хлопці, — почав я серйозно, з пафосом, — хочу доручити вам дуже делікатну справу.

— До твоїх послуг, пане майор.

— Тихше, Феліксе, — кинув я молодому офіцерові. — В сусідній кімнаті сплять. Наливай коньяк і пийте. — Я зачекав, доки вони вип'ють, і вів далі: — На засіданнях ви часто ремствували, що організація не займається якимись конкретними справами.

— Так точно, пане майор...

— Ну от, настала пора діяти. Я прошу вас бути дуже обережними. Все, що почуєте, тримайте як найсуворішу таємницю. Ніхто, навіть ваші начальники, не повинні знати про доручення.

Гараї жадібно ловив кожне слово.

— Завдання настільки відповідальне, що після довгих роздумів і докладного обмірковування ми вирішили доручити його виконати саме вам. Я хотів би, щоб цей факт ви вважали як безмежне довір'я керівників до вас. — Тут я зробив паузу, відпив коньяку і повільно, наголошуючи на кожному слові, сказав: — йдеться про честь його сіятельства регента. У відділ вдалося пролізти ворогові, та ще й на відповідальну роботу. Не розповідатиму, як нам пощастило викрити цього гада. Як керівник групи підслухування, цей зрадник знайшов спосіб підслухувати по телефону розмови регента.

— Жах! — обурювався Гараї. — Це ж страшенне нахабство!

— Правильно, сину. Справді страшенне. Але це ще невелика біда. На жаль, цей зрадник підслухав багато таких розмов, які можуть скомпрометувати нашого властителя регента. Коли румуни одержать інформацію, то негайно обнародують ці розмови. Вважаю зайвим

говорити вам про важливість справи. Але мушу зазначити, що з цього може виникнути всесвітній дипломатичний скандал...

— А чому агента не заарештують? — спитав Борбіро.

— Якраз про це «чому» ї йдеться, друзі. Не можна. Ми не маємо права виносити справу на розгляд військового трибуналу, бо ім'я регента не повинно згадуватись на процесі. Ясно? Заарештувавши агента, ніхто не заборонить йому розповідати слідчим, а потім суддям про підслухані розмови. А про них ніхто не повинен знати, навіть трибунал. Часу в нас обмаль, бо завтра о сьомій ранку агент передає матеріали довірєній особі для надсилки в Румунію. Зрадник повинен замовкнути. Ви примусите його це зробити. Іншого виходу нема. Зараз друга година ночі. До п'ятої я прошу доповісти мені про виконання завдання.

— Але як? — спитав Борбіро.

— Я знаю, пане майор,— вихопився Гараї. — Все ясно. — Він підвівся, виструнчився. — Я доповім до п'ятої. Пане майор, я можу дзвонити по цьому телефону?

— Тільки по цьому, Фелікс. Якщо пощастить, скажеш: «Квартира Кепешів? Пробачте, я помилився»,— а коли тебе спіткає невдача, запитаєш: «Це ти, Денеш?»

— Зрозумів.

— Ще одне, хлопці. Треба провести цю акцію в ролі приватних осіб. Ось вам записка. На ній точно вказано ім'я і квартира зрадника. Живе сам, неодружений.

О четвертій ранку задзеленчав телефон. З ліжка схопилася Анна-Марія. Поки я дійшов до телефону, вона вже поклатла трубку.

— Хто ще дзвонив?

— Шукали квартиру якихось Кепешів,— сказала вона позіхаючи і знову лягла. — А може, хтось жартує...

— Можливо... Це буває...

Я полегшено зітхнув. Не міг уже заснути.

Сину, бачу тебе перед собою. Витримую твій погляд. Все, що коїться в твоїй збудженій душі, я вичитую з очей. Ти не хочеш називати мене батьком, зрікаєшся навіть пам'яті про мене. А я все-таки твій батько. Не забувай, сину: за все, що ти маєш, мусиш бути вдячним саме мені. Твій батько з закривавленими руками вбивці влаштував тобі безтурботне життя, необхідне для навчання. Ти можеш сказати, що це пояснення вбивці, не більше, і між нами нема нічого спільного. Але чи відчуваєш ти, що й мені вже не все одно? Чи розумієш ти, що коїться в моїй душі? Я думаю про завтрашній день і боюся його. Сьогодні мене обвинувачує тільки пам'ять про унтера.

А завтра, післязавтра, коли я писатиму далі про своє життя?

Вночі я спав неспокійно. Вже й снотворне не допомагає. Я перевертався на ліжку всю ніч, мене мучили тяжкі сни».

— Не дивно,— пробурмотів Коронді,— хіба вбивці бувають спокійні, врівноважені? — Підполковник зняв трубку: — Товариш Шолті? Зайдіть, будь-ласка, до сорок дев'ятої кімнати і приведіть арештованого. Нехай візьме свою писанину. Так. До мене!

Через кілька хвилин старший лейтенант Шолті привів Райнаї. Той уже був не такий свіженький, як учора,— неголений, очі позападали. Вчорашню самовпевненість як рукою зняло.

— Підходьте ближче.

Жолт ступив три кроки і подав папери, які стискав у руках.

— Сідайте, — Коронді поправив окуляри. Потім почав читати папери. Дочитавши останній аркуш, підполковник знову зсунув окуляри на кінець носа. — Це ви самі писали? — спитав він, позираючи на Райнаї поверх скелець.

— Не розумію...

— Мабуть, важко писалося?

— Тобто?..

— Бо тільки правду легко написати.

Коронді повільно розірвав папірці надвоє і кинув у кошик.

— Цей залік я вам не зарахую. Пропоную скласти іспит наступного разу. Напишіть усе так, як воно було.

— Але...

— Можете йти!

Райнаї нерішуче підвівся і поплентався до дверей. Уже взявшись за ручку, він обернувся на різкий оклик підполковника:

— Райнаї!

Збентежений Жолт вклонився.

— До ваших послуг.

— Пам'ятаєте, які питання стоять у вашому екзаменаційному білеті? Ви повинні розповісти про свою конспіративну діяльність до втечі за кордон, про обставини втечі, про діяльність за кордоном, про причини повернення в Угорщину та про свою участь у заколоті. Не забудьте згадати ще й про те, як потрапили до вас фальшиві документи, як вам пощастило ошукати власті. Це ваші питання... Так?

— Тт... так...

— Ну, тоді беріться до роботи!

Коли двері за арештованим зачинилися, Када сказав:

— Ви, товаришу підполковник, говорили, що побрехеньки Райнаї — це зброя в наших руках.

— Ну, й що?

— А ви взяли цю зброю пошматували і кинули в кошик.

— Хіба я кинув її в Дунай? Пошматував геть усе? Знищив? — Коронді нахилився до кошика і вийняв звідти папірці. — Ось вони. Я порвав їх навмисне, нехай Райнаї не думає, що його брехня фігуруватиме на суди Але я розірвав обережно, щоб написане можна було ще використати. Райнаї думатиме, що ці папірці знищені. Знову писатиме і знову брехню, яка теж потрапить до цього кошика. Після п'ятого чи шостого «твору» ми матимемо можливість порівняти дані і згодом викласти перед злочинцем усі суперечності його писанини. Це заспокоює вас, товаришу старший лейтенант?

— Так, товаришу підполковник.

— Ну, тоді давайте читати.

«Знову сиджу перед аркушем білого паперу і думаю, про що писати далі. Просторікувати нема бажання, бо про все не напишеш. Історію і роль руху «Списоносців» напишуть згодом історики-професіонали. Але хочу сказати, що після смерті Капоші ця організація була піддана ретельній ревізії зверху. Згодом я довідався, що про наслідки перевірки доповідалося регентові і державному секретареві у військових справах. Керівники вважали, що «Списоносці» не добилися потрібних наслідків.

Через кілька тижнів після того як регентові було надіслано інформацію про наслідки перевірки, мене звільнили від дальшої служби на підставі того, що, мовляв, у мене недостатня спеціальна військова підготовка, а тому й відділ працював безуспішно. Я знав, що це неправда. Адже перевіряли «Списоносців», а не відділ розвідки. Рішення керівництва обурило мене. Я не раз добивався прийому в регента, але далі урядової канцелярії не міг потрапити. Це було в 1928 році. Я справді не кінчав кадрової офіцерської школи, але мав заслуги і тому думав, що з своєю роботою міг цілком справитись.

Дома я перебирав у думці минулі десять років боротьби і намагався уявити майбутнє. Часто нарікав на долю, а потім почав насміхатися над собою. От до чого дійшов з своїм розумом і мудрістю! Ось тобі і нагорода від влади!

Щоправда, довго я не сумував, бо був упевнений в своїй силі й спритності. Почав усе обмірковувати. В мене двоє дітей, виховання яких я досі оплачував, триста гольдів орної землі, відданої в аренду, половина будинку (друга половина належить Магді). Переді мною було кілька можливостей. Може кинути Будапешт і зайнятися господарством? Але я не розумівся на цій справі, та й бажання господарювати не було. Друга можливість — розлучитись з Магдою і одружитись з Анною-Марією. Але від цього моє становище не поліпшилося б. Я не хотів знову втрачати своєї незалежності. І хоч як я кохав Анну-Марію, а одружуватися не мав наміру.

Через кілька днів до мене прийшов Титус.

Довго розпитував, а я все посміхався — не хотів виказати свого пригніченого стану.

— З чого вирішив починати? — запитав патер після кількахвилинної мовчанки.

— Ще не знаю. Мало про це думав.

Титус глянув у вікно. Був кінець літа, вже пахло осінню.

— Ти дуже засмучений? — запитав, не дивлячись на мене.

— Ну, що ти, друже! — іронічно відповів я. — Хіба в мене є причина сумувати? Якби я не знав, що звільнення — нагорода за старанну працю, можливо, і образився б. Я виконав свій обов'язок, і цього досить з мене.

— Я ніколи не мав схильності до жартів, а сьогодні особливо, — нахмуривши брови, блиснув на мене очима Титус.

Було б краще, якби я плакав або гатив кулаком по столу? — Я вже не міг далі стримуватися. Після чесної служби виганяють, та ще й запитують, чи мені не прикро. — Твої дурні запитання, — вів я далі підвищеним тоном, — принаймні такі ж смішні, як і мої відповіді.

— Гаразд, гаразд... Можливо, я і справді запитав по-дурному. Але ти повинен зрозуміти...

— Що я повинен зрозуміти, мій отче? Будь ласка, поясніть мені.

— Хотів би, але ти перебиваєш мене.

Я замовк. Подзвонив економці і звелів принести пляшку вина. Я не звик випивати, але цього разу вихилив підряд два келихи.

— У мене двоє дітей, витрати... На жаль, я не був настільки спритним, щоб заздалегідь подумати і про майбутнє.

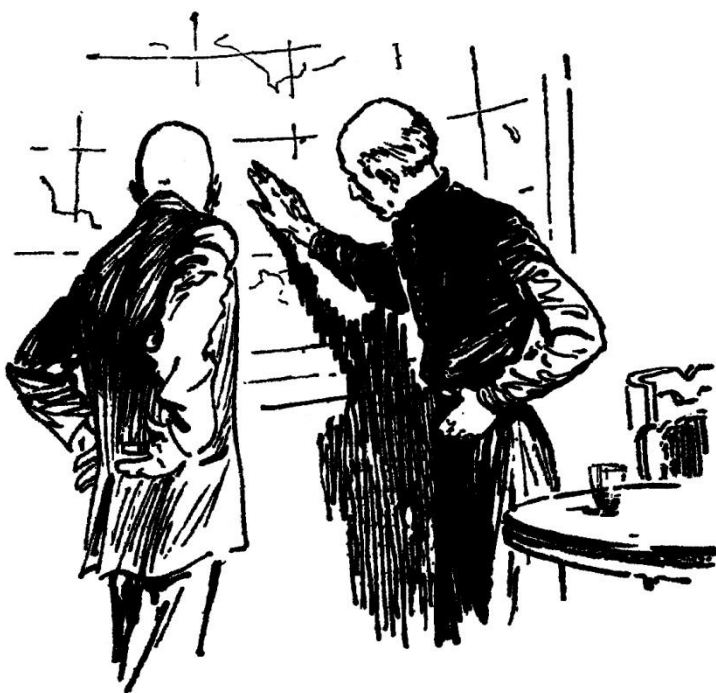
— Як це розуміти? — по обличчю Титуса пробігла ледве помітна усмішка.

— А дуже просто. Я теж міг трохи відкладати на свій рахунок, як інші...

— Ще говоритимеш чи, може, послухаєш? — занадто вже спокійно промовив Титус.

Це роздратувало мене.

— Кажі, я слухаю.

— Про особистий рахунок і про інші питання ми ще поговоримо. — Титус випив і вів далі: — Вчора я мав розмову з державним секретарем. Подробиці не цікаві. Ти знаєш його вдачу. В думці я його називаю Бонапартом. Він щохвилини обривав мене, потім сказав таке: «Слухайте, панотче. Настав час великих змін. Нам потрібен новий дух, нові люди, а головне — дії. Дії, дії і дії! Те, що ви робили протягом років, було грою. Я не хочу образити ні вас, ні ваших друзів, але ми повинні стати на шлях політики сили». — Титус узяв мене за руку, потяг до розвішеної на стіні карти і почав пояснювати. — Бачиш цю маленьку пляму? Це наша країна. А тепер подивись на кільце, яке оточує нас. З усіх боків переможці, готові до стрибка, сильні, добре озброєні і виучені армії, про які, по суті, нічого нам невідомо. А ми за Тріанонською угодою можемо утримувати тільки тридцять п'ять тисяч солдатів. Тридцять п'ять тисяч найманців! Ти знаєш, чого варті найманці! Служать, бо ми платимо їм. Але де свідомість, гордість за угорську расу? Нема. Секретар сказав, що кілька тижнів тому оглядав військові бригади. Це — жах: стара зброя, відсутність підготовки, слабка дисципліна. А нам треба нападати. І тут, дома, і за кордоном. «Тріанон не може бути вічним. Мені потрібні солдати, армія. Тріанон дозволив нам тридцять п'ять тисяч. А ми матимемо триста тисяч солдатів не у військовій формі! Буде й більше? Підкарпаття, Трансільванія, Південний край¹... Зараз там тихо. Але ми піднімемо заколот. А для цього, друже, потрібні солдати! — заявив цей Бонапарт. — Нападати треба, а не захищатися! Незабаром ви станете свідками великих змін». Коли державний секретар закінчив, я заговорив про твою справу. Він сердиться на тебе. Але все-таки вислухав мене до кінця. Я розповів про твої заслуги, про твою діловитість і поручився за тебе. Нарешті ми домовились. У відділ на колишню роботу тебе не візьмуть, але секретар розпорядився, щоб тебе прийняли в штати таємної служби. Навіть дав конкретне завдання, — Титус вихилив келих вина, облизав губи і вів далі: — Ось

¹ За Тріанонською угодою ці частини старої Угорщини були передані відповідно Чехословаччині, Румунії, Югославії.

послухай уважно, що я тобі скажу. Між угорським та італійським урядами укладена таємна угода. Італійці схильні підтримати наші ревізіоністські прагнення, якщо ми почнемо певну акцію проти югославського королівства.

— Про яку акцію ти кажеш? — запитав я. Мені дуже сподобалась концепція державного секретаря. Був певен, що якби я особисто поговорив з ним, він змінив би свою думку про мене.

— Італія має певні наміри щодо Хорватії і Словенії. З її боку — це самозахист, бо сербо-французькі зв'язки міцніють день у день, не потрібно особливої політичної далекоглядності, щоб визначити, проти кого спрямовано цей союз. У Хорватії є чимало прихильників Муссоліні. Але для підтримки інтенсивних зв'язків у них немає тилу. Без бази, де можна було б поповнити сили, неможливий збройний заколот хорватських фашистів проти сербів.

— І ми підтримуватимемо цей заколот?

— Поки що тільки «Списоносці». Як воно буде далі, не знаю.

— Яке моє завдання? — спитав я після довгого роздумування.

— Ти добре розмовляєш сербською і хорватською мовами.

— Я повинен перейти до них?

— Так. Це і є справжнім завданням «Списоносців», — підбадьорив мене поглядом патер.
— Може, боїшся?

Я підвівся і заходив по кімнаті. Мені стало жарко. Пропозиція Титуса вкрай збентежила і обурила мене.

— Отже, дорогий Титусе, я мушу стати звичайним, беззахисним агентом, який значиться на картотеці під літерою та цифрою, в якого є лише минуле, але немає майбутнього, якого, коли він набридне, відкидають з дороги. Ні, друже, на цю роботу я не погоджусь. Скажи своєму приятелю, державному секретарю, що Акош Райнаї не пішак на шахівниці і навіть не дурень у картах. В крайньому разі, підкреслюю, в крайньому разі, я стану круп'є, якщо вже втратив свої володіння. А на роль агента не згоден.

Титус спокійно вислухав мене, простягнувши довгі худі ноги і схрестивши руки на грудях. Поводився він так, наче я говорив зовсім не до нього. Ця байдужість ще більше обурила мене. Хотілося схопити його за петельки. Але я стримався і тільки роздратовано сказав:

— Тепер хоч добре знаю, як мої справи. Друг, дружба, — глузував я. — А я так вірив у твою щирю дружбу! Як ти насмілився прийти до мене з такою образливою пропозицією? Чи, може, думав, що я такий уже підлий? Які в тебе підстави так думати? Всі крадуть, грабують. Гроші, честь, дружбу...

Титус повернув до мене машкароподібне лице і підняв угору худю руку.

— Зупинись на одну мить! — прошипів він і, кинувши

на мене гнівний погляд, підвівся. Ми стояли один проти одного майже впритул, і я відчував на своєму обличчі його теплий подих. Титус щільно стиснув губи, шкіра на його щоках натяглася до блиску. Я ніколи не забуду цього обличчя. Ніколи. Досі я не боявся жодної людини, але тоді серце затіпалось від жаху.

— Послухай, Акоше! — промовив патер тихим, але твердим, як сталь, голосом. — Так ми далеко не підемо. Я не люблю акторів, а поганих — просто ненавиджу. Не влаштовуй мені балаганних сцен. Усе одно не розчулиш мене. Знаю тебе краще, ніж ти думаєш. І якщо хочеш, я погоджусь з рішенням. Ти грав погано. Незважаючи на це, я захистив твою честь, бо ти мені потрібний. Все для слави господа. Ради досягнення мети я не погребую будь-яким засобом. Сьогодні цим засобом є ти, завтра, можливо, буду я...

— Але прошу тебе...

— Ти вже досить говорив! — перервав мене Титус.— Тепер слухай мене і виконуй мій наказ, інакше я зніму з тебе свою руку і ти загинеш.

Я з жахом дивився в очі Титуса. В них палала божевільна віра одержимих.

— Ти міг би відповісти на питання, чому покінчив з собою чоловік Анни-Марії? Або від кого ти дістав вказівку на фальшиве свідчення? Може, ти покажеш документ про здані державі коштовності, куплені за гроші капітана Капоші? Такого документа нема. Гадаю, що начальника генерального штабу, а то й державного секретаря, напевно, зацікавили б і подробиці самогубства нещасного капітана. Та й унтер-офіцер загинув при таких жахливих обставинах. — Титус схопив мене за груди. — Є такі, що все це знають про тебе і дуже хотіли б, щоб ти став перед судом. Але поки я поруч з тобою, цього не буде. Коли думаєш вирушати?

Я отетерів. Груди стискали жах і ненависть.

— Коли накажеш,— тільки й видавив я з себе.

Ніч я провів у Анни-Марії. Цокочучи зубами, шукав заспокоєння в її обіймах. Приємно було думати, що є людина, яка поважає і кохає тебе. Хотілось розповісти їй про все, вилити свою душу. Але я не зробив цього, і дуже добре, що не зробив. Бідолашна Анна-Марія! Вона обняла мою одурманену голову і гладила її, тихо шепочучи щось мені на вухо. Я не розбирав слів.

Раптом Анна-Марія заголосила.

— Кохана Анно-Маріє, чого ти плачеш? Я образив тебе?..

— Ні... ти ні...

— Що ж сталося?

Вона уткнулася заплаканим обличчям у мої груди і заголосила ще дужче.

Це були жахливі хвилини. Тоді я не знав, що ті сльози викликала сумна розлука. Лише наступного дня я дізнався про це, знайшовши в своїй кишені листа. Кілька рядочків, але я зрозумів усе.

«Коханий!

Коли читатимеш ці рядки, я буду вже в дорозі до Швейцарії. Я не хотіла їхати, адже мені так чудово було з тобою. Ти знаєш, що я кохаю тебе, хай бог буде мені свідком у цьому. Тепер, можливо, повіриш, що я ніколи не кохала іншого. У останню хвилину думатиму тільки про тебе. Серце моє з тобою.

Твоя Анна-Марія».

Папірець тремтів у моїй руці. Я вдивлявся в рядки, прочитав їх вдруге, вп'яте, вдесяте... І раптом... Спочатку не повірив своїм очам... Ні, це неправда. Мабуть, мені примарилось. Або випадковість. Ні, це не випадковість! Я в думці склав початкові літери останніх речень: «Титус». Отже, Титус. Він розлучив мене з Анною-Марією!

Того ж дня до обіду я відвідав свого друга в інституті. Він прийняв мене так люб'язно, ніби нічого і не було між нами.

— Виглядаєш дуже виснаженим. Сідай.

Я відчував: якщо не нападатиму, моя хоробрість зникне.

— Титусе,— почав я тремтячим голосом. — Давай гратимемо відкритими картами.

— Давай, але попереджаю — я не гравець у карти.

— Ти відправив Анну-Марію?

— Навіщо?

— Бо цього вимагали інтереси організації.

— Чому ти не поговорив про це зі мною?

— Аकोше, схаменись, нарешті. Забудьмо про вчорашнє, станьмо знову добрими друзями.

— Ти гадаєш, це можна забути?

— Знаю. Ти мені потрібен. Вчора я був нахабою і насильником. Ти примусив мене. З Анною-Марією нічого не станеться. Обіцяю.

— Чому ви так вчинили зі мною?

— Аकोше! Все буде гаразд! Зрозумій, нарешті, що ти й надалі залишаєшся офіцером служби. Тебе можуть підвищити на досаді, і ти через кілька років знову надінеш форму.

— Вчора ти говорив не так.

— Я сказав, що ми зарахували тебе в штати таємної служби. Ти матимеш ті ж права, що й раніше. Ти не єдиний.

Довго ще говорив Титус. З його слів мені стало ясно, що не все він може сказати. Тоді що означає вчорашня сцена? Патер і це пояснив. Він дав зрозуміти, що примусить мене лишитися біля нього, якщо я цього не зроблю по-приятельськи.

— Даєш слово, що з Анною-Марією нічого не станеться?

— Аकोше, усі ми живемо волею господа бога.

Довго роздумував я над його словами і ждав, щоб він сказав ще щось.

— Якщо я опинюсь у Хорватії, хто дбатиме про моїх дітей?

— Ага, діти. Я думаю, ми знайдемо спосіб, щоб вони спокійно вчилися і далі.

— Гаразд. Поясни докладніше моє завдання.

Титус посміхнувся. Підняв руку.

— Стривай. Давай спокійніше. Все це не так уже й просто. Як у тебе справи з латинською мовою?

— Колись я розмовляв непогано...

— Ти переберешся на три-чотири місяці сюди, в семінарію.

Я витріщив очі на Титуса. В першу мить подумав, що він з'їхав з глузду.

— Ти мусиш ближче ознайомитися з нашим побутом, життям і вивчити дещо.

— Не розумію, чому це я повинен ознайомлюватись з життям ордену? Чи не святого отця ти хочеш з мене зробити?

Ледве помітна посмішка майнула на обличчі Титуса.

— Ні, не про це йдеться. Але щоб успішно виконати завдання, тобі доведеться на якийсь час переодягтися в рясу. Вона буде твоїм щитом. Я не вірю у випадковість і тому розробив план до найменших подробиць. Якщо ти не допустиш якоїсь грубої помилки, твоє відрядження буде успішним.

Його слова сповнили мене радістю, спокій розлився по всьому тілу. Мене схвилювало дружнє піклування Титуса, і я забув про кривду.

Наступного дня я повідомив економку, що від'їжджаю надовго і перебрався в семінарію. Навчався там чотири місяці. Чого навчався? Не думаю, щоб тебе це дуже цікавило, але коротко розповім. Старанно навчали мене, коли і що надіває панотець. Потім я визубрив хорватською і латинською мовами свою «нову» біографію: хто такі мої батьки, де я народився, які визначні місця є на моїй батьківщині, хто наші сусіди, які «переживання» дитячих років запам'яталися мені, кого можу пригадати з того часу. Можливо, для тебе це не зовсім зрозуміло. Я й сам не розумів, поки Титус не пояснив причини цієї ретельної підготовки.

— Слухай, Аकोше,— сказав він,— тебе можуть запідозрити і арештувати через якусь непередбачену дрібницю. Запитають, хто ти?

— Йово Михайлик,— відповів я машинально.

— Де народився і коли?

— В Крайці, області Вараждін, у 1886 році.

— Хто твої батьки?

— Поміщики, які в 1900 році оселилися в Італії,— лопотів я всміхаючись. — Батько програв у карти все майно і через цілковите матеріальне і моральне зубожіння...

— Досить, дякую,— сміявся Титус. — Прошу відповісти, які найбільш визначні події ви пригадуєте з часів, коли жили ще в Крайці?

Я удавав, ніби глибоко задумався.

— Будь ласка. Які події... Так... Щось пригадую. Пригадую, як згорів паровий млин. Мені було тоді років п'ятнадцять, і мене дуже вразила ця подія. У вогні загинуло шість робітників. Сердега дядько Мілош теж. Пригадую його сиву бороду, що спадала аж на груди, і червону феску, яку він носив, хоч і не був мусульманином.

— За урок ставлю відмінно,— хитнув головою Титус.— Досить. Очевидно, слідчі після допиту перевірятимуть дані. Вони поїдуть до Крайца і з'ясують: був такий поміщик Йово Михайлик; правда і те, що він програв у карти своє майно і переїхав в Італію, до свого старшого брата. З того часу ніхто нічого не знає про сім'ю Михайликів. А про дядька Мілоша, про пожежу ще й сьогодні згадують селяни.

Дорогий сину, думаю, тепер ти розумієш, для чого потрібна була ця ретельна підготовка. Я вже знав, як треба правити службу, сповідати. Вивчив і те, як мушу поводитись у поїзді, в машині, кареті, де і як мені молитись. Титус звернув увагу навіть на те, чи правильно я піднімаю рясу, коли заходжу по східцях у вагон чи виходжу з нього. Ці подробиці, ці незначні деталі дуже важливі.

Тільки там, у семінарії, я почав усвідомлювати, що то за величезна сила єзуїтський орден. Протягом століть методи єзуїтів ставали дедалі більш витонченими, досягали мистецького рівня. Невпинно систематизуючи свої знання, єзуїти старанно вивчають нові обставини і завжди відповідно до них визначають тактику.

Пригадую одну розмову з Титулом. Вона відбулася вночі, коли моє навчання вже закінчувалось. Не знаю, що сталося з Титусом, але він був особливо товариським. Розмовляли ми про все, і раптом патер сказав:

— Усе-таки, Акоше, мучить мене совість... Завжди молитимусь за тебе...

Я здивовано глянув на нього.

— Не слід було б відправляти тебе в дорогу з такими поверховими знаннями. Але, на жаль, іншого виходу нема. Наш приятель, державний секретар, щодня цікавиться тобою.

— Поверхові знання? Адже я знаю більше, ніж архієпископ...

— Багато чого ти ще не знаєш, друже. А життя несподівано може поставити тебе в такі обставини, що ти провалишся...

— Нічого собі, втішив,— сказав я посміхаючись.

— Вірю, що в роботі тобі допомагатиме бог. — Титус замовк, витер чоло і замислено глянув на мене. — Ти знаєш, до війни я жив у Римі. Перед тим, як виконати своє перше завдання во славу святої церкви, я вчився і готувався до нього цілих три роки.

— Ти теж брав участь в операціях?

— Так.

— Де?

— Справа не в країні,— сказав ледве чутно. — Я мусив жити серед робітників майже два роки. Господи, скільки всього я мав вивчити! Навіть їх лихослів'я. Повинен був знати не тільки мову тієї країни, а й діалект відповідного промислового району, навіть жаргон, яким

користувались робітники того чи іншого заводу. Так, Акоше, я мав знати, як робітник сякається, як справляє свою потребу.

— Про це ти ніколи мені не говорив...

— Багато про що Ми не говорили,— зауважив Титус. — Ті два роки були для мене дуже доброю школою. Робітники... Ти навіть уявити не можеш, що таке робітничий квартал. Гріх... гріх... Правда, вони щонеділі ходять до церкви, але не для того, щоб укріпляти душу чи позбутися гріхів, а просто за звичкою, бо ходили їхні батьки, діди. До церкви ходять за звичкою, як і в шинок або дім розпусти. Робітники насміхаються з отців духовних, як і з розпусниць. Потім я узнав і їхніх духовників. Так, не дивуйся. Там я познайомився з агітаторами, з червоними проповідниками і зрозумів усю глибочінь небезпеки. Більшість не розуміє, не бачить того, що ми приречені на загибель...— Титус помовчав. — Знаєш, Акоше, що могло б урятувати християнство від перемоги отого наброду? Інквізиція. Потрібна нова інквізиція, новий хрестовий похід.

Це приголомшило мене.

— Титусе, ти справді думаєш, що той набрід може перемогти нас? Невже сучасні варвари знищать християнську культуру і цивілізацію?

— Я справді думаю. Хоча до перемоги не так уже й близько — можуть минути ще століття.

— Але тоді... якщо це так, якщо так станеться...

— Ти хочеш спитати, для чого нам тоді боротися?

— Саме так.

— Бо в цьому наше покликання. Це воля божа. Він знає, що робить і для чого. Бог уже безліч разів карав людство. Знаєш, я дуже часто замислююся над питанням розвитку світу. З волі божої протягом століть існувало і ще й досі існує поганство. Християнській святій церкві нема ще й двох тисяч років. А що було до християнства протягом мільйонів років, перед народженням Христа? Не знаємо, бо людський розум обмежений. Я не кажу про це нікому, але інколи думаю, що бог покарає людство за всі його гріхи, причому покарає не пошестю, не потопом, а червоними. Можливо, це смертельно вразить християнський світ, але колись, через століття чи навіть тисячоліття, бог створить нових християн, нових пророків, і все піде з початку, з відродження.

Я похитав головою.

— Скажи, Титусе, ти часом не дуже втомлений?

Патер сумно глянув на мене.

— Ти, певно думаєш, що я з'їхав з глузду? — посміхнувся він.

— Ні, але якщо сприймати твої слова серйозно, то боротьба може здатися марною. Тоді простіше скласти зброю, капітулювати... і перекинутися до червоних...

— Дурень ти, Акоше. Не розумієш мене. Перекинутися, скласти зброю? Перейти до них — значить добровільно стати до стіни. Бо ні я, ні ти не потрібні їм, та й вони нам теж не потрібні. Не маєш права складати зброю, треба боротися за себе, за своїх синів, за своє життя, за наше життя. А боротьба буде довгою. Може, ще й твоєму онукові доведеться боротись. Ми схожі на хворих або приречених на повільне вмирання, яких інстинкт примушує виборювати для себе кожен хвилину, годину, день. Може, мене просто заповнили похмурі думки. Дай боже, щоб це було так.

— Переконалий, що ти все перебільшуєш,— сказав я.— Певен, що з комунізмом ми незабаром покінчимо навіть у Росії.

— Життя свідчить про інше. На жаль, совети знищили сили білих. Цілком. Дарма Антанта підтримувала білих генералів. Тут є щось від сатани. Мабуть, гасло: «Пролетарі всіх

країн, єднайтеся!» — теж рід сатани. Християнський світ неспроможний згуртуватись, а робітники тим часом об'єднуються.

— Але ж ви самі не даєте змоги християнському світу згуртуватись,— кинув я.

— Ми?

— Так. Наприклад, я їду в Хорватію з завданням підбурювати хорватських християн проти сербських. Або, наприклад, християнська Угорщина виступає проти християнської Чехословаччини, Румунії і найбільш християнської Франції. Чи не певніше було б об'єднатися всім проти червоних і червоної Росії?

— Так, це було б певніше. Але ті, що заправляють долею держав, сьогодні ще не усвідомлюють червоної небезпеки,— відповів Титус.

Ми ще довго розмовляли. Пізніше я не раз згадував цю бесіду.

Після закінчення навчання я зробив останні приготування перед подорожжю.

В містечку Кесег я відвідав Жолта. Зустріч з твоїм братом не дуже втішила мене. Він став високим, добре розвиненим хлопцем, тягнувся до науки. В спорті теж добився непоганих успіхів, а все-таки... чимось засмутив мене.

...Був теплий весняний день. Вершини гір наче іскрилися у сонячному сяйві. Поруч зі мною гордо ступав Жолт, без угаву щось розповідаючи. Від свіжого повітря його щоби розрум'янилися. Ми бродили на околиці міста. Сонце, свіже повітря, зелені ниви, сяюче обличчя Жолта — все це нагадало мені молодість, безтурботне життя, мирні пологі бігарські пагорки. І раптом мене охопила така жага до тихого, мирного сімейного життя, що аж серце занило. Мусив зупинитись, бо відчув, що далі йти не можу.

— Тобі погано, тату?

— Ні, ні,— заспокоїв я сина,— втомився. Багато пройшов. Сядьмо трохи.

Перед нами розстелялося поле, засіяне люцерною. Ми полягали на його запашному килимі.

Я підклав руки під голову і втупився в чисте блакитне небо. З гір віяв вологий вітрець, пестив моє обличчя, як колись прохолодна рука Анни-Марії. Жолт побіг кудись шукати чотирилисту конюшину, а я поринув у мрії.

— Татку! — розбуркав мене Жолт.— Глянь-но сюди. — Він стояв навколішках біля мене. Біляве волосся було скуйовджене вітром, його гарний, по-дівочому ніжний ротик розтягся в посмішці. В руках тримав якийсь локон, перев'язаний кольоровою стрічкою. — Ти знаєш, що це таке? — запитав.

— Ні.

— Воєнний трофей.

— Що, що?

— Так, так, воєнний трофей...

— Де ти його взяв? — Я думав, що йому цей локон подарувала на пам'ять якась дівчинка.

— В бою.

— Не пустуй, а відповідай, що це таке і де ти його взяв?

— Це Шварців пейс...

Я підвівся. З подивом глянув у його усмінене обличчя.

— Шварців? Якого Шварца?

— Малого Шварца. Вчора ми побилися з ним на вулиці. Ми повалили його на землю, а я відрізав пейс. Пан учитель Вагі похвалив мене за це.

— Ви повалили? А скільки вас було?

— Троє. Матеффі, Пітю Жолнаї і я.

- А ти сам не справився б з ним?
- Минулого разу я хотів сам, але він побив мене і втік...
- Тебе побило якесь жиденя? І ти дав себе побити?
- Я не давав, але він дужчий за мене...
- Соромся, сину.

Жолт похмурнів, поклав у кишеню локон. Того дня вже не обзивався до мене.

Я повернувся в Будапешт у поганому настрої. Коли розповів про це Титусу, він узявся заспокоювати мене.

— Побачиш, який з нього борець буде.

— Те, що вони втрюх побили отого жидівського хлопчача,— іронічно зауважив я,— свідчить про чудову рису його характеру!

— А що він мав робити, якщо одному не пощастило відплатити? Суть, Акоше, полягає в самій відплаті. Це життя... Нема причин для тривоги. Варто було б непокоїтися тоді, коли б твій син після того, як його побили, почав плазувати. А він прийняв бій і проти дужчих знайшов союзників.

Але я не міг заспокоїтись і довго думав про ту зустріч з Жолтом.

Перед від'їздом я написав листа Магді. Доручав їй дітей і повідомляв, що на довгий час виїжджаю за кордон.

За день до від'їзду до мене прийшов Титус.

— Мерщій одягайся. Тут хочуть поговорити з тобою.

— Хто?

— Прізвище не має значення. Досить знати, що цей чоловік і мій, і твій начальник. Він — один з керівників організації.

Я розхвилювався, намагаючись угадати, хто це міг бути.

В машині я звернувся до Титуса:

— Скажи, Титусе, що знають про мене в семінарії?

— Нічого.

— Єзуїти не знають про «Списоносців»?

— Є такі, що й знають. Але чому це тебе цікавить? — Титус міцно притиснув пальця до губів і показав очима на шофера.

Я хитнув головою, мовляв, мовчатиму як риба, і, відкинувшись на спинку сидіння, поринув у свої думки.

Зустріч відбулася вночі недалеко від Будапешта, в одному з мисливських будинків.

Незнайомий сидів за письмовим столом. Рухи його були рішучі і впевнені. Видно було, що це чоловік військовий. Він мав розкішні чорні вуса. Говорив повільно, вишукано. Його густий бас бринів мелодійно, м'яко.

Я відрекомендувався.

Мені показали на крісло в кутку кімнати.

— Ваше превосходительство, просимо пробачення за запізнення,— промовив Титус. — Я пізно одержав повідомлення.

Його превосходительство кивнув головою.

— Отже, ви вирушаєте завтра на світанку? — звернувся він до мене.

— Так.

— Сподіваюсь, вам не треба пояснювати, що під час відрядження ви, як і будь-який наш офіцер, підлягаєте військовим законам.

— Це я знаю, ваше превосходительство.

— Завдання важке і досить складне. Але ваші здібності, обізнаність і підготовка характеризують вас як людину, здатну успішно завершити операцію.

— Чекаю наказів, ваше превосходительство.

— Прошу уважно прослухати. Записувати нічого не можна. Ви все повинні запам'ятати. Завтра вночі наші прикордонники переправлять вас через Драву. На тому боці вас чекатиме рибалка-хорват. Пароль і відповідь у цьому конверті. — Він показав на блідо-зелений конверт. — Після закінчення розмови я віддам його вам. Рибалка проведе вас до Загреба. Він наша людина, ви можете спокійно довіритися йому. Потім відвідаєте патера Крістича і разом з ним усе обміркуєте. Перед вами одне завдання. Треба знайти таких людей хорватської національності, які схильні були б боротись за незалежність Хорватії. Ви переправите їх в Угорщину. Звичайно, завдання не з легких, бо вам доведеться організувати їх переселення. В цьому вам допоможе Вукіч, той самий рибалка. Успішне виконання завдання дуже важливе з національної точки зору. Від себе особисто і від імені нашої організації я бажаю вам успіхів.

Його превосходительство струснув з сигари попіл, ніби даючи цим зрозуміти, що розмову закінчено. Він кивнув Титусу, і вони перейшли в іншу кімнату. Я залишився наодинці з своїми думками. Отже, завтра вночі я буду вже там, на території сербського королівства. Багато чого я не розумів. Не розумів, наприклад, навіщо мені треба переходити кордон, коли в Загребі вже діє Крістич. Чому він не вербує людей? Адже Крістич краще, ніж я, знає місцевість і людей. Але розпитувати вельможного пана я не наважився. Вирішив спитати про це Титуса, коли ми повертатимемось додому.

Проте розмова так і не відбулася, бо Титус, очевидно з обережності, не був схильний говорити про завдання в присутності шофера. Та я й не наполягав. Відкинувшись на сидіння, я задрімав. На світанку, о п'ятій сорок, з Південного вокзалу вирушає мій поїзд — отже, часу для сну лишається не так уже й багато.

Коли ми приїхали в семінарію, Титус покликав мене в свою кімнату.

— Акоше,— сказав він,— тепер іди і відпочинь. О четвертій я розбуджу тебе і разом поїдемо на вокзал. Нас чекатиме старший лейтенант Мугарош. Він знає тебе як Йово Михайлика, дивись не забудь про це, коли знайомитимешся.

Титус відсунув шухляду письмового стола і втомлено відкинувся назад. При світлі лампи його обличчя було жовтим. На чолі заіскрилися краплини поту, хоч у кімнаті було прохолодно, товсті стіни не прогрівались навіть улітку.

— Нездужаєш, тобі погано? — запитав я перелякано.

Титус поглянув на мене. Його очі гарячково виблискували. Худе обличчя спотворила гірка гримаса.

— Здається, знову малярія,— сказав тихо і похилив голову, щось шукаючи в шухляді.

Я відчував, що йому хочеться поговорити зі мною про свою хворобу. Адже досі він приховував її від мене. Але Титус не сказав нічого. Він повільно витяг з кишені ряси білу хусточку і витер чоло.

— Акоше, — заговорив Титус,— тут твої документи. Бережи їх, це оригінали. Ми добули їх у Белграді. Важко вони дісталися нам, і було б дуже неприємно, якби ти загубив їх. Завдання своє ти знаєш, я не повторюватиму його. В крайньому разі, можу відповісти на ті питання, які, можливо, для тебе ще не досить ясні. Адже його превосходительство говорив з тобою, так би мовити, нашвидкуруч, по-солдатському. В тебе є якісь питання?

Я зареготав. Але замість сміху з моїх грудей вихопилось якесь нервово харчання. Що за дивні люди! От хоча б Титус і його превосходительство. Вони не питають про те, тремчу я чи ні, а цікавляться, чи все мені зрозуміло. Ясно? Хіба може бути ясно, коли тисячі й тисячі

знаків питання стрибають перед очима? Мені нічого не ясно. Але я не можу розповісти Титусу про свої побоювання.

— Може, я сказав щось дуже веселе? — почувся тихий голос Титуса.

Я схаменувся. Нервово струснувши попіл з сигарети, наморщив лоба.

— Ні, ти не говорив нічого смішного, дорогий Титусе. Я сміявся не тому.

Патер підняв брови. Кілька хвилин панувала тиша. Очі Титуса вимагали відповіді.

— Мені смішно, що ви — ти і його превосходительство — вважаєте мою поїздку питанням вирішеним і певним. Але жоден з вас не догадався запитати: «А скажи, Аकोше Райнаї, ти не боїшся? Все-таки ти потрапиш у невідоме середовище і тобі доведеться покладатись тільки на себе, а може, і життя своє лишити там...» — Я відчував, що моя роздратованість зростає. Мене охопило почуття жалю до самого себе, почуття незадоволення і образи. — Ви керуєтесь якимсь холодним, нещадним розрахунком... — Я підвівся і, походжаючи перед Титусом, кидав йому в обличчя: — Бачиш, дорогий Титусе, саме цього я найбільше боявся — нещадного поводження з собою... Ви розмовляєте зі мною не як з товаришем по боротьбі, а як з агентом. А як ви поводитиметесь земною завтра, післязавтра?.. — Я зупинився перед ним, нервово засміявся і, перекривляючи свого друга, сказав: — Завдання ясне? Старший лейтенант Мугарош чекатиме нас. Він знає тебе як Йово Михайлика... Так, мені все ясно, тільки страшно, дуже страшно. Але це не цікавить тебе. Я в твоїх руках, наказуй... Тепер мені все одно... Коли взявся за гуж, не кажи, що не дуж. Але я хотів би поставити тобі запитання і дістати на нього відповідь, просту, щирю відповідь друга, бо я, незважаючи на все те, що сталося, вважаю тебе своїм другом.

Я сів і пильно подивився на патера.

Титус тримав себе в руках, і я нічого не прочитав на його обличчі. Лише блиск очей свідчив про внутрішню боротьбу.

— Аकोше, ти занадто збуджений і роздратований, — сказав Титус приглушеним голосом. — Але запитуй. Кажи, на яке питання ти хотів би дістати відповідь?

— А ти справді відповідатимеш?

— Запитуй.

З чого, ж почати? Я вирішив приступити до суті без зайвої балаканини.

— Звідки ти узнав, як я свідчив у справі Переді?

Титус обливав спрагли губи. В його очах притаїлася посмішка.

— Тебе цікавить тільки це? Більше питань буде?

— Будуть.

— Ну, давай.

— Як ти довідався про зв'язок Капоці з Магдою? Звідки тобі відомо про вбивство унтер-офіцера? Відповідай. — Я пильно стежив за очима Титуса, немов збирався загіпнотизувати його.

Мій друг заплющив очі, довго думав, витираючи спітніле чоло. Я знав: він зволікає, обмірковує, що сказати. Потім Титус глянув на мене і, всміхнувшись, промовив:

— Знаєш, Аकोше, шляхи господні невідомі.

Я аж скипів.

— Прощу, облиш свої витребеньки. Перед тобою не віруючий...

— Витребеньки? Ти сказав: витребеньки?

— Відповідай на питання і облиш свої біблійні штампи. Хоча б зараз... Переді мною не обов'язково вдавати з себе пророка! Мені вже набридли ці патетичні висловлювання. Невже ти і мене вважаєш такою примітивною людиною, як тих віруючих, що ходять до церкви?

Переді мною ти можеш не хизуватися божими одкровеннями — бога ця земна гра не цікавить. Зі мною в тебе нічого не вийде. Отже, відповідай одверто.

— Я хотів би, але ти не дасш мені й слова сказати. Не хочу тобі набридати біблійними історіями, проте мушу зауважити: про шляхи господні я висловився образно. Я, звичайно, повинен був сказати, що шляхи таємної служби з волі божої невідомі. Тепер ти розумієш?

— Так,— промовив я тихо..

— Цим я вже відповів на твої питання. Але я дещо скажу, щоб якось заспокоїти тебе. Перед самогубством Переді висловив бажання зустрітися з священником, хотів висповідатися. Тому що я був духовником його дружини, він назвав мене. Розповів про все — про допит, про очну ставку, про твоє свідчення.

— Ти знав і не сказав?

— Потім я розмовляв і з Анною-Марією,— розповідав Титус, не звертаючи уваги на моє питання. — Бідолашна, нещасна жінка! Вона вірила всьому, що ти наговорив їй і про чоловіка. Потім вона сказала, що дуже кохає тебе і вірить тобі.

«Сердешна Анна-Марія,— думав я,— як там вона? Титус знає, тільки не хоче сказати».

— Згодом,— вів далі мій друг,— я почав більше придивлятися до тебе, бо, одверто кажучи, мені не сподобалась та справа Переді. А якщо людина приглядається до чогось...

— А скажи, Титусе,— перервав я свого співрозмовника,— якщо тобі було шкода Переді, чому ти не втрутився в цю справу? Ти міг це зробити. Одне твоє слово — і сьогодні Іштван Переді був би одним з відомих керівників армії...

— Мене, друже, цікавив не Переді, а ти. Бачиш, мені не все одно, до яких засобів ти вдаєшся і які цілі при цьому переслідуєш. У справі Переді відігравали роль твої особисті інтереси. Ти не хотів втратити Анну-Марію. Так же?

Що я міг сказати? Титус говорив правду.

— А про справу Капоші і Магди я зараз не хочу починати розмови. Колись, потім. — Титус підвівся, потягнувся і, замислившись, додав: Щ Так, коли-небудь довідаєшся про все. Вже пізно. Давай відпочивати, рано-вранці ти вирушаєш.

— Ще одне...

Титус глянув на стінний годинник.

— Будь ласка.

— Що робить Анна-Марія в Швейцарії?

— Працює. Виконує свій патріотичний обов'язок.

— Але де, в яких умовах вона живе?

— Не турбуйся,— відповів Титус і підійшов до мене. — Її робота безпечна. Працює в угорській делегації при Лізі націй...

— Розумію...— Я підвівся і пішов до виходу. Титус провів мене до дверей. Ми потиснули один одному руки.

— Ти ще боїшся? — запитав він, глянувши на мене.

Я кивнув головою.

— Не бійся, я охоронятиму тебе. Ну, бажаю тобі добре виспатись. А вранці я проведу тебе на вокзал. З богом, преподобний панотець Михайлик! — сказав він посміхаючись».

Коронді відсунув папку, зачекав, поки Када теж дочитає до кінця розділ, і сказав:

— Будь ласка, подивіться, як справи у Перлакці. Якщо вона вже закінчила своє свідчення, проведіть її до мене. Попросіть її взяти з собою свої записи.

Після того, як старший лейтенант вийшов, Коронді поклав мемуари Аюша Райнаї в сейф, прибрав на столі, дістав кілька чистих аркушів паперу і з військовою педантичністю рівненько поклав біля них різноколірні олівці.

Через кілька хвилин у супроводі Када ввійшла Марія. Коронді попрямував їй назустріч і, взявши під руку, провів до письмового стола.

— Доброго ранку, шановна Перлакі. Як вам спалось, як почувасте себе?

— Я б спала спокійніше, якби знала, що мене охороняють. Але про це я довідалася тільки сьогодні вранці.

— Так, ми охороняємо вас, інакше й бути не може,— відповів Коронді і взяв записки Перлакі. — Чим вас похастувати?

— Дякую, якщо можна, сигаретою. Підполковник почав повільно читати свідчення Марії, роблячи помітки різноколірними олівцями. Дочитавши до кінця, він довго роздумував.

— Отже, ви знаєте про ці шість груп,— нарешті, порушив тишу Коронді.

— Так. Але відомості неповні. Це лише нитка, яка приведе вас до клубка.

— Давайте поговоримо про кожну групу зокрема. Якщо я правильно зрозумів ваші записки, ми маємо справу з шістьма резидентурами агентів.

— Так. На чолі кожної з них стоїть досвідчений резидент. Справжні їхні імена і клички я теж вказала.

— Розумію. Скільки чоловік входить до такої резидентури?

— Спочатку планувались тричленні групи, але досвідчених керівників, резидентів, мало, і тепер групи складаються переважно з п'яти-шести осіб. Але є й такі, в яких діє дві особи.

— Члени резидентур знають один одного?

— Ні, знає тільки керівник і в окремих випадках його заступник.

— Заступник?

— Як правило, кожна група має ще й одного радиста, який також виконує обов'язки заступника.

— Як правило?

— Так, тому що в кожній групі повинен бути ще й радист. А їх насправді нема, бо для підготовки радистів потрібен довший час. У багатьох групах резиденти є разом і радистами. В такому випадку вони не мають заступників.

— А рація?

— Кожна група має короткохвильовий передавач і приймач. Крім того...

— Хвилиночку, дозвольте повернутися ще до особового складу резидентур. Я помітив з ваших записок, що ви не знаєте всіх імен.

— Резидентів знаю всіх, деяких навіть особисто. Але всіх членів груп на ім'я не знаю. Кого знаю, про тих написала. Гадаю, що, маючи такі дані, вам неважко буде знайти й інших.

— Я теж так думаю, — посміхнувся Коронді.

— Щодо радіозв'язку, то тепер існує лише односторонній зв'язок: звідти сюди передають інструкції, але звідси нічого не передається.

— Це й зрозуміло. Адже передачу можна запеленгувати і таким чином викрити групу.

— Саме так. Отже, передачі вони приберігають на випадок війни чи інших незвичайних подій.

— Розумію. Мене турбує тільки одне. Після вашого таємничого зникнення було вжито негайних заходів, піднято тривогу.

— Навряд. Передача провадиться в наперед визначений час. У середу і в четвер до ночі ви можете спокійно працювати.

— Чому?

— А тому, що передачі провадяться в Бретанню середу і четвер щомісяця о двадцять четвертій годині. Ви можете їх прослухати. Я назвала в своїх записах позивні і довжину хвиль.

— Бачу,— Коронді надів окуляри. — Але як узнати, коли кому що передається?

— Окремі групи позначаються цифрами. Цифри мають і інше значення — до цього я ще повернусь. Саме за допомогою цифр можна довідатись, для кого і коли ведеться передача. Для груп під номером п'ять, сім і дев'ять — у середу, а для шостої, восьмої і десятої інструкції передаються в четвер опівночі. Повторюю, останньої середи і четверга щомісяця.

— Розумію, це ясно. Якими ж цифрами позначені групи?

— Диктую: «Піка» — п'ятий номер, «Ваці» — сьомий, «Германікус» — дев'ятий, «Туран» — шостий, «Горнаді» — восьмий і «Колесо» — десятий.

Коронді старанно занотовував.

— Це, безумовно, клички?

— Так, але в записках я назвала і справжні імена резидентів.

— Це важливо.

— Звичайно передачі провадяться за азбукою Морзе, які тут, у Будапешті, розшифровуються з допомогою ключів.

— Так. До цього ми ще повернемося. Починаймо з «Піки».

— «Піка» — це Ференц Ковачоці, немолода людина, старий списоносець. Був кадровим офіцером, здається, капітаном. Його залучено в організацію ще до 1945 року. В 1944 році він, за наказом керівництва, нібито як учасник опору, перейшов за Тисою до росіян і після 1945 року навіть служив в армії рік чи два. Демобілізувавшись, Ковачоці перекваліфікувався на токаря. Відтоді працює робітником на Угорському механічному комбінаті. На роботі його дуже люблять, поважають. Він працює старанно, бере активну участь у громадському житті. Ніколи не висловлюється ворожо або осудливо. Навіть у жовтні 1956 року не поспішав скинути маску, а, як дисциплінований солдат, чекав вказівок. Добрий політик, бо передбачав, що події можуть розгорнутися не так, як того хотілося б. А тому він відкрито не діяв навіть під час контрреволюційного заколоту і сидить міцно на своєму місці й досі.

— Які завдання поставлено перед ним?

— Насамперед хочу звернути вашу увагу на те, ... що він є і резидент, і радист. Не має заступника.

— Після війни від кого він дістав вказівку поновити роботу?

— Після війни з ним від імені свого батька зв'язався Жолт Райнаї. Між іншим, я Ковачоці теж знаю, навіть особисто.

— Звідки?

— Ще в 1949 році — це було моїм першим «бойовим» завданням — мене доставили на австрійсько-угорський кордон, і я в умовленому місці зустрілася з Ковачоці.

— Для чого?

— Я повинна була взяти в нього матеріали, які ледве вмістились у два величезні портфелі.

— Хто підготував ту операцію?

— Жолт, а Артур. Беліцаї привів Ковачоці в умовлене місце — на узлісся, де я вже чекала їх.

— Хто такий Беліцаї?

— Це той самий, що переправив нас з Жолтом через кордон.

— Де він тепер?

— Не знаю. З того часу я не бачила його. Списоносці звали його «воротарем» кордону. Куркуль, а виглядав наче якийсь джентльмен.

— Словом, декласувався,— зауважив Коронді.

— Востаннє я чула про нього перед заколотом. Якось Жолт сміючись розповідав, що Артур став передовиком у кооперативі. Якщо після п'ятдесят шостого не втік, то й тепер можете знайти його в одному з прикордонних кооперативів.

— Гаразд, потім перевіримо. Але поясніть, будь ласка, чому саме вам доручили цю зустріч з Ковачоці на кордоні. Я ніяк не второпаю.

— Тоді я про це не думала. Моїми вчинками керували жадова до пригод і псевдопатріотичні почуття. Згодом я все зрозуміла. Я мимоволі стала їхньою співучасницею, бо, перейшовши нелегально кордон, зрадила Угорську Народну Республіку. Так вони мене остаточно скомпрометували, прив'язали до себе. Шляху назад не було. Але про це я тоді ще не думала. Тільки пізніше, коли я вже почала краще орієнтуватися в обстановці, коли посипались завдання, коли упала триколірна завіса, коли мене здушила підлість Жолта, стало все ясно. Даремні були мої надії. Жолт заявив, що я можу вибирати одне з двох: або повернутися додому,— а це, на його думку, рівнозначно десяти рокам тюрми,— або відмовитися виконувати їхні завдання і, таким чином, позбавити себе засобів до життя, бо мене ніде не візьмуть на роботу. Я й досі бачу його підступний оскал. Я знала, що він виконає свої погрози, і ненавиділа його. А втім, не тільки ненавиділа, в той же час і... любила...

— Ми відхилились од теми,— сказав Коронді, помітивши, що дівчина хвилюється. — Суть справи в тому, що вам у 1949 році під час зустрічі на кордоні Ковачоці передав матеріали, які ледве вмістились у два портфелі. Куди ви їх повезли?

— У Відень і передала Жолту.

— Вас використали у цьому завданні для того, щоб остаточно скомпрометувати?

— Так.

— Отже, Ковачоці — це «Піка». Яке ж завдання має його група?

— «Піка» — це військовий канал, його група повинна просочитися в угорські збройні сили.

— Ну і як група виконує своє завдання?

— До 1956 року цією групою були дуже задоволені. Але її члени під час контрреволюційних подій скомпрометували себе. Вони були менш обережними, ніж Ковачоці. Після 1956 року деяких з них перевели в запас, а були й такі, що провалились. Тоді всю групу реорганізували. Теперішня діяльність «Піка» не має такого значення, як раніше. Отже, треба знайти і тих, які тепер у запасі, бо рано чи пізно з ними теж буде налагоджено зв'язок.

— Звичайно.

— Особливу увагу треба звернути на одного з членів групи, який і досі є кадровим офіцером.

— На Чете?

— Так, на Чете. Він передавав багато матеріалів.

— Розумію. Ходімо далі. Ви не стомились?

— Та що ви,— посміхнулась Марія і запалила сигарету. — Далі йде резидентура — «Ваці». Керівник її — інженер Міклош Сивош. Він діє в металургійній і машинобудівній промисловості. Має окремого радиста, але імені його я не знаю. Завдання цієї групи —

проникнути у важку промисловість. Вона складається з технічних спеціалістів. А кличку «Ваці» група дістала тому, що Сивош мав сісти в тюрму десь у місті Вац.

— Він насправді попаде туди. Але звідки ви узнали про це наперед?

— Бо він мав потрапити в тюрму набагато раніше. Гадаю, це було б значно краще для нього.

— Чому?

— Сивоша завербували насильно. Він зробив велику розтрату. Про це довідався один з тутешніх агентів Гелена, і злочин було зафіксовано. Коли розтрачена сума перетворилась у родинну віллу в Рожадомбі, Сивошу були пред'явлені докази.

— Хто завербував його?

— Коли ми з Жолтом тікали з Угорщини, до кордону нас підвезли на дипломатичній машині. Шофер, з яким я тоді не розмовляла, на мою думку, був не простим шофером. Пізніше я зустрілася з ним у Швейцарії і пересвідчилась, що він — активний дипломат великої західної держави, його прізвище знайдете в моїх записах. Цей «дипломат» завербував Сивоша і протягом багатьох місяців інструктував його.

— Я знаю ім'я цього «дипломата»,— сказав Коронді. — Вже кілька років, як його немає в нашій країні.

— Після залучення і підготовки Сивоша та інших «дипломата» відкликали, щоб він не скомпрометував себе. Тепер він розгортає активну «дипломатичну» діяльність в арабських країнах.

— Отже, ви з цієї групи знаєте двох?

— Так, проте нічого не знаю про їх діяльність. Я чула лише їх прізвища.

— Далі.

— Дев'ята група — це осередок «Германікус». Тут зібрано мерзенних, небезпечних людей. «Германікусом» керує Фрідьєш Легнер. Дуже огидний тип!

— Ви знаєте його особисто?

— Так. Про обставини розповім потім.

— Що це за людина?

— На вигляд малопомітний, сірий, тихий чоловік. Приватний власник. Працює сам у своїй майстерні, ремонтує авторучки. Варто було б обшукати його майстерню і підвал.

— Яке завдання має ця група?

— Легнер пройшов спеціальну науку підричника, а групу організували для проведення різних саботажів.

— З яких людей складається ця команда диверсантів?

— Я не знаю всіх членів групи. Крім резидента, можу назвати ще ім'я Петера Вайни. Цілком певна, що в них є вибухівка. Де вона зберігається, не знаю.

— Про це нам згодом скаже Легнер.

— По-моєму, не так уже й легко буде примусити його говорити. Я знаю Легнера як людину злу, підступну, відчайдушну.

— Коли і як його завербували?

— В 1949 році в Мюнхені. Родичі Легнера — німці, живуть у Німецькій Федеративній Республіці. Чоловік сестри його дружини, старший лейтенант Ервін Гіслер, офіцер бундесверу, влітку сорок дев'ятого року звів Легнера, коли той гостював у своїх родичів, з Жолтом Райнаї. З того часу Легнер вже двічі був у Західній Німеччині, про це легко дізнатися у паспортному столі. Під час війни Легнер був членом «Фольксбунда». До речі, він — запеклий антибільшовик.

— Тільки-но ви згадували, що Легнер викликає у вас почуття огиди. Чи є у вас на це я'кась особлива причина?

— Так, причин для цього досить...

— Ви знаєте його особисто?

— Так.

— При яких обставинах відбулося ваше знайомство?

— Через нього мене вперше побив Жолт Райнаї. Слід було б розповісти про цей випадок, хоч мені дуже важко говорити на цю тему. Легнер не байдужий до жінок. Коли в Мюнхені в 1949 році його вербували, мені запропонували стати його коханкою.

— Чому?

— Щоб ще більше привернути його до нас. Для цього обрали мене.

— І ви тоді протестували?...

— Так.

— Що ви знаєте ще про цю групу?

— Лише те, що в них немає окремого радиста. Легнер сам приймає передачі.

— І ще?

— Більше нічого.

— Якщо ви не стомились, розповідайте далі.

— Ні... ні... я не стомилась. — Марія ніяково посміхнулась і нервово клацнула запальничкою. — Ви розумієте, справа Легнера схвилювала мене... Розумієте!.. Це було початком нового падіння...

— Далі яка група?

— Резидент Денеш Ендреї, економіст, діє під кличкою «Туран». В якому міністерстві він працює, не знаю. Завдання його групи — підривати економічне життя країни, особливо в галузі зовнішньої торгівлі, фінансів і внутрішньої торгівлі, його теж завербовано силоміць. З ним справилися досить легко. В 1944 році він був агентом гестапо по лінії руху опору. Особисто його я не знаю, але одного разу бачила.

— Хто завербував Ендреї, коли і де?

— Знаю тільки, що він їздив у службове відрядження до Парижа. Там йому і пред'явили стару гестапівську документацію, але хто саме завербував — не знаю. Проте навчав його в Цюриху Жолт Райнаї уже під час другого відрядження: Тоді я і побачила його. Ця група має радиста, прізвище якого ви знайдете в моїх нотатках.

— Гаразд. Поговоримо тепер про номер восьмий.

— Під кличкою «Горнаді» працює співробітник апарату місцевих рад Карой Рока. Завербувати його було не так просто. Але списаносці застосували психологічні методи.

— Як же його завербували?

— Рока був членом Комуністичної партії Чехословаччини і жив у місті Кошіце. Коли війська Хорті окупували південну і східну Словаччину, Рока арештували. Його допитували. Після катувань він дав докладне свідчення. Почались провали. Сам він пробув у тюрмі недовго.

— Після визволення його, певно, використали як донощика?

— Наскільки я знаю, до цього не дійшло, бо Рока переїхав у Будапешт і довгий час жив у підпіллі. Після 1945 року він потрапив у партійний апарат і працював там немало років. Зараз він теж член партії. Здається, єдиний серед усіх резидентів.

— Виходить, його завербували одразу після визволення країни?

— Ні. Лише через кілька років змогли встановити його особу. Він змінив прізвище Рока на Рерінгер.

— Недавно ви згадували, що Рока завербували після певної психологічної обробки. Що ви під цим розумієте?

— Рока—Рерінгер побоявся признатись партії, що під час арешту його зломали, що він усе виказав. Він гадав, що минуло багато років і це питання вже ніхто не підніматиме. Але настав 1949 рік, а потім і 1950, коли почалася чистка партії. Саме тоді списоносцям пощастило вияснити, що Рока і Рерінгер одна і та ж особа.

— Отже, його свідчення десятирічної давності списоносці використали для психологічної атаки?

— Так, але це ще не все. Рока піддавався не так легко. Та списоносці сфабрикували доноси, датовані 1940 роком, і підробили підпис Рока. Це означало, ніби він протягом довгих років був донощиком. Рока жав, що це фальшивки, але знав і те, що ніхто не повірить йому. Пригадайте ті роки. Списоносці на це розраховували. Нарешті, опір Рока було зломлено. Між іншим, імен агентів, які завербували його, я не знаю. Певна, що це сталося тут, в Угорщині, бо, наскільки мені відомо, Рока не виїжджав за кордон. Після викриття групи «Горнаді» вам, очевидно, пощастить знайти і вербувальників. Для цього я можу дати кілька відправних точок. Кличка «Горнаді» походить від назви ріки Горнад, яка протікає біля міста Кошце. Цим нагадують Рока про те давнє зізнання.

— Більше нічого не знаєте про цю групу?

— Їх завдання — діяти в партійному і державному апараті.

— І які наслідки їхньої діяльності?

— Не знаю, оцінки їх роботи не чула.

— Нічого, ми оцінимо її,— засміявся Коронді.

— Товаришу підполковник, дозвольте одне питання,— попросив Када.

— Прошу.

— Як поведився Рока під час заколоту? — звернувся Када до Марії.

Марія посміхнулася.

— Він був у дуже скрутному становищі. Щоб відвернути од себе увагу, Рока роками обвинувачував інших у різних гріхах. Під час заколоту злякався, сховався і чекав, куди повіє вітер. Адже контрреволюціонери покінчили, б з ним як з партійним працівником. Не міг же Рока відкрито заявити, що партійний працівник тільки маска, а насправді він агент. Згодом вийшов із схованки, і тепер удає з себе переслідуваного контрреволюцією.

— Прошу, розповідайте далі,— звернувся Коронді до дівчини. — Залишилася ще група «Колесо».

— Так. Але про неї я знаю дуже мало. Це зовсім свіжі паростки в парниках «Списоносців». Андор Таллош, чиновник угорських державних залізниць, під час заколоту втік. Інструктували його в місті Кайзерслаутерн. А знайшли Таллоша в одному з австрійських таборів. Там і завербували його. Потім перевезли до Німецької Федеративної Республіки, де він пройшов тримісячну підготовку. Знаю про нього тому, що одного разу до моїх рук попало його досьє. Після підготовки фін повернувся в Австрію і подав заяву в угорське посольство у Відні, в якому просив дозволити йому повернутися на батьківщину. Згідно з указом про амністію він повернувши додому, і йому пощастило знову влаштуватись на залізницю. Завдання цієї групи — проникати в залізничний, повітряний, річковий транспорт. Під час війни група мусить влаштовувати диверсії.

— Хто керував підготовкою Таллоша?

— Дароці. Якщо ви не чули про такого, то згодом ще зустрінетесь з його прізвищем. Про нього я знаю тільки те, що він був капітаном хортістської армії, здається, працював у

штабі. В 1945 році з своїм підрозділом відступив на захід. З того час живе за кордоном. Тепер він уже полковник.

— Полковник? Хто зробив його полковником?

— Цього не знаю. Останнім часом, відколи здоров'я Райнаї погіршало, Дароці частенько відвідував нас. Вже й тепер він тримає в своїх пазурах багато ниток. Мені здається, що після смерті Райнаї Дароці візьме до рук справу грюневальдської диявольської кухні.

— Отже, через те, що відсутній Жолт, наслідним принцом став Дароці?

— Виходить, так складаються обставини.

— На початку нашої розмови ви сказали, що радіозв'язок груп із закордоном — односторонній. Звідти ведуться передачі інструкцій, звідси поки що не передають нічого.

— Так.

— А як же групи доповідають довіреним особам про свою роботу?

— Справді! — схопилася за голову Марія. — Я зовсім забула написати про це. Найчастіше ці донесення керівники груп надсилають спеціальними зв'язковими. Хоч користуються і листами, пишучи їх хімічними розчинами, підтримують зв'язок з допомогою тайників — кілька з них я можу показати. Раніше керівники груп передавали донесення підпільними гінцями. А з того часу, як перехід через кордон став дуже небезпечним, агенти користуються послугами зв'язкових, які приїждять у країну з тих чи інших причин, маючи відповіді документи.

— Як зв'язкові знаходять резидентів?

— Кожен резидент має свій пароль і відповідь. Я знаю їх.

— Будь ласка, напишіть про все це сьогодні ж і передайте товаришеві старшому лейтенанту.

— Гарзд.

— Обмінявшись паролем і відповіддю, агенти одразу передають повідомлення зв'язковим?

— Ні. Для того, щоб агент поставився з цілковитим довір'ям до зв'язкового і віддав йому матеріали, пароля і відповіді не досить. Я вже згадувала, що окремі резидентури позначені номерами, які мають ще й інше значення. Після обміну паролем і відповіддю агент і зв'язковий розмовляють деякий час, потім резидент між іншим зауважує, що в нього страшенно болить голова. Тоді зв'язковий витягає з кишені коробку, прикрашену трьома коричневими смужками, з таблетками «Мігренин» франкфуртського заводу «Гехст» і, відкривши її, пропонує ліки від головного болю. До речі, це дуже хороші таблетки. Ну, а тепер уявімо, що зв'язковий розмовляє з Ковачоці. Ковачоці має п'ятий номер. Резидент візьме з коробки, наприклад, одну таблетку. У відповідь на це зв'язковий дістає звітти ще чотири і передає їх агентові, ніби для того, щоб той використав їх, коли ще болітиме голова. Розумієте? Якщо Ковачоці візьме дві таблетки, то зв'язковий даруватиме йому тільки три. Отже, щоразу кількість таблеток повинна дорівнювати номеру, яким позначена група. Якщо все збігається, зв'язковий одержує матеріали.

— Все ясно.

— Коли ми вже почали говорити про ліки, то розповів ще про одне. В кожного резидента є червона коробочка для ліків. Вона така маленька, що вміщається в кишені для годинника. В коробочці лежать таблетки. Проте це не ліки, а хімікалії, які розчиняються у воді. Цим розгином пишуть листи, особливо, коли кінчилось чи зіпсувалось хімічне індиго. Крім цього, в кожного резидента є розбірний затискач для галстука. Всередині нього міститься тонесенька плівочка, на яку старанно нанесено ключ шифру, потрібного для радіозв'язку.

Марія замовкла. Притулила до розчервонілого обличчя долоні. Коронді лагідно посміхнувся до неї.

— На цьому закінчимо. Відпочиньте, напишіть паролі і відповіді. Потім один з наших товаришів поїде з вами на кладовище...

Очі Марії наповнилися слізьми.

— Ви не забуваєте про свою обіцянку...

— Ні в якому разі. До речі, після повернення ви не виходьте з будинку до окремого розпорядження. Ми подбаємо, щоб вам було зручно. А тепер,— Коронді звернувся до Када,— проведіть дівчину до товариша Габора — він уже дістав

відповідні вказівки.

Коли Када повернувся в кабінет, Коронді, закривши руки за спину, походжав з кутка в куток. Через кілька хвилин він зупинився перед старшим лейтенантом.

— Запросіть керівників підрозділів.

Години через дві, коли керівники підрозділів, одержавши інструкції, розійшлися, Коронді і Када знову заглибились у читання мемуарів.

«Події розгортались, як в кіно. До Загреба я добрався без особливих труднощів. Можна дуже багато розповідати про те, що трапилося в дорозі, але навіщо розтягувати. Ти теж вивчав історію і добре знаєш, що ті роки були нелегкими. Провідною думкою нашої політики був ревізіонізм — перегляд угорської мирної угоди 1919 року. Ми хотіли заручитися підтримкою громадськості всієї країни. Характерно, що Муссоліні був прихильником нашого ревізіонізму, хоч підтримував нас, звичайно, не без користі для себе. Він скося позирав на франко-югославський союз, який з дня на день міцнів. Муссоліні, очевидно, думав, що сербів можна приборкати з допомогою невеличкої внутрішньої інтриги. А якщо він протягне Угорщині руку дружби, тоді серби опиняться між двома вогнями.

Моє відрядження і було обумовлене цими програмними накресленнями. Події чіплялись одна за одну, як зубці шестірні, і 30 березня 1929 року я зустрівся з Крістичем.

Коли я вимовив пароль, гладке лице абата розпливлося в широкій усмішці, навіть мішечки під очима заврушилися, ніби наповнилися життям, розбухли від радості. Товсте тіло Крістича обтягувала ряса. Абат щиро обняв мене.

— Сердечно вітаю тебе, братику, вітаю,— говорив він хрипко, як люди з хворим горлом. — Я вже думав, що ти ніколи не прибудеш.

Незабаром я полюбив старого. Він завжди був у доброму настрої і на життя дивився аж ніяк не з висот царства небесного. Абат був директором семінарії, яка містилася в палаці єпископа. Він знайшов мені житло, а потім я дістав і посаду. Крістич влаштував мене своїм секретарем. Робити було нічого, і я весь свій час присвятив виконанню доручення. Крім єпископа і абата, більше ніхто не знав про моє відрядження. Я ходив завжди похмурий, замислений, ніби тільки й думав про потойбічне спасіння. Якщо запитували, я давав лаконічну, добре обмірковану відповідь і завжди прикривався маскою покірності. Гадаю, це вдавалося мені. Хочу зазначити: Крістич не знав, хто я такий. Він думав, що я і справді Ново Михайлик — довірена особа Ватикану, яка прибула з Угорщини для виконання відповідальних завдань святої церкви. Крістич вечорами жлуктив вино і розпитував про Угорщину. Любив поїсти, випити. Інші земні справи його не дуже цікавили. Але з одним він не міг примиритись: не подобався абатові його сіятельство Хорті.

— Знаєш, братику,— сказав він одного травневого вечора,— не розумію, чому ви саме цю людину обрали собі за регента. — Абат напихав рот шинкою, вареними яєчками, щоразу запиваючи доброю половиною келиха червоного вина.

Я смиренно глянув на нього і тихо запитав:

— Пан абат знає Міклоша Хорті?

Крістич зареготав. Його хрипкий сміх хвилиною покотився по кімнаті.

— Ні, ні! Хвалити бога, братику, не знаю. Та й не хочу знати.

— Але чому пан абат гнівається на регента? — знову спитав я.

— Чому, чому... Дідько його знає чому, братику. Можливо, я й не гніваюсь на нього. Просто не люблю. На випий! — подав він мені келих іскристого вина. Але я скромно відмовився. Абат, не довго думаючи, вихилив келих, витер серветкою масні, товсті губи і важко, як ведмідь, що добряче поласував, підвівся. Він пройшовся по кімнаті, разів три відригнув, сів у крісло і, сопучи, запалив сигару. — З тебе, братику, ніколи не вийде доброго попа, ні.

— Якщо богові так хочеться, нехай буде його воля, — сказав я смиренно, похиливши голову.

Абат витріщився на мене, мов блазень.

— Гм,— неухважливо пробурмотів Крістич, захопившись сигарою. Він старанно попихкував нею, дим хмарою здіймався догори. Через якийсь час абат промовив: — Братику, братику...

Глянувши на нього, я чекав, що він скаже далі, але абат замовк і лише похитав головою.

— Отче, я хотів попросити у вас поради...— почав я розгублено, не знаючи, як розуміти це абатове похитування головою.

— Ти не щира людина, братику,— сумно сказав він. — Відчуваю, ти не одверта людина.

— Чи не образив я пана абата? Якщо так, то найпокірніше прошу прощення...

Але Крістич не відповів. Махнув тільки рукою, щоб я залишив його.

Кілька днів абат не розмовляв зі мною. Я ніяк не міг збагнути, чому це він образився на мене. Але розмови з ним не починав, хоч хотів уже взятися до роботи. Я вивчав своє оточення, його настрої, місцеві звичаї. Семінарію відвідували багато слухачів університету і гімназистів-старшокласників, які ходили туди не зміцнювати свою віру, а — я незабаром довідався — як члени студентського товариства «Нова Хорватія». Цікавився всім, усе запам'ятовував, але діяв обережно, щоб не викликати підозри. Вже став звикатися з думкою, що сербська контррозвідка знає про мій перехід і стежить за кожним моїм кроком. Частина церковників та й народ, звичайно, були прихильниками незалежності Хорватії. Завдання починало мені подобатись. Абат, здається, не помічав мене. Не втручався в моє життя, його навіть не цікавило, як іде моя робота. Це насторожувало, але я не говорив нічого.

У секретаріаті працював молодий попик Антон. Скромний, худенький чоловічок з мрійливими очима, його блакитні очі, запалі щоки, бліде обличчя дуже нагадували середньовічних святих. Я часто розмовляв з Антоном. Разом ми ходили по Загребу, він знайомив мене з визначними місцями. Батьки Антона були бідними селянами.

...Одного сонячного травневого дня, після обіду, ми пішли прогулятися по місту. Абат Крістич уже третій день був у Белграді, тому Антон міг приділити мері більше часу. Ми оглянули університет. Мій молодий приятель розповів, що його заснував ще угорський король святий Ласло і потім багато говорив про угорців. З слів Антона я зрозумів, що він не дуже прихильно до них ставиться. Ми трохи втомилися. Я запропонував посидіти в парку.

Довго сиділи мовчки. Я дивився на дітей, які гралися поблизу, на вежу собору, що виднілась у далині, і насолоджувався приємним теплом весняного сонечка. Потім задрімав.

Відкривши очі, я глянув на Антона. Він замислено дивився у молитовник, але видно було, що думки його літали десь далеко-далеко.

— Не потурбую тебе, милий Антоне? — звернувся я до нього.

Він здригнувся, ніби прокинувся від гіпнотичного сну. Закрив молитовник і глянув на мене.

— Отець Йово, я саме закінчив.

— Скажи, Антоне, ти часом не знаєш, чому абат Крістич гнівається на мене?

— Пан абат гнівається? — запитав молодий священик і замислився. — Чому ви так думаєте, отче?

— Я не думаю, а знаю. Раніше він щовечора запрошував мене до себе, розмовляв зі мною, а тепер уникає мого товариства. Якби я знав, чим образив його, то пробачився б перед ним.

— Так, пан абат... — сказав Антон тихо. — Дуже важко розпізнати його. Він зовсім інша людина, ніж ми. Одного разу розповідав мені, що справжній слуга божий не хвастає на кожному кроці своєю вірою в бога. Віра — це скарб душі. Її треба приховувати в найпотаємніших куточках серця. Пан Крістич не любить, якщо хтось постійно згадує бога. Він багато молиться, але завжди на самоті, щоб інші не були свідками його розмов з богом. Я дуже люблю його...

«Абат і гадки не має молитись, — думав я. — Очевидно, усамітнюється, щоб без свідків напитись. Йому вірять лише жовтороті». Та Антонові я нічого не сказав.

— Можливо, і на мене гнівається через це, — вже вголос сумно промовив я.

Крістич не змінив свого ставлення до мене й після приїзду з Белграда. Пив, їв і виконував свою звичну роботу. Одного дня після обіду я відвідав його. Старий, пообідавши, завжди зачинався, щоб «подумати про бога». Але я відчував, що це лише привід для спокійного відпочинку. Двері були замкнені. Тільки після того, як я постукав удруге, почулося човгання пантофлів, і абат підійшов до дверей.

— Хто? — запитав він.

— Йово Михайлик, — відповів я. — Хотів би поговорити з вами.

Крістич відчинив двері. Окинувши поглядом кімнату, я одразу зрозумів, що моя догадка була правильною. Пом'ята ковдра і мокра пляма на білій подушці свідчили, що абат бачив якийсь солодкий сон.

— Що доброго приніс, братику? — запитав Крістич позіхаючи і запропонував мені сісти.

З мого обличчя враз злетів вираз смиренності, я глянув на нього посміхаючись. Змінивши голос, промовив:

— Перед тим, як починати розмову, я хотів би, щоб ви, святий отче, почастували мене вином, бо так легше вести бесіду. Маю важливі вісті. — Я підійшов до дверей і замкнув їх на ключ.

Старик отетеріло витріщився на мене. Я мовчки дивився на нього з визивною, нахабною посмішкою. Потім зручно вмовстився в кріслі.

— Гм, що це значить, братику? — сказав абат, вкрай здивований.

Я грайливо підморгнув йому і відповідним рухом руки показав, що хочу пити. Старик крекчучи поплентався до молитовного ослінчика, важко нахилився і витяг з-за нього пляшку вина. Сперся рукою на ослінчик і насилу підвівся. Потім дістав з шафи два кришталеві келихи і, поставивши їх разом з пляшкою на стіл, плюхнувся в крісло. Його подвійне підборіддя затряслося, рожеве масне обличчя заблищало.

— Наливай, братику...

Я взяв пляшку і налив два келихи.

— Обережно, дивись не розлий,— зауважив абат.

Я посміхаючись підніс келих до світла і, як справжній знавець справи, замилювався іскристими перлинками.

— За нашу дружбу,— кинув я і надпив з келиха. Крістич з цікавістю дивився на мене. Я ніби прожовував вино. Прополоскавши в роті, зморщив лоба.

— Ну, братику?

Я прицмокнув.

— Чудове,— сказав я тоном фахівця. — Королівський напій. — І вихилив келих до дна.

— От бачиш! — вигукнув абат і витер рукою губи. Це вже зовсім інше, -братику. Оце вже так...

Ми тихо сміялись. Після другого келиха я спитав:

— Пан абат справді думав, що я?..

— Так, братику, але тепер уже все гаразд...

— То в мене тільки така звичка... Незабаром ми знайшли спільну мову.

— Знаєш, братику, ще в шкільні роки,— кречав абат,— мати застукала мене з покоївкою. — Сміючись старик перехрестився. — Хай бог простить мені цей гріх. Мати страшенно обурилася, бо, бідолашна, була дуже віруючою жінкою. Взяла з мене слово, що я виправлюсь. Я щиро хотів цього, але мені не щастило. Енергійним хлопцем був. Потім ще й дівчата траплялися надто вродливі. Всі мої клятви були марні. В навколишніх селах про мене навіть легенди ходили. Батько реготав і при нагоді — на полюванні чи в парламенті — хвалився моїми пригодами, якими я збагачував славу воєводської сім'ї Крістичів. Але не так ставилися до цього моя мати й бабуся! Коли згодом чоловік одної молодички, лісник, на полюванні замість кабана взяв на приціл мене, зібралася сімейна рада. Вирішальне слово мала бабуся, бо їй належав увесь маєток. Мудра бабуся була в мене. Вона сказала, що мені найкраще поступити, так і сказала — «поступити» на попівську службу, бо ряса приховає все. Саме тому я й боявся тебе, коли ти був зі мною таким елейним. Жити треба, братику. Адже так? Кожен живе як може — хто так, а хто й сяк.

Коли ми випили вино, я перейшов до справ.

— Мене, дорогий пане абат, цікавить, чи є вже якась організація? За інструкцією я повинен прийняти від вас справи.

— Немає, братику. Я ще нічого не зробив. Та це не так і просто.

— Не розумію, дорогий пане абат. Мені казали...

— Байдуже, братику, що тобі казали. Немає, і годі. Ви самі їх створите. Я допоможу, але не робитиму, бо хочу жити спокійно.

— Але чому ви тоді доповідали, що вже є організація?..

— Бач, братику, вони нібито і є, але треба з ними зв'язатись.

— Які саме організації ви маєте на увазі, пане абат?

— Ну, хоч би організацію Анте Павелича. В нього добра патріотична організація, братику, її можна використати. А також молодіжне товариство «Нова Хорватія»...

Не описуватиму докладно нашої розмови. І не варто, тому що абат Крістич після другої пляшки зовсім розкис. Але мені таки пощастило з'ясувати, що Крістич добряче ошукав Титуса і його друзів. Ті знали, що абат п'яничка, але ніколи не думали, що він нічогісінько не зробить на користь «Списоносців». Від Крістича я довідався, що товариство «Нова Хорватія» теж перебуває під впливом агентів Павелича. Крістич уже рік, як усунувся від справ. Він боявся таємної поліції, яка майже щодня провадила арешти.

В першій половині червня до мене завітав зв'язковий Титуса. Він не приніс ніяких інструкцій, просив тільки дати інформацію про роботу. Спеціальним чорнилом я написав її. Докладно і одверто розповів про все, і просив Титуса терпляче ждати. Тим часом я розпочав систематичну підготовку. Обійшов місто, докладно ознайомився з ним, щоб добре знати, де які пасажі, провулки, тихі кав'ярні, кондитерські, їдальні з двома виходами, відділення поліції. Потім дома все це я тайнописом старанно занотовував. Згодом почав ближче знайомитися з людьми. Я вважав їх шаховими фігурками, якими, коли настане час, почну грати.

Абата я відвідував щовечора. Говорили, ми в основному про людей. Незабаром я вже багато чого знав про вищий світ міста. Знав бургомістра, начальників поліції і жандармерії, старанно збирав про них дані.

Одного разу, десь наприкінці липня, я знову зайшов до Крістича, Ми сиділи в його кабінеті.

— Скажи, братику, ти тямиш що-небудь в амурних справах? — поцікавився раптом абат.

Я здивовано глянув на нього.

— Не примушуйте мене ніяковіти, святий отче,— сказав я посміхаючись.

— Серйозно питаю, братику.

— Чи не хочете ви, отче, щоб я розповів про свої юнацькі пригоди?..

— Ні, братику,— промовив старик, витираючи клітчастою хустинкою лоба. — Але ця Йовиця скоро видере з мене душу...

— Ну, що ви, пане абат... А хто ця Йовиця?

Крістич зареготав, аж затряслося його рожеве подвійне підборіддя.

— Ну, ну, братику, не думай про мене щось погане. Налий краще по келиху.

Старик ніколи не пив води. Вихиливши келих вина, він сказав:

— Йовиця — моя далека родичка, дружина майора Думбича. Знаєш, братику, я завжди був проти їх шлюбу. Солдати, такі, як Думбич, не з тих, що лишаються вірними. Бідолашна мила Йовиця. — Старий глибоко зітхнув, ніби хотів видихнути всю свою душу. — Тепер вона страждає і плаче. Зраджує її той жевжик. Знюхався з дружиною пана бургомістра...

— А хто такий цей Думбич, пане абат? — поцікавився я.

— Начальник Загребського району. Та дідько з ним. Я не люблю його вже тому, що він ненавидить хорватів. А тепер ще оці стосунки з панею бургомістершею. Господи, який скандал буде!

Я удавав, що ці питання мене не обходять,

— Мирські справи, отче...

— Так, але ця гуска Йовиця загине. Вклепалася в нього до нестями. Просить, щоб я поговорив з її чоловіком. Ну, братику, що ти порадиш?

— Звичайно, про ці стосунки вже знають у місті?

— Ще цього бракувало! Пан бургомістр зчинив би такий скандал, якого світ не бачив. Ох, братику, тоді вже Думбичу напевне був би каюк! Бургомістр — родич королівського дому.

— А що порадили Йовиці ви, ваша святість?

— Нічого.

Замислившись, я підійшов до вікна. Моє обличчя освітіло гаряче літнє сонце. Я заплющив очі. Тисячі кольорових блискучих кілець то звужувались, то розширювались в світлі примружених повік. План у мене вже був готовий.

— Пане абат,— сказав я переконливо,— я влаштую цю справу.

— Влаштуєш, братику?

— Познайомте мене з Йовицею і покладіться на мене. Наступного дня я познайомився з Йовицею. Ця смуглява жінка років тридцяти вразила мене вродою. Я подумав, яким дурнем має бути той Думбич, якщо проміняв на когось цю чудову молоду жінку. Чи, може, дружина бургомістра ще привабливіша за Йовицю?

Ми сиділи у вітальні, обставленій з вишуканим смаком. Крізь пластинчаті штори-віконниці в кімнату просочувалося світло. Йовиця з цікавістю слухала Крістича, який розповів про мету наших відвідин.

— Донечко, ти можеш довіритися отцеві Йово. Розкажи докладно про все. Він допоможе.

Йовиця зніяковіло опустила очі. Від довгих вій на смугляве, рожеве личко впала тінь. Жінка нервово терла свої довгі білі пальці.

Потім Крістич пішов.

Йовиця розгублено подивилася на мене. На кілька секунд наші погляди зустрілись, і жінка схилила голову.

Я мовчки, примружившись, дивився на неї.

— Де твій чоловік, доню? — ледве чутно промовив я, порушивши нестерпну тишу.

Йовиця кинула на мене оксамитовий погляд.

— В Дубровніку, святий отче,— тихо видихнула вона з себе,— він проводить там свою відпустку.

— Там відпочиває і пан бургомістр?

— Так, отче. Разом з своєю сім'єю.

Отак потихеньку й зав'язалася розмова між нами, Йовиця розповіла, що її чоловік дуже вродливий. Уже з рік тягнуться ті його таємні зв'язки. Необхідність критися, страх перед скандалом вкрай виснажили Думбича. Став недбало ставитися до служби, пиячить, марно тратиться. Таємні зустрічі потребують дуже багато грошей. Йовиці здається: гроші, потрібні для того, щоб вести подвійне життя, чоловік добуває нечесним шляхом. Вона хотіла б допомогти йому, але чоловік не розмовляє з нею, не слухає її.

— Знаєте, отче, якщо б Міра була вродливішою, молодшою за мене, я зрозуміла б його. Але вона не вродлива. Я не забобонна, проте вже думала, що Душана напоїли якимсь зіллям або нагодували чимось.

Я мовчки слухав жінку і тим часом вивчав її слабкі місця.

— Вже думала й про те, отче,— тремтячим голосом повідала Йовиця,— щоб покінчити з своїми стражданнями... Але намагаюся перебороти ці жахливі думки.

Вона підвела голову, глянула на мене. В її очах були сльози.

— Бідолашна доню,— співчутливо мовив я. — Бачу твої муки і розумію їх. Бог створив тебе для любові, а ти страждаєш без неї. Ти жадаєш взаємного кохання, але не знаходиш його. Покладись на мене. Вірю, що з божою поміччю ми знайдемо вихід. Хочу допомогти тобі. Я обміркую все і, якщо дозволиш, завтра в цей же час знову завітаю до тебе. Прощай.

Я підвівся, поблагословив її і спокійно, поволі вийшов.

Наступного дня, підпоївши Крістича, я випитав у нього про минуле Йовиці та її сім'ю. Я примусив старого попа розповісти і про давно вже забуті справи. Вино впливало на розум абата краще, ніж божа благодать. До речі, Крістич був духовником Йовиці, він не раз сповідав її, і я сподівався, що старик розповість про таємниці, які жінка могла повідати йому. Я цікавився саме тими подробицями, котрі Йовиця старанно приховувала від людей. По обіді я зайшов до жінки. Довго тримав її руку в своїй, бурмочучи щось по-латинськи. В її очах я

помітив упевненість. У кімнаті було напівтемно і парко. Ми пили холодний сироп. Я сів у крісло спиною до вікна, так, щоб світло падало на обличчя Йовиці.

— Скажи, доню, ти віриш у бога?

— Так, — здивовано відповіла вона.

— Ти віриш, що з волі божої існують такі сили, яких людський розум неспроможний осягнути?

— Які сили ви маєте на увазі, святий отче?

— Таємничий світ духів, куди проникають лише люди посвячені.

— Не знаю... Я, святий отче... і не знаю, що відповісти, я так збентежена...

— Доню, я пообіцяв допомогти тобі і тому вимагаю відвертості. Відповідай на мої питання щиро, від усього серця.

— Добре...

— Чи кохала ти кого до шлюбу?

— Ні, отче...

«Брешеш», — подумав я, але не сказав нічого і розпитував далі, стежачи за кожним рухом її обличчя.

— Чи согрішила ти проти подружньої вірності? Якщо так, то коли?

— Не согрішила, — сказала Йовиця невпевнено.

Я помовчав кілька хвилин. Склавши руки, дивився на стелю і бурмотів молитву. Знав, що це приголомшить її, але саме того й добивався. Йовиця була пестухою. Виховувалася в дуже релігійному оточенні, закінчила освіту в закладі дів-урсулінок¹. Я закінчив молитву і глянув у її здивовані очі.

— Підійди до мене, — сказав я лагідно, але рішуче. Вона підвелась. Я присунув до себе стілець.

— Подивись мені в очі, Йовице. Дорога доню, — промовив я приглушеним голосом, — я один з посвячених. Бог удостоїв мене тієї особливої ласки, завдяки якій я можу зазирнути в минуле і побачити майбутнє. Подай мені свою правицю. — Коли я взяв ту м'яку, гарячу руку, жінку тіпнуло, неначе від електричного струму. Я відчув, як б'ється серце Йовиці. Злегка стис її пальці. Дивлячись на отетеріле обличчя жінки, я стримувався, щоб не зареготати. — Йовице, ти сказала неправду. Ти збрехала, — мовив я суворо.

Вона схилила голову. Я ніжно взяв її за підборіддя і лагідно підвів голову.

— Глянь на мене, я зрозумію тебе, зі мною можеш бути відвертою. В твоїх очах я бачу все твоє минуле. Ти мала коханця ще до шлюбу, і тому чоловік зраджує тебе.

Йовиця здригнулась і пополотніла. І тоді я сказав приголомшеній жінці все те, про що дізнався від абата Крістича. Нагадав про молодого егеря, якого вона кохала ще до шлюбу, коли остаточно повернулась додому від урсулінок, а також про лікаря Станко, керівника загребських націоналістів, що був її коханцем минулого літа.

Йовиця заридала. Але я не дав їй отямитись.

— Розповідай, доню. Розкажи все, щоб твоя душа була чиста, як білосніжний аркуш паперу. Я повинен знати все, бо інакше допомогти не зможу.

І Йовиця, ридаючи, заговорила. Мене найбільше цікавив Станко. З ним жінка познайомилась у лікарні, де лежала після операції апендициту. Вони покохали одне одного, але незабаром розійшлися. Це сталося тоді, коли Йовиця довідалась від лікаря, що він бере участь у русі націоналістів, які вчинили багато замахів на сербських громадських діячів. Розлучились вони без будь-яких суперечок, Йовиця пояснила лікареві, що боїться ревнощів

¹ Черниці католицького жіночого чернечого ордену, заснованого в XVI столітті в Італії.

чоловіка. Я довідався і про те, що закохані зустрічались на таємній квартирі лікаря. Станко хотів залучити, до організації і Йовицю, але жінка не наважилась на це.

— Одержувала від Станко листи, правда?

— Так. Але Станко підписував їх ім'ям Ольги Алойз, яка нібито була моєю давньою приятелькою. Алойз писала тільки з Італії.

— Віддай мені ці листи.

Йовиця підвелась, пройшла в свою кімнату і незабаром передала мені пачку листів, перев'язану світло-зеленою шовковою стрічкою. Я мовчки забрав їх, потім встав і побатьківськи погладив її по щоці.

— Не втрачай надії, Йовице. Я бачу твоє майбутнє. Бог допоможе тобі. Все, що сталося, сталося з волі божої, і все те, що трапиться з тобою, славитиме велич господню. Схилимо покірно наші голови перед його всесильною волею. — Я перехрестив Йовицю. — А тепер слухай мене уважно і все, що я скажу, приховай в найпотаємніших закутках своєї душі. Насувається велика небезпека. Змова Станко цими днями може бути викрита поліцією. А чи подумала ти про те, що буде, коли довідаються, що ти колишня коханка керівника змовників? Що станеться з твоїм посивілим батьком, депутатом хорватських національних зборів, або з твоїм чоловіком, вищим офіцером королівської армії? Хто в Белграді повірить, що вони нічого не знали про змову Станко? А сором?

Йовиця здригнулась. Жінка про це ніколи не думала і тепер жахнулась. Адже в той час у країні почалися масові арешти. Я помітив, що Йовиця от-от знепритомніє.

— Доню,— втішав я,— заспокойся. Я допоможу тобі. На шахівниці починали скупчуватися фігури: лікар Станко, Думбич, бургомістр... Я вирішив почати з лікаря Станко.

В країні назрівало заворушення. З кожним днем посилювався рух хорватських націоналістів за незалежність, щодня відбувалися сутички між сербською поліцією і хорватами. Це був слушний момент для здійснення наших планів.

Я добре обміркував усе і пішов до лікаря. Я розрахував так, щоб бути в черзі останнім. Сів у вишукано обставленій прийомній і, заглибившись у молитовник, почав терпляче ждати. Сидіти довелося недовго. Коли вийшов останній хворий, у дверях з'явився лікар.

— Прошу вас, панотче,— сказав він усміхнувшись. — Доктор Станко,— подав він мені засмаглу руку, толи я ввійшов у кабінет.

Я відрекомендувався і, вклавшись у кріслі перед письмовим столом, пильно оглянув лікаря. Це був високий, кремезний чоловік. Плечові м'язи випиналися під білим халатом. Я знав, що йому тридцять вісім років, але виглядав він значно молодшим. На засмаглому обличчі під густою шапкою білявого волосся, по-дитячому всміхалися блакитні очі. Мило посміхаючись, Станко подивився на стінний годинник і запитав:

— На що скаржитесь, панотче?

Втомленим, придушеним голосом я розповів йому, що більше місяця мене мучить безсоння, що кожного ранку прокидаюся з головним болем, що часто, особливо останнім часом, мене нудить.

Лікар уважно вислухав мої скарги, потім задав кілька питань.

— Ніяких змін в організмі не бачу,— промовив він нарешті. — Можливо, це якесь нервово явище. Ви багато працюєте, панотче?

— Ні.

— Вважаю, що вам треба лягти на кілька днів у клініку. Ми б вас там оглянули як слід. А поки що я випишу вам добре випробувані заспокійливі ліки.

Я не заперечував. Лікар енергійно написав рецепт і посміхаючись дав його мені.

— Будь ласка, приходьте через кілька днів, і ми побачимо, що робити далі. Але я наполягаю на тому, щоб ви лягли в клініку для обслідування.

— На жаль, голубчику, зараз на це не можу погодитись. У мене тисяча справ. Скільки з мене, пане лікар?

Станко сказав. Я заплатив і не кваплячись засунув гаманця в кишеню. Помітив, що Станко весь час поглядає на годинник.

Тоді, панотче, зустрінемося через два дні,— приязно подав він мені руку, але я не підвівся з місця. Кілька секунд він здивовано позирав на мене, потім, сказав посміхаючись:— Даруйте, панотче, але мені...— тут він замовк, чекаючи відповіді. .

— Я вас затримаю, пане лікар, лише на кілька хвилин...

— Дуже прикро, але я не можу приділити вам більше жодної хвилини. В мене спішні справи. Я і так уже запізнююся.

— У мене був приятель, який завдяки запізненню врятував своє життя,— просторікував я.— А втім, усе діється так, як передбачено долею.

З обличчя лікаря зникла дитяча безпосередність. Вогники в його блакитних очах пригасли. Голос теж став твердішим.

— Мені дуже приємно, що ви, панотче, виявили мені таку честь, однак прошу відкласти нашу розмову до іншого разу.

Я відповів, змінивши голос:

— Знаєте, милий друже, є старе прислів'я: «Що можеш зробити сьогодні, не відкладай на завтра»,— і цинічно засміявся.

Станко відповів не одразу. По його очах я помітив, що він про щось здогадується. Намагаючись зобразити на застиглому обличчі усмішку, лікар підійшов до мене і сперся на письмовий стіл.

— Але я,— сказав він повільно, по складах вимовляючи слова і дивлячись мені пильно в очі,— розумієте, панотче, я можу відкласти на завтра те, що міг би зробити сьогодні...

— Овва, дорогий друже, я цьому не повірю. Ви не з тих, що відкладають свої справи. Ні, ні... Для прикладу дозвольте мені послатися на сумний випадок з лейтенантом Петровичем...

До обличчю Станко раптом пробігли конвульсивні хвилі, очі звузилися... Я помітив, що він в кишені халата стискає пальці.

— Сердега лейтенант, пером земля йому, жив би й досі, якби дехто відклав свої наміри щодо нього. — додав я.

Звичайно, сину, ти не знаєш, хто такий Петрович. Він був тим нещасним слідчим, який винюхав націоналістичну зграю Станко, і, скажу,— не без наслідків. Саме тому він і мав загинути. Таємна поліція ще й досі не натрапила на слід убивці. Про все це я дізнався від Йовиці, бо Станко досить необачно, але через певні обставини розповів про слідчого своїй коханці.

Я бачив, що Станко приголомшений, і розумів його. Але в той же час я дивувався з витримки лікаря. Він умів володіти собою. Мовчки дивився на мене. Наморщив лоба, потім, через якийсь час, коли ніякова мовчанка стала нестерпно тривалою, спитав:

— Отже, ви знаєте?

— Знаю, друже, і не тільки про це,— сказав я з прихованим хвилюванням.

— Тоді граймо відкритими картами,— сказав він придушеним голосом.

— Граймо. Але мушу попередити вас, любий, що я з своїх карт уже викинув найбільшого козиря.

— Що вам треба від мене?

— Я з тих, хто бажав би в ім'я певної мети співробітничати з вами і з вашою організацією.

— Назвіть, будь ласка, своє ім'я.

— Не думаю, любий, щоб у цій грі ім'я було дуже важливим,— сказав я посміхаючись.

— До того ж моє ім'я нічого вам не дасть.

— Розумію. А що коли я раптом примушу вас замовкнути?

— Не вірю, щоб ви це зробили. Принаймні я так гадаю. Ви ж розумієте, що йдеться не про особисті справи. Мої друзі знають, що саме в цей час я саджу у вас, знають також і про те, чого сиджу. Мабуть, я не викажу таємниці, якщо повідомлю, що мого повернення чекають з великою надією і впевненістю.

— Чого ви хочете?

— Укласти з вами чесну угоду. Про вас і вашу організацію я знаю все. І ще одне. Хочу, щоб майор Думбич ніколи не довідався про зраду своєї милої дружини...

Станко випростався. Мої слова вразили його в саме серце. Закусив губу, потер чоло, кілька хвилин роздумував, потім сказав хрипким голосом:

— Вибачте, на одну секунду. — Зняв трубку телефону і почав нервово набирати номер.

— Алло... Мілане, це ти? Не можу взяти участі в обговоренні... На жаль... Мушу негайно їхати до тяжкохворого. Так... Потім я подзвоню. — Поклав трубку, сів. — Говоріться слухаю вас,— різко сказав він.

Я докладно розповів, що мені треба від нього і чому я тут.

— Таємний союз угорських патріотів — «Списоносці» — вже довгий час уважно стежить за боротьбою хорватів в ім'я своєї незалежності. Ми боремося проти спільного ворога і тому мусимо об'єднатись. Ідеться не про те, щоб возз'єднати Хорватію з Угорщиною. Питання державності ви самі вирішуватимете, дорогий друже, коли здобудете незалежність. Ми знаємо: проголошення незалежної і вільної Хорватії означатиме, що на півдні з нами межує дружня країна. Заради цього ми готові піти на будь-яку жертву.

— Яка гарантія, що ви не провокатор? — спитав Станко, виблискуючи очима.

— Дорогий друже. Сербській поліції зовсім не треба вдаватися до провокацій, щоб довідатися про діяльність вашої організації. Але, якщо бажаєте, я дам вам можливість нелегально перейти в Угорщину і там обговорити з керівниками нашої організації умови співробітництва. А поки що нам треба співробітничати. Ну, згода?

Станко підвівся, подав руку.

— Приймаю ваші пропозиції.

Ми обговорили все докладно. Успіх підбадьорив мене. Адже нам пощастило піддати своєму впливу добре діючу нелегальну організацію. Це було більше, ніж ми сподівалися з Титусом.

З того дня організацією Станко вже керував я, використовуючи її для своїх цілей.

Ми суворо дотримувалися конспіративних правил. Я постійно «лікувався» у Станко, але інколи він заходив до мене.

Через кілька тижнів я надіслав Титусу докладну інформацію і підкреслив, що, зважаючи на велике значення справи, керівникам «Списоносців» було б доцільно особисто зустрітись з лікарем. Незабаром надійшла небагатослівна відповідь:

«30 серпня 1929 року старший лейтенант Мугарош чекатиме лікаря».

До призначеного часу в мене лишалося десять днів. Треба було організувати зустріч. Я вирішив відкрити на кордоні безпечні «ворота». Для цього мусив завербувати Думбича. Щоправда, це завдання було не з легких. Але я тоді жив настроєм гравця, який ризикує всім. Вже минуло кілька тижнів, як майор повернувся з відпустки, збуджений і роздратований.

Очевидно, йому не щастило в зустрічах з коханкою — дружиною бургомистра. Я стежив за кожним кроком Думбича і зібрав усі можливі дані про нього.

Майор Думбич був велетнем на зріст. Китель здавався тісним на його сажених плечах. Особливого відтінку його гарному, мужньому обличчю надавали пишні вуса. Густий чорний чуб звисав на лоб. Коли Думбич починав говорити, його глибокий бас заповнював усю кімнату. Постать майора ніби випромінювала якусь вульгарну, грубу силу. Аж ніяк не хотів би помірятись з ним силою.

Коли Крістич відрекомендував мене, Думбич з дитячим захопленням потряс мою руку, але я звернув увагу на його мутні очі. Певно, давалося взнаки придушене роздратування від безладного життя. Постійно копирсався рукою в чубі, намагаючись пальцями прибрати звисле на лоб волосся. Часто ковтав слину, ніби щось застрягло у нього в горлі. Це переривало його мову. Від Думбича йшов неприємний міцний запах поту.

Після кількох зустрічей ми зблизилися. Часто, повечерявши, розмовляли у вітальні. В цій бесіді ми торкалися звичайних тем: товариських пліток і щоденних політичних подій. Думбич був прихильником ідей панславізму, а хорватів не любив тому, що вони, на його думку, були могильниками великих стремлінь.

— Якби залежало від мене, отче,— прогудів він басом,— запевняю, дуже радикально обійшовся б з цим рухом за незалежність.

— Не така це легка справа, пане майор. Наскільки мені відомо, його високості хорватське питання завдає багато клопоту...

— Облишмо політику, отче! — обірвав мене Думбич. — Я солдат і не розуміюся на політиці. Мені накажуть — і можуть покластися на мене. Я знаю свою справу. Але тому, хто посміє зачепити королівство, ми розіб'ємо голову... Будьмо...

Ми випили. Я на свій манер, Крістич, що теж був присутній, з властивим йому захопленням, а майор з військовою пожадливістю.

Думбич, як і завжди, розважав нас своїми улюбленими анекдотиками. Абат сміявся від душі, витираючи спітніле чоло,— вино розігрівало старика, та й взагалі було жарко. Крізь відчинене вікно лилося парке повітря літнього вечора.

Майор глузував з абата, його непристойні жарти, наче жіночі пальці, лоскотали Крістича, — той гучно реготав.

— Хай йому чорт,— сміявся Думбич. — У селі Довгому майже всі парубки успадкували рожеву шкіру абата Крістича. Попи не вміють бути обережними з жінками.

— А солдати? — запитав я посміхаючись.

Думбич зиркнув на мене. Наші погляди схрестились. Він пригладив пишні вуса і сміючись загудів:

— Солдати? Ті, панотче, розуміються на тонкій роботі. Недарма вони стратеги.

— А, проте, буває, майоре, що вони помиляються в розрахунках і зазнають поразки.

— То погані солдати,— реготав Думбич, блискаючи зубами.

— Не завжди від них залежать наслідки бою,— сказав я переконливо. — Був у мене один дуже милий приятель по школі, варто послухати його історію,— вів я далі. Крістич почав уже клювати носом, Думбич зацікавлено слухав мене. — Я став попом, він — солдатом, йому пророкували велике майбутнє. Героїчно провоювавши всю війну, він одержав високі нагороди. По службі просувався вперед. Потім одружився з дочкою багатющого магната. Дуже кохалися, хоча дружина була значно молодшою за нього. Довгий час усе було гаразд. Кілька років тому мого приятеля призначили начальником одного з прикордонних гарнізонів.

— Як звати вашого приятеля? — перервав, мене Думбич.

— Значення має не ім'я, а історія, програній бій,— сказав я і загадково посміхнувся. — Словом, приятель мій побачив якось дружину бургомістра і закохався в неї. Бургомістр був літньою людиною, а жінка — молодою, і мій приятель, добре обміркувавши все, розпочав маневрування. Все йшло добре. Але приятель десь помилився в розрахунках.

— Чорт, це справді-цікаво... — кинув майор і вихилив чарку.

— Бургомістр був родичем королівського дому,— розповідав я лагідно,— і в цьому крилася перша помилка мого приятеля. Що ж до другої, то скажу: нема такої таємниці, яка рано чи пізно не впливала б на світ божий. Гуго, так назвемо цю заблудлу божу овечку, все більше скочувався вниз. Для зусігфічей з коханкою Гуго вирішив найняти віллу на околиці міста. Нашіптування демона він перетворив у життя. В мене нема досвіду в таких гріховних справах, але думаю, що високопоставлена дама потребує і вишуканого оточення. Тільки цим можна пояснити те, що Гуго запустив руку в державну касу. Нічого дивного тут нема. Адже він не мав родинних маєтків, а заставляти коштовні речі дружини майор королівських військ все-таки не наважився. Звичайно, Гуго не крав, неначе злодій, армійські гроші. Ні, мій приятель не міг такого зробити. Він лише «позичав» з надією, що незабаром поверне борг з тих грошей;]№ виграє в белградських гральних кублах. Але йому не щастило. Бог нагородив Гуго вольовою вдачею, і він будь-що хотів вибороти в долі свою частку. Але в нього нічого не вийшло, бо всевишній волів інакше. І от мій добрий приятель ганяється за своєю честю і грошима... Помилився в своїх розрахунках. — Я підняв келих, подивився на посірілого майора і сказав з грайливою посмішкою на губах: — Будьмо, пане майор!

Келих у руці Думбича затремтів, чоло рясно вкрилося краплинками поту. Мене це не здивувало. Адже він зрозумів, що я розповів про нього. Сердега Думбич не знав, що про все це я довідався від Йовиці. Не знав майор і того, що після його повернення з Дубровніка за ним стежили очі вірних членів організації Станко. Йому навіть і не снилося, що наші люди їхали слідом за ним до Белграда. Саме вони і розповіли нам, яке гральне кубло відвідує Думбич і скільки в нього боргів.

— Вам погано, любий майоре? — запитав я з удаваною тривогою. Потім підвівся і, не дослухавши до кінця його белькотіння, почав виправдовуватись. — Я не знав, що ви нездужаєте. Ради бога, чому ви не сказали? Ходімо,— звернувся я до Крістича, який спав сном п'яного праведника.

— Не будіть його...— насилу видавив з себе богатир.

— Але...

— Стривайте!.. Одну хвилину...— Думбич витер лоба і приклав ручиська до грудей.

— Боже мій, що з вами?

— Не знаю... Може, ця духота...

Повіяв вітрець, але не приніс жаданої прохолоди. Десь далеко блискало. «Помучся трохи, лишень»,— думав я. В мене не було й крихти співчуття до цієї зломленої людини — він мій ворог. А в моєму серці нема пощади до ворогів. Усвідомлення своєї могутності, сили сповнило мене радістю і зміцнило почуття безпеки. Тепер він уже не вислизне з моїх рук.

— Чим я можу вам допомогти? — співчутливо запитав я. Але Думбич уже взяв себе в руки.

— Минеться,— промовив ледве чутно він, потім пошепки додав: — Це ще з війни... Інколи якась задуха охоплює мене, і тоді... груди стискає неначе попругою... Але вже легше. — Кілька разів він глибоко вдихнув повітря. Потім підвівся, тримаючись за бильце стільця, і невпевненою ходою попрямував до вікна. Там схопився за важку оксамитову порт'єру, наче збирався зірвати її, закинув назад голову і важко задихав, ковтаючи повітря. Я знав, що він дає лад своїм думкам, зважає, обмірковує, як той торговець, що стоїть перед банкрутством

— йому негайно треба вирішити: «Бути чи не бути». Мій мозок теж працював блискавично. Я недооцінив Думбича. Він був не з тих легкодухих ворогів, яких можна одразу зломити, Майор хоч і захитався від першого удару, але був дужим, наполегливим супротивником, що швидко зводиться на ноги і, очевидно, нападатиме. Отже, треба бути наготові, щоб достойно відбити можливий напад.

Думбич обернувся. Очі його світилися, як і раніше.

— Ну, пронесло, цур йому пек...

— Слава богу...

— Цікава історія, панотче. Дуже цікава. Розкажіть, будь ласка, що далі було з вашим приятелем? Гуго... Здається, так його звати?

— Поки що нічого особливого, — відповів я спокійно. — Але певен, що все залежить від нього, від його кмітливості.

— Як ви це розумієте, отче? — майор подивився на мене примруженими очима.

— Багато доводилось мені думати про майбутнє мого приятеля, — сказав я і, піднявши келих, надпив з нього. — Сьогодні про цю справу знають лише троє: Гуго, дружина бургомістра і я. Але можуть узнати й інші. Скажімо, бургомістр... Я вже говорив, що він походить з королівського дому. З цього ще не вийшло б дуже великого скандалу. Гуго тихенько демобілізували б, його покинула б дружина, і все. Гірше з боргами, з незаконним використанням казенних грошей, з фальшивими чеками. Це вже означає пониження в чині і мінімум п'ять років тюрми. А що подумас дружина бургомістра! Бідолашна жінка! Яким буде її розчарування, коли вона довідається, що її лицар, Гуго — звичайнісінький собі шахрай і казнокрад.

— Становище справді кепське, — промимрив Думбич, глибоко замислившись. — Але скажіть, панотче, як міг би Гуго вилізти з цієї халепи?

— Як? — я підняв брови і тихо, рішуче сказав. — Згоден відповісти, але не хотів би, щоб пан абат, прокинувшись, почув. Чи не могли б ми пройти до вашого кабінету?

Думбич встав. Закинув пальцями назад чуб, потім відчинив двері.

— Будь ласка.

Я зиркнув на абата і вийшов.

Майор показав на плетений стілець. Він стримував себе, але я помітив, що руки в нього тремтять. Та й посмішка скидалася на якийсь потворний оскал. Я зручно вмовстився на стільці.

— Отже, — промовив Думбич, запаливши сигарету, — що б ви порадили, панотче, своєму приятелю?

— Прийняти простягнуту йому руку допомоги.

— А як же та рука допоможе йому?

— Наприклад, виплатить борги. Крім того, Гуго буде дано кілька добрих порад.

— І що за все це повинен зробити Гуго?

— Підписати, скажімо, боргове зобов'язання про позичені гроші і виконувати просьби кредитора.

— Якого характеру ті просьби? — очі майора боязливо звузились. Мені було теж не байдуже. Адже на карту поставлено питання життя і смерті. Я вже бачив самовбивцю, який тягне за собою в безодню і свого рятівника. Що буде, коли Думбич не прийме моїх умов, а зніме телефонну трубку і повідомить про мене контррозвідку? Адже може майор зметикувати, що цим він спокутує чимало своїх гріхів. У крайньому разі, Думбич може кинутися на мене і придушити. Серби здатні на все... Бажаючи відвернути небезпеку нападу, я промовив, підкреслюючи кожне слово:

— Я забув сказати вам, любий пане майор, що я дістав вказівку від свого компетентного духовного начальства для науки розповісти декому цю повчальну новелку сьогодні ввечері. Начальство нетерпляче жде мого повернення.

— Мене цікавлять ті просьби, панотче, які Гуго має виконувати, якщо прийме допомогу?

Перш ніж відповісти я вирішив: «Тільки Думбич простягне руку до телефону — стрілятиму». Я засунув руку в кишеню сутани і стиснув рукоятку пістолета.

— Насамперед я попросив би його помиритися з дружиною і порвати з коханкою.

— А ще?.. — запитливо дивився на мене майор, наморщивши чоло.

— А ще зробити певну послугу деяким органам. Він здригнувся.

— Кажіть ясніше. Про які органи йде мова?

— Не знаю, чи зрозумієте ви. Гуго, певно, зрозумів би.

— Можливо, і я зрозумію.

— Гаразд, розповім. — Я закурив. Кілька секунд дивився на синій димок, що підіймався до стелі. — Моїй церкві треба нелегально переправити через кордон довірених осіб. Навіщо, про це я зараз не говоритиму. Скажу тільки, що церква все робить в загально-християнських інтересах. Справа неважка. Гуго легко і без всякого ризику може виконати це, бо контролює всю прикордонну ділянку. Він може будь-коли і будь-кого непомітно переправити до Угорщини і допомогти перейти кордон тим, що чекатимуть на тому боці.

В кімнаті запанувала гнітюча тиша.

— Що ви зробили б, панотче, якби Гуго попросив один день для роздуму?

— Сказав би йому, пане майор, що не можу зробити цього, бо, якщо я до півночі не повідомлю начальників про згоду Гуго, наступного дня о восьмій годині ранку начальник генерального штабу з обуренням перечитуватиме ті документи, які свідчатимуть про вчинки Гуго. А цього я не можу допустити, хоча б заради майбутнього Гуго.

Обличчя Думбича рясно вкрилося потом. Підперши голову долонею, він думав. Я не заважав йому. Моє серце, здавалось, билося десь у горлі. Я почував себе дуже втомленим. Сорочка на плечах промокла, живіт тремтів. Не пригадую, скільки ми сиділи отак мовчки, зціпивши зуби. Я отямився, коли почув зовсім знесилений голос Думбича:

— Панотче, я приймаю ваші умови.

З моїх плечей неначе впав величезний тягар.

Згодом Думбич багато років працював на «Списоносців» під кличкою Гуго. А через тиждень лікар Станко, хоча і з запізненням, але без будь-яких перешкод зустрівся в Угорщині з Титусом. Я, звичайно, не забув і про дружину бургомістра. Бідолашна жінка трохи не вмерла, підписуючи заяву про свій вступ до «Списоносців». Але вдіяти нічого не могла. Ім'я її було добре відоме в країні, громадськість з повагою ставилася до неї. Було б дуже неприємно, коли б подробиці її інтимних відносин впливли на поверхню. Правда, їй не давали особливих доручень. Вона кожного тижня просто розповідала про те, що чула від свого чоловіка. Інколи, правда, приносила і деякі документи, але нічого не вдієш — така робота.

Потім керівником організації став лікар Станко, а я, попрощавшись з друзями, поїхав додому, в Угорщину.

Створення югославської агентури мало велике значення. Це дало можливість керівництву утворити для хорватських терористів в Янкапусті таємний учбовий табір, де протягом довгих років готували потрібних нам людей. І вони не даремно вчилися. Пізніше ці люди стали учасниками подій, що прогрімали на весь світ».

У двері постукали. До кімнати ввійшов старший лейтенант Шолті і, попросивши дозволу передати донесення, поклав на стіл підполковника сіру папку. Коронді розкрив її, прочитав кілька сторінок, дав свої зауваження і вказівки.

— Добре працюють хлопці,— пробурмотів він, відсуваючи папку до Када. — Читайте! Події розгортаються!— і задоволено потер долоні.

«Старик у настрої»,— подумав Када. Коронді знову почав міряти кроками кімнату. Потім зупинився перед Шолті.

— Хай зайде до мене Марія Перлак. І подбайте, будь ласка, щоб після нашої розмови її відвезли в готель. Уранці зайдіть по неї. О десятій годині вона має бути тут. А керівників підрозділів прошу зайти до мене о дев'ятій ранку.

— Зрозумів!

Через кілька хвилин до кімнати ввійшла Марія. В руках дівчина тримала аркуш паперу. Вона подала його Када.

— Прошу, це паролі і відповіді.

— Сідайте, будь ласка! — Коронді подав дівчині руку. — Як ви провели день? Може, у вас є якісь скарги чи прохання?

— Я добре виплакалась — невелика радість ходити на кладовище. Сердешна моя мати... Вже шостий рік, як вона вмерла... Побула на її могилі, і мені стало легше. Адже раніше я навіть не думала, що коли-небудь зможу побути на її могилі. Скарг і прохань у мене немає ніяких. Чекаю ваших запитань.

Коронді сів за стіл, приготував папір, олівець.

— Насамперед я хотів би з'ясувати таке питання. Жолт Райнаї до своєї втечі в 1949 році був резидентом?

— Так.

— Отже, він теж мав свій пізнавальний номер?

— Безумовно. Спочатку тридцять другий, бо тоді ще не вдавалися до церемоній з ліками, а просто говорили один одному номери. Пізніше, коли почали застосовувати цю таблеточну систему, виникла потреба в зміні номерів, бо відраховування великої кількості таблеток ускладнювало справу. Тому, повернувшись у 1956 році до Угорщини, Жолт дістав дванадцятий номер.

— Але він теж мав виконувати ті таблетні маніпуляції, про які ви згадували минулого разу?

— Звичайно.

— Які завдання одержували агентури?

— Про завдання, які були до 1956 року, говорити не варто. Їх наслідки вже відомі. В той час діяло багато організацій. Більша частина їх викрита і знищена. Багато членів цих організацій емігрували. Що ж до тих, кого арештовано, то певна: жоден з них не обмовився й словом про організацію «Списоносці».

— Ви можете дати нам відомості, по яких ми могли б їх розшукати? Хоч вони й арештовані, але можуть приховуватися під іншими прізвищами.

— Звичайно. Після придушення контрреволюційного заклоту про організації вже не могло бути й мови. Тепер мусили діяти найсуворіше законспіровані, глибоко підпільні агентури. До певної міри змінились і завдання, хоч мета лишилася та ж сама. Влітку 1957 року, здається в червні, в Мюнхені відбулася таємна нарада. В ній взяли участь представники західних таємних служб. Угорську сторону там представляв серед інших Акош Райнаї. Про нараду я знаю тільки з слів Акоша Райнаї. Вони вважають, що період збройної боротьби

минув, тепер в Угорщині немає ґрунту для проведення збройних операцій. В сучасних умовах керівники контрреволюції бачать тільки одну можливість. На їхню думку, соціалістична робітничка партія не єдина, в ній можна знайти зародки як правої, так і лівої фракцій. В цю щілину, мовляв, і треба засунути лом. Догматики повинні шарпати партію вліво, а ревізіоністи — вправо. Треба нападати на новий Центральний Комітет, обвинувачуючи його зліва в лібералізмі, а справа — в нещадності. Одні нехай нашіптують про правильність політики Ракоші і Гере, а інші поширюють чутки, що і китайці з росіянами не дуже в згоді, тому, мовляв, і нам треба послабити дружбу з Радянським Союзом. Не знаю, чи досить зрозуміло я кажу? Я не дуже освічений політик.

— Цілком,— відповів Коронді. — Коли б ви говорили і менш зрозуміло, то ми все одно в курсі справи, бо вже більше року про це базикає радіо «Вільна Європа».

— Так, їхні представники теж були на нараді в Мюнхені.

— Це радіо, до речі, дуже допомагає нам. Завжди зверне нашу увагу на те, за чим треба стежити. Політичні концепції ясні, на них довго не варто зупинятись. А розвідувальна робота порівняно з попередніми роками змінилась?

— По суті, ні. Вороги, як і раніше, засилають агентів в армію, промисловість, державний і партійний апарати, на транспорт. Гадаю, що і про плани діяльності диверсійних груп я можу докладно не говорити. Хочу зазначити тільки одне. Кожна група має розвідувальні завдання також щодо Радянського Союзу..

— Ясно. А Райнаї займається тільки угорськими справами чи, може, має ще якісь інші доручення? Чому він живе в Західному Берліні? Для цього є якісь особливі причини?

— Так, є. Райнаї займається не тільки угорськими справами. Гелен використовує його і проти Німецької Демократичної Республіки. Ви, звичайно, знаєте, що Західний Берлін аж кишить агентами різних таємних служб. Усі вони провадять підривну роботу проти НДР, а також Радянського Союзу, Чехословаччини, Польщі та інших соціалістичних держав. Саме в Західному Берліні потрібні такі досвідчені люди, як Райнаї. Старик є одним з організаторів диверсій у демократичному секторі.

— Прошу вас, Маріє,— перервав її Коронді, — напишіть завтра докладну інформацію про відомі вам канали, спрямовані проти НДР. Ви можете пригадати їх?

— Звичайно. Одну інформацію я написала ще там, у Берліні. Вона пов'язана з особою інженера Курта Цігера і з агентом під кличкою Гельмут, який працює на тому ж хімічному заводі, що й Цігер.

— Гаразд. А тепер вас відвезуть додому. До побачення!

Коли двері за Марією зачинились, Коронді заквапився до телефону. Набрал номер.

— Як справи в арештованого? Гаразд. Нехай дописує, а потім приведіть його до мене. А ми тим часом почитаємо,— звернувся підполковник до Када.

«На батьківщині мене дуже радісно зустрів Титус — по-приятельському обняв, міцно потис руку.

— Ти чудово справився з завданням, Акоше.

Я скромно посміхався і чекав ще більшої похвали. Проте мене лише підвищили в чині, але на службу не прийняли. Заробітну плату мені виплачували регулярно. За своє відрядження я одержав ще й кругленьку суму. Дуже самотнім почував я себе тоді. Я написав Магді листа, просив повернутись до мене і забути про все, що сталося.

Різдво ми вже святкували разом. Твоїй матері було тоді тридцять шість років. Ми не говорили про минуле, хотіли жити заради майбутнього. Жолт свої канікули проводив дома, а

ти не приїхав. Твій брат зміцнів, виріс, весь аж пашів здоров'ям. Усі наступні дні були щасливими. Після від'їзду Жолта мене охопив якийсь дивний неспокій. Я не міг зрозуміти, чому мені не дають доручень, не цікавляться мною. Невже мені в сорок три роки доведеться їсти гіркий хліб людей, які попали в немилість? Я не міг погодитися з цим, бо вважав, що здатний вершити великі справи.

Минуло багато тривожних, безсонних ночей. Я вже не в силах був приховувати свій нервовий стан від Магди.

— Не спите, дорогенький? — запитала вона якось вночі.

Я міцно пригорнув її і поцілував у голову.

— Що вас турбує? Можливо, я змогла б допомогти,— шепотіла дружина.

— Магдо, ти віриш у мене?

— Навіщо питаєте про такі дивні речі? В кого ж мені вірити, якщо не в вас? Знаєте, Акоше, коли ми жили нарізно, я попросила одного свого друга, астролога, виготовити ваш гороскоп. Ви — людина своєї епохи. Вершитимете великі справи.

Я гірко засміявся і докладно розповів їй про своє відрядження. Магда уважно слухала. В кахельній грубці готів вогонь, штори легенько погойдував вітер.

— Оце, дорогенька, мене й турбує,— закінчив я.— Виконав завдання, а вони, можна сказати, і не подякували мені як слід. Його превосходительство не вважав за потрібне навіть прийняти мене і потиснути руку. У вчорашній газеті я читав, що полковника Мартонфі зробили генералом і нагородили високою нагородою. Цікаво знати, за що? Моїм, успіхам радів, мабуть, лише Титус.

— Титус,— почув я голос Магди. Мені здалося, що, вимовляючи це ім'я, вона неначе відсахнулася.

— А ти іншої думки про Титуса? — запитав я.— Титус — справжній друг.

Магда довго не відповідала. Я відчув: вона щось приховує від мене. Через якийсь час дружина сказала:

— Акоше, давайте пообіцяємо, що будемо щирі одне з одним, що більше ніколи і нічого не приховуватимемо одне від одного. Ми повинні жити разом. Так буде краще.

— Давай, я не проти.

І відтоді ту ніч я називаю ніччю несподіванок, бо все, що розповіла Магда, приголомшило мене. Мій друг Титус після мого від'їзду поїхав до Магди в Надудваргель і вимусив її відписати заяву про вступ до організації «Списоносці». Магда дістала кличку Ванда. Твоя мати не хотіла вступати, але мій друг змусив її. Гадаю, синочку, ти розумієш, якими засобами. Відносини з Капоші, його розтрата, купівля дорогоцінностей на чужі гроші примусили її здатися. Що вона мала робити? Я був далеко, не близько були і ви. Титус, наш вірний друг, дав Магді зрозуміти, що ваше майбутнє залежить від її рішення.

— Негідник,— вигукнув я придушеним голосом. — Ти й завдання одержала?

— Так. Більше трьох місяців я була в Трансільванії.

Магда докладно розповіла про все. Один з резидентів списоносців жив у Трансільванії і торгував різним збіжжям. Магда добре володіла румунською мовою. Маючи при собі фальшиві документи, вона завітала до, нього як близька родичка. Магда приїхала до «свого дядька» нібито в справі спадщини. Її завдання було завербувати одного капітана сигуранци. Доручення вона успішно виконала, але, синку, не писатиму, якою ціною.

Так залучили до роботи Магду, на цей раз уже остаточно.

Давно минули весняні заморозки. Сонечко незвично припікало. Розцвіли яблуні. Небо було ясно-блакитним. До обіду я часто працював у саду або стежив за роботою садівника. Магда взяла нову служницю, вісімнадцятилітню сільську дівчину.

З січня Титус перебував в Італії. Ми розкошували. Надудваргельський маєток разом з віллою здали в аренду. Відпочиваючи, я багато читав, вивчав мови. Ознайомився докладніше з марксизмом. Дістав «Маніфест Комуністичної партії», численні твори Леніна німецькою та англійською мовами. З цікавістю перечитував різні філософські роботи. Тепер я почав краще розуміти думки Титуса, які він висловив навесні сімнадцятого року. Я розумів, нарешті, з якою силою ми маємо справу. Ти знаєш, які злидні охопили країну в тридцятому році. Безробіття набрало жахливих розмірів. Це створило дуже сприятливі умови для дій комуністичного підпілля. В той же час я помітив, що злидні не тільки революціонізують маси, але й деморалізують їх, створюють сприятливий ґрунт для демагогів. Я уважно вивчав також повідомлення, що надходили з Німеччини. Особа Гітлера зацікавила мене. Що то за людина, чого вона хоче, які її плани, до якої мети прагне? Антибільшовицькі концепції Гітлера викликали в мене неабиякі симпатії. Я зрозумів, що Угорщині треба зміцнювати зв'язки не з італійцями, а з Німеччиною. Італійці здавалися занадто вже рапсодійними. Мені більше подобалася дисципліна, рішучість і цілеспрямованість німців. Я був певний, що Гітлер незабаром візьме владу до своїх рук. В цьому, на мою думку, були зацікавлені і англосакси. Так я і сказав Магді. Вона не могла цього збагнути, хоч була розумною жінкою. Якось я виніс у сад карту і розстелив на столі.

— Дивись,— показав я пальцем на карту,— оце тут Радянський Союз. Сто вісімдесят мільйонів людей. Будівництво іде шаленими темпами. Тут комунізм міцно стоїть на ногах. Завдання Радянської Росії полягає в тому, щоб розв'язати світову революцію. Перший етап — Європа, другий — Азія. Ну, а тепер глянь сюди,— я показав на Англію, Францію, Німеччину. — В цих країнах панує капіталізм. Долю Європи, її майбутнє вирішить Німеччина. В Німеччині росіяни мають близько восьми мільйонів боездатних союзників. У Франції теж є значні сили комуністів. Якщо в Німеччині переможуть комуністи, вони разом з росіянами здобудуть перемогу у всій Європі. Отоді й нам буде каюк, бо комуністам зовсім не потрібні кавалери ордену героя якісь там Райнаї і баронеси Редєї. Тепер розумієш? Або комуністи, або Гітлер. Іншого шляху немає.

— Так.

— Гітлер — ворог комунізму. Якщо його підтримають, він матиме шанси на перемогу. Ну, а кого, по-твоєму, підтримуватимуть англійці?

— Ясно, що Гітлера,— відповіла Магда.

— А ми кому повинні допомагати?

— Гітлеру.

— Ото ж бо. Ми повинні допомагати чоловікові з вусиками, хоч як людина він, може, і не викликає в нас симпатії. Бо не забувай, Магдо, що в нашій нещасній країні теж живуть і діють комуністи».

Задзвонив телефон. Коронді взяв трубку.

— Заходьте!

Підполковник прибрав зі столу папери, поклав папку в сейф.

Привели Жолта Райнаї. його поголили, але обличчя було пом'яте, синці під очима свідчили про безсонні ночі. Райнаї застиг біля дверей, тримаючи перед собою в лівій руці, неначе захисний щит, папери. Праву руку він притис до арештантських штанів.

Коронді зміряв Райнаї довгим поглядом. «Які святенники вони тепер,— думав він. — Але якими мерзотниками бувають, коли мають владу. Який безсоромно безжальний і цілеспрямований вбивця його батько. Та й синок нічим не кращий, хоч цьому злочинцеві й бракує батькової вишколеності. Ще не встиг стати таким закінченим мерзотником, хоч уже кинув свою частку до диявольської справи. Акош Райнаї спокійно описує свої вбивства. Для його сина теж не проблема позбавити людину життя. Бідолашна Вероніка... її вбивцю ще й досі не покарано. А сталося це давно, десять років тому...»

— Підходьте ближче і сідайте,— рішуче сказав підполковник.

Арештований якимось незграбно, невпевнено сів перед столом, поклавши руку на коліно. Коронді помітив, що Райнаї проймає нервовий дроз. Видно, він не чекав, що його викриють. Злочинець розраховував, що тюрма стане для нього схованкою. Нікому й на думку не спаде шукати його там. І от усі розрахунки полетіли шкереберть. Райнаї ще не встиг виробити захисної тактики і рухався навпомацки, як у темряві.

Злочинець сидів, ніби аршин проковтнув, навпроти підполковника. Чекав питань. Нерви його були вкрай напружені. Думки кружляли навколо одного: що вони знають про нього і які в них докази? Райнаї тривожили не так давні справи, як післявоєнні. Відтоді минуло десять років. Дещо уже й застаріло, стало нецікавим, доказати важко. Хоч є один момент, який може дуже погіршити його становище. Та про це, крім батька, ніхто не знає. Можливо, знав про це і дядько Титус, але він, напевно, не сказав. Ага! Ще якимось Жолт вибовкнув Марії. Проте вона далеко. З цього боку теж нічого не загрожує.

А інші давні справи?.. Він чув, що під час заколоту багато документів було знищено. Отже, могли бути знищені й свідчення, зроблені проти нього в 1948 році! Тоді все ж таки в чому справа? Як виявили його справжнє прізвище? Невже провалилися резидентури? В такому разі кінець усьому. Докази проти нього будуть незаперечними.

Що може знати про Жолта цей грубий нечема, підполковник-вискочка? Він поводиться так, наче в його руках козирі. А може, в нього і немає козирів, може, це просто блеф. І Райнаї вирішив нізащо не піддаватися. Нехай викладуть карти на стіл. Треба побачити, що в них у руках.

Хвилинну тишу порушив Коронді.

— Якщо у вас є прохання або скарги, можете сказати про них перед тим, як я розпочну допит.

— У мене нема скарг.

— Ваш стан здоров'я?

— Дякую, пане підполковник. Якщо не зважати на незначний грип, я цілком здоровий.

— Пришлю до вас лікаря. Дайте ваші записки. Підготували їх?

— Так, будь ласка,— Райнаї передав папери Коронді.

Підполковник пильно вдивлявся в лице арештованого.

— В цих записках ваші щирі зізнання, так?

— Так. На всі питання я дав правдиві відповіді.

— Отже, тепер ви написали протилежне вашим попереднім свідченням?

— По суті, свідчення такі самі, бо тоді я теж писав правду. Я тільки дещо змінив, інакше висвітлив окремі питання.

— Тоді я можу не втомлювати себе читанням цієї писанини. Брехня залишається брехнею при будь-якому освітленні — фіолетовому чи рожевому.

— Але ж я написав правду.

— Отже, ви вважаєте, що вашу писанину варто читати? Гарзд, я прочитаю. Хоч не вірю в ефект висвітлення.

Коронді взяв папірці і почав читати. Када пильно стежив за арештантом. Райнаї намагався зобразити на обличчі спокій. Погляд його обмацував меблі, ковзнув по сейфу, що стояв у кутку, і зупинився на портреті Леніна.

Коронді швидко прочитав папірці. В куточках його рота затанцювала ледве помітна усмішка. Він уважно подивився у блакитно-сірі очі, що вп'ялися в його лице.

— Немає рації вести й далі таку гру.

Не зводячи очей з Райнаї, підполковник спокійно знову розірвав папери і кинув у кошик.

— Якої мети ви хочете досягти цими по-дитячому наївними викрутасами? Ви мислите зовсім нелогічно. Адже ви повинні були б знати, що вже в 1948 році ми мали в своєму розпорядженні багато даних про вашу діяльність. Вас розшукували по всій країні, причому розшуки провадилися на підставі не туманних здогадів, а незаперечних фактів. Ми знаємо не тільки про ваші давні справи, а й про найостанніші і доведемо вам, Райнаї, що не пускаємо слів на вітер. Факти і дані, які ми маємо, дуже уперті, навіть упертіші за вас. Ваша поведінка свідчить, що ви запеклий ворог. А проти невинного ворога в нас є тільки одна кара. Яка ваша думка про це?

Жолт Райнаї сидів, тримаючись за стілець і випнувши груди.

— Я, пробачте, не розумію, що ви хочете від мене, не знаю, яке моє зізнання було б вам до вподоби. Я хотів би відповідати на ясніші запитання. Пан підполковник дав мені вказівку написати інформацію про свою діяльність. Важко писати про щось в такому загальному плані, бо невідомо, що саме цікавить вас. Якби запитання були сформульовані ясніше, то була б конкретнішою і відповідь.

— Отже, ви маєте намір боротися? Гаразд, Райнаї, розпочнемо. — Коронді подався вперед і сперся ліктями на стіл. — Перш ніж лікар займеться вашим грипом, я можу допомогти вам. На що скаржитесь? У вас піднімається температура?

Райнаї весь аж заціпенів, відчувши наближення небезпеки, але не розумів, куди гне підполковник.

Коронді нахилився вперед ще більше.

— Вас мучить головний біль?

В кімнаті запала мертва тиша. Очі Райнаї звузились, чоло наморщилося. Поза спиною пройшов холод жаху, Райнаї вже збагнув, що катастрофа неминуха.

Коронді тихо, але рішуче запитав:

— У вас болить голова, так же? Це й зрозуміло, адже хворієте на грип. Дозвольте допомогти вам?

— Прошу....

— Навіщо страждати, коли є надійні ліки, причому не угорські,— може ви й не вірите в угорську фармацевтичну промисловість,— а німецькі, західнонімецькі.

Райнаї мов зачарований стежив за руками підполковника. Коронді засунув руку в кишеню і не поспішаючи витяг білу бляшану коробочку. Поклав її перед собою на стіл.

— Я наче знав, що ви захворієте на грип і у вас болітиме голова.

Арештований вирячився на плоску коробочку з написом «Мігренин». Його чоло вкрилося краплинками поту.

Не зводячи очей з Райнаї, Коронді поклав коробку на долоню.

— Гляньте, справжній вироб «Гехста», відома продукція. На жаль, в Угорщині не купиш, цей товар є лише в тих, хто приходить із Заходу.

Тут підполковник розкрив коробку. В ній лежали одна біля одної двадцять таблеток.

— Будь ласка, беріть! — рішуче сказав Коронді.

Райнаї наче у сні простягнув руку до коробки. Тремтячими пальцями вийняв одну таблетку і поклав перед собою на стіл.

— Візьміть ще кілька на запас. Від усього серця даю їх вам. — Коронді повільно почав виймати таблетки і розкладати рядочком на столі. — Одна... дві... три... чотири... п'ять...

шість, — лічив він, дивлячись на Райнаї, чоло якого зарясніло потом. — Сім... вісім... дев'ять... десять... одинадцять. Я відлічив вам не чотири, як Ковачоці, та й не вісім, як, наприклад, Легнеру, — у цього останнього, до речі, виявляється, досить поверхова мюнхенська підготовка, — а точно одинадцять — стільки, скільки треба. Сподіваюсь, тепер вам усе ясно? Думаю, мої запитання стали більш конкретними.

Райнаї не відповів. Він зіщулювався, враз постарів на кілька років. Божевільними очима позирав то на таблетки, то на три вертикальні коричневі смужки плоскої білої коробки.

— Треба обмінятися також паролем і відповіддю, як це вимагається в таких випадках? — промовив Коронді. — Чи, може, досить і цього?

Тиша.

— Відповідайте! — пролунав наказ.

— Досить і цього... — пробелькотів Райнаї, облизуючи потріскані губи.

— Тепер вам ясно, що я вимагаю від вас? Ви повинні передати мені інформацію. Зрозуміли?

Райнаї не відповів. Він тупо дивився перед собою.

— Я попросив би сигарету, — долинув, нарешті, його хрипкий, придушений голос.

— Візьміть! — Коронді підсунув до нього коробку з сигаретами. Када дав прикурити.

Райнаї глибоко затягнувся і рвучко підвів голову.

— Якщо я видам усіх, що я одержу за це?

— Досі ви не розуміли моїх запитань, а тепер я не розумію вашого.

— Розповім усе про всіх. У мене є чудові зв'язки. Я можу бути вам дуже корисним, виконаю всі ваші доручення.

— Розумію, але не маю повноважень щось обіцяти вам. Можу сказати тільки одне: чистосерде визнання, показання розвідувального характеру при будь-яких обставинах сприятимуть полегшенню вашої долі.

— Мені не два роки! — потворний оскал перекраював спітніле і жовте, як віск, лице Райнаї. — Ви мене ніжніше повісите, правда? — Він уже зовсім втратив самовладання і гатив кулаками по колінах, волосся його звисало на лоба мокрими пасмами. — Зрозумійте, я стану вашим агентом, проберуся туди, куди ви ніколи не проникнете! Не розумієте?

— Проти кого ж ви бажаєте працювати? Проти свого батька?

— Який там батько! — лице арештованого облилося холодним потом. — Він ніколи не дбав про мене! Все своє життя присвятив тільки коханкам. У мене були батьки? Вони жили тільки заради своїх власних насолод. Я теж хочу жити! Розумієте? Жити! — вже істерично репетував Райнаї, оскаженіло б'ючи себе в груди. — Я хочу жити! Не має значення, якою ціною я плачу за життя!.. Визначайте ціну!

— Заспокойтеся, Райнаї. Поводьтесь, як це личить людині. Ми не можемо з вами торгуватися, ми не торговці. Вашу долю, в рамках можливостей, визначених законом, вирішуватимуть вищі за мене люди. Але вам треба зізнатися. Чесно, по-мужньому. Про

торгівлю не може бути й мови. Всі докази в наших руках. Мова може йти лише про беззастережну капітуляцію. Зрозуміли?

— Зрозумів,— ледве чутно вимовив Райнаї. — Але я можу мати якусь надію? Візьміть до уваги мої пропозиції!

— Нічого ми не візьмемо до уваги, поки тут, на моєму столі, не лежатиме таке зізнання, яке мені не доведеться викидати в кошик. От і вирішуйте.

— Я напишу все.

— Гаразд. Побачимо.

Коронді набрав номер і викликав старшого лейтенанта Шолті.

— Товаришу старший лейтенант, направляю до вас Жолта Райнаї. Прошу розпочати допит і за протоколювати його зізнання. — Потім наказав Када: — Проведіть Райнаї.

Коли Када повернувся, коричнева папка вже знову лежала на столі. Коробка з «Мігренином» зникла. Коронді замислено стояв біля вікна.

— Товаришу підполковник, яка ваша думка щодо пропозицій Райнаї?

— Моя думка? — брови Коронді піднялися. — Негідник. Між іншим, я гадав, що він буде значно твердішим, відважнішим. Всі вони такі молодці, поки їх не припруть до стіни, поки вони в зграї. Хочу зауважити, що ми не повинні йти на будь-який компроміс з ним. У нас єдине завдання — запитувати. Його обов'язок — відповідати. Оцінювати, зважувати — це вже компетенція суду. Ясно?

— Ясно, товаришу підполковник. Мені не зрозуміло тільки одно: як ви змогли так швидко дістати «Мігренин»?

— Нам пощастило. Фортуна втрутилася в справу «Списоносців» на нашу користь,— засміявся Коронді. — Днями у деяких справах я побував у відділі майора Бенке. Працівники відділу були дуже заклопотані. За десять днів до того наші прикордонники схопили порушника. Землячок поспішав до нас. Цього хороброго мандрівника звать Іштваном Розгоньї. Звичайно, він не хотів розповідати, чого перейшов кордон, і товариші сушили голови над тим, як примусити його заговорити. Я переглянув матеріали обшуку, але не знайшов там нічого особливого. Мій погляд привернула тільки коробка «Мігренину». Тоді я пожартував, зауваживши, що коли в товаришів від того клопоту почнеться мігрень, то вони матимуть ліки. Слухаючи розповідь Перлакї, я одразу збагнув, що в особі Розгоньї на гачок попалася неабияка щука — зв'язковий. Я позичив коробку і, думаю, що таблетки згодяться нам і надалі. Ясно?

— Розумію, товаришу підполковник. А Розгоньї до кого прийшов?

— Цього ще не знаємо. Ми домовилися з товаришем Бенке, що вони припинять допит і чекатимуть наслідків нашої справи. Можливо, в писанині Акоша Райнаї знайдемо щось і про цього джентльмена. А ви не забудьте запитати про порушника в Перлакї.

— А між втечею Перлакї і переходом Розгоньї нема зв'язку?

— Нема, бо Розгоньї надіслано раніше. Ну, давайте будемо читати далі. Але спочатку... Ви не забули про нашу домовленість?

Када запитливо зиркнув на свого начальника, потім згадав.

— І надалі буде потреба в цьому? — показав на кошик.

— А ви гадаєте, Райнаї зараз говоритиме тільки правду? Від неї він ще далеко. Лід, очевидно, рушив, але потрібно ще багато тепла, щоб він весь розтанув.

Старший лейтенант мовчки спорожнив кошик.

«З Титусом ми зустрічались регулярно. То він заходив до мене, то я до нього. Титус нещодавно повернувся з Італії і захоплено говорив про геніальність Муссоліні.

Я натякнув йому про те, що мною нехтують.

— Мабуть, моєю роботою незадоволені? Так, мій друже? — спитав я гірко.

По його худому, з нездоровим рум'янцем обличчю ковзнула тінь роздратування. Але за звичкою він швидко оволодів собою.

— Ти чудово працював, Акоше. Чудово. І ти не усунений, а просто перебуваєш в резерві. І не тільки ти, а й інші. Одначе для тебе я привіз завдання.

Я зацікавлено глянув на нього.

— Чи не краще нам посидіти в саду? — спитав Титус. — Такий чудовий день...

Ми вийшли. Сонце вже ховалось за Будайськими горами. Кущі бузку кидали довгі тіні на дорогу, посипану гравієм. Я звелів принести пляшку вина, і ми вмостились під горіхом.

— Випіймо, друже,— сказав я Титусу осміхаючись і налив йому міцного вина.

Ми цокнулись. Прохолодне вино було приємне на смак.

— Як поживає Магда? — спитав патер.

— Добре,— відповів я.— Взагалі ми живемо непогано. Ось тільки думка про моє становище на роботі турбувала. Але тепер уже все добре. Ти заспокоїв мене. До речі, на канікули прийдуть мої діти — Жолт і Аттіла.

— А вони як живуть?

— Слава богу, добре. Жолта ти, мабуть, не впізнаєш. Це серйозний хлопець, але трохи відлюдний і впертий. Нещодавно командир школи надіслав мені листа, в якому скаржить на поведінку хлопця. А вчиться він непогано.

— А як Аттіла?

— О, в нього зовсім інша вдача. Ніби й не нашого роду. Одна біда: хворіє, бідолашний. Давно я його не бачив. Він найкращий учень у класі. Викладачі не нахваляться ним.

— І він теж приїде на канікули?

— Я дуже хотів би цього. Випий,— запросив я.

Титус поволі цідив золотаво-жовте вино.

— Влітку я вирішив на кілька тижнів поїхати з сім'єю в Італію.

Титус поставив келих і глянув на мене.

— Ти хочеш їхати?

— Так. Тепер у мене є гроші. Ми ощадно живемо.

До нас підходив садівник Янош.

Титус почекав, поки той пройшов, потім спитав:

— Кажеш, вирішив поїхати?

— Еге ж.

— Доведеться відкласти подорож,— сказав Титус. — Для тебе намічається робота...

— А саме? — спитав я, вихиливши келих вина.

З кінця саду долинали дзюрчання води і тихе наспівування Яноша. Це була незнайома пісня, приспів якої нагадував церковні хорали.

— Пригадуєш Боба Гастінгса?

— Того англійського капітана? Аякже.

— А прізвище Гохман? — усміхаючись спитав Титус тоном учителя, що перевіряє пам'ять свого учня.

— Гохман... Гохман...— намагався пригадати я забуте прізвище. — Знаю! — вигукнув переможно. — Гохман — це той фабрикант-текстильник, що приходив до капітана. Правда?

Титус кивнув головою.

— Що сталося з нашим другом?

— У свій час — про це ти не знав,— пояснив Титус, — ми натякнули фабрикантові, що його зв'язки з Гастінгсом нам не до вподоби. Він тоді викручувався... Нещодавно ми знову з ним зустрілись і домовилися: частину своїх акцій Гохман передав нам.

— Кому саме? — спитав я.

— На папері — його екселенції, а насправді — списоносцям.

— А Гохман знає про це?

— Ні. Та це й не важливо. Той шваб радий, що має компаньйоном міністра. Сподівається, що це поправить його справи, бо діла на фабриці таки погані. Звісно, і нам перепадуть грошенята.

— Але яке відношення до цього маю я? — спитав я, ледве стримуючи цікавість. Захоплено дивився на Титуса, відчуваючи, що в цій комерційній операції діяла його спритна рука.

— Почекай,— обірвав він мене. — Тебе ми призначаємо адміністративним директором його фабрики.

— Але ж я нічого не тямлю в господарських справах! — заперечив я.

— Не біда. На фабриці вистачає фахівців. Ти будеш там лише захисником наших інтересів. Крім того, в нас там є кілька людей, яких треба утримувати й дбати про них. Гохману ми не довіряємо. Коли ти станеш директором, ці справи теж підуть гладко.

— І розумію, і ні. Розтлумач ясніше.

В цей час сонце сховалося за гори. Обрій зажеврив малиновим полум'ям. Спалахнули краї хмаринок. Янош кінчив поливку і задивився на рожеве небо. Мабуть, визначав, чи буде завтра вітер.

— Слухай,— почув я голос Титуса.— Скажу тобі ясніше, але про це повинен знати тільки ти.

— Хіба вже не довіряєш мені?

— Якби не довіряв, то не сказав би нічого. — Він допив вино, змішане з водою, і витер рота хустинкою. — Поки ти їздив, ми організували кілька таборів на території країни.

— Яких таборів? — спитав я з подивом.

— Таборів для навчання. В цих таборах навчатимуться ті, хто готовий за кордоном чи тут, у нашій країні, принести себе в жертву в ім'я угорської нації і великої Угорщини. Ну, а для навчання потрібні гроші.

— Що ж там вивчають, у цих таборах?

— Все, що треба знати і вміти бійцеві — стріляти з ціль, водити автомашину, вивчають військові науки, займаються спортом. Щойно почали ознайомлюватися з парашутною справою. Все це ми робимо з відома і під керівництвом генерального штабу, який субсидує нас з секретного фонду. Тих, що пройшли навчання в таборах, влаштовуємо на різні посади. А декого направляємо на нелегальну роботу. Для цих людей треба знайти таке заняття, щоб вони могли виконувати ще дещо, навіть часом проходити й підготовку в таборах. Зрозумів?

— Так.

— Зрештою, тобі це вигідно,— додав Титус. — На території фабрики для тебе виділено шестикімнатний особняк з безплатним освітленням і опаленням.

— А звідси мені доведеться вибратись?

— Так. Твій особняк ми згодом заарендуємо для потреб організації.

— А яка буде в мене платня? — спитав я.

— Спочатку невелика. Тисяча п'ятсот пенге на місяць, преміальні і проценти. Крім того, в твоєму розпорядженні буде автомашина.

— А тих грошей, які я одержую з секретного фонду, ви вже не плататимете?

— Ні, ці гроші ти одержуватимеш і далі.

— Тоді згоден! — сказав я рішуче.

Отак я, підполковник у відставці, став директором текстильної фабрики «Гохман і К°».

Ти знав цю фабрику. Виробляли тут шовк та вовняні тканини. Своєї прядильні на фабриці не було, тому підприємство давало роботу надомникам.

Магда раділа з мого нового призначення. Ми домовилися, що вона сама поїде з дітьми в Італію, а я лишусь.

Через кілька тижнів ми перейшли на нову квартиру. Квартира була чудова. Садівника та служницю я привіз з собою.

Гохман був худорлявий високий чоловік років під сорок. За прусською звичкою він коротко підстригав своє світло-каштанове волосся. Очі в нього були сіро-зелені, водянисті. На обличчі кольору вареного рака, помережаному сіткою синіх прожилків, стирчав гачкуватий ніс. Це був трохи екзальтований, але витриманий і енергійний чоловік. Мені не подобалось, що розмовляв він завжди піднесено, ніби виголошував промову.

В перший же тиждень після мого прибуття Гохман запросив мене на вечерю. Він теж жив на території фабрики, але його квартира була незрівнянно краща, ніж моя, обставлена дорогими меблями.

Я поведився в нього стримано, вивчаючи хазяїна та його дружину. Хазяйка, скромна жінка з сумними очима, одягалась вишукано, розмовляла лагідно. Очевидно, в свій час вона дістала хороше виховання. Їй було тридцять п'ять років, але виглядала вона старшою. Волосся її було прибране під чеpecь. На правій щоці виднівся ледве помітний шрам.

На Гохманів справило неабияке враження баронське походження твоєї матері. Фабрикант і його дружина захоплено слухали щебетання Магди. Вона поводитися надзвичайно вміло, і я пишався нею. Весь вечір Магда розповідала цікаві пригоди з життя відомих аристократів. Це були її особисті знайомі, яких Гохмани знали тільки з газет або з брехливих пліток.

Гохман не приховував своєї радості з нагоди нашого знайомства.

— Пане підполковник, дозвольте... мені...

— Милий пане Гохман... — сказав я, поважно піднімаючи бокал і милуючись кожним своїм рухом. — Зважаючи на те, що я старшин, дозволь запропонувати тобі випити на брудершафт!..— Який же блаженний вираз з'явився на обличчі фабриканта! Я навіть не чекав, що мій крок до зближення так вплине на нього.

Після вечері ми з Гохманом залишились удвох, щоб обміркувати справи підприємства, а Магда з господинею вийшли в оранжерею.

Гохман дуже погано знав угорську мову. Проте я, хоч і бездоганно володів німецькою, все-таки вирішив розмовляти з ним тільки по-угорськи. Я йому пояснив, що добре знання місцевої мови в його інтересах. Насправді я мав на меті інше. Рідною мовою Гохман висловлював би свої думки в найтонших нюансах, а мені хотілося пізнати його в боротьбі з мовними труднощами.

— Путеш мати з ропітниками фелікі труднощі,— сказав він каліченою мовою.

— Чому ти так думаєш, Адольфе? — спитав я.

— Пагато несатофолені. Я маю думка, що міш ропітники є червоні агітатори. Вони ставлять пагато фимог...

— Ти доповідав про це відповідним органам?

— Ні, я не топовітайт нікуди. Я допре знайт ропітники. Так, так! Я знайт, як поводитись з ропітники!

Далі Гохман докладно розповів про своє життя. В молодості він теж був робітником однієї з текстильних фабрик Сілезії. Батько емігрував до Америки, залишивши його з матір'ю напризволяще. Гохман з матір'ю важко працювали. Про батька він довго нічого не знав. Вчився під рукою старого майстра, який володів чудовими секретними рецептами виготовлення фарб та їх апретування. Майстер нібито дуже любив свого учня і перед смертю залишив йому патент. Але я думаю, що Гохман просто вкрав ті рецепти. В 1907 році повернувся з Америки старий Гохман з великими грішми. Батько з сином оселилися в Будапешті. Незабаром вони купили в передмісті текстильну фабрику, яка тоді була розмін шена в кількох будинках. Обидва Гохмани працювали вдень і вночі. Новий спосіб фарбування та апретування забезпечив підприємству швидкий ріст і широкі перспективи. Старий Гохман незабаром помер. Наш друг познайомився з Бланкою Каршаї, вродливою і дуже багатою на той час дізчиною. Батько Бланки був великим торговцем текстильними товарами. Молоді люди мали спільні інтереси і незабаром одружились. Вони поженились ще перед війною. Для Гохмана війна була вигідна. Він одержав чималі воєнні замовлення, і кількість робітників на фабриці досягла тисячі чоловік. Купив нові машини, удосконалив методи виробництва, спритними махінаціями оминув труднощі економічної кризи. В 1921 році у Гохманів народився син.

Усе це мені розповів генеральний директор, борючись з угорською граматикою, а я уважно слухав його життєву сповідь. Розповідь свідчила, що Гохман — цікава особа. Але від мого ока не приховались і його слабкі риси. Я вже зміркував, як прибрати до рук фабриканта.

Пізно вночі, повернувшись з Магдою додому, ми обмінялися думками про враження від цього візиту.

— Нещасна жінка фрау Гохман, — почала Магда.

— Чому, любя?

— Гохман — неосвічена, примітивна людина.

— Проте добрий фахівець і непоганий підприємець.

— Можливо, — погодилась Магда позіхаючи. — Але все ж мені шкода бідолашної Бланки.

— Гохмана страшенно гнітить, — сказав я, викликаючи в своїй уяві постать генерального директора, — що його, незважаючи на багатство, вищий світ не приймає в своє середовище. Аристократія і досі вбачає в ньому простого робітника. А Гохман жадає класового визнання з боку великої буржуазії. В нього немає минулого, родинних традицій, от він і радий, що ми спустилися до знайомства з ним.

— Його жінка не така.

— Я мав на увазі тільки чоловіка, бо, думаю, Бланка небагато важить у сім'ї.

Мої міркування через кілька місяців підтвердились. Мати проводила з вами тоді канікули в Італії, і я мав змогу бувати у Гохманів частіше. Фабриканта й справді пригнічувало зневажливе ставлення до нього вищого світу. Якось я спитав Гохмана, чи є в нього воєнні нагороди. Він сумно глянув на мене і розвів руками.

— На шаль, нема. Я лише рік пуф зольдатом, трепа пуло знофу йти на фаприка. Пагато ропоти, мало фахівці...

— Але ж, друже Адольф, це обурливо, що про тебе забули. Те, що ти робив, було важливою патріотичною справою. — Гохман захоплено слухав мене. Очі його блищали. Він, здавалось, п'янів від щастя. — Дозволь, друже Адольф, зайнятись мені цією справою.

— Спрафді? — вигукнув Гохман, радіючи, мов дитина.

Через кілька днів мені пощастило переконати його в необхідності змінити своє прізвище на угорське. Домовились змінити «Гохман» на «Горваї». Титус з товаришами швидко все владнали, і незабаром ми вітали пана генерального директора Горваї. Нагородження теж не довелось довго чекати. В урочистій обстановці ми причепили на груди Горваї Великий срібний орден¹. Здобули ми цей орден не цілком законним шляхом, але фабрикант про це не знав. Після нагородження генерального директора його авторитет серед міщан та фабрикантів значно зріс. За це Горваї був мені безмежно вдячний.

Поступово я ознайомлювався з фабрикою. Ти знаєш, що не в моїй звичці діяти поспіхом. Працюю а в я наполегливо й обачно і незабаром створив на фабриці організацію.

Кілька років працював я директором фабрики, але за цей час не дістав жодного серйозного завдання. Та це мені подобалось. Сім'я наша була непогано забезпечена матеріально. Ми проводили з вами не одне літо весело і безтурботно. Правда, мене трохи бентежило, що ти не відчуваєш братньої ніжності до Жолта. Ми часто бували разом, гуляли по набережній Дунаю, а в неділю виїжджали на автомашині за місто.

Комуністичні демонстрації у вересні 1930 року насторожили мене. Я зрозумів, що більшовицька загроза справді серйозна. До такого висновку прийшли і Титус з друзями, бо вони всю свою діяльність перебудували в напрямку найінтенсивнішої боротьби проти комуністів. Ми й раніше тримали тісний зв'язок з відділом контррозвідки генерального штабу, а після вересневих подій цей зв'язок став ще тіснішим.

Якщо не помиляюсь, я вже згадував про поміщика Рудольфа Казмері. Так от, цей Казмері на початку двадцятих років працював в органах безпеки. Коли в генеральному штабі остаточно сформувались відповідні відділи, мій друг дістав призначення в друге відділення. Починаючи з тридцятих років, один сектор відділу разом з жандармськими слідчими органами та політичним відділом поліції виявляв нелегальні комуністичні організації, які діяли в країні. Те, що три органи займалися однією справою, було, на мою думку, невдалим вирішенням питання, бо вони конкурували між собою, і задля особистої вигоди часто йшли навіть на провокації. Адже треба було показувати якісь реальні наслідки своєї роботи. Коли Казмері, з яким, до речі, я був у дружніх відносинах, офіційно відвідав мене для обговорення спільних завдань та налагодження зв'язку, я висловив йому свої міркування.

У відповідь на це мій друг зареготав, показавши жовті конячі зуби, яких не могли прикрити навіть довгі вуса. Монокль його впав з ока, а кадик заходив то вгору, то вниз.

— Ти це серйозно?.. Ти справді серйозно кажеш, друже?.. Та це ж геніально!..

З досадою дивився я на цього високого, худющого, мов глист, чоловіка, його велика, плеската голова коливалась на тулубі, неначе шапка соняшника на гнилому стеблі.

— Чого ж ти регочеш? — обурився я.— Невже ти й справді гадаєш, що ви дієте правильно?

Казмері ледве стримував свій грубий, образливий регіт.

— Якби я не знав тебе, то подумав би, що ти захищаєш ту паскудну голоту.

— Я захищаю нас, Руді,— промовив я серйозно. — Комуністів, які діють у глибокому підпіллі, провокаціями не знищиш. Поки ви бавитесь, створюючи фіктивні комуністичні організації, справжні організації мають змогу спокійно працювати в підпіллі. Не тих треба виявляти, яких ми самі послали «на лінію», а тих, що діють за вказівками комуністичного центрального комітету.

— Дурниці, голубе, дурниці! Я був про тебе кращої думки,— гордовито зауважив Казмері. — Я розповім тобі один випадок, і якщо ти вислухаєш спокійно, то погодишся зі

¹ У фашистській Угорщині цей орден давав право на титул «витязя».

мною, друже. Є в нас агент, на прізвище Йожа. Нещодавно я послав цього спритного чоловіка в управління залізниці. Через кілька тижнів він завербував до комуністичної організації близько двадцяти чоловік. Вони стали комуністами. А їх же міг надібати й справжній організатор, або вони самі знайшли б його! Це запеклі вороги існуючої політичної системи. І ми всіх двадцятьох комуністів, розумієш... Усіх двадцятьох, друже, накрили.

— А що ви зробили з Йожею? — спитав я.

— О, бачиш, який ти наївний! Що зробили, братику? Йожа «втік» і тепер живе під іншим прізвищем. Ти, звичайно, догадуєшся, що Йожею його ніколи й не звали. Оце і є, друже, вищий клас контррозвідувальної роботи.

Слова Казмері не переконали мене, проте я не хотів сперечатися з ним. Ми домовились, що на фабриці я займусь контррозвідкою. Щомісяця я мав висилати рапорт про настрої серед робітників. Це доручення було неважким, бо, як я вже сказав, на підприємстві в мене діяла організація, членами якої були списоносці, призначені сюди Титусом. Це були здебільшого урядовці. В той час по всій країні службовці працювали на різних адміністративних посадах погодинно.

Перед тим, як попрощатися, Казмері повідомив мене ще про одну дуже важливу справу.

— Ого, мало не забув, друже! — промовив він писклявим голосом. — У майбутньому текстильні підприємства трохи змінять свої картельні договори.

— В чому саме?

— Робітників, що попали в чорний список, не прийматиме жодна фабрика чи завод.

— Нарешті і ви починаєте робити щось путнє, — зауважив я іронічно.

— Ну що ж, я й справді радий твоєму схваленню, — зареготав Казмері, подаючи мені руку.

— Слухай, Руді, — вже зовсім заспокоївшись, сказав я.

— В чому річ, Акоше?

— Позич мені того Йожу. Цікаво поспостерігати, як він працює.

— Ти дієш мудро, друже, — поблажливо поплескав Казмері мене по плечу. — Гаразд, я пришлю його до тебе.

— Але...

— Ну?

— Не знаю, яку посаду йому дати.

— Хоч директора! — знову зареготав Казмері. — А втім, друже, за професією він слюсар. Цей тип — непоганий фахівець і добре знає свою справу. Ну, я пішов. Цілую ручку Магді. А наступного тижня запрошую, вас на новосілля.

Невдовзі Йожа, геніальний провокатор, на прізвисько Пал Мітько, прибув на фабрику. Цей худий чоловік з розкуйовдженими кучерями, блискучими чорними очима та запалими щоками скидався на якогось фанатика-анархіста. Спиная його вигиналась дугою, а ноги були криві, як у гусара.

Призначив я його слюсарем. Це дало йому змогу, не викликаючи підозри, ходити по цехах, нібито для того, щоб наглядати за машинами і розмовляти з ким забажається. З ящиком інструментів на плечах він цілими днями вештався по цехах.

Ми домовилися з ним не говорити між собою на фабриці, але у визначені дні зустрічалися в моєму особняку в Зугло¹. За допомогою Мітько я мав освоїти методи роботи Казмері. Проте насамперед мене цікавили члени комуністичної партії Угорщини. Я хотів довідатись, кому з робітників можна довіряти, а хто ставиться до нас вороже. Звичайно, ти

¹ Район Будапешта.

скажеш, що мій метод був не зовсім вдалим, бо, безумовно, переважна більшість фабричних робітників ненавиділа систему Хорті. Так, синку, це незаперечний факт, проте варто мати на увазі ще деякі обставини. Не забувай, що різні фашистські та релігійні організації, а також «Орден витязів» набирали своїх членів не тільки з «верхніх десяти тисяч» та міщан, а й з робітників. Не хочу відвертати твоєї уваги нудними міркуваннями, однак ти мусиш знати, що після придушення революції ми не сиділи склавши руки. Суворе переслідування комуністів, поширення брехливих чуток про Радянський Союз, розпалювання націоналістичних пристрастей — усе це дало свої наслідки. Ну, а пізніше безробіття, економічна криза... Думаєш, це тільки революціонізувало робітничі маси? Ні, синку, ці обставини діяли і в протилежному напрямку, особливо коли ми втлумачували масам, що безробіття, економічна криза і злидні — наслідок червоної революції в країні. А в цьому ми їх переконували систематично. Багато хто вірив цьому.

Не думай, що робітники мали змогу читати Маркса, щоб з'ясувати справжні причини злиднів. Але ті, що вже вступали до лав комуністичної партії, не боялись ні переслідувань, ні тюрем. Це були люди, готові на все. От я і хотів пересвідчитися, чи є такі в нас на фабриці.

Підприємство наше випускало напівфабрикати, і це визначило професіональний склад його робітників. Більшість з них не мали професії. Тільки в трьох цехах — у гравірувальному, прасувальному та слюсарному працювали спеціалісти.

Прибувши на фабрику, я одразу ж зрозумів, що саме в цих трьох цехах найсприятливіші умови для комуністичної пропаганди. Тут я і сконцентрував свої сили. Домовившись з священиком, ми приймали учнів тільки за рекомендацією церкви. Цей захід дав мені змогу набирати учнів з сімей, в яких діти виховувались у релігійному дусі. Потім я встановив, хто саме з робітників член профспілки. Таких я поступово звільняв з роботи, приймаючи на їх місце тільки позаспілкових або тих, яких рекомендували спілка католицької молоді чи спілка фронтників. Це була досить копітка робота.

Мітько і справді виявився геніальним агентом. Працював він спритно і обережно. Не минуло й півроку, як на фабриці виникли три гуртки комуністів по чотири члени в кожному.

Серед цих членів мене найбільше зацікавила особа виконроба білильного цеху. Цей чоловік, на прізвище Сас, ще не мав і тридцяти років. Сас, за професією радіомонтер, не міг знайти роботи за спеціальністю і змушений був влаштуватись на нашій фабриці. Сім'я його — сліпа мати і троє молодших сестер — жила поблизу на сусідній вулиці в старезному, похиленому будинку. Батько Саса ще в двадцять восьмому році вмер від раку. Найстарша сестра, вродлива русява висока дівчина, працювала в нас у бухгалтерії. Сам Сас закінчив чотири класи міської школи і, як доповідав Мітько, вечорами вчився, читав марксистські книжки, займався музикою — непогано грав на скрипці. Двічі на рік ходив в оперу. Цим Сасом я й зацікавився. Мені спало на думку залучити виконроба до нашої справи, і якщо не по-доброму, то силоміць примусити його працювати на нас. Кілька разів я підходив до нього в цеху. Він тримався з почуттям власної гідності і сміливо висловлював свої думки щодо виробництва. Його самовпевненість завжди викликала в мене збентеження. Однак моїм намірам завербувати Саса не судилось збутися. Одного разу Мітько прийшов до мене з несподіваною звісткою. Це було в 1932 році. Зустрілись ми в особняку. Мітько був неголений, очі його незвично блищали.

- Думаю, пане директор,— почав він,— назрівають великі події.
- Говоріть,— підігнав я його.
- Напевно, ви знаєте Кочмароша?
- Із слюсарні?

— Так, того старого слюсаря.

В моїй уяві постала присадкувата міцна постать Кочмароша, його усміхнене обличчя і сиві кучері.

— Не такий він уже й старий. Тільки сивий. Ще й п'ятдесяти не має.

— В порівнянні зі мною старий, пане директор. — Мітько взяв з мого портсигара сигарету, подякував і почав розповідати: — Досі Кочмарошем я не займався, бо, як ви сказали, побожні, віруючі люди нас не цікавлять. А про цього я знав, що він член конгрегації, акуратно ходить до церкви, а під час святкової процесії навіть тримає одну з підпор балдахіна. Проте час від часу ми з ним розмовляли. Як ви знаєте, я трохи кульгаю, а на спині в мене є кілька шрамів. Якимось ми з старим разом купались. Я помітив, що Кочмарош зацікавлено поглядає на мої шрами, але нічого не каже. Через кілька днів по дорозі додому він запросив мене на келих вина. Випили ми не по одному, а по три. Кочмарош поцікавився, де й коли мене поранено. У відповідь я лише посміхнувся, але він настирливо допитувався. Нарешті, я сказав йому: «Послухайте, дядьку Яві, ви людина побожна, а це, по правді кажучи, мені не дуже до душі. Словом, не набридайте, бо я вам не вірю і нічого не скажу». Кочмарош оторопіло дивився на мене, потім його обличчя набрало поважного виразу, і він кинув: «Побожна людина? А звідки ти знаєш, що в мене на душі?» — «А яка користь вам буде, якщо ви довідаєтеся, хто мене побив?» — поцікавився я. «Значить, тебе побили? — в свою чергу спитав Кочмарош таким тоном, наче про все вже догадався. — Слухай, Мітько! — промовив він. — Про тебе всі хорошої думки». — «Що ви маєте на увазі, дядьку Яні?» Кочмарош хитрувато підморгнув: «Ось що я тобі скажу: хоч я й трусь коло церкви, проте я все-таки робітник і мій розум на місці»,— «Облишмо ці розмови, краще почастуйте мене порцією мішаної»,— сказав я відмахуючись. Старий замовив. «А скажи, чи правда, що ти воював у лавах Червоної Армії?» — допитувався він знову. Я навмисне боязко оглянувся: «Невже ви поліцейський шпик і слідкуєте за мною?» — «Дідька лисого, Мітько. Ти мені подобаєшся. Я давно приглядаюсь до тебе». — «Чи не маєте наміру завербувати мене до вашої конгрегації?» — «А може, і маю! — загадково всміхнувся Кочмарош. — Отже, ти таки служив у Червоній Армії? Так?» Я довго мовчав, потім удавано неохоче буркнув: «А якби й так, то що?» — «Тоді я від щирого серця потисну твою руку». — «Дядьку Яні!» — здивувався я. Він мовчки кліпав очима. Коли ми повертались додому, Кочмарош знову спитав: «В якій частині ти служив?» — «У сімнадцятому полку»,— сказав я. Ми довго йшли мовчки. Нарешті, Кочмарош озвався: «Слухай, Мітько, в неділю надвечір заходь до мене». Це все, пане директор, — сказав агент на закінчення. — Завтра неділя. Чекаю ваших вказівок, що мені робити далі.

Розповідь Мітько я слухав збуджено — особа Кочмароша дуже зацікавила мене.

— Де живе Кочмарош? — спитав я в агента.

— За Віденським бульваром, осмілюсь доповісти. А точніше — на вулиці Берем.

Я підвівся і почав ходити по кімнаті, обмірковуючи все, що почув. Крізь відчинене вікно в кімнату лилося приємне тепло погожого травневого вечора разом з ароматом квітучого бузку. Зупинившись біля вікна, я набрав повні груди свіжого повітря і замислився, споглядаючи зоряне небо. «Якщо зараз пощастить, — подумав я, — не скажу Титусу нічого, доки не доб'юся конкретних наслідків. А тоді я йому покажу, як треба боротися з більшовиками! Хай Кочмарош дасть мені в руки хоч одну ниточку, і я розплутаю весь клубок, аж до самої Москви! Завербую того кмітливого Саса і підкину його на лінію...» Я відвернувся од вікна і весело глянув на Мітько.

— Вип'єте чогось? — спитав я дружньо.

Той шанобливо посміхнувся:

— З вашого дозволу, не відмовлюсь.

Я дістав пляшку коньяку і налив, думаючи про те, що цей Мітько й справді корисна людина. Треба його остаточно перетягти до себе.

— За ваше здоров'я, друже! — Моя безпосередність справила на нього велике враження. — Послухайте, Мітько,— сказав я, ставляючи на стіл порожню склянку. — Підіть до Кочмароша. Конкретного завдання я вам не даю, просто грайте роль обережного, обачного революціонера. Дійте скромно, тверезо і остерігайтесь балачок про своє минуле! Говоріть тільки про те, що зможете довести.

— З вашого дозволу, як це точніше розуміти, пане підполковник? — спитав агент.

— Наприклад, Кочмарош може поцікавитись вашою службою під час революції у сімнадцятому полку червоних, і ви спіймаєтесь на брехні. Адже ви насправді не служили в Червоній Армії!

На обличчі агента з'явилася самовпевнена посмішка.

— Нехай цікавиться будь-хто, — промовив він самовдоволено. — В цьому полку служив не я, а мій знайомий, на прізвище Мітько.

— Що з ним сталося?

— Після революції вмер у тюрмі. Але про це, крім пана майора Казмері та мене, ніхто не знає.

— Гарзд. У роботі, друже, я люблю обережність. Наливайте і пийте. — Я почекав, доки Мітько наповнив свою склянку, і промовив: — Отже, завтра ви підете до Кочмароша. Квартиру теж уважно огляньте. Якщо буде щось важливе, подзвоніть і скажіть умовлені слова.

Минуло кілька тижнів. Кочмарош діяв надзвичайно обережно, та Мітько все-таки обдурив його. Тепер уже не лишалося сумніву в тому, що слюсар Кочмарош, який ходить до церкви, — один з організаторів комуністичних груп. На фабриці Мітько теж удавав з себе комуніста. Мій агент пояснив Кочмарошу, що після свого «визволення» його зв'язки з «верхом» нібито порвалися, і він, мовляв, організує партійні групи на свій страх і ризик з таким розрахунком, щоб згодом залучити їх до партії. З свого боку Мітько обережно поцікавився зв'язками Кочмароша, але той про них мовчав. За Кочмарошем стежили, але це не дало наслідків. Слюсар систематично приносив Мітько листівки, щоб той розповсюджував їх на фабриці. Але ми ніяк не могли вислідити, де він їх бере. Агентів я наказував працювати якнайобережніше. Іноді в мене виникала думка викрити всю цю комуністичну компанію. Але я щоразу відкладав своє рішення. Я хотів викрити не так Кочмароша з товаришами, як тих, що керували ними. Хотілося ще виявити друкарню, можливі були й зв'язки із закордоном. Один час я мав намір вилучити з гри Мітько. Але потім передумав і лишив агента до того часу, поки знайду на його місце іншого. А цим іншим, на мою думку, міг бути тільки Сас.

Я почав діяти. Сестру Саса, Вероніку, я з першого липня звільнив з роботи без будь-якого мотивування. Куди тільки не зверталась бідолашна дівчина, але нічого не добилаь. Попросилась вона і до мене на прийом. Я примусив її чекати і прийняв аж на третій чи четвертий день.

Вероніці було років двадцять три. Русяве волосся кучерями спадало їй на плечі, у великих блакитних очах були здивування і острах. Її повну, але гнучку фігуру щільно облягало ситцеве квітчасте платтячко. Ноги й руки дівчини були загорілі. Я запросив Вероніку сісти. Вона боязко примостилась на краєчок стільця.

— Що вам треба? — спитав я холодно.

— Дуже прошу вас, пане директор, дуже прошу, скасуйте наказ про моє звільнення!

— На жаль, нічого не можу вдіяти. Ми мусимо звільнити кількох службовців.

Вона кинула на мене благальний погляд.

— Пане директор, я завжди сумлінно виконувала свої...

— Слухайте! — перебив я її. — Справа не в тому, як ви працювали. Нам треба скоротити штати, а ваш брат теж тут працює.

— Але в мене сліпа мати і дві сестри! — промовила вона, заломлюючи в розпачі руки.

— Дуже прикро, але нічим зарадити не можу.

— Тоді, пане директор, залишіть мене хоч робітницею. — В її очах блиснули сльози. — Я вже третій тиждень не можу знайти роботи! Брат заробляє мало...

— Скільки він одержує за годину?

— Тридцять філерів¹, — відповіла дівчина, ледве стримуючи сльози і нервово мнучи в руках хустку.

Я встав з-за стола.

— Дуже прикро, панночко, але зараз не можу вам допомогти. Робітників ми не приймаємо. Будемо мати вас на увазі, а згодом побачимо...

— Пане директор, я згодна на будь-яку роботу...

— Гарзд, гарзд, тільки не плачте. Все буде добре. Зараз нам дуже важко, але сподіватимемося на краще.

— Дякую, — сказала дівчина і поволі попрямувала до дверей.

Я довго дивився їй услід, відчуваючи, що іще зустрінуся з Веронікою.

Після цього я наказав внести прізвище дівчини в чорний список і відмовити їй в роботі. Я хотів поставити Сасів у скрутне матеріальне становище.

З рапортів Мітько я довідався, що Петер Сас у відчаї і страшенно лає мене. Та це був тільки початок. Під час перевірки білильного цеху я виявив деякі неполадки і оштрафував виконроба.

Одного разу — це було в суботу, о третій годині по обіді, — я зайшов до білильного цеху. Пара вже розсіялась, і приміщення було видно майже на всю його довжину. Блищали чисті жовті керамічні плитки. Порожні чани немов пороззявляли пащі. На протилежному кінці цеху чулося якесь плюскотіння і сміх. Я підійшов ближче, щоб довідатися, що то за шум. В одному з чанів купався Сас з якимсь робітником.

— Натирай, трясця його мамі! — гукав пирхаючи Сас. — Натирай, не жалкуй!

Вони не помічали мене. Я стояв і мовчки спостерігав цю картину.

— Та натираю ж, голова ти бараняча! — весело огризнувся робітник з циганським обличчям. — Уже аж шкіра злазить.

Сас стояв до мене спиною, тримаючись за край чана, а той, з циганським обличчям, щосили тер йому спину.

— Еге, бачу, ви влаштували собі тут безплатну лазню! — сказав я вголос.

Вони в замішанні обернулись. Робітник з циганським обличчям сторопіло опустив руки і дивився на мене, вирячивши очі. Сас, тримаючись за край чана, глянув на товариша, потім на мене. Мильна піна поволі стікала з його широких грудей. Промені післяобіднього сонця гострими мечами пронизували скляну покрівлю, осяваючи два мокрі блискучі тіла.

Сас, прикусивши губи, мовчав.

— Ви хіба не знаєте, що тут купатись заборонено?

— Знаємо, — відповів тихо Сас, — але ж на фабриці немає лазні!

Купатися треба дома! — суворо відрізав я і звернувся до смуглявого робітника: —

¹ Ф і л е р — угорська розмінна монета.

Одягайтесь і заходьте по свою трудову книжку.

Обличчя смуглявого пересмикнулось. Він розгублено глянув на Саса, ніби не зрозумівши моїх слів.

— Ви що, не чули? Одягайтесь і негайно забирайтеся звідси!

Молодий робітник мовчки виліз з води і сховався за чаном.

— Невже ви за це виженете його, пане директор? — спитав Сас здивовано. — Це найкращий мій робітник.

— Я не зобов'язаний доповідати вам про свої наміри,— сказав я підвищеним тоном.

— У нього двоє дітей,— промовив тихо Сас. — І він не зробив нічого поганого...

— Будьте вдячні за те, що я вас не виганяю!

Сас витерся, натягнув на себе чорні сатинові труси і рішуче глянув на мене.

— Знаєте що, пане директор, тоді викидайте і мене. Однаково рано чи пізно така доля спіткає і мене.

— Зараз я ще цього не зроблю, обмежусь тільки штрафом, але якщо насмілитесь ще раз тут купатись...

— А чому ви не побудуєте лазні? Там би ми собі спокійно мились,— задерикувато сказав Сас. — Чи, може, ви вважаєте, що нам взагалі не треба митись?

— Не сваріться, хлопче, бо накличете біду на свою голову.

Якусь мить ми дивились один одному в очі, потім Сас важкою ходою пішов за чани.

Через кілька днів Мітько сигналізував, що хоче позачергово щось доповісти мені. Ввечері ми зустрілись в особняку.

— Пане директор, думаю, ротатор незабаром буде в наших руках, — почав Мітько збуджено. — Сьогодні я розмовляв з Кочмарошем. Той передав мені, що ротатор зберігався в їхнього партійного керівника. Але тепер за цим керівником почали стежити. Тому ротатор перенесли на квартиру Кочмароша. Проте звідси його теж треба забрати, бо слюсар у небезпеці. Кочмарош попросив мене переховати ротатор у себе, але я не погодився, а порадив Саса. З ним я вже й домовився. Сьогодні вночі перенесу машину до Саса. Після цього листівки друкуватиме Сас, а матеріали для них даватиме Кочмарош.

— Чудово, Мітько! — радів я.— Чудово! Ви путяща людина! Вас чекає нагорода!

Настали тривожні дні. Як і домовились, ротатор перетягли в квартиру Саса. Кочмарош наказав тимчасово припинити друкувати листівки. Сивоволосий слюсар суворо додержувався конспірації. Я знав, що він зустрічається з своїм керівником, але жодного разу його не пощастило вислідити. Конгрегацію Кочмарош відвідував акуратно. Нарешті, в мене з'явилась догадка, що він саме там і влаштовує свої зустрічі. Титусу я все ще нічого не казав, бо мені вигідніше було самому упоратися з цією організацією. Адже якби я одразу повідомив його про діяльність комуністичних груп, то мене б, очевидно, усунули від дальшої роботи, і вся слава дісталася б тільки Казмері та його колегам. Той факт, що організація досі не провалилась, зміцнив довір'я Кочмароша до Мітько. Старик уже вибовкав йому, що незабаром покине цю роботу, бо має інше доручення. Але з конспіративних міркувань не назвав точної дати. Перед тим, як літи з фабрики, Кочмарош пообіцяв познайомити Мітько з однією особою. В душі я плекав надію, що це буде хтось з партійної верхівки.

До цієї події я ретельно підготувався. На той час в мої плани ще не входило викриття організації: я вирішив дочекатися зустрічі Мітько і потім за допомогою своїх списоносців затримати Кочмароша, не дати йому втекти. Та збутися моїм планам не судилось. І сталося це так.

Десь наприкінці липня Мітько доповів, що в один з понеділків Сас повинен принести на фабрику листівки. Вони були виготовлені на його квартирі.

Я дав вказівку сторожі, щоб як тільки прийде Сас, його привели до мене. Цього дня о шостій ранку я вже сидів у своїй конторі.

Чекав я недовго. Два пожежники привели до мене Саса. В його очах світилися тривожні вогники. Я довго дивився на хлопця, що стояв переді мною. В руках у нього був невеличкий коричневий чемоданчик, в якому він носив на роботу їжу. Сас занепокоєно переступав з ноги на ногу.

— В чому справа, Сас? Що з вами? — спитав я, наче нічого не знаю.

Він судорожно ковтнув слину.

— Машини... машини треба завести, пане директор...

— Облиште ви ті машини. Заведуть їх і без вас. Я хочу з вами поговорити.

— Я вас слухаю, пане директор...

— Чому ви не поставите чемодана і не сядете?

По обличчю його промайнула квола усмішка.

— Дякую. Я не втомився,— відповів він полегшено і поставив чемодан біля своїх ніг.

Мені не хотілося приголомшувати хлопця одразу, і я почав цікавитись його минулим, сім'єю. Сас відповідав докладно.

— Заходила до мене ваша сестра,— сказав я йому. — З того часу часто думаю про вас. Якось хотілось би вам допомогти.

— Дуже вам вдячний...

— Сестра вже десь працює?

— Ще ні. Ніде не приймають її, — відповів Сас понуро, втупивши очі в килим.

— Гм, це погано. А мати як себе почуває?

— Так, як звичайно почуває себе кожна непрацевдатна, сліпа жінка,— відповів він. З інтонації я зрозумів, що мої питання йому не дуже до вподоби. Раз по раз на лобі в нього з'являлися зморшки.

— Важке у вас життя,— грав я далі.

— Авжеж нелегке, пане директор.

Я запалив сигарету, з насолодою затягнувся і випустив дим. Але Сасу не запропонував закурити.

— А втім, знаєте, Сас, я думав і над тим випадком з купанням. Ви, здається, маєте рацію. Адже вам справді треба десь митись. Я визнаю, що слід більше дбати про робітників, цікавитись умовами їхнього життя, їхнім відпочинком. Але, на жаль,— вів я далі,— нас, підприємців, передусім цікавить прибуток. — Слово «прибуток» я вимовив з особливим притиском і помітив, що брови Саса піднялися вгору. — Хоч продукт,— іронічно зауважив я,— насправді виробляєте ви. Так же?

Сас підозріло глипнув на мене, але нічого не відповів.

— Так, так, друже, нещадна річ — оця експлуатація. Капітал не знає милосердя. Як, на вашу думку, правду я кажу?

Сас облизав пересохлі губи і промовив хрипкуватим голосом:

— На цих справах я не розуміюся, пане директор. Працюю, та й усе. І радий, що маю змогу працювати.

— Ви не хочете краще жити, солодше їсти, відпочивати, вчитись? До речі, що ви снідали сьогодні вранці?

— Ще нічого,— відповів здивовано Сас.

— Як же так?

— Я взяв дещо з собою,— пояснив він,— бо звик снідати близько дев'ятої години.

— І що ж ви принесли з собою, дозвольте спитати? Мене цікавить, що їдять мої робітники. Прошу, покажіть, що ви снідатимете сьогодні.

— Чи це, пане директор, важливо?

— Мене це надзвичайно цікавить!

— Я не маю звички виставляти напоказ свою бідність.

— Не соромтеся. В чемодані у вас їжа чи щось інше? Ану відкрийте!

— Прошу вас, пане директор, я можу вже йти?

— Ні, ні, я не жартую! Мене справді цікавить, що там у вас. Я хочу допомогти...

— Але ж я бачу... бачу, що ви зволите насміхатися з мене!

— Облиште, друже. Не соромтесь.

Обличчя Саса пополотніло. Він підняв чемодан з підлоги і міцно затис під пахвою.

— Пане директор... я сьогодні нічого не приніс... Я сьогодні хочу звільнитися з вашої фабрики, бо, як ви знаєте, за фахом я інструментальник і вже влаштувався на роботу за професією. Словом, я прийшов попросити свою трудову книжку.

— Ви хочете залишити фабрику?

— Так, пане директор, це моя давня мрія.

— Не розумію... Чому ж ви притягли з собою чемодан, коли в ньому немає їжі?

— Та, знаєте, тут у мене робочий костюм... і... Словом, ще деякі дрібниці, які я хочу віднести додому. Прошу вас, пане директор, дозвольте йти?

— Ні! — мій голос став твердішим.

Саса вразила раптова зміна його тону. Якусь мить він приголомшено дивився на мене.

— Ні? — спитав він протягом. — Але ж ви не можете примусити мене тут працювати,— сказав Сас затинаючись.

— Сас! — гукнув я суворо й рішуче. — Відкрийте чемодан!

Обличчя робітника немов скам'яніло, в очах з'явився відчай.

— Не відкрию!

— Я вам наказую!

Сас позадкував до дверей і промовив удавано спокійним тоном:

— Такого наказу ви не маєте права мені давати, пане директор. — Я помітив, як на лобі в нього виступ пив піт. — Адже я більше у вас не працюватиму!

— Ну, хлопче, гра кінчилась! — Я встав і, відкривши шухляду письмового стола, дістав з неї револьвер.

— Кладіть чемодан на стіл!

— Ні! — захрипів робітник, і обличчя його пополотніло. — Не покладу! — Сас поволи задкував до дверей.

— Стійте! Іменем закону ви арештовані! Ще один рух, і я стрілятиму!

Робітник зупинився, судорожно притиснувши чемодан до грудей.

— Не клейте дурня! — засичав я на нього. — Чемодан ви однаково не проковтнете. Немає рації далі викручуватись. Ви провалились. Кладіть його на стіл, потім побалакаємо.

Сас витер кистю руки спітнілий лоб і нервово закусив губи. Він стояв нерухомо, наче приріс ногами до підлоги. Минула хвилина в мовчанці. Я бачив, як хлопець болісно обмірковує своє становище. Хотів би знати, які думки роїлися тоді в його голові! Нарешті, Сас зробив крок і поклав чемодан на стіл.

— Сідайте.

Він важко сів, опустивши голову.

Я відкрив чемодан. Звідти попадали на стіл сотні надрукованих на ротаторі листівок.

Я посміхнувся.

— Значить, оце і є ваші харчі?

— Так... — відповів він майже пошепки.

— Подивіться на мене! — наказав я.

Сас підвів голову. Обличчя його миттю змінилось. Здавалося, він раптом постарів років на десять.

— Знаєте, що вам за це буде?

— Знаю...

— Ні чорта ви не знаєте. Зашморг. А сім'ї — тюрма. Ви про це, дурню, не подумали? Що ж буде з вашою сліпою матір'ю, з молодшими сестрами? Хто берегтиме їх? — Я говорив довго, розписуючи в найтемніших барвах майбутнє Саса і в той же час спостерігаючи кожную зміну виразу його обличчя.

— Чого ви мучите мене? — спитав робітник так, наче вся гіркота серця раптом прорвалась назовні. — Заарештуйте мене, розстріляйте, але не мучте!

— Ні, голубе, ми ще з вами поговоримо. Вам доведеться відповісти на кілька питань. З ким ви зв'язані?

— Ні з ким... Я тільки сам...

Я оторопів, зрозумівши, що зробив непоправну помилку. Сас справді знав тільки Мітько. Це мені було відомо. Мітько не назвав Сасу прізвищ інших членів організації. Та й ротатора перетяг на квартиру Саса від Кочмароша теж агент. «Ранувато почав я діяти. Ну що ж, нічого не поробиш,— подумав я.— Коли вже так вийшло, назад ходу немає».

— Слухайте, Сас. Я вам допоможу. Ви зможете виплутатись з цієї халепи, але при одній умові.

Робітник глянув на мене, болісно наморщивши лоба.

— Підпишіть одну заяву, і ви будете врятовані.

— Яку, пане директор?

— Заяву, в якій ви визнаєте, що допустили помилку і готовий її виправити.

— Що мені треба буде після цього робити? — спитав Сас майже грубо, затинаючись.

— Небагато. Допоможете мені виявляти на фабриці комуністів. Я говорю з вами відверто. Зрештою, така робота — патріотичний обов'язок кожного. Ви самі тепер

вирішуватимете власну долю. Зважте, що на одному боці вас чекає мотузка, а на другому — життя.

Сас довго думав, опустивши голову.

— Гарзд, пане директорія згоден,— сказав він нарешті.

Так я завербував Петера Саса і, як ти далі побачиш, дорого поплатився. Тоді я пересвідчився, що боротись проти комуністів не така легка справа. Я вже не кажу про те, що, кінець кінцем, ми самі зробили з Саса комуніста. Під натиском цей хлопець заяву, звичайно, підписав. Я з ним докладно домовився про зв'язки, після чого відпустив. Зустрічався я з Сасом теж в особняку, але не в ті дні, коли приходив Мітько.

Не раз я спостерігав, як вечорами Вероніка чекає брата біля фабричних воріт, а потім вони удвох поволі, втомлено йдуть додому. Ця вродлива дівчина справила на мене глибоке враження. Я ловив себе на тому, що згадую її щодня, в думках розмовляю з нею, а вечорами, стоячи біля відчиненого вікна, чекаю, коли вона з'явиться, і потім довго дивлюсь дівчині услід, милуючись її пружною ходою. Мабуть, мене заінтригувало те, що Вероніка походить з робітничої сім'ї чи, може, я жадав узнати, як кохають прості дівчата. Що б там не було, а горде, сумовите обличчя Вероніки раз у раз поставало перед моїми очима, а останнім часом я бачив її навіть у сні. Якось я помітив, що дівчина носить братові обідати. З того дня я вже і в обідню пору стояв біля вікна, з дитячою нетерплячкою ждучи її появи. Побачивши дівчину, я вже не міг відвести очей од її гнучкої постаті. Я дав розпорядження знову прийняти Вероніку на роботу. На цей раз я призначив дівчину в центральну контору, щоб завжди мати її на очах. Вона написала мені листа, в якому теплими словами подякувала за ласку. Якось наприкінці, серпня кілька днів Вероніка хворіла, і я насилу поборов бажання піти до неї. В ті дні я дуже нервував, але коли дівчина знову прийшла на роботу, до мене повернувся добрий настрій. При зустрічах я посміхався їй, а вона в свою чергу вдячно всміхалась мені. Не раз я вже хотів викликати Вероніку до себе і запропонувати їй стати моєю коханкою, але розумів, що таким шляхом мети не досягну. Цей метод не підходив. Треба було покорити дівоче серце.

Я почав дбати про свою зовнішність. Довше ніж звичайно простоював перед дзеркалом, оглядаючи обличчя, постать. За останні роки я поповнів, та це було мені до лиця, а от з лисиною нічого не міг вдіяти. Я почав вишукано і модно одягатись. Кравець зробив усе, щоб замаскувати мою сутулуватість. Ця метаморфоза впала в око багатьом моїм знайомим, і висновок їх був для мене приємний.

Незабаром я знову зустрівся з Мітько. Про своє завербування Сас, як доповідав мені агент, не згадував. Однак я зрадів, почувши, що виконроб дуже спритно прощупує зв'язки Мітько.

— Пане директор,— доповідав Мітько,— цей Сас так хитро випитує мене, що мені доводиться зважувати кожне слово.

— Слухайте, любий! На мою думку, Саса вже час звести з Кочмарошем. Це тим більш доцільно, що вас через якийсь тиждень доведеться зняти з лінії.

— Я цього не схвалюю,— сказав Мітько замислившись. — Адже Кочмарош наступного тижня виїжджає за кордон з партійним дорученням.

— І ви про це тільки тепер мені кажете?

— Дозвольте доповісти, пане підполковник, що саме в цій справі я й просив сьогодні вас зустрітись зі мною. В наступний вівторок Кочмарош передасть мене новій людині. Не думаю, щоб для Кочмароша моє знайомство з Сасом було радістю.

— І все ж я вважаю, що їх треба звести, бо якщо арештуємо Кочмароша, ви не повинні давати свідчення про нього. Це зробить Сас.

Мітько витяг з кишені складаний ніжик і, замислившись, почав стругати сірника.

— А що якби я розповів Сасу про Кочмароша? — запропонував Мітько. — Мовляв, коли зі мною щось трапиться, то нехай Сас звертається до слюсаря.

— Почекайте-но... Це непогано! Ви маєте рацію... Сасу можна сказати і про те, що ротатор ви принесли від Кочмароша.

— Це я скажу. Але цієї ночі я знову переніс ротатор до Кочмароша, бо слюсар незадоволений тим, що машина вже багато днів не працює. Тепер, якщо ми зробимо на квартирі Кочмароша трус, він не зможе викрутитись.

Ми домовилися з Мітько, що він сьогодні ж розкаже все Сасу, а наступного вівторка зустрінеться з тією новою людиною, з якою його познайомить Кочмарош... Слюсаря ми вирішили накрити ще до переходу кордону, після чого діяти відповідно до зізнань Кочмароша, Але тут вже буде необхідна допомога Титуса.

Мене дуже цікавило, що доповість Сас. Другого дня, в п'ятницю, ми зустрілись.

Виконроб з байдужим виглядом доповів про настрої на фабриці. Це був звичайний рапорт. Робітники, мовляв, незадоволені низькою платнею. Багато водички, але конкретного, корисного — нічого. Про Мітько він не сказав жодного слова, ніби того й на світі не було.

Я стежив за робітником і вирішив: він, очевидно, ще не встиг побалакати з Мітько. Тим часом Сас узяв у руки складаний кишеньковий ніжик з кістяною рукояткою і почав його байдуже розглядати. Той ідіот Мітько залишив ніжик на столі. «Невже пізнає ніжик Мітько?» — промайнула в мене тривожна думка. Мабуть, Сас не пізнав, бо інакше обов'язково почав би за асоціацією розповідати про Мітько. Тоді він уже не мав би сумніву в тому, що Мітько працює на мене.

— Дайте сюди ножики, бо ще поріжеться, — сказав я, зображуючи на обличчі усмішку.

Будь ласка, — Сас подав мені ніжик. — Правда, він дуже поганенький для того, — додав виконроб.

Я сховав ножики в кишеню і підвівся з крісла.

— Одним словом, ви думаєте, що на фабриці діють комуністичні гуртки?

— Я певен, що вони є, — сказав Сас рішуче. — Але мені ще не пощастило встановити з ними зв'язок. Трохи почекайте, пане директор, я обіцяю зробити все, щоб виявити їх. Повірте, я бажаю спокутувати свою провину. З того часу я багато думав і прийшов до висновку, що тодішня моя поведінка була справді злочинною. — Слова хлопця звучали щиро, і я повірив йому. — Крім того. — додав він, — я хотів би віддячити панові директору за ласку...

— Яку ласку ви маєте на увазі?

— Адже ви знову взяли на роботу мою сестру!

— Скажіть-но, Сас, чому ваша сестра не виходить заміж?

— Мабуть, дуже перебірлива, — відповів хлопець. — Був у неї один жених, але вона й чути про нього не хотіла.

Я почав докладно розпитувати Саса про сестру, намагаючись бути обережним, щоб він не догадався, чому я цим цікавлюсь.

— Вероніка, — розповідав Сас, — романтична натура. Багато читає і мріє. Коли я за це докоряю їй, вона каже, що мрії — дріжджі життя. В мріях народжуються великі діла. Якби людина не мріяла про хороше, не було б цього хорошого і в житті.

— Ну, — сказав я замислено, — ваша сестриця має цілковиту рацію.

— Ні! — рішуче заперечив Сас. — Життя — це тяжка боротьба, а не пусті мрії.

Відтоді я ще більше покохав Вероніку. Як тільки Сас пішов, я сів на лавочці в саду і почав теж мріяти. Я уявляв Вероніку в елегантній сукні своєю супутницею в закордонних подорожах. Париж, Рим, Берлін, Венеція... Так, так, оця мрійлива Вероніка буде моєю. Я її

виховаю, перероблю на свій лад і смак. Для цього в мене вистачить терпіння і грошей. Адже дорогоцінності, які я забрав у Гастінгса, вже десять років лежать у схованці. Досі я їх не чіпав. Але тепер пожертвую їх Вероніці. Я зроблю з неї блискучу світську даму.

В неділю я відвідав Титуса і розповів йому все. Але про Вероніку змовчав.

Мій друг був слабкий. Лікарі визнали, що в нього хворі легені. Титус мав виїхати у санаторій, можливо навіть в Італію. Він змарнів, в очах був якийсь гарячковий блиск.

— Ти, Акоше, добрий боєць, — сказав Титус з вдячною усмішкою. — От коли б таких хоч кілька сотень!

— Спасибі, любий Титусе, — промовив я. — Мені дуже приємно, що ти це визнаєш. Але коли вже я, нарешті, почую слова подяки від офіціальних осіб?

— Незабаром стануться зміни у внутрішній політиці. Не втрачай надії.

Потім ми почали обговорювати свої справи.

— На мою думку, ти повинен діяти заодно з Казмері, — зауважив Титус. — Але в рапорті я напишу, що ініціатор справи ти. Найкраще було б затримати спочатку Кочмароша, а вже згодом через нього накрити решту. Будь ласка, налий мені трохи чаю, — попросив Титус покашлюючи. Я почекав, доки він надпив трохи. Витерши хустинкою рота, Титус запитливо глянув на мене: — А яка твоя думка?

— Цього Саса я б не хотів затримувати, — сказав я переконливо.

— А що ж ти зробиш, якщо Кочмарош викаже його?

— Ти мусиш допомогти мені, щоб його не чіпали. А всіх тих, кого знає Мітько і викаже Кочмарош, затримаємо. Слюсар напевне розповість про свої зв'язки з верхівкою.

— Так, ти маєш рацію. Поговориш сам з Казмері, а я діятиму по нашій лінії.

З Мітько я домовився зустрітися в понеділок, але у визначений час він не з'явився. Не прийшов Мітько на фабрику і наступного дня. Я послав свого агента-списоносця на його квартиру. Той повернувся і доповів, що Мітько в неділю після обіду вийшов з дому і з тих пір не повертався. Про його зникнення я секретно повідомив Казмері, і той розіслав своїх людей розслідувати справу. Але пошуки не дали наслідків.

Мені й досі невідомо, що трапилося з Мітько. З того часу ми його не бачили. На мою думку, Мітько прибрали комуністи, а може, він і сам був комуністом і тому вирішив, доки не пізно, вийти з гри.

Кочмарош от-от мав виїхати за кордон, тому не можна було гаяти часу. В ніч з неділі на понеділок Казмері наказав арештувати його.

Кочмароша допитували вдень і вночі майже безперервно. Та він мовчав і ні в чому не хотів зізнаватись. Як його не катували, слюсар стояв на своєму; з Мітько, мовляв, не мав ніякої розмови і ніколи навіть не думав їхати за кордон. А Мітько, який би викрив брехню Кочмароша, не було. Слюсаря побили так, що з нього звисали шматки м'яса, але він все ж не зізнавався. Очі його запухли, щоки були спотворені синцями завбільшки з долоню, губи закривавлені, руки безсило звисали. Кочмарош уже не міг сидіти на стільці і тяжко хрипів.

З жахом дивився я на цю понівечену людину. Кочмарош догадувався, що в нас немає доказів, і тому вперто мовчав.

Я дістав у Казмері дозвіл поговорити з Кочмарошем віч-на-віч. Слідчих я попросив вийти.

— Слухайте, Кочмарош, — почав я дружнім тоном. Він розплющив одно око і болісно глянув на мене. — Скажіть ви, бідолашний, невже вам не хочеться жити?

Він кивнув головою, що мало означати: «Так, хочу».

— Чому ж тоді ви мовчите? Ви могли б врятувати своє життя. Яка користь з того, що вас доб'ють? Визнайте провину: вас же спіймали на гарячому. — Я помітив, що він дуже страждає: видно, в нього боліло все тіло.

— Що ж я маю говорити? — спитав він пошепки. — Що?

— Хто керував вами?

— Ніхто, я нічого не знаю.

— А якщо Петер Сас скаже вам все в очі? — Я насторожено стежив за ним.

— Все одно не скажу,— прохрипів слюсар. — Я ніколи не розмовляв з ним.

Кочмарош був у такому стані, що я припинив допит. На мою думку, йому залишались лічені години. Я звернувся до Казмері.

— Слухай, Руді, не треба його більше мордувати. Дасть дуба, і нічого з нього не витягнемо.

— Нехай здихає! Нехай або говорить, або здихає.

— Руді, любий,— стояв я на своєму. — Це ж нерозумно. Давай обміркуємо справу.

— А що ж тут міркувати? Все ясно. Ми встановили минуле цього типа. Та чи знаєш ти, ким він був? У дев'ятнадцятому слюсар був лєнінцем. І справжнє Ного прізвище зовсім не Кочмарош, а Када. Розумієш? Андраш Када. Сім'я його живе в Чепелі ¹, а він уже десять років діє нелегально. Весь цей час ми його розшукували. Якщо не за це, то вже за діяльність у дев'ятнадцятому році він цілком заслужив мотузки.

— Але якщо ви так і далі катуватимете його, то він і до ранку не протягне. Слухай-но, Руді, в мене є пропозиція.

— Яка? — сердито спитав Казмері. — Взагалі я сердитий на тебе. Ти так і не прийшов на новосілля.

— Іди ти з своїм новосіллям! Не до того.

— Гаразд. Слухаю.

— В мене є агент, на прізвище Сас. Я з ним домовлюсь. Арештуйте його і киньте в камеру до Кочмароша. Сас витягне з арештованого все...

Казмері звів брови.

— А це надійна людина?

— Так.

— Тоді домовились.

Далі ми вирішили схопити групу, організовану Мітько.

Вночі того ж дня через садівника Яноша я викликав до себе Саса. Хлопець поведився спокійно, впевнено.

— Ви усвідомлюєте, що працювали погано? — почав я.

— Чому, пане директор? — спитав Сас здивовано.

— Ви знаєте, що трапилось з Кочмарошем?

— Знаю тільки те, що його затримано. Особисто я не був знайомий з ним. Бачив його в церковних процесіях досить часто. Скажіть, будь ласка, що зробив цей нещасний?

— Він комуніст, небезпечний комуніст.

— Цей побожний чоловік? — здивувався Сас. — Неймовірно,— похитав він головою. — Ніколи б не подумав!

— Слушайте, друже. Ви зараз дістанете важливе завдання. Вас формально арештують. Розумієте?

— Мене? Нічого не розумію, пане директор.

— Зараз зрозумієте. Вас арештують і посадять у камеру до Кочмароша. Ви повинні

¹ Район Будапешта.

вивідати в нього все, що стосується його зв'язків з комуністичним керівництвом.

— Не розумію, пане директор, для чого це? Хіба Кочмарош не хоче говорити?

— Він уперто мовчить.

Сас здригнувся, на його обличчі промайнула тінь.

— Його побили? — в приглушеному голосі хлопця відчувалася прихована тривога.

— Я не прихильник мордобою, але я й не проти нього, якщо це в інтересах справи. Кочмароша, м'яко кажучи, відлупцювали. Своїм друзям я запропонував тимчасово припинити цей метод допиту і спробувати звести цього комуніста з вами. В майбутньому все залежатиме від вас — і успіх, і життя Кочмароша.

Сас довго мовчав.

— Боюсь, що не виконаю такого завдання, бо не уявляю навіть, як за нього братися. І потім, якщо діло не вийде, то мене, мабуть, не поглядять по голівці?

Ми домовилися з ним про подробиці.

— А що я скажу на фабриці, коли повернусь? Адже мене спитають, де я був? — стривожився знову Сас.

— Скажете, що вас запідозрили і затримали.

— А довго мені доведеться сидіти?

— Це вже, друже, залежить від вашої спритності.

— Не подобається мені така робота, пане директор! — сказав фас.

— Що поробиш, друже! Таке життя. Людині не завжди доводиться робити те, що їй подобається.

Наступного дня вночі працівники контррозвідки заарештували Саса, а через два дні Кочмарош помер на руках хлопця, не виказавши нікого.

— Це було жахливо, пане директор! — сказав Сас, вийшовши з тюрми.

А тим часом відбулися ще деякі події.

Після арешту Саса до мене прийшла Вероніка. Очі її були червоні, вона в розпачі ламала руки. Обливаючись слізьми, дівчина розповіла про арешт брата. Сльози заважали їй говорити.

— Пане директор, благаю вас...

Я милувався дівчиною, її струнким станом і, на свою біду, відчував, що закоханий в неї.

— Вероніко, — сказав я незвичайно тепло. Це звернення дуже здивувало її, і вона повернула до мене заплакане обличчя. — Будьте сильною. Ваш брат вчинив тяжкий злочин. Він замішаний в діяльності комуністів.

— Цього не може бути... Не може бути... — прошепотіла Вероніка ледве чутно.

— На жаль, це правда, моя люба. Хіба ви не знаєте, що він друкував дома обурливі листівки?

На лиці її відбився відчай, голос тремтів.

— Петер?.. Мій брат?.. Листівки?.. В нашій квартирі?.. — 3 грудей дівчини вирвалось ридання. — Але ж тоді... Тоді його повісять!.. Боже мій, Петер!..

Я не втішав її. Нехай виплачеться. А через кілька хвилин підлив масла в огонь.

— Не знаю, який буде вирок, проте, мабуть, суворий.

— Що ж буде з нами?.. Боже мій! Де я знайду роботу?

— Вас, Вероніко, я не дозволю скривдити.

— Ви не викинете мене, пане директор? Я лишусь на роботі? — Дівчина глянула на мене недовіриливо, витираючи хустинкою слези.

— Ви тут ні при чому, люба.

Я підійшов до вікна, глянув на подвір'я і почав проходжуватись перед дівчиною. Схлипуючи, Вероніка стежила за кожним моїм рухом. А я, щоб справити на неї ще більше враження, далі грав свою роль. Я знав, що настав сприятливий психологічний момент і його не можна не використати. Це була слухна нагода знайти стежку до дівочого серця. З виразом глибокої стурбованості я, нарешті, зупинився перед нею.

— Вероніко,— сказав я дуже м'яко, немов розмовляв з своєю дочкою,— я спробую допомогти вашому братові. Ні-ні, вислухайте до кінця! — спинив я її, помітивши, що вона хоче перебити. — Не кажіть нічого. Я допоможу, але не для того, щоб ви і ваша бідолашна мати були мені вдячні; Ні, я просто відчуваю, що ваш брат став жертвою якогось фатального непорозуміння. Колись я мав нагоду розмовляти з Петером. Він з такою ненавистю говорив про нас, панів, що я просто жажнувся. Знаєте,— вів я далі,— після цієї розмови з ним я багато думав. Невже нас, багатіїв, справді, крім влади, кар'єри та грошей, нічого не цікавить? Невже в гонитві за наживою ми забуваємо про знедолених, бідних угорських братів і сестер, про дітей нижчих класів? І знаєте, люба, я зробив висновок, що ваш брат багато в чому має рацію. Я знаю, правда буває болісною. Вона, ця правда, вколола і мене, але в той же час і здивувала та потрясла. «Ні,— вирішив я,— не кожний з нас такий!» Принаймні я, Акош Райнаї, не з того дерева плід. Я люблю свою угорську націю, нехай то буде робітник чи селянин — мені вони однаково дорогі. Саме тому я вирішив допомогти вам. Певен, що тільки відчай штовхнув вашого брата на цей небезпечний шлях. Петер усе-таки порядна людина. Його треба визволити. Правда, зробити це нелегко, бо ті, в кого він сидить, думають не так, як я. Але я зроблю все, що в моїх силах.

Я підійшов до Вероніки, взяв її за підборіддя і повернув обличчя дівчини до себе.

— Пане директор... — прошепотіла вона розчулено.

Вероніко, покладіться на мене... Повірте, що і в мене є серце, що я теж люблю все гарне, благородне...— Я допоміг їй підвестися з стільця, обнявши за плечі. — Ну, дорога моя, ідіть собі в контору. Думаю, допоможу вам, доб'юся свого. Коли щось буде треба, сміливо звертайтеся до мене.

Вероніка боролася з плачем. Я випровадив її за двері і довго дивився вслід.

Після того як дівчина пішла, я подзвонив Казмері.

— Руді, я дуже прошу не випускати Петера Саса без мого відома. Це в інтересах нашої справи.

— Добре, будь ласка.

Так я заходився снувати павутиння навколо дівчини. Бідолашна не знала, що в моїй особі зустріла лиху людину.

Через кілька днів я попросив Вероніку о восьмій годині вечора почекати мене коло музею. На це побачення я виїхав автомашиною без шофера.

Був теплий погожий осінній вечір. Газові лампи на вулиці ледве блимали. Поруч в цегельні уривчасто завилася сирена, і луна покотилась над садами, немов болісний зойк.

Я вийшов і допоміг Вероніці сісти в машину. Вражена дівчина боязко сіла на м'яке шкіряне сидіння. Було цілком очевидно, що вона сидить у легковій машині вперше в житті. Я повільно повів машину по шосе, обсадженому каштанами. Крони дерев змикались над нами зеленим склепінням. Ми довго їхали мовчки. На шосе майже не було руху. Тільки вряди-годи якийсь віз прокотиться повз нас у напрямі Будапешта.

— Я бачив вашого брата, Вероніко,— сказав я дівчині, не повертаючи голови.

— І ви говорили з ним?

— Ні, цього я ще не добився.

— Як він виглядає? Чи не схуд?

— Вигляд у нього досить пристойний, але, звичайно, не легко доводиться в'язневі..

— Боже мій...

— Йому пред'явили важкі обвинувачення. Відверто кажучи, я не чекав, що Петер потрапить у таку компанію.

Електричка промчала повз нас із страшним гуркотом.

Вероніка доторкнулась до моєї руки.

— Але ви, пане директор... ви...

— Це не так просто, Вероніко. В наш час заступатися за комуністів або допомагати людям, що з ними зв'язані... Ну, та вже байдуже... Я пообіцяв допомогти і допоможу навіть у тому разі, якщо доведеться пожертвувати своїм офіцерським чином...

— Цього я не хочу... пане директор.

— Це нічого. Важливо тільки, щоб вашого брата звільнили. А решта — це вже моя справа.

Ми знову довго їхали мовчки.

— А є надія? — нарешті озвалася дівчина.

— Надія? Боже мій, як же можна жити без надії?

Я звернув на польову дорогу, що вела до берега Дунаю. Машина перевалювалася з боку на бік по вибоїстому шляху, пронизуючи промінням фар густіючий вечірній присмерк.

На березі ми зупинились.

— Давайте пройдемося.

Я допоміг дівчині вийти з машини, і ми поволі пішли по вкритому гравієм берегу. Дунай велично котив м'які хвилі, на яких де-не-де спалахували відблиски вогнів. Прибережні верби понуро вдивлялися в плюскотливу воду. Десять далеко верещав патефон, чути було слова журливої негритянської пісні:

Про теплу ласку,
Про золоту коляску
Будемо мріяти,
Любий Сані-бой.

Я зупинив дівчину, взявши її за руку, і, ніби заслухавшись піснею, довго не випускав її руки..

— Мені дуже подобається ця пісенька...

— Вона справді чудова, — тихо сказала Вероніка.

— Вам не холодно? — спитав я.

— Ні.

— Тоді, може, посидимо трохи.

Ми сіли на стовбур зрубаного дерева, мовчки вдивляючись в оповиту присмерком далечінь.

Я запалив сигарету і глянув у дівоче обличчя, освітлене спалахом сірника. Воно було таке вродливе, що в мене стиснулося серце.

— Пробачте за мою неввічливість. Я й не спитав, може ви теж курите?

— Дякую, ні...

— Моя неувважність — то вже наслідок старості.

— Ви, пане директор, ще не старий...

— Ох, якби ви знали, Вероніко, який я вже старий...

— Не кажіть так, пане директор, бо це неправда.

Я глибоко затягся сигаретою.

— Вероніко,— звернувся я до неї згодом,— у мене є до вас прохання.

Вона запитливо глянула на мене.

— Обіцяйте,— вів я далі. — Коли нам пощастить визволити брата, ви ніколи не скажете йому, що в цьому допоміг йому я. Обіцяєте?

— Обіцяю, але...

— Ніякого «але». Дайте мені руку.

Вона міцно і гаряче потиснула мою руку.

— Не кажіть йому також і того, що я про нього говорив. Він не повинен знати, як ви хвилювалися через нього, скільки ночей провели у тривозі, без сну, скільки сліз пролили.

— А чому ж мені не можна про це говорити? — спитала вона сумним, тихим голосом.

— А тому, Вероніко, що я маю намір не тільки визволити вашого брата, але й допомогти йому знайти належне місце серед чесних людей.

Вероніка схилила голову. Десь далеко знявся легкий вітерець і шугнув до нас. Він ніжно торкнувся золотавого волосся дівчини і зник у темряві так само швидко, як і з'явився.

Вероніка втупила очі в порослий ніжною травою пісок, виводячи носком туюфельки якісь фігури. Я знав, що вона намагається приховати своє замішання.

— Про що ви думаєте? — спитав я, доторкнувшись до її плеча. Дівчина глянула на мене.

— Мушу сказати, пане директор, що я вас вважала зовсім іншою людиною. А тепер... Не знаю, що й думати про вас. Усе це так дивно, майже казково...

— Якої ж ви були думки про мене?

— Якої? — перепитала вона. — А ви не розгніваєтесь якщо я буду відвертою?

Я тихо засміявся.

— Ні. Можете сміливо казати все.

Вона подивилась на небо, ніби шукаючи допомоги в зірок і промовила теплим, м'яким голосом:

— Знаєте, пане директор, раніше я думала, що ви черства, бездушна і суворя людина і в серці у вас немає ніяких хороших почуттів. Що ви навіть... жорстокі. Я гадала, що ви — людина, яка знає, чого хоче, і для досягнення своєї особистої мети готова, коли це потрібно, пожертвувати всім, навіть собою.

— І ви тепер шкодуєте, що помилились?

— Ні, пане директор. Навпаки, я дуже рада. Але це відкриття збентежило мене. Дивно, я знайшла в вас стільки теплоти й співчуття.

— Ви хочете сказати, що я вам співчуваю?

— Так, саме так...

Кілька хвилин я мовчав, вдаючи, ніби замислився над її словами. Я знав, що вона чекає моєї відповіді, і водночас відчував, що моє товариство для неї приємне. Адже Вероніка, так само як і більшість дітей робітників, напевно, прагне до вищого, плекаючи мрію про багатого жениха, який повинен з'явитись одного чудового дня і вирвати її із злиденного середовища. Звичайно, я цим не хочу сказати, ніби Вероніка вже тоді будувала якісь плани щодо мене, але їй імпонувало, що я, Акош Райнаї, директор фабрики, розмовляю з нею так інтимно.

— Знаєте, Вероніко,— озвався я після тривалої мовчанки,— дуже прикро, я сказав би, навіть трагічно, що ми, угорці, не розуміємо одне одного. Ми розмовляємо ніби різними мовами. Звичайно, треба визнати, що пани пихаті і жадібні. Але ж не всі вони однакові. Ви ще не знаєте мене, та, вірю, незабаром узнаете.

Далі ми забули про час. Вероніка багато розповідала про себе. Я слухав її так уважно і віддано, неначе закоханий, студент. Дівчина розповідала про дитячі роки, про своїх батьків. Її розповідь захопила мою увагу: я бачив, як Вероніка, збирає м'ячі на тенісних кортах, а згодом ходить до школи в коротенькій спідничці. Батьки не дозволили їй поступити на торговельні курси, хоч вона дуже хотіла вчитись далі.

— Дозвольте запитати?

Дівчина кивнула.

— Чому ви не виходите заміж?

По обличчю її майнула бліда посмішка.

— За кого, скажіть, будь ласка? Правда, є такі, які хотіли б зі мною одружитись, але я не хочу. І не тому, що вони робітники. Я люблю їх, бо й батько мій був робітником, і брат, і сама я робітниця. Справа в тому, пане директор, що немає рації одружуватись двом злидарям. Де я знайду такого робітника, який був би упевнений в завтрашньому дні? Хто може гарантувати, що він матиме роботу завжди? Неробітникові я не потрібна, принаймні як дружина. А коханкою я не хочу бути.

— А якби ви когось полюбили, дуже полюбили, але той не зміг би з вами одружитись? Що б ви робили тоді?

— Тоді? — перепитала дівчина, звівши брови. — Не знаю. Про це я не думала.

— Вже пізно, треба йти,— сказав я підводячись.

Коли вона вийшла перед своєю квартирою з машини, я сказав:

— Ви повинні зрозуміти, чому ми зустрілися саме так. Мені не хотілось плямувати вашу репутацію.

Минали дні. Я домовився з Казмері, щоб з Сасом поводитись по-людськи. З хлопцем я зустрічався кілька разів. Він ніяк не міг зрозуміти, чому його не випускають. Кожного разу я щось вигадував і втішав його, обіцяючи, що він незабаром вийде на волю.

З Веронікою я зустрічався часто, граючи і далі свою роль. Я розповідав дівчині про клопоти, яких нібито завдає мені справа її брата, про те, що завдяки моїм зусиллям Петер а не віддадуть до суду. Ставився я до Вероніки шанобливо і уважно, багато розповідав про себе. Найбільше — про свою юність, про те, як мені завжди бракувало в житті тепла, ласки. Наша розмова снувалась просто і невимушено. В моєму особняку Вероніка не бувала. Звичайно ми виїжджали за місто і годинами розмовляли. Я ще не наважувався їй натякнути на те, що вона подобається мені, чекав, щоб дівчина покохала мене сама. Я добре знав: це нелегка справа, тому терпляче плів свої тенета, намагаючись впіймати в них її душу.

І от настав день, коли Саса звільнили. Повернувшись додому, він наступного ж дня прийшов на роботу. Ще в тюрмі на вимогу Казмері Сас дав підписку: нікому, навіть членам своєї сім'ї, не розповідати про те, що з ним сталося.

Через кілька днів мені подзвонила Вероніка і сказала, що хоче зі мною поговорити. Тоді я вперше привіз її у свій особняк. Дівчина вражено оглядала дорогі меблі моєї квартири. Вона чомусь була дуже стурбована.

— Що сталося, Вероніко? — спитав я з тривожною ноткою в голосі.

Дівчина кусала губи, ламала руки, на очі їй навертались сльози.

— Сталося щось жахливе,— промовила вона майже пошепки. — Не знаю навіть, з чого почати...

— Стривайте, любя,— перебив я її, підійшовши до буфета. — Випийте, дитино, чарку коньяку і одразу заспокоїтесь. — Я налив міцного французького коньяку. — За ваше здоров'я!

Після першого ковтка дівчину пересмикнуло.

— Випийте все, люба,— вмовляв я її. — Побачите, як заспокійливо діє цей напій.

Дівчина допила коньяк.

— Воно міцне, дуже міцне, а я не звикла пити.

— Ну, а тепер розповідайте....

— Не сердьтеся, що я вас турбую, але я так боюсь... У мене немає нікого, крім пана директора, кому б я могла цілком звіритись... Ви ставились до мене так співчутливо і уважно! — Вона вийняла хустинку, витерла лоб і вимушено посміхнулася: — Я щось дуже розбалакалась. Видно, напій не пішов мені на користь.

— Розкажіть докладно про все,— взяв я її за руку. Вона не противилась, але я відчув, як все тіло її здригнулось.

— Розповідайте, люба Вероніко!

— Мова йде про Петера. В мене є підозра, що він замішаний у якійсь страшній справі, і я так боюся за нього. — Вона глянула на мене благально. — Пане директор, допоможіть йому ще раз! Ви такі добрі до мене! Вже й не знаю, як вам за це віддячити...

— Я не знаю, в чому річ, дорога Вероніко, і все ж обіцяю допомогти. Тільки про одне прошу вас...

Вона глянула на мене очима, повними сліз.

— Випийте ще одну чарку!

— О, в мене і від тієї вже голова пішла обертом. Ми випили.

— Тепер розповідайте все докладно,— промовив я, стискуючи її руку.

— В мене дуже тривожно на серці,— почала вона. — Вночі до Петера прийшов якийсь чоловік. Очевидно, він підійшов городами і переліз через паркан. Коли я прокинулася, вони вже розмовляли пошепки. Ви ж знаєте, як я люблю Петера. Я підкралась до кухонних дверей. Чоловіка я не бачила. Брат говорив нервово. Він сказав, що не бажає більше бути поліцейським шпигуном, бо йому вже це набридло. Незнайомий переконував брата, що це потрібно, що є такі вказівки зверху. Відповіді Петера я не почула. Згодом брат розповідав про Кочмароша, між іншим, він передав незнайомому якісь слова, сказані комуністом перед смертю. Далі я вже не могла підслухувати, бо дуже злякалась. Я встигла тільки почути, що замість Кочмароша за кордон поїде інший. Мені стало так страшно! Брат тільки-но вийшов з тюрми і нічому не навчився! Що нам робити, пане директор? Благаю вас, поговоріть з ним!

Ця звістка страшенно схвилювала мене. Стало все ясно. Сас або дворушник, або весь час водив мене за носа. В моїй душі клокотіла лють і ненависть, але я всміхався, бо поруч сиділа Вероніка. Я чудово розумів, що тепер саме час для наступу на дівчину. Адже Вероніка може довідатись, що я посадив її брата в тюрму і поставив його в таке скрутне становище. Тоді її думка про мене зміниться не на мою користь. А хіба я мав гарантію, що Сас мовчатиме? Мозок мій працював гарячково, я цілком розумів всю складність свого становища. Що буде, коли начальство довідається про те, що Сас вів подвійну гру і працював у мене за дорученням комуністів? З розповіді Вероніки стало ясно: Сас весь час підтримував зв'язок з комуністами, зокрема з самим Кочмарошем. Завербування Саса було великою помилкою. Треба було мені перед тим вивідати в нього все про зв'язки з комуністами, накрити його на квартирі з ротатором. А я легковажно погодився перенести ротатор до Кочмароша. Нарешті, я ніяк не міг простити собі того, що посадив Саса разом з Кочмарошем, давши останньому змогу передати через хлопця якісь передсмертні розпорядження. Виходить, я сам особисто сприяв цьому. Он скільки дурниць наробив, а в нашій роботі таких помилок не дарують. Як же бути з Сасом? Я не міг допустити втечі Саса, але не-міг і передати його Казмері, бо тим самим поклав би край власній кар'єрі. Я не мав часу для обмірковування справи, яка, кінець

кінцем, була цілком зрозуміла і ясна. Сас став мені на перешкоді, заступив мені шлях, і його треба позбутися за всяку ціну.

Від коньяку в голові дівчини трохи запаморочилось. Вона не відводила од мене погляду, довірливо чекаючи відповіді. Я помітив, що очі Вероніки помутніли.

— І це все? А я думав, йдеться про щось серйозніше. О, мій маленький страхопудуку! — Я знову налив чарки. — Це ж дурничка. Цьому ми легко..зарадимо. За ваше здоров'я, люба! — Ми цокнулись. Я подумав якусь мить і додав: — І за здоров'я Петера! — Дзенькіт склянок пролунав у моїх вухах, наче похоронний дзвін.

Чи то від хмелю, чи. від моїх заспокійливих слів Вероніка полегшено зітхнула і посміхнулась.

— Ой, як я напилася... Мені так весело...— вона глянула на мене. — Як тут гарно, пане директор!..

— Вероніко...— сказав я м'яко, зловивши її руки. — Не звіть мене паном директором! Адже ми з вами друзі. Правда ж?

Вона пирснула від сміху.

— Як же вас називати?

— Просто Акош. Кажіть: Акош.

— Акош... Акош... — повторювала дівчина моє ім'я з тихеньким сміхом. — Красиве ім'я... Але мені не годиться так вас звати...

— Чому? Мене ніхто так не називає,— сказав я з смутком у голосі.

— А дружина? — здивовано глянула вона на мене.

— Дружина? — Я глибоко зітхнув, похнюпивши голову. В моєму голосі забринів смуток. — Дружина ніколи так до мене не звертається. Ось уже довгі роки від неї тільки і чути: «ви» та «ви». А втім, у мене немає дружини,— прошепотів я розчулено. — Багато років ми живемо нарізно. Вона не любить мене. А без кохання життя нічого не варте.

— Вона вас не любить? — спитала дівчина тихо. — Невже можна вас не любити?

Я підвів голову і глянув на неї.

— Моя дружина кохає іншого, Вероніко...

Я змовк. Мовчала й вона. Ми довго-довго дивились одне одному в очі. Потім дівчина, не зводячи з мене очей, тихо промовила:

Акош... Бідний Акош... — У цих словах було все: і вибух тамованої жаги, і кохання, і беззастережна відданість...

Дивна людська натура. Навіть у хвилини найвищого щастя, яке дала мені Вероніка, мою душу точила тривога. З думки не сходив Петер Сас. Я мимохить сушив голову, що робити з братом Вероніки. Мені було ясно, що тривалість мого щастя залежить від Саса. Адже він кожної миті міг розповісти Вероніці всю правду про себе. Доброта і лють часто уживаються в людському серці. До Вероніки я був добрим тільки тому, що бажав добра собі. Тепер мені ясно, що коли б я по-справжньому кохав Вероніку, то залишив би її брата живим. Адже я знав, що важив для моєї коханої брат. Проте я цього не зробив...

Петера Саса ліквідували два списоносці. Труп убитого вкинули в Дунай. Так його і не знайшли. Вероніка думала, що її брат за дорученням комуністів утік за кордон. Лише пізніше, в 1947 році, під час судового процесу над старшим лейтенантом Шандором Порпаці, нелегальним керівником «Списоносців», стали відомі деякі подробиці смерті Саса.

З Веронікою я прожив кілька років. Я найняв для неї квартиру в одному з нових будинків, де ми весь час зустрічалися. Допомогав я їй матеріально, бо сім'я Сасів після «втечі» Петера опинилась у скрутному становищі. На утриманні Вероніки лишилась стара сліпа мати та двоє молодших сестер, які хотіли вчитись. Щоб приховати наш зв'язок, я влаштував

Вероніку на роботу в торговельному банку. Через рік за моєю допомогою вона найняла скромну двокімнатну квартиру в Зугло — районі Будапешта. Про Петера ми не говорили, але я знав, що Вероніка про нього не забула і чекає від брата звістки. Вероніка лишилась такою ж скромною, простою дівчиною, якою я її знав і раніше. Вона жила ощадно, очевидно, відкладаючи гроші для своєї сім'ї. Їй дуже хотілося, щоб сестри вчилися. Вероніка ніколи не ставила переді мною ніяких вимог, не виявляла бажання відвідувати зі мною товариство, не наполягала й на одруженні. Вона все ще була вдячною мені за те, що я допоміг їй, що не лишив її самотньою і підтримував матеріально її сім'ю.

Магда знала, що в мене є коханка, але поставилася до цього байдуже, бо в неї саме зав'язався роман з Рудольфом Казмері.

Здоров'я Титуса поліпшилось, ми часто бачилися з ним і розмовляли про справи. З різних країн надходили звістки про заворушення — отже, наша організація не спала, списаною діями. З часом налагодилась робота і на фабриці. Я залюбки виконував свої обов'язки. Мені дуже подобалось затишне місце директора, яке до того ж добре оплачувалось. Так минуло кілька років...»

Старший лейтенант Када вже давно перестав читати.

В той час, коли відбувались ці події, він ще був малим. Батька Када не знав. Хлопчиків не довелося сидіти верхи на його колінах, ловити разом з ним рибу в Дунаї, гуляти, взявшись за його руку, по вузьких і кривих вуличках Чепеля. Малий звик до думки, що в нього немає батька, і навіть не відчував потреби в ньому. Зате він добре відчув смак тяжких, гнітючих злиднів. Мати працювала, а він тинявся по вулицях і був радий, коли вона клала йому в кишеню шматок хліба.

Так минав час.

Хлопець уже дорослим довідався про долю свого батька і пишався цією не знайомою йому людиною. Він розумів, що батько бур активним бійцем свого класу, одним з творців майбутнього, борцем за кращу долю свого сина і всіх чепельських і нечепельських робітників.

Так, він був бійцем, боровся і загинув у боротьбі, як гинуло багато безіменних бійців.

Коронді зняв окуляри, дістав хустину і почав протирати скельця.

— Я знав, — сказав він дуже тихо Када, — що в цих мемуарах ми знайдемо матеріали, які стосуються і вас. Саме тому я й наполягав, щоб ви взяли участь у цій роботі.

— Але як ви довідались, товаришу підполковник, що ця справа торкається також і мене особисто?

— Товаришу Када, пригадайте, я вже вам казав, що знайомий з Райнаї не тільки з паперів. Тепер я можу додати, що й та давня драма, яка сталась двадцять шість років тому, теж відома мені не тільки з документів. Бо я, товаришу Када, знав вашого батька особисто.

— Ви... ви... знали мого батька?!

— Так, синку.

— Ви знали мого батька, товаришу підполковник? — знову спитав Када схвильовано. Він звівся на ноги, потім знову поволі сів у крісло. — Чому ви досі не говорили мені про нього?

Коронді втомлено підвівся з крісла і почав за звичкою ходити по кімнаті:

— Мені важко було про це говорити. Боляче ятрить старі рани. Ви знаєте, що я сидів після 1949 року в тюрмі, потім мене реабілітували. Мене обвинувачували в тому, що я, мовляв, був шпиком, стукачем. Це було вбивчим, огидним обвинуваченням... — На суворому смуглявому обличчі Коронді збіглись у гірку складку зморшки. — В той час ми боролись не

проти райнаї та провокаторів типу Мітько, а один проти одного. Ми могли часом знеславити, обілляти брудом чесну людину. Тому найкращі наші кадри стали мішенню наклепів для різних кар'єристів, прихвоснів, тупих, обмежених людей. І ось саме тоді, коли ми гризлись між собою, райнаї організували в країні контрреволюцію... Це-вам ясно?

— Ясно, товаришу підполковник, але...

— Але не ясно, чому я все-таки не сказав вам про батька, так?..

— Авжеж.

— Справа в тому, що хоч мене і реабілітували, хоч сьогодні я перед Партією чистий, як був завжди чистим перед своїм сумлінням, але... до зізнання Райнаї не міг розповісти про вашого батька, бо все це здавалося б словами, кинутими на вітер. Свідків же немає. Кочмароша — Када замордовано. Петер Сас і Мітько мертві, Райнаї далеко, а Казмері загинув. — Підполковник гірко всміхнувся: — Адже Кочмароша-Када було фактично зраджено, і досі ми не мали доказів про те, хто ж був провокатором і за яких обставин відбулася зрада.

— Але ж, товаришу підполковник! щ благально глянув Када на Коронді. — Мені незрозуміла ваша роль у цій справі! Яку участь брали ви у ній?

— Любий мій! — Коронді зупинився проти старшого лейтенанта. — Чоловіком, що прийшов до Саса в ту фатальну ніч городами, перелізши через паркан, був я. Мою розмову з Сасом підслухала Вероніка і, збита з пантелику, з невинної дурості розповіла про все директорі Райнаї.

Помітивши на обличчі Када здивування, Коронді посміхнувся.

— От які несподіванки підносить нам життя... Так, сину, це мені Сас передав останні слова Кочмароша.

— Які ж були останні слова батька?

— Він просив допомогти Сасу втекти за кордон. Крім того, ваш батько зв'язав мене через Саса з організацією, яку відмовився назвати під час катування і про котру Райнаї навіть не догадувався.

Задзеленчав телефон.

— Ось так воно було,— сказав Коронді, кладучи трубку і замислено дивлячись на схвильованого лейтенанта. — Що ж до тієї справи, то мені відомо більше, ніж Райнаї,— зауважив Коронді,— бо я знаю деякі подробиці, яких не знає Райнаї. Я був зв'язковим між Кочмарошем — Када і керівництвом, на яке так полював директор фабрики.

— А Петер Сас?

— Сас був чесною людиною. Про мене він довідався тільки в тюрмі. Але він нічого не виказав. Навпаки, передав мені повідомлення Кочмароша і спробував обдурити Райнаї. В той вечір у нас була гостра розмова. На щастя, Вероніка не змогла всього підслухати. Я переконавав хлопця і далі грати свою роль, вводити в оману Райнаї, присипляти його пильність, щоб виграти час для підготовки до втечі за кордон. Але Сас навідріз відмовився. Він був чесним хлопцем, до того ж на нього справила страшне й незабутнє враження одна подія. Ви догадуєтесь, що я маю на увазі?

— Ні, товаришу підполковник.

— Пригадуєте, як за два дні перед арештом вашого батька зник Мітько?

— Про це пише Райнаї.

— Так от: Сас убив провокатора.

— Убив?.. Як?

— А ви не догадуєтесь?

— Ні, товаришу підполковник.

— Тієї ночі під час розмови з Петером, яку часткова підслухала Вероніка, я довідався про це вбивство. Те, що я тоді не зрозумів, стало мені ясним з мемуарів Райпаї. Райнаї хотів зробити Саса свідком у справі Кочмароша. Проте в його розрахунки вкралась помилка. Мітько забув в особняку свій ніжик. Цей складаний ніжик був дуже примітний. Другого дня в директора побував Сас і побачив на столі ножики. Сас відразу пізнав його і блискавично зрозумів усе. Мітько, видно, відвідує Райнаї з такою ж метою, як і він, Сас. Тоді Петер згадав події минулих місяців. Він зрозумів, чому Мітько так сміливо організовував гуртки, зрозумів справжню причину його ризикованої ініціативи. Коротше кажучи, Сас пересвідчився в тому, що Мітько провокатор. Спочатку хлопець розгубився, не знав, до кого звернутися за порадою. Сас тоді ще не догадувався, що про це спокійно можна порадитись з Кочмарошем. Старий досвідчений боєць, напевно, знайшов би вихід з скрутного становища. Мене Сас теж не знав. Тим часом Мітько, виконуючи наказ Райнаї, намагався зблизитися з Петером, настирливо добивався зустрічей з ним. У ту пам'ятну неділю Мітько пішов разом з Сасом кататися на човні. Агент Райнаї десь дістав рибальський човен, і вони з Петером вирушили на прогулянку. Вже темніло, коли вони повертались додому. Мітько, нарешті, виконав наказ Райнаї. Він розповів Сасу все, що звелів директор. На жаль, бідолаха Петер втратив самовладання. В раптовому припадку люті він обізвав Мітько підлим шпиком. Агент, збагнувши, що викрив сам себе, вирішив локалізувати справу. Він витяг револьвер, наставив його на Петера, маючи намір пристати до берега і передати Саса в руки поліції. Вони почали боротись. Петер ударив Мітько по голові веслом, і той назавжди зник у темних хвилях Дунаю. Тепер ви все зрозуміли?

— Зрозумів, товаришу підполковник, — сказав дуже тихо Када, який жадібно ловив кожне слово Коронді. — Дозвольте ще останнє запитання, суто професійного характеру. З документів випливає, що Райнаї та його помічники зробили все можливе, щоб викрити зв'язки Кочмароша з керівним центром, але їх розвідка не мала успіху. Як же ви підтримували зв'язок з моїм батьком?

— Дорогий сину, — сказав Коронді, весело посміхаючись. — Балдахін під час обходу несли четверо людей. Я теж тримав одну жердину і йшов поруч з твоїм батьком... Ось так воно було... А тепер пора подумати й про відпочинок. Ранком нас чекає серйозна робота.

«Коли Гітлер захопив владу, для нас настали хвилюючі дні, повні надій. Ми відчували: почалося щось важливе, хоч іще не знали, що саме. З великою цікавістю слухали ми вісті. На політичній арені з'являлись нові, досі невідомі прізвища, державні діячі заговорили рішуче, а наші відносини з сусідами ставали дедалі більш напруженими.

Після утворення третього району¹ позбавилась діяльність списоносців. Проте посилено діяли не лише ми, а й наші вороги. Казмері не раз говорив про те, що чехи, румуни та серби наповнили нашу країну своїми агентами.

Одного разу, це було навесні тридцять четвертого року, Казмері вечеряв у нас разом з Титусом і розповів про тяжку справу, якій він не міг дати ради. Кілька тижнів тому вони заарештували агента, перекинутого з Словаччини. З даних розвідки відомо, що цей агент — один із здібних чеських розвідників. Але арештований вперто мовчить, вміло прикидаючись глухонімим.

— А ви напишіть свої питання,— порадив Титус. — Нехай відповідає письмово.

— Ми вже пробували,— кинув Казмері, — та нічого не вийшло. Найгірше те, що агент має лікарську довідку, нібито він глухонімий від народження. Чех написав, що тікав до свого брата, землероба, який живе в Тоткомлоші.

— А ви перевірили це? — спитав я.

— Звичайно, дорогий друже. В Тоткомлоші справді живе селянин, на прізвище Лишка, глухонімий брат якого зник ще в дитинстві. Але разом з тим рапорти розвідників, надіслані фотокартки підтверджують, що порушник кордону — чеський агент.

— А розвідники не попереджали вас про те, що кордон перейде чех, який вдаватиме глухонімого? — спитав Титус замислено.

— Ні, друже. Вони повідомили тільки точний час переходу. Чех справді з'явився, і ми його затримали.

— Може, ви поспішили чи спізнались на кілька хвилин?— зауважив я сміючись. — А справжній агент перейшов кордон в інший час!

— А фотокартка? Ні, тут помилки не може бути.

Я радів з невдачі Казмері, і тому мій тон був трохи іронічний.

— Не дивно, що вам не щастить. Погано працюєте, Руді.

— А що ти зробив би на моєму місці?

— Я?.. Я не знаю, що ви робили з затриманим досі.

— Все. Ми вже й били його, і страхали, і лікаря викликали для перевірки...

— А свою людину в камеру, садили? — спитав Титус.

— І це робили, але наслідків ніяких.

— Акоше,— звернувся до мене з усмішкою Титус, — ану, придумай щось!

Я на хвилину замислився, потім тихо сказав:

— Не така вже це складна справа. Я готовий битись об заклад, що протягом тижня примушу чеха заговорити.

— А я певен, що в тебе нічого не вийде, друже,— додав Казмері.

— Гаразд, я берусь за це, але з умовою, що ви дасте мені цілковиту свободу дій.

Ми домовились про подробиці.

На прощання Титус сказав мені:

— Дуже цікаво, Акоше, чи вдасться тобі чогось добитись.

Я потиснув йому руку і тільки посміхнувся.

Наступного дня я зайшов до Казмері і попросив привести чеха. Затриманому було років тридцять. Глибокі садна на обличчі чеха красномовно свідчили про те, що Казмері встиг-таки його добре обробити. Я оглядав струнку, високу постать чеха. Біляве, мов льон, волосся злиплось на лобі. Карі очі були сповнені жаху. Я нічого не питав, тільки пильно оглядав чеха. А він не міг приховати свого замішання.

Я наказав відвести чеха в камеру і більше не катувати його, та й взагалі не звертати поки

¹ Т р е т ь і й р а й х , Третя імперія — так звалася фашистська Німеччина.

що на нього уваги. Потім ознайомився з документами. Мене особливо зацікавило місце, де порушника затримали. Він перейшов кордон біля Берегшураня.

Наступного дня я виїхав до кордону і оглянув усе докладно. Мене супроводив молодий старший лейтенант.

З села через кордон вела польова дорога, яка, не доходячи до кордону, робила круту петлю, огинаючи пагорок, порослий буковим лісом. За пагорком не видно було ні кордону, ні шлагбаума, обабіч якого стояли будки прикордонників. Ми їхали верхи ступою і, піднявшись на пагорок, повернули назад. За кілометр од пагорка зупинили коней.

— Слухай-но, сину,— сказав я старшому лейтенантові. — Сьогодні вівторок. До п'ятниці ти мусиш виготовити точну копію шлагбаума і будок. Уранці в п'ятницю встановить усе на цьому місці. Чи є у вас форма чеських прикордонників?

— Дозвольте доповісти, немає.

— Ну, не біда. Завтра до вечора я пришлю її тобі з Будапешта. В п'ятницю вранці одягнеш двох своїх найспритніших і надійних солдатів в уніформу і накажеш їм засісти в сторожових будках. До того часу,— а в твоєму розпорядженні три дні,— ти повинен навчити їх вітатись по-чеськи і робити все, що роблять на кордоні чехи. — Старший лейтенант уважно слухав, йому сподобалось завдання. — В четвер, увечері, з генерального штабу прийдуть два офіцери, а ранком у п'ятницю вони, одягнені у форму чеських офіцерів, рівно о шостій годині вийдуть з-за пагорка на «Татрі» з чеським номером до сторожових будок. Твоє завдання вивчити з солдатами всі формальності. Солдати мають віддати рапорт, але дивись, щоб вони, не дай боже, не збились. Навчи їх рапортувати без запинки.

— Дозвольте доповісти, мені все зрозуміло! Я вмю говорити по-чеськи, знаю всі їх звички і постараюсь добре навчити хлопців.

— Гарзд. А тепер слухай. У п'ятницю вранці, о п'ятій п'ятдесят, я прибуду сюди на машині. Рапорт здаси мені ти. Я привезу з собою одного чеха і, дотримуючись формальностей, передам його чеському офіцерові.

Старший лейтенант був захоплений.

— Пане підполковник, дозвольте зауважити: це геніально!

Незабаром я виїхав у Будапешт. Там швидко закінчив усі приготування. Вислав прикордонникам відповідну форму та спорядження, потім проінструктував двох «чеських офіцерів». Це були два співробітники контррозвідки, що бездоганно володіли чеською мовою. Вони потренувались у виконанні необхідних формальностей і в четвер, уранці, вирушили на місце.

Я дав розпорядження виготовити офіціальний документ прокуратури, за яким військовий прокурор, згідно з відповідною статтею міждержавного договору, нібито наказує передати чеським властям на кордоні біля Берегшураня затриманого чехословацького громадянина Яна Лишка, уродженця Тоткомлоша. Я звелів перекласти цей лист на чеську мову, поставити на ньому відповідні печаті, після чого попросив привести Лишка і прочитав йому документ. Він удавав, що нічого не розуміє. Тоді я підсунув йому чеський переклад і посміхаючись запропонував прочитати його. Прочитавши документ, Лишка глянув на мене очима, повними сліз, і схилив вдячно голову. Потім розписався під рішенням.

Уночі ми з чехом та одним лейтенантом сіли в машину і вирушили в напрямі кордону.

Рано-вранці ми прибули на місце. Влаштувавшись в казармі прикордонників, трохи відпочили. Я наказав покликати старшого лейтенанта, і він з сяючим від захоплення обличчям доповів мені, що завдання виконано і все підготовлено.

Рівно о п'ятій годині п'ятдесят хвилин ми прибули на «кордон». Старший лейтенант, наче бачив мене вперше в житті, відрепортував, як належить за статутом. «Чеські прикордонники» зацікавлено спостерігали цю сцену. Мій чех схвильовано тупцював на місці, а коли глянув на той бік, в очах його блиснули вогники прихованої радості.

Рівно о шостій з-за пагорка на великій швидкості виїхала військова машина і зупинилась перед шлагбаумом. Водій, згідно з попередніми вказівками, розвернув машину, підготувавшись до зворотної дороги. Потім він виліз з машини і почав перевіряти скати, вдаряючи по них ногою. Обидва «чеські офіцери» прийняли рапорт прикордонників і попрямували до шлагбаума. Туди ж підійшов і я в супроводі старшого лейтенанта. Ми привітались, обмінялися «документами», виконуючи церемонію з усією серйозністю. Нарешті, я кивнув глухонімому, щоб він підійшов до нас. Коли він став поруч, я промовив по-чеськи:

— Хоч ви й не чуєте, та нехай почують це пани чеські офіцери, що я від імені свого вищого командування урочисто прошу у вас пробачення за марні турботи і підозри. — Я дружньо потиснув йому руку і передав його «чеським офіцерам».

Очі глухонімого заблищали. На його змученому обличчі з'явився вираз полегшення, як у людини, що позбулась надто тісного взуття. Знову відбувся взаємний обмін вітанням, і «чехи» рушили до автомашини. Я схвильовано стежив за ними. Вони зупинились біля машини. Раптом обличчя глухонімого здригнулось, — це я добре бачив, бо стояв усього за кілька метрів,— в очах його блиснули сльози, він обняв і поцілував «чеських офіцерів», потім обернувся до нас і, піднявши кулак, промовив чудовою угорською мовою:

— Ну, почекайте, ми ще порахуємось! — Голос його щоразу мінявся від хвилювання. — За мордування, за все!.. — і на наші голови посипались прокльони, що завершилися вибухом істеричного реготу. Цей невгамовний, моторошний регіт, здавалося, заглушив усі інші звуки.

Агент ще реготав, коли «чехи» привезли його назад. Замовк тільки тоді, коли дістав від мене доброго ляпаса за свої прокльони. Він миттю все зрозумів, очі його згасли, риси обличчя скам'яніли, здавалось, за кілька хвилин він постарів на багато років.

— Ну, друже, *finita la commedia* — виставу закінчено,— сказав я суворо.

— Кінець,— прошепотів він, схиливши голову.

Це було його останнім словом. Що сталося з чехом далі, не знаю. Я відвіз його в Будапешт, написав рапорт, і з мого боку справа була закінчена. Казмері сповна виплатив свій програш, але мене цікавили не так гроші, як авторитет в очах Титуса.

Про такі пригоди я міг би написати цілий роман, але відчуваю, що на це в мене вже не вистачить часу. Не знаю, чи багато ще днів лишилося мені жити... Мене мучать різні привиди. Всі, хто загинув від моєї руки, метушаться навколо. А коли ці примари дивляться мені в очі, стає моторошно. Якось уночі біля мого ліжка з'явилися Кочмарош і Петер Сас. Це було жахливо! В їхніх очних западинах палав огонь, кістляві черепи світилися червоним блиском. «І все-таки ми перемогли... І все-таки ми перемогли...» — гукали примари без угаву. Цю істину я усвідомив уже давно, я давно відчув, що нашому світу настав кінець...

Пишу далі з великими пропусками, бо хочеться найдокладніше описати період після 1945 року. З попереднього ти, мабуть, уже помітив, яким двоїстим життям я жив у ті часи.

Пригадуєш різдво 1934 року? Якщо не помиляюсь, тоді тобі минуло чотирнадцять років. Ти приїздив додому на канікули. Тоді ти, вперше надів окуляри. Ти був мовчазним хлопчиною. Мати думала, що на тебе так вплинула урочиста обстановка різдва. Жолт глузував з тебе. Але ти не відповідав на його насмішки і взагалі не звертав на нього уваги. З твоєї поведінки я зрозумів, що ти ставишся до брата презирливо. З серйозним виглядом читав ти газети, зупиняючись на окремих статтях, а потім розв'язував кросворди. З

особливим задоволенням ти вирішував кросворди в присутності Жолта, бо хотів підкреслити його неуктство. Не знаю, чи пригадуєш таку картину після обіду в перший день свята. Ти лежав на дивані і, гризучи кінець олівця, вирішував кросворд. На тобі були короткі картаті штани і нові коричневі черевики для ковзанів. Жолт збирався з тобою на каток і чекав своїх товаришів. Твій брат тільки-но поклав телефонну трубку. Він нервував, мабуть, тому, що його подруга відмовилась іти на каток. І в цей час озвався ти.

— Будь ласка, Жолте, скажи-но, як по-французьки «король». Три букви.

— Король? — перепитав Жолт.

— Так, король.

Брат довго мовчав.

— Не знаю...

— Не знаєш? Ти ж вивчаєш французьку мову.

— І ти вивчаєш її!

— Але я знаю.

— Тоді чому ти питаєш?

— А так. Мені цікаво, чи ти знаєш.

— Шмаркач! — обурено вигукнув Жолт. — Він мене экзаменує!

— Roi, — відповів ти холоднокривно. — Воно вимовляється «роа». Запам'ятаєш?

— Іди під три чорти! — розлютився Жолт. — Зрештою, ти ще надто молодий, щоб мене вчити. Я не цікавлюсь твоїми королями.

Ти поклав олівець і сів.

— Тоді поясни, будь ласка, причину вбивства сербського короля.

— Він того заслужив!

— Що ж він такого зробив?

— Що? Був негідник.

— А хто його вбив?

— Дай мені спокій. Чому це тебе цікавить?

— Просто так.

Тоді в розмову втрутився я.

— Не сперечайтесь! Атілла, йди-но сюди!

Ти неохоче підійшов до мене.

— Чому це тебе цікавить?

— У школі вчитель сказав, що його вбили угорці. Тепер хлопці знущаються з мене, дражнять царевбивцею.

— Дурниці, — заперечив я. — Угорці не мали ніякого відношення до цього вбивства. Це зробили хорвати й македонці, а тепер знову все хочуть звалити на нас.

Я казав тоді неправду, бо хоч формально вбивцями були хорвати, але замах підготували ми, списоносці, разом з італійцями та німцями.

Пригадуєш мою поїздку в Югославію? Завербований майор Думбич Допомагав людям Станко вільно приїжджати в Угорщину. За Дунаєм в комітаті¹ Зала був у них військовий табір, його організував Титус з своїми спільниками. Хорватські націоналісти пройшли тут добру підготовку. Вони годинами стріляли по мішенях. Коли я восени тридцять третього року якимось побував там з Титусом, то пересвідчився, що дехто з них уже так натренувався в стрільбі, що міг би виступати на арені будь-якого прославленого цирку. Вони влучали на льоту в монети, не те що в нерухомі мішені. В той час я ще не знав, що люди Станко замишляють убивство короля. Та оті шестеро, які проходили спеціальну підготовку, знали,

¹ К о м і т а т — найбільша одиниця адміністративно-територіального поділу в Угорщині.

до чого їх готують. Звичайно, це знав і Станко. Чекаючи слушної нагоди, учасники операції розподілили між собою обов'язки.

Дорогу, якою мав їхати король з французьким міністром, заздалегідь вивідали німці, терористів з Угорщини в Марсель перекинули італійці, а підготували терористів ми.

Сам я в цих подіях участі не брав. Тільки пізніше, після вбивства, коли комісія Ліги націй почала розслідування, я допомагав замітати сліди. В цей час я дістав від Титуса завдання таємно відправити в Італію терористів, які перебували тоді в таборі. Я відвіз їх у Сомбатхель, звідки спеціальними військовими літаками вони були перекинуті в Барі. Станко між ними не було. Зустрівся я з ним тільки через два роки в Берліні.

Ти питаєш, для чого було вчиняти замах?.. Справа в тому, що Варту, тодішній французький міністр іноземних справ, був передбачливою і тямущою людиною. Коли Гітлер захопив владу, він оцінив усю небезпечність політики Третього райху. Гітлер протягнув руки до Балкан. У той час кувалася вісь Берлін — Рим — Будапешт. Протидіяти цій політиці можна було тільки укладенням франко-югославського союзу. Франкофільська Югославія була більмом на оці в Гітлера так само, як і в Муссоліні. Про нас, я вже й не кажу».

Када здивовано глянув на Коронді. — Товаришу підполковник, ви знаєте, що в Німецькій Демократичній Республіці зроблено фільм під назвою «Операція «Тевтонський меч»? Я ще Цієї картини не бачив, але знаю, що в ній демонструються кадри, які розповідають про підготовку німецькими фашистами вбивства короля. Крім того, там висвітлюється роль Шпейделя в цій справі.

— Так, про цей фільм чув і я.

— Мені здається, що тут є якась суперечність. Хто все-таки був основним організатором вбивства: Шпейдель чи списоносці?

— Тут немає ніякої суперечності. Вся операція була спільною справою учасників осі. Трикутник Берлін — Рим — Будапешт озброїв, підготував і виштовхнув на арену хорватських терористів. Коли ж сліди злочину повели в Угорщину, табір, де готувались терористи, був негайно ліквідований, а «цінні люди», щоб замести сліди, перекинуті в Італію. Ясно?

— Розумію, товаришу підполковник, але мені здається, що діяльність Райнаї в Югославії мала в цій справі важливіше значення, ніж роль Шпейделя.

Коронді всміхнувся і запалив сигарету.

— Бачите, товаришу старший лейтенант, у таємній роботі люди часто переоцінюють роль власної особи. В своїх мемуарах Райнаї не викручується, він же не думав, що ми читатимемо їх. Він пише відверто, не утруднюючи себе вигадками і зайвими прикрасами, він не маскує своєї гидоти і все-таки не може позбутися цієї професійної звички. Райнаї переоцінює значення своєї діяльності, роль власної персони. Немає сумніву, що Райнаї зробив у Югославії для них добру послугу. Він дав зброю в руки хорватських націоналістів і тим самим став учасником та одним з організаторів марсельського вбивства. Але Райнаї був тільки гвинтиком великої м'ясорубки. Така моя думка, і коли ви згодні зі мною, то давайте читати далі.

«Завдяки успіхам у політиці держав осі зростав і рух списоносців. Я одержував нові й нові завдання, незабаром мене поновили на службі. В ці роки наша діяльність була головним чином спрямована проти Чехословаччини, де на території, населеній угорцями, щодня

відбувались заворушення. Та в цій країні інтенсивно діяли не тільки ми, а й німці, маючи на меті відколоти Словаччину од Чехії. Німецькі розвідувальні органи наповнили Словаччину своїми диверсантами, і тому тут часто виникали непорозуміння. Траплялось, що нелегально діючі списоносці вбивали агентів німецької розвідки і навпаки. В 1936 році Титусу було доручено разом зі мною виїхати в Берлін і погодити наші дії з фон Мерінгом, начальником південно-східного відділу імперської розвідки. В цей час я знову почав працювати при генеральному штабі.

З фон Мерінгом ми зустрілися в його особняку на околиці Берліна. Це був вродливий пруссак років сорока. Він довго працював під безпосереднім керівництвом начальника гітлерівського абвера — Канаріса — і пройшов там добру школу. Рішуча поведінка Мерінга, його по-солдатському лаконічна мова спочатку сподобались мені. Здивувала мене обізнаність пруссака в усіх справах. Але це не дуже припало мені до смаку. Під час переговорів я з жалем констатував, що фон Мерінг краще поінформований про внутрішні справи нашого генерального штабу, ніж я.

— Панове,— стримано почав він,— я висловлю наші міркування. Хотілося б, щоб в інтересах взаємної користі вони лягли в основу наших майбутніх переговорів.

— Будь ласка, пане полковник,— кисло вата кинув Титус, який не дуже був у захопленні від Мерінга.

— Пропонуємо вам ліквідувати свої розвідувальні центри на захід від Нітри, відкликати звідти своїх людей і діяти тільки на схід від Нітри. Братіславу ви також передаєте нам. Ваші розвідцентри в Нове-Замках, Левіце та Кошціце¹ лишаються. Але ми вважаємо за доцільне, щоб ви інформували нас щодо кожної своєї операції.

— Отже,— зауважив Титус,— ви хочете зберегти свої позиції і на схід від Нітри?

Розвідцентрів, якщо ви добре працюватимете, в нас не буде, але деякі бази нам потрібні. Цього вимагають інтереси райху...

Проте через кілька років я пересвідчився в тому, що згадані Мерінгом бази були

¹ Міста в Словаччині.

справжніми розвідцентрами німців. Я вже казав, що мені дуже подобались рішучість і цілеспрямованість німців. Але наради з фон Мерінгом трохи охолодили моє захоплення. Я з тривогою відзначив, що Мерінг веде з нами переговори не як з рівноправними партнерами. Та він і не приховував цього. Навпаки, його поведінка, тон, манера висловлюватись свідчили про те, що в союзі з німцями наша роль буде другорядною, підлеглою. Це було образливо і для мене, і для Титуса. Мене приголомшило те, що німці пустили глибоке коріння в нашому генеральному штабі і навіть в організації «Списоносці».

Нам нічого іншого не лишилось, як, зваживши на розвиток подій, укласти з німцями угоду.

Я сів у поїзд в поганому настрої. Титус теж був похмурий. Я поділився з ним тривожними думками.

— Ти маєш рацію, — сказав він, — але на цій угоді наполягала наша верхівка. Іншого виходу я не бачу. Або англо-французький, або німецько-італійський союз. Вибирати можна тільки між цими двома союзами. Перший не підходить, бо в нас погані відносини з Малою Антантою. Він означав би відмову від окупованих територій¹. Перегляд кордонів можливий тільки при умові збереження угоди з німцями та італійцями. До того ж ця орієнтація дає ще одну велику перевагу. Мабуть, про це ти і не подумав. Німці вщент розгромили комуністичну партію, тоді як французькі політичні партії співробітничать з нею. В Англії теж є комуністи. Отже, цілком ясно, де наше місце. Ми повинні стати на бік німців навіть у тому разі, коли під час наступних переговорів фон Мерінг примусить нас розмовляти з ним стоячи.

— Розумію, — погодився я. — Але вони, чого доброго, почнуть втручатись у всі наші справи?

— В які, наприклад? — спитав Титус, глянувши на мене.

— В які?.. Ну, наприклад, вони можуть заявити нашій владі, що відмовляються вести переговори з тобою чи зі мною, і вимагатимуть, щоб когось з нас замінили, звільнили!

— Це дурниці, Акоше. Не знаю, як тобі спало таке на думку. Чого б це нас усунули?

— А тому, що вони бажають працювати тільки з тими, які готові беззастережно служити їм. Мені подобається їхня політика. Проте я не бажаю по-рабськи їм прислужувати... І хоч я так само ненавиджу більшовиків, як і вони...

— Саме ця ненависть і створює міцну основу для нашого співробітництва.

— Навіть в тому разі, коли ми віддамо їм свою країну?

— Ти з глузду з'їхав, Акоше! — з подивом глянув Титус на мене. — Хто ж говорить про те, що треба їм віддати країну?

— Поки що ніхто, але це не значить, що вони цього не хочуть. Залежність країни починається не тільки тоді, коли на її землю ступають ворожі війська і піднімають свій прапор. Ні, Титусе, мені здається, що тут ми з тобою не дійдемо згоди. Якщо в нашому генеральному штабі, а може і в інших місцях, сидять люди, для яких важливіші інтереси Третього району, ніж Угорщини, то це вже залежність. Я вважаю таких людей зрадниками, хоч вони, напевно, настроєні антирадянськи. А втім, ці типи, які передають проекти та плани генерального штабу фон Мерінгу, при першій-ліпшій нагоді можуть продати відповідні документи і за долари чи радянські карбованці.

— А чому ти гадаєш, що агенти фон Мерінга працюють за марки, а не з власних політичних переконань?

Я гірко всміхнувся.

¹ Йдеться про території, населені угорцями, в Чехословаччині, Румунії та Югославії (колишня Мала Антанта).

— З політичних переконань? Любий Титусе, я, на жаль, дуже добре знаю наших офіцерів.

Поїзд, пахкаючи, видивався нагору крізь смерековий ліс. Над темно-зеленими лісами поступово займався світанок. Милуючись чудовим краєвидом, ми, здається, обидва згадали свій рідний край — гірську Трансільванію. Титус притиснув обличчя до вікна, спостерігаючи зміну ландшафту. Згодом він повернувся до мене, зручно вмовився в оббите оксамитом сидіння і, склавши руки на грудях, промовив:

— Адже німці не збираються встановлювати владу безбожного, грубого й неосвіченого наброду. У нас іншого вибору немає. Розумієш? Немає!

Уклавши угоду з німцями, ми почали діяти активніше.

Згодом я теж розглядав угоду з німцями як історичну необхідність. Проте мені довго не давала спокою думка, що в моєму відділі працюють агенти абвера. Я сушив голову над тим, хто з моїх працівників — агент фон Мерінга, але, зрештою, покинув про це думати. Незабаром я одержав нове важливе завдання.

Уряд вирішив таємно організувати засилку в Чехословаччину збройних загонів. Це завдання було під силу тільки списоносцям. Йшлося про організацію добровільних збройних загонів, наwerbованих з націоналістів, які погодились би воювати проти Чехословаччини. Відверто кажучи, це було неважкою справою. Наша організація налічувала в той час уже чимало членів, особливо багато було в ній офіцерів та інструкторів фашистської молодіжної організації — «Левенте». Я вирішив доручити формування таких загонів найбільш надійним списоносцям.

Якось Титус западав мене, де я наwerbую стільки людей.

— Нема нічого легшого, любий Титусе. У нас в країні стільки дипломованих безробітних, офіцерів у відставці, що набрати дві тисячі добровольців — це ж дрібничка. Я вже не кажу про студентів, членів усяких молодіжних організацій. Наступного тижня мої люди розпочнуть набір.

— Без всякої підготовки? — спитав він.

— Яку підготовку ти маєш на увазі? Адже табори для навчання в нас є.

— Та справа не в тому! — сказав Титус. — Ми ж нічого не зробили для створення сприятливих настроїв. Сьогодні до обіду відбулася нарада в пана міністра. Було вирішено перед проведенням цієї операції підготувати і відповідним чином настроїти маси. Треба все використати для цієї мети: пресу, радіо.

— Сподіваюсь, ти не доручиш мені ще й це?

— Можеш не боятися! — сказав Титус з відтінком іронії. — Твоє завдання — забезпечити через списоносців наші органи пропаганди матеріалами. Треба домогтись, щоб люди, які готуватимуть матеріали, самі цілком вірили в те, що писатимуть чи говоритимуть.

— Зрозуміло. А який строк дається для виконання завдання? — спитав я.

— Не обмежуватиму тебе строками. Я знаю твої здібності. Розпочинайте, а потім побачимо. Одночасно розпочинайте і навчання добровольців.

Слова Титуса не дуже порадували мене. Але по дорозі до Зугло я все обміркував і прийшов до висновку, що його план правильний. Я тільки не знав, як братися за цю справу.

Того ж дня я мав зустрітись з Веронікою. Вже кілька років вона була моєю коханкою. На жаль, я був дуже зайнятий по службі і рідко бачився з нею. Вероніка нічого не знала про мою роботу, крім того, що я працюю в генеральному штабі. Моє ставлення до дівчини не змінилось, її товариство завжди якось освіжало мене.

Тієї ночі, йдучи додому, я почував себе втомленим і стурбованим. Можливо, мій поганий настрій був викликаний осінньою погодою: тиха мгичка, голі дерева. Я виліз з машини досить далеко від особняка і пішов пішки. Брук був устелений товстою ковдрою опалого листя, яке блищало при світлі ліхтарів, мов живе срібло. Крізь щілини віконниць пробивалось мерехтливе проміння, пронизувало м'яку темряву і тануло в яскравому світлі ліхтарів. Сади, дерева, принишклі кущі — і навколо всеохоплююча тиша. На мить я зупинився і раптом всім своїм єством відчув, що наближається старість. «Боже мій,— промайнуло в свідомості,— мені вже п'ятдесят років! П'ятдесят років! Жолт на другому курсі військової школи, і я незабаром матиму сина-лейтенанта!»

Вероніку я застав смутною. Вона вийшла до мене в японському шовковому халаті. Її свіжовимите волосся сяяло в слідчому світлі. Ми поцілувались. Як завжди, вона розстегнула мій плащ, пояс і зняла шаблю. Але рухи її були якісь машинальні, байдужі.

Я подзвонив у відділення старшому черговому і сказав йому номер, по якому, коли буде потрібно, мене можна знайти. Вероніка приготувала вечерю, я помив руки. Розмова наша щось не клеїлась, усе було не так, як завжди. Не розповіла Вероніка, як звичайно, нових пліток, почутих у банку, не поділилась враженнями про побачену кінокартину, нічого не сказала й про своїх молодших сестер, їла теж мляво, без апетиту, а до ікри, яку вона дуже любила, навіть не доторкнулась.

— Ти погано відчуваєш себе? — спитав я.

— Ні, ні,— заперечила вона. — А що?

— Ти така якась... мовчазна,— посміхнувся я. — Щось трапилось у банку?

— Ні, сьогодні нічого не сталося.

— І анекдотів нових не чула сьогодні?

Вона заперечливо хитнула головою.

— Тоді в чому ж справа? Ти не їси, не розмовляєш зі мною, не жартуєш. Що з тобою?

— В мене поганий настрій. Нічого, пройде...

Я мовчки повечеряв, закурив сигару і крізь клуби голубувато-сізого диму довго дивився на дівчину. Знову й знову я пересвідчувався в тому, що час не торкнувся вроди Вероніки, що вона залишилася такою ж красунею, якою була кілька років тому.

Вероніка зажурено сиділа за столом, сховавши обличчя в долоні.

— Вероніко! Підійди, люба, сюди...

Я посадив її на коліна і обняв стрункий стан.

— Вероніко, мила, ти ще кохаєш мене?

— Кохаю...

— Тоді, будь ласка, скажи, чому в тебе сьогодні такий настрій?

— Про це дуже важко говорити.

— Випий склянку вина, і тобі полегшає.

— Дякую, не хочу...

Я обняв її і поцілував у щоку.

— Ну, годі, годі, дурненька! Що за кислий настрій... Скоро настане весна...

— Ще й осінь не минула,— кинула вона зітхнувши.

— Зима обіцяє бути короткою, а навесні ми поїдемо з тобою в Італію. Вдвох, Вероніко,— ти і я...

— Навесні? Боже мій, чи доживемо ми до весни? Це ще так далеко...

Вона звільнилася з моїх обіймів, сіла навпроти і поправила зачіску.

— Учора Ержі підійшла до мого ліжка... — почала вона задумливо.

Ержі була молодшою сестрою Вероніки. Вона не схотіла вчитися і працювала на машинобудівному заводі. Я вже писав, що у Вероніки було дві сестри. Наймолодша, їла, ходила до школи.

— І що ж вона сказала?

— Нічого особливого,— відповіла Вероніка. — Тільки поставила мені кілька дуже неприємних запитань.

— А саме?

— Вона поцікавилась, яка в мене місячна платня. Я відповіла, що одержую сто пенге. Ержі здивовано глянула на мене. «Отже, ми з тобою разом заробляємо близько 150 пенге», — вголос прикинула вона. Потім почала допитуватись, звідки я беру гроші. Адже квартира коштує шістдесят пенге, трохи ми даємо матері, платимо за паливо на зиму, за навчання їли, до того ж ми всі досить пристойно одягаємось. Усе це набагато перевищує 150 пенге.

— І що ж ти їй відповіла?

— Я сказала, щоб вона дала мені спокій, що це не її справа. Тоді вона втупила в мене очі. Якби ти бачив ці очі! Нарешті, вона спитала: «В тебе хтось є?» — «А хоч би й так!» — кинула я. Ержі відразу зрозуміла, що в мене справді хтось є. Акоше, — промовила Вероніка, і обличчя її здригнулось,— вона, мабуть, все знає, бо покинула мене, не промовивши ні слова. Зібрала свої речі і пішла. А вранці в кухні на столі я знайшла оцю записку. — Вероніка витягла з кишені халата вирваний з зошита аркуш, розправила його на колінах і подала мені.

Піднісши до світла шматок паперу, я прочитав таке:

«Не шукай мене, я не хочу більше брати від тебе жодного філера з тих грошей, які ти заробила нечесним шляхом. Мені вже давно відомо, що ти маєш коханця. Ми знаємо й те, де ти буваєш щовівторка і щоп'ятниці: ти проводиш ночі зовсім не біля хворої подруги. Як тобі не соромно! На заводі всі кажуть про тебе, що ти стала повією. Ніхто в цьому не винен, тільки ти сама. Ержі.

Р. S. Мені шкода матері. Коли я зароблятиму більше, візьму її до себе».

Я поклав листа на стіл і подивився на Вероніку.

— Що ж ти вирішила робити?

— Не знаю,— знизала вона плечима. — Ержі горда і більше до мене не повернеться. Та мене турбує не це...

— А те, що ти моя коханка?

Вона мовчки кивнула.

— Сподіваюсь, ти не обвинувачуватимеш мене в тому, що я тебе звів?

— Не знаю. Але сьогодні з самого ранку мене не покидає думка: що ж буде далі — завтра, післязавтра? — Вона встала, випрямившись на весь зріст. Її висока струнка фігура виразно вимальовувалась під тонким шовком халата. Вероніка підійшла до кахельної грубки, підворушила кочергою дрова. Вугілля зажевріло, грайливо розсипаючи золоті зайчики. Вероніка сперлась на грубку.

— В тебе є жінка і дорослі діти, а мені вже минуло двадцять шість років.

— Ти ж тільки-но сказала, що кохаєш мене!

— Я й зараз кажу те саме, але...

— Але?

— Але мені зараз двадцять шість, через рік буде двадцять сім, а я, мов та тінь, що не може вийти на сонце, не наслідуюсь показатися на люди ні сьогодні, ні завтра. Життя моє минає в брехні, в постійному обмані... Невже ти не розумієш цього, Акоше? — її ридання спотворило обличчя.

Я налив склянку вина.

— Я розумію тебе, люба! Порадь мені, що робити. Хочеш стати моєю дружиною? Але ти добре знаєш, що це неможливо. Офіцерський суд ніколи не дав би на це згоди. Подати у відставку і цим самим загубити кар'єру сина? Я солдат, полковник, у мене своє покликання. Ти ж з самого початку усвідомлювала, що можеш бути для мене тільки коханкою. Хіба я не ставився до тебе добре?

Вероніка сховала обличчя в долоні, плечі її здригались від ридання. В кімнатній тиші слова мої лунали глухо, наче звуки олов'яного дзвону.

— Розійдімось, якщо хочеш,— мовив я.— Я тебе кохаю. Життя моє буде без тебе порожнім. Але я бажаю тобі щастя, тому готовий повернути тобі волю.

Не знаю, чи щирими були тоді мої почуття, бо за довгий час я так звик грати якусь роль, що вже й сам не знав, коли я граю, а коли говорю щиро.

— Не в цьому справа! — заперечила вона. — Не в цьому справа...

— В тебе є на прикметі такий, який хотів би одружитися з тобою?

— Таких є чимало...

Я весь похолов. Знову згадав, що мені вже п'ятдесят років, що я зовсім облісів, що мій живіт поступово округляється, що мені подобається, коли ранком сніданок подають у ліжку. А Вероніка молода. «Таких є чимало...»— дзвеніли у вухах колючі слова. Якщо є такі, то, мабуть, у них була підстава до цього.

— Таких є чимало? — перепитав я машинально. — І вони просили твоєї руки?

— Так...

— Чому ж ти досі нічого мені не казала?

— Я боялась, щоб ти не розтлумачив мої слова інакше.

Я іронічно посміхнувся. Живіт мій стиснуло нервовою спазмою.

— О, яка ти мила... яка делікатна...— Я встав і поволі підійшов до Вероніки. — Ти мені не хотіла завдати болю? — Мабуть, моє обличчя було потворне, бо Вероніка дивилась на мене з острахом. Я теж втупив у неї очі. — Невже ти боїшся мене?

— Н... ні,— пробурмотіла вона відступаючи.

— Не треба, не треба боятись! Лисий Аकोш — непоганий дядько, закоханий недотепа, старий шкарбун, його боятись нічого...

— Акоше! — скрикнула дівчина, коли я стиснув їй руку. Потім голос її ослаб, і вона поволі опустила навколішки. Я відчував пекучий спалах безумних ревнощів. — Акоше... що з тобою?.. Ти мене не зрозумів!

Я теж став навпроти неї навколішки. Полум'я з грубки кидало кривавий відблиск на злякане дівоче обличчя, від чого волосся Вероніки, здавалось, палало.

— Ні, ні, я розумію тебе! — засичав я.— Я не такий простак, щоб... Значить, уже не один просив руки моєї голубоньки? Звичайно, одруження не відбувається на небі! А сватанню дещо передус... Ну! — Мій голос став твердим. — Що передувало сватанню, розповідай! — я так міцно стис руку Вероніки, що дівчина зойкнула.

— Що розповідати?

— Все!.. Хто хоче з тобою одружитись?

— Їх є кілька, але я... боже мій! — Я трохи послабив свою руку і дивився на дівчину звуженими очима. — Я їм відмовила,— прошепотіла вона.

— Прізвища!

— Іштван Пал, Бела Вагнер, Габор Шульок.

— Хто такий цей Іштван Пал?

— Службовець банку.

- Вагнер?
- Референт на текстильному заводі.
- А Шульок?
- Журналіст, викладач.
- Вони молоді, гарні, так?
- Так...
- Мабуть, і не лисі... Кажі! Ти зустрічалася з ними?
- Лише з Табором.

Я пустив її руку. Дівчина безсило сперлась на грубку.

- Давно ти знайома з цим... журналістом?
- Рік...
- Кохаєш його?
- Не знаю...
- Ти була з ним у близьких стосунках? — я відчував, як від хвилювання стукає в скронях. — Відповідай!
- Ні.
- Він цілував тебе?
- Так... — голос її прозвучав мов тихе зітхання.
- І... і більше нічого?

Вероніка мовчки схилила голову.

— Відповідай! Кажі все! — наступав я на неї, жадаючи відповіді, та вона мовчала. Лише вогонь потріскував у печі, і руді тіні, мов божевільні відьми, стрибали в диявольському танку. Думки шалено крутилися в голові. Лють клекотіла в серці, а ревності цілком паралізували мій розум. Я не дозволю забрати в мене цю дівчину, не дозволю! Я вб'ю кожного, хто спробує її забрати. Я примушу Вероніку кохати і боятися мене! І її теж покараю! Я підняв руку, але вдарити дівчину не зміг. — Вероніко!— зашепотів я.— Пробач мені! Я був потворно грубий з тобою. Але ж я безмежно кохаю тебе і ненавиджу того, хто хоче відібрати тебе в мене. — Я поцілував її руку. — Ти не гніваєшся, правда? Мені дуже боляче!

По її палаючих щоках, мов краплі крові, потекли сльози і заіскрилися у світлі.

- Розумію, що вже старий,— вів я далі,— але я так кохаю тебе!
- Пробач мені, Акоше...

Я їй пробачив, та забути не міг. Ненависть накіпала в серці, давила за горло, а коли потрапляло на очі ім'я Габора, мене охоплювала страшена лють. Габор Шульок. Це прізвище я добре запам'ятав! Я не знав журналіста, але жадав познайомитися з ним. За Веронікою я почав стежити і незабаром зовсім заспокоївся, бо нічого підозрілого не помічав».

Останні сторінки Када дочитував уже з неприхованим обуренням. Він нетерпляче совався на стільці, червоний від люті. Коронді кілька хвилин мовчки дивився на нього, потім зауважив з ноткою іронії в голосі:

— Вам, здається, щось не сподобалось? Чи, може, ви гніваєтесь на Райнаї? Чому ж саме в тому місці, де його, бідолашного, роздирають цілком людські пристрасті? Хіба полковник армії Хорті не мав права на почуття, не міг бути закоханим?

— Сестра Вероніки мала рацію! — лютував Када. — Ця жінка розпутничала з убивцею свого брата, вона зрадила свій клас!

— Схаменіться, товаришу старший лейтенант! Тоді Вероніка ще не знала про вбивство Петера і, тим більше,— хто був його вбивцею.

— Це правда, але все-таки вона стала коханкою цього падлюки! Хіба вона не могла одружитися з чесним чоловіком?

— Ви маєте рацію. Я не збираюсь виправдовувати її, але не забувайте про деякі обставини. Ця наївна дівчина просто попала в тенета такого досвідченого ловця-пройдисвіта, як Райнаї. Зважте й на те, що дівчина жила в злиднях, була самотньою, нещасливою і наївною, а її спокусник — досвідченим багатим паном, цікавим співбесідником, всемогутнім директором, за спиною якого стояла державна влада. Цілеспрямованість Райнаї, підігріта пристрастями, поборолла всі перешкоди і зламала волю дівчини. Чи могло бути інакше? Як метелик падає у вогонь, так потрапила ця дівчина в його обійми. Більше того, Райнаї використав просту, недосвідчену дівчину в своїх службових цілях — у справі Сас — Мітько — Кочмарош.

— Я не можу судити про це так м'яко, як ви, товаришу підполковник,— буркнув Када. Коронді посміхнувся.

— Притримайте запаси свого обурення на майбутнє, бо далі йтиме мова про ще більш лихі пригоди Вероніки.

Када здивовано звів брови.

— Звідки ви це знаєте, товаришу підполковник?

— А я нишком читаю наперед, — всміхнувся Коронді. І, помітивши замішання Када, серйозно додав: — Багато розділів цієї історії мені вже відомі. Крім того, я не раз розмовляв з Веронікою.

— З Веронікою?

— Саме з нею. Вона померла на моїх руках майже десять років тому.

Після цих слів Када вражено замовк.

— Я не хочу випереджати події, — вів далі Коронді. — Скажу тільки одне: зрозумівши свої помилки, Вероніка згодом зробила спробу їх спокутувати, але через необачну поведінку, кінець кінцем, поплатилася життям.

Коронді підвівся з-за стола і почав ходити по кімнаті.

— Будь ласка, запросіть Марію Перлакі, — сказав він, звертаючись до Када. — Подивимось, що вона там написала.

Марія ввійшла і поклала на стіл дві пачки списаного паперу.

— Пане підполковник, ви мені дали багато часу, і я вирішила за власним бажанням написати ще дещо.

— І що ж ви написали? — поцікавився Коронді всміхаючись.

— В одній з доповідних описана підривна діяльність списоносців проти Німецької Демократичної Республіки, а в другій — моя власна діяльність.

— Це ви добре зробили, Маріє. Про діяльність, спрямовану проти НДР, сьогодні ж буде складено протокол, другу доповідну будемо вивчати. А зараз прошу вас відповісти на кілька запитань. Скажіть-но, Маріє, чому й коли ви вирішили повернутися додому?

— Вже давно, ще п'ятдесят шостого року, я мріяла вирватися звідти, бо мені набридло таке життя. Пережила я багато, бачила на власні очі підступні дії не одного міжнародного злочинця, і огида до всього цього поступово перемогла. Але, щиро кажучи, тоді я ще не думала про повернення на батьківщину. Про життя в Угорщині я наслухалась стільки страшних нісенітниць, що боялася повертатись, хоч і тужила за батьківщиною. Проте я весь час шукала способу порвати зв'язки з списоносцями. Це була моя заповітна мрія, хоч вона здавалася мені нездійсненною. Я була певна, що списоносці знайдуть мене, куди б я не подалась. Я

розуміла, що занадто багато знаю про них, щоб вони просто так відпустили мене. Здавалось, з тієї пастки немає виходу. Потім настали події 1956 року. Жолт залишив мене в батька, а сам поїхав, як вам відомо, в Угорщину. Мені остаточно спротивилось життя в Західному Берліні. Я друкувала мемуари Райнаї, які лежать перед вами. Не знаю, читали ви їх чи ні. Якщо так, то ви зрозумієте мої почуття. Той гидкий цинізм, що проглядає між рядками, діяв навіть на мої досить загартовані нерви. Та брутальність, якою просякнута ця писанина, вкрай обурила мене, хоч я вже давно втратила всякі ілюзії. І ось тоді мене охопило непереборне бажання вибратись з того багна. Я вирішила повернутись на батьківщину, яка б доля мене не чекала вдома. Адже краще тюрма, ніж гниле оточення Райнаї і гидке життя, яким я жила. Діяти треба було дуже обережно, бо найменша підозра могла привести до небажаних наслідків. Що було далі, ви вже знаєте.

— Так, це нам відомо. Дозвольте питання неслужбового характеру. Питаю просто з цікавості до вашої долі. — Коронді трохи зніжковів і завагався, не знаючи, як висловити свою думку.

— Напевно, щось про Герендаша?

— Так.

— Питайте, пане підполковник. Правда, я вже догадалась, що вас цікавить, і могла б розповісти про це без вашого питання.

— В такому разі допоможіть мені уникнути небезпеки бути нетактовним.

— Гадаю, ви маєте на увазі мої надії, пов'язані з Герендашем? Так?

— Саме так.

— Ніяких надій щодо нього я не плекаю. З Герендашем мене тепер пов'яже тільки почуття власної провини й сорому за свою зраду, а також невимовна вдячність, бо, незважаючи на все, він розмовляв зі мною і навіть допомагав.

— Ви міркуєте правильно, Маріє, але чи відчуваєте ви те саме в своїй душі?

— Слово честі,— посміхнулась вона,— коли взагалі можна говорити про честь таких жінок, як я.

— Не кажіть так. Коли б у вас не було честі, ви зараз не сиділи б тут. У вас вистачило сили звестися на ноги і вилізти з страшного баговиння. Щоб зробити цей крок, вам потрібно було докласти більше зусиль, ніж дев'ять років тому.

— Якщо ви так думаєте,— всміхнулась Марія крізь сльози,— тоді дозвольте повторити: слово честі.

— Гаразд, Маріє,— промовив Коронді. — Зараз я вашу доповідну не читатиму — ви просто продиктуєте її в протокол. Згодні?

— Згодна, пане підполковник. Однак мушу зауважити: моє зізнання не зовсім повне. Я не написала докладно про те, з якою метою і з ким мені було наказано «розважатись».

— Я вас розумію. Але це нам потрібно, бо ми мусимо знати характер ваших завдань.

— Про Курта Цігера я вже згадувала в записці, написаній у Берліні.

— Це той німецький інженер, якого ви хотіли переманути?

— Так. Про Ленера теж говорила — його збиралися спокусити західнонімецьким комфортом.

— Знаю.

— Потім був ще один іранський ділок. Його і досі використовують як шпигунського посередника.

— З якою метою ви ним займались?

— Цьому багатому купцеві не потрібні були гроші. Особисті інтереси його не були пов'язані з подіями в Угорщині. Просто йому сподобалась я. Оскільки іранець звик за все

платити, він погодився на мої умови. Звичайно, купець охоче заплатив би за мене гроші, але він розумів, що зможе одержати товар лише за іншу ціну. Цей ділок багато подорожує, зокрема приїжджає і в Угорщину, причому за ним, як за іранським громадянином, не дуже стежать. Тому купцеві не важко зустрітися з тим чи іншим агентом списоносців і одержати деякі відомості.

— Зрозуміло.

— В Лозанні я повинна була переконати своїми принадами американського дипломата Дональда Гаррі в тому, що сенат не дарма затвердив закон про асигнування угорських емігрантських організацій доларами, зібраними шляхом додаткового оподаткування американських громадян. У списку значаться ще французький фінансовий магнат Люсьєн Лебон, від якого я мала в Парижі домогтися грошової допомоги для списоносців, Джеме Стон, офіцер Об'єднаного Королівства, якого я мусила переконати в Брюсселі в тому, що списоносці повинні і надалі займати серед численних угорських емігрантських організацій привілейоване становище. До речі, в Брюсселі в мене було й інше доручення. Наш шановний Жолт розтринькав значну суму американських грошей, яку згодом під моїм впливом заплатив бельгійський граф Шампійон. Мабуть, цього досить, щоб пересвідчитись, як низько може впасти людина, точніше, як низько впала я,— закінчила Марія глухим голосом.

— Не було ще людини, що йшла б по нерівній дорозі, не озираючись назад. Хто зайшов далеко, тому важче повернутись. Ми вам допоможемо.

Када провів Марію. Вона мала продиктувати показання для протоколу. Коли він повернувся, Коронді вже заглибився в читання...

«Одного разу я прочитав в урядовій газеті, що Рудольфу Казмері присвоїли звання генерала. Це мене трохи витверезило. Казмері вже генерал, бо не марнує часу на пусті мрії, а я поки що тільки полковник. Бог дав людині розум, щоб вона користувалась ним. І я почав діяти.

Перед тим як організувати добровільні загони, я мав створити в країні сприятливі настрої. Це завдання я успішно виконав.

Я викликав до себе старшого лейтенанта Немештабокі, якого любив за відчайдушну хоробрість і кмітливість. Це був чорнявий хлопець з кучерявим волоссям і блискучими очима. На худорлявому, але мужньому і вродливому обличчі його завжди сяяла посмішка. Про холонокровність лейтенанта у відділенні розповідали легенди, хоч ніхто не зміг би сказати, скільки в цих балачках правди і скільки вигадки.

За останні роки Немештабокі не раз бував у Чехословаччині. Він налагодив особистий зв'язок з керівниками груп.

— Сідай, Дані,— запропонував я йому.

Лейтенант з незмінною посмішкою чекав моїх розпоряджень.

— Слухай, сину, я хочу доручити тобі одне важливе й важке завдання.

— Слухаю, пане полковник...

Я докладно ознайомив його з наказом про організацію добровільних загонів, потім розтлумачив потребу в моральній підготовці громадськості перед проведенням цієї операції. Нам треба довести, що чехи переслідують угорську меншість. Не просто теревенити про це, а підтвердити фактами, бо тільки тоді існування добровільних загонів матиме підставу.

— Але дозвольте, пане полковник,— зауважив Немештабокі. — Поки що в нас немає ніяких фактів про переслідування угорців на території Чехословаччини. За повідомленнями...

— Кажеш, угорську меншість там не переслідують?

- Ні. Принаймні мені про це невідомо...
- Розумію, сину. Але зарубай собі на носі, що коли уряд офіційно заявляє про утиски і переслідування угорців у Чехословаччині, то воно, мабуть, так і є...
- Ага, тоді воно, справді, так і є,— погодився Немештабокі, широко посміхаючись.
- Ну, годі жартувати,— промовив я серйозно. — Перш ніж приступити до виконання завдання, треба обміркувати деякі принципові питання.
- Слухаюсь, пане полковник...
- Ти визнаєш безглуздість Тріанонського миру?
- Визнаю.
- І те, що всі відібрані території є невід'ємною частиною святої корони?¹
- Так.
- Як ти думаєш, чехи добровільно відмовляться од Фелвідеку?²
- На мою думку, ні в якому разі,
- Повинні ми ним заволодіти?
- Обов'язково.
- Будь-якою ціною?
- Безумовно.
- Як ти вважаєш, можна досягти цієї мети?
- Мета виправдовує засоби.
- Ти тямущий хлопець, а це для нас важливо.
- Немештабокі посерйознішав.
- Пане полковник... мені хотілося б поставити вам запитання. Це так, між іншим, якщо дозволите.
- Закури і можеш запитувати.
- Лейтенант шанобливо почекав, доки я закурив, а потім спитав:
- Що буде, коли самі угорці, які живуть на згаданих територіях, не захочуть приєднатись до нас?
- Я вражено глянув на нього.
- Звідки в тебе таке припущення? — спитав я здивовано.
- Дозвольте доповісти, що це не моє припущення: сьогодні, з вашого дозволу, я написав доповідну на ім'я начальника генштабу про настрої угорців у Словаччині. Там вказано про деякі дивні справи. Наші агенти, на мою думку, ще й прикрашають становище.
- Про що ж доповідають агенти? — спитав я з цікавістю.
- Між іншим, про те, що симпатії робітників у Фелвідеку не на нашому боці.
- А ти, сину, кажи конкретніше.
- Багато робітників — члени комуністичної партії або належать до профспілки. Взагалі подекуть, що чеська демократія дає для робітників більше свободи, ніж режим Хорті. Повторюю, я висловлюю не свою думку. Мабуть, комуністи агітують угорців за те, щоб вони залишились у Чехословаччині, бо тут, мовляв, можна мати свої організації, а в Угорщині робітникам заборонено організовуватись.
- І про це ти написав у доповідній? — спитав я.
- Слово в слово.
- Це ти дав маху. Доповідну треба негайно переробити. Так її надсилати не можна.
- Як накажете, пане полковник.

¹ Корона угорського короля Стефана I (Святого) (997— 1038 рр.). Маються на увазі угорські володіння до 1919 року.

² Так угорці називали південну частину Словаччини і Закарпаття.

— Саме тому нам і важливо повернути Фелвідек. Треба покласти край червоному ельдорадо. Надто воно небезпечне для нас. Та, зрештою, йдеться не про робітників. Нас цікавить думка не робітників, а тих, хто любить свою батьківщину. Я знаю, що робітникам байдуже, де жити, та мені неоднаково.

— Пан полковник має у Фелвідеку?..

— Мої мастки розташовані в Трансільванії, але справа не в цьому. Фелвідек буде наш, і край. Словом, тобі треба перейти кордон, підняти списоносців і якнайшвидше влаштувати операцію по «переслідуванню» угорців. Деталі опрацюй сам. Необхідно діяти так, щоб «переслідувані» переходили до нас, а ми, з свого боку, влаштуватимемо їм належну зустріч.

— Завдання зрозуміле, пане полковник.

Не минуло й місяця, як моральна підготовка почалась. Щодня кордон переходили угорці, яких «переслідували і тероризували» «чеські націоналісти». Були серед них студенти, вчителі, селяни і робітники. Журналісти складали галасливі інформації про окремі випадки «переслідування», гарячково працювали фоторепортери. Раз по раз я зустрічав «утікача», який виступав серед студентів і в різних молодіжних організаціях, змальовуючи похмурими фарбами злиденне життя угорської меншості в Чехословаччині.

Немештабокi виконав завдання сумлінно. Його списоносці під личиною чеських або словацьких націоналістів напали на поодиноких угорців, і це викликало заворушення. Завзяті угорські націоналісти теж не сиділи склавши руки і відповідали на інсценовані знущання з боку «чеських націоналістів» активними діями. Відбувались щоденні вуличні бійки. Становище було напружене. Преса обох країн зчинила галас. У газетах з'явилися спростування, почалась гарячкова діяльність по створенню різних комітетів серед чехів, словаків, а також угорців.

Звичайно, націоналістично настроєна молодь Угорщини не могла байдуже спостерігати таке «варварство» щодо своїх одноплемінників. Гаслом «Захистіть братів і сестер!», кинутим у середовище інтелігенції та студентів, ми підлили масла в огонь.

Одного разу Титус на засіданні правління фашистської молодіжної організації конфіденційно заявив, що він має відомості про створення «Гвардії голодранців»¹.

«Гвардія голодранців» — ти, мабуть, читав про неї багато — була створена одразу після придушення революції. До неї вступала молодь, не знаючи, що організацією керуємо ми, списоносці.

Наступні роки не принесли нам, списоносцям, нічого цікавого, тому про цей період я не писатиму. Боротьба стала відкритою. Ти знаєш, що до літа сорок четвертого року я був на дипломатичній роботі в Берліні, Берні і Стокгольмі. Події цих років я вже описав у своїх мемуарах, які вислав тобі. Після моєї смерті, якщо вважатимеш за потрібне, розпечатай і опублікуй. Тебе, напевно, цікавить зміст мемуарів. Можу тобі сказати по секрету, що дійові особи їх живуть ще й досі і декому з них було б дуже неприємно, якби мої спогади побачили світ.

Дещо, однак, мушу розповісти. Навесні 1943 року мене перевели з Берліна в Берн. Там я був прикріплений до військового аташе. На той час нейтральна Швейцарія була місцем перебування багатьох міжнародних шпигунських органів. Штати майже всіх офіційних дипломатичних органів, «відповідно до потреб», розрослись утричі, а німецька, американська і британська місії — в чотири рази порівняно з довоєнним часом. За кулісами

¹ «Г в а р д і я г о л о д р а н ц і в» була організована нібито без відома угорської влади, тому за дії цих загонів влада «не брала на себе відповідальності». Озброєні «голодранці» під час окупації Закарпаття в березні 1939 року вбили і замордували сотні українців.

велась вперта боротьба, в якій брали активну участь німецька, американська та англійська розвідки. Не можна не згадати й про шпигунську діяльність Ватикану, яка, на мою думку, не тільки в той час, але й сьогодні відіграє першорядну роль.

Таким чином, я був свідком впертої боротьби, маневрування і різноманітних тактичних ходів з боку супротивників. Не кожен з угорців мав змогу це спостерігати. Я бачив більше, ніж інші. Це й зрозуміло, бо члени угорського дипломатичного корпусу в цій запеклій боротьбі відігравали друго- або третьорядну роль, проводячи залежну політику і виступаючи як допоміжний загін німецької місії.

Я вже сказав, що до Берна прибув з Берліна. Між іншим, моє однорічне перебування в Берліні надзвичайно розчарувало мене. Мушу зауважити, що націонал-соціалізм у дії здав мені сподобався більше. Але що ж саме мені в ньому не сподобалось? Я й досі сушу голову над цим, та конкретно сказати не можу. Спосіб, яким Гітлер позбувся євреїв та своїх супротивників, я не осуджував, хоч і визнавав його жорстоким. Мене обурювало те, що німці навіть до угорців ставляться з глибоким презирством, не вважаючи нас повноцінними людьми. Таке ставлення принижувало мене як людину, ображало мої почуття національної гордості. Ця пихата зневага особливо була помітна в керівників націонал-соціалістів, які надзвичайно примітивно мислили. Їх чванливість, вихваляння своєю силою були мені ненависні. Інакше кажучи, від системи Гітлера відгонило огидним смородом панування наброду, який я ненавидів усім серцем. Та все це я пробачав німцям, добре пам'ятаючи про те, що, кінець кінцем, тільки завдяки їм можливе приєднання до нас Фелвідеку, Трансільванії і частини Югославії.

Мене стурбував крах блицкригу. З фронтів, правда, надходили повідомлення про перемоги. Але я добре вмів читати між рядками.

Поразку під Москвою ще якимось можна було пояснити, але катастрофа на Волзі ніяк не вкладалась у моїй голові. Тоді я почав докладно вивчати становище на фронтах. Те, що я виявив, глибоко вразило і вкрай стурбувало мене. Передусім мене непокоїла думка: «Що буде зі мною, коли нас переможуть? Чи не безглуздо було пов'язувати свою долю з німцями?» З цими ваганнями і болісними думками я й приїхав на місце нового призначення. В Берліні я почував себе дуже погано. Під час бомбардування мене охоплював жах, хоч я намагався зобразити на обличчі безтурботність. В Швейцарії було спокійно, принаймні зовні. Тут не вили сирени і не падали бомби. Населення жило спокійно і врівноважено. Я помітив, що настрої швейцарців антинацистські. Місцеві жителі відкрито говорили про жорстокість націонал-соціалістів, про табори смерті. Я знав, що все це правда, і ніяковів, коли на мене, угорського офіцера та дипломата, дивились як на союзника німців.

Після багаторічної розлуки я зустрів у Берні Анну-Марію. Наша зустріч принесла мені болісне розчарування. Востаннє я бачив її молодою. Тепер переді мною стояла літня жінка. Можливо, вона справила на мене таке враження тому, що постаріла не на моїх очах, і я не мав змоги поступово призвичаїтись до змін в її зовнішності. До того ж я в той час пристрасно кохав Вероніку!

Анна-Марія працювала директором приватного пансіону, де виховувались, головним чином, дочки англійських і американських фабрикантів та торговців. Згодом я довідався, що вона за порадою Титуса залишила роботу в Лізі націй і одержала з його допомогою цю посаду.

На новому місці роботи в мене було небагато, тому свій вільний час я проводив з Анною-Марією. їй не минуло ще й сорока п'яти років, але волосся її вже посивіло, а важка служба розладнала нерви.

— Знаєш, Гашпаре, — сказала вона сумно, — я смертельно втомилась. У моїй душі цілковита порожнеча.

Я спробував втішати Анну-Марію, говорив про всяку всячину. Про героїчні вчинки, про батьківщину, про угорську націю, але вона тільки сумно посміхалась.

— Облиш, Гашпаре!.. Я вже давно перестала вірити в подібні теревені. Все це слова, порожні слова, які не можуть заспокоїти мого серця. А за тими словами причаїлися жорстокість і зненависть... — Жінка глянула на мене. В очах її відбилися біль і печаль. Потім погляд її знову затуманила тупа байдужість, — А чи знаєш, Гашпаре, — сказала Анна-Марія, — який жорстокий твій друг, хоч він і патер. Мабуть, жорстокішого за цього диявола ще не носила земля. Я в його пазурах назавжди, без будь-якої надії вирватись. Тобі я довіряю, бо ти колись любив мене і я кохала тебе. А нині? Боже, куди поділись ті чарівні почуття! Мабуть, тільки ненависть зосталася в моєму серці. І я ненавиджу передусім саму себе.

Я дивився на її худорляве обличчя, яке раз у раз здригалось, на худі, майже прозорі руки. Від колишніх принад моєї коханки не лишилось і сліду. Я був певен, що з таким же почуттям розглядає мене вона. Ми сиділи в альтанці пансіонного саду. Повітря було напоєне пахощами квітів, навколо панувала сонна, благодатна, мов бальзам, тиша. Вдалині височіли холодні, оповиті зеленим вінком гори, ховаючи вершини в низьких хмарах. Анна-Марія, байдужа, сиділа напроти мене. Жінку не хвилювала навіть навколишня краса. «Висока мета» вбила її ідеали. Вже довгі роки не з власних переконань, а з примусу Анна-Марія веде шпигунську роботу задля батьківщини, котру ненавидить так само, як і себе.

Мені було шкода цю жінку, але я нічим не міг їй зарадити. Вона потрапила в тенета Титуса, з яких уже не вирветься.

Іноді очі Анни-Марії спалахували дивними вогниками. В цей час вони глибоко западали, здавалось, ніби жінка хвора на якусь невідому хворобу.

Згодом Анна-Марія мені розповіла, що звикла до морфію. Тільки тоді я зрозумів, чому вона буває часом така байдужа, наче задубіла.

Анна-Марія не сказала мені, хто її начальник. Але я догадувався, що з Титусом вона не має безпосереднього зв'язку. Правду кажучи, в мене виникла підозра, що Титус використовує її зовсім не в угорських розвідувальних органах, а як агента Ватікану.

Через Анну-Марію я познайомився з Ернестом Феттером, який працював бібліотекарем в університеті. Це був чоловік років під п'ятдесят, з довгим, як у митців, чорним волоссям. Він справляв враження дивака, така була про нього й загальна думка. Феттер і не намагався спростувати цю думку. Був він холостим і жив в університетському будинку. За містом бібліотекар мав невелику дачу з маленьким садом. Наприкінці тижня він приходив туди з мольбертом — малював для власної розваги. Я захоплювався його освіченістю і ерудицією. Ми швидко здружились. Феттер зовсім не цікавився політикою і, коли я спробував заговорити на політичні теми, обірвав мене:

— Облиште ці розмови, любий генерале, — так він мене назвав, — бо в житті мене цікавить тільки прекрасне, а політика — огидна річ.

— Ви, милий маестро, — так я жартівливо назвав його в свою чергу, — дуже підозріла людина. Той, у кого немає певних переконань у цій всесвітній бійні...

— Слухайте, генерале, я, вільний швейцарський громадянин, можу дозволити собі таку розкіш.

Феттер вивчав культурний розвиток Південно-Східної Європи і хвастився, мов хлопчак, своєю обізнаністю з питань культурно-історичного розвитку Угорщини. В цій галузі його

знання були справді ґрунтовні. Я був цим приємно вражений. Особливо щирі симпатії відчув я до Феттера, коли він одного разу серйозно сказав:

— Угорщина, генерале, протягом довгих століть була культурним осередком Південно-Східної Європи, і саме німці винні в тому, що цю зростаючу, квітучу культуру свідомо й планово придушували. — Далі він почав докладно розповідати про культурні втрати Угорщини внаслідок німецької експансії.

— А ви були в Угорщині, дорогий маестро? — спитав я його.

— Ні. Але не втрачаю надії колись побувати в тій цікавій країні.

— Я вам у цьому допоможу, — галантно запропонував я йому.

Таким чином знайшлася тема, яка сприяла зміцненню моєї дружби з диваком-бібліотекарем.

Тим часом за вказівками начальника другого відділення генерального штабу я налагодив зв'язок з начальником німецького розвідувального органу і за союзницькою угодою виконував свої завдання, хоч вони були для мене принизливі. До цієї роботи я, звичайно, неохоче брався. Деякі зміни в моїй діяльності настали тільки після поразки німців на Волзі. Я, нарешті, одержав наказ з Будапешта розпочати самостійне зондування політики англо-саксів. За інструкцією, я мусив встановити зв'язок з Анною-Марією. Я посміхнувся, розшифрувавши закодований наказ: у Будапешті, Мабуть, забули про наші колишні стосунки з Анною-Марією. Але документ відкрив очі й на інше: Титус, очевидно, не тільки організатор руху списоносців, але й таємний агент другого відділення генерального штабу.

Ми обміркували з Анною-Марією всі наші можливості. Бідолашна моя подруга невимовно зраділа, почувши, що в майбутньому діятиме за моїми вказівками, Та раптом обличчя її похмурніло, і вона спитала:

— Ну, а як же пан вікарій?

— Хто? — здивувався я.

— Та ні... Нічого... Це я дурниці верзу, — схаменувалась вона, нервово кусаючи губи. Щоб приховати своє замішання, жінка почала пудрити ніс, тримаючи пудреницю так, щоб я не міг бачити її обличчя.

— Слухай-но, Анно-Маріє, — сказав я, схопивши її за руку. — Ану, глянь на мене! Думаю, тобі зрозуміло, що наша дружба цілком залежить від взаємної щирості. Я не хочу, щоб ти розповідала про неприємні для тебе справи, але в інтересах нашого співробітництва мушу знати, з ким маю діло. Наше завдання небезпечне. Німці, я певен, не довіряють мені, а може, стежать за кожним моїм кроком. На жаль, я й досі не знаю, хто з співробітників посольства — агент гестапо. От в яких умовах треба налагоджувати зв'язки з англо-саксами. Якщо про це рознюхає гестапо, нам не минути лиха. Я розповів про це тобі відверто, щоб ти бачила: я цілком довіряю тобі, хоч, звичайно, припускаю, що саме ти, можливо, й працюєш на німців...

— Неправда! — заперечила вона.

— Я догадуюся, що ти працюєш не тільки для Будапешта, але й для Ватікану. Так? З паном вікарієм познайомив тебе Титус? Можеш не відповідати, мені й так ясно.

Анна-Марія мовчала. Отже, мої міркування правильні. Тепер, звичайно, було б добре довідатися, яку позицію займає Ватікан. Ясно, що він не підтримує Радянського Союзу, це не в його інтересах, швидше він бажає перемоги німцям. У такому разі вікарій мусить мати зв'язки з місцевим агентом гестапо — Шютцом. Становище досить складне, і, коли я все підсумував, мене охопила тривога. Звичайно, мої припущення цілком правильні. Це підтверджують і слова, які мимоволі вирвались у Анни-Марії. Я пригадав її розгубленість:

«Ну, а як же пан вікарій?» Але чому ж тоді надійшла вказівка з Будапешта зв'язатися з Анною-Марією? Я глянув на жінку. Вона ласкаво, співчутливо посміхалась.

— Ти передаси нашу розмову вікарієві? — спитав я.

— Я зроблю так, Гашпаре, як ти накажеш... Немає підстав для занепокоєння. У вікарія такі ж хороші відносини з Купером і Пайпом, як і з професором Шютцом. Нарешті, мушу тобі сказати ще одну новину, про яку мене повідомив пан вікарій: професорові Шютцу подобається твоя дружина. А щодо твоєї надійності, то німці про тебе, Гашпаре, доброї думки. Вони захоплені тобою.

Слова Анни-Марії заспокоїли мене, і в моїй голові миттю виник чудовий план, про який, однак, я нічого не сказав жінці. Ми порадились, як прощупати англо-саксів.

— Я знайду шлях, тільки почекай трохи,— сказала Анна-Марія посміхаючись. — У мене таке передчуття, що вони теж шукатимуть зв'язків з тобою.

Анна-Марія просила почекати кілька днів. Цей час я використав для того, щоб надійно убезпечити себе з боку німців. Передусім я хотів довідатись, хто саме з працівників посольства — німецький агент. У цьому мені допоміг досить примітивний спосіб.

Я написав на своє ім'я листа, адресувавши його в наше посольство. Один кутик аркуша злегка приклеїв до внутрішнього боку конверта. Знаючи, що швейцарці перевіряють кореспонденцію, я найняв людину, котра віднесла лист у посольство. Я був певен, що одержу його через дві години. В посольстві пошту з скриньки вибирав другий секретар доктор Кевечеш, розподіляючи її між працівниками. Залежно від спішності пошти він або передавав листи особисто, або ж клав їх на письмовий стіл адресата.

Я чекав листа в своїй конторі. Через вікно я добре бачив, коли посильний приніс пошту. Я глянув на годинника. Було пів на третю.

Листа я одержав о дев'ятій ранку. Кевечеш приніс його і мовчки передав мені.

Я розірвав конверт і потрусив ним. Лист з шелестом впав. Отже, підозрілий номер один — Кевечеш. Але до цілковитої певності було ще далеко.

За обідом я, ніби між іншим, звернувся до Кевечеша:

— Скажи, будь ласка, вчора після обіду не приносили мені запрошення з університетської бібліотеки?

— Не знаю, пане полковник. Учора після обіду пошту з скриньки вибирав майор Фараго. Я в урядовій справі був у відрядженні. — І молодий секретар з гладко причесаним блискучим волоссям знову почав сьорбати суп.

Майор Фараго сидів якраз напроти мене. Він підвів грушовидне обличчя і сміливо глянув на мене веселими очима.

— Дозвольте доповісти,— сказав майор. — Крім листа, нічого не було. А лист я вже ввечері передав панові секретареві Кевечешу.

— Так, так, я просто не хотів турбувати пана полковника ввечері.

Ну, з цих двох хтось і є повірений Шютца! Я мовчки і спокійно доїв обід, а після обіду сказав майорові:

— Пане майор, о третій годині зайти до мене.

— Слухаю...

Потім я позвав Магду.

— Рівно о третій п'ятдесят подзвони мені з автомата. Назвеш ім'я Лотті і запропонуєш негайно зустрітися зі мною о п'ятій годині на Озерному бульварі, біля статуї Амура. Зрозуміла?

— Ясно,— сказала вона. — А якою мовою говорити?

— По-німецьки. Почекай хвилинку! — Я зміркував, що коли німці підслухуватимуть на лінії, я не досягну мети. — Ні, про місце зустрічі жодного слова! Скажи тільки, що зустрінемося там, де завжди. І гляди, дій обережно, бо трубку підніму не я. Було б непогано взяти в рот цукерку...

О третій прибув Фараго. Я запропонував йому докладно відзвітуватися про свою роботу. Слухаючи майора, я поглядав на годинника. Коли велика стрілка наблизилась до цифри десять, я встав і підійшов до сейфа.

— Зараз я дам тобі матеріали, — сказав я. — Завтра до десятої складеш зведений рапорт, а після обіду надішлемо його. — Задзеленчав телефон. — Підними трубку, пане майор...

Фараго виконав наказ.

— Дозвольте доповісти, запитують пана полковника.

— Спитай, хто це.

— Дозвольте доповісти, якась дама, на ім'я Лотті.

— Лотті... Лотті... — повторював я тихо, наморщивши лоба, потім узяв трубку.

— Алло! Так... О п'ятій годині? — Я глянув на годинника. — Ні, сьогодні не можу. А про що? Хто це? Ах, це ви? Коли ви приїхали? Добре. Буду обов'язково. — Я почував за вухом і пробурмотів ніби до себе: — Лотті... Оце так справа... — І знов звернувся до Фараго: — Отже, на чому ми зупинились? Ага, матеріали... Так... так... — я дістав з сейфа матеріали і подав майорові. — Гляди, щоб доповідна була написана чітко.

— Дозвольте доповісти, постараюсь написати її якнайкраще.

Він клацнув каблуками і вже взявся за ручку дверей, коли я спинив його:

— Хвилинку, пане майор... Він повернувся.

— Давно ти у Берні?

— Вже два роки.

— Місто знаєш добре?

— Думаю, що так.

— Чи можеш мені сказати, на якому бульварі стоїть біла мармурова статуя Амура?

Майор на мить замислився.

— Якщо не помиляюсь, на Озерному бульварі.

— Дякую.

За кілька хвилин перед п'ятою я зайшов до квіткової крамниці, звідки добре було видно бульвар і місце навколо статуї Амура. Я купив букет троянд і попросив дозволу в хазяйки затриматись на кілька хвилин у крамниці, бо, мовляв, чекаю когось. Вона розуміюче посміхнулася. Довго ждати не довелося. За хвилину з'явилося троє юнаків, які, очевидно, теж чекали когось.

«Отже, агент — Фараго», — вирішив я.

Я вийшов з крамниці усміхаючись, з букетом троянд у руці, вдаючи ніби не помічаю юнаків. Прочекав біля статуї хвилин тридцять, раз у раз з досадою позираючи на годинника. Нарешті, я пішов додому.

Другого дня запросив майора на вечерю. Під час розмови ми з Магдою навперебій вихваляли фюрера, а згодом непомітно перевели розмову на професора Шютца, високо оцінюючи його особисті заслуги.

— Я глибоко впевнена, — зауважила Магда, — що фюрер досяг значних успіхів тільки завдяки таким працівникам, як наш професор. Німецьке нація може пишатися такими вірними синами, як він.

Після цього ставлення професора до нас зовсім змінилось. На одному, з прийомів Шютц одвів мене до оранжереї і конфіденційно сказав, що не зовсім довіряє нашому послу і тому буде дуже вдячний, якщо я передам свої спостереження відповідним органам. Мені було ясно, що Шютц вирішив цим самим запевнити мене в своїй довірі й приязні. Потім він зайнявся Магдою. А ми з нею використовували кожен нагоду, щоб через Фараго ніби ненароком «повідомляти» професора про свої симпатії до нього.

Минуло понад два тижні, проте Анні-Марії ще не вдалось встановити зв'язки з англійською розвідкою. Я з нетерпінням чекав.

Якось у суботу на початку травня мене запросив до себе знайомий бібліотекар. Я поніс йому кілька книжок про Угорщину, написаних німецькою та французькою мовами. Він був дуже радий подарунку. Ми сиділи в його робочому кабінеті, заставленому вздовж стін стелажми для книг. Гадаю, там було принаймні кілька тисяч книжок.

У травні весь світ ще перебував під враженням поразки німецьких військ біля Волги. Ця подія помітно піднесла популярність росіян. Більшість простих людей Заходу замислювалась над причинами перемоги росіян, а дехто почав переглядати свою негативну думку про Радянський Союз. У формуванні таких настроїв неабияку роль відігравали також органи преси, які хоч і не захоплювались радянськими успіхами, однак писали про них з холодною об'єктивністю і мовчазним визнанням. У той час антирадянські статті в пресі не з'являлись. Комуністи мали можливість агітувати відкрито, державна влада змушена була терпіти це. Розмови про росіян стали модою. І справді, про них говорили при першій-ліпшій нагоді.

Бібліотекар зустрів мене словами:

- Що буде з вами, любий генерале?
- Я не розумію вас, маестро.
- Ну й всипали вам перцю, дали прочухана...
- Війна ще не закінчена. Біля Волги програно тільки одну битву...

Феттер глянув на мене примружившись.

— Ви так думаєте? — спитав він, цмокнувши язиком. — Щиро кажучи, генерале, я вас маю за розумну людину. І саме тому вважаю, що наївність, яку ви зображаєте, є тільки зовнішньою оболонкою, а в душі ви міркуєте інакше. — Він посерйознішав. — Зрештою, це ваша справа, і мене вона стосується лише остільки, оскільки... Сам не знаю чому, я полюбив вас, і до певної міри мене тривожить ваша доля. Я закурив і на хвилину задумався.

— Любий маестро,— сказав я нарешті. — Чому ви гадаєте, що моя доля в небезпеці?

— Чому? Стривайте, генерале, дайте трохи подумати. Ви ж знаєте, що я не політик і тому боюсь наговорити дурниць. Я наперед прошу пробачення, якщо висловлю свої думки трохи спрощено. Але постараюсь сказати все, що в мене на душі. Я багато читав і в загальних рисах знаю історію воєн. Досі переможці після закінчення війни застосовували до переможених репресії. Ці репресії, однак, торкались не окремих осіб, а всіх переможених у цілому. Я певен, генерале, що ваші за рік-два програють війну. До того ж поразка ваша буде повною. Між переможцями перше місце посідатиме комуністична Росія, яка принесла найбільші жертви в ім'я перемоги. Вона матиме вирішальне слово. З деякими вимогами її партнери, напевно, змушені будуть погодитись.

Я уважно слухав Феттера, намагаючись зрозуміти, куди він хилить.

— Однею з таких вимог росіян, — вів далі мій друг, — буде притягнення до відповідальності так званих воєнних злочинців. Думаю, союзники цю вимогу Радянського Союзу в принципі вже прийняли. Постає питання, хто попаде до тих списків з ваших людей? Слід припустити, що й ви, любий генерале!

— Я? — перепитав я вражено. — Чому ж саме я? Бібліотекар тихо засміявся, від чого його довга постать зсутилась.

— Ай-яй-яй, генерале, сьогодні ви ставите не дуже дотепні питання. А чому б не потрапити в той список людині, яка була одним з організаторів розгалуженого по всій країні таємного терористичного руху? — спитав він, кліпаючи очима. — Людині, котра діяла в одній балканській країні зовсім не в інтересах поглиблення дружби між народами, людині, яка могла б розповісти багато цікавого про підготовку вбивства бідолоашного югославського короля?..

Слова Феттера настільки приголомшили мене, що я навіть не встиг здивуватись. З досадою подумав, що не помітив пастки, поставленої спеціально для мене. А я мав змогу помітити її: адже, як я пізніше пригадав, мова бібліотекаря була цілком недвозначною: Взяти хоча б його нарікання на німецьку великодержавну експансію. Мовляв, занепадає угорська культура. Вже це мало насторожити мене.

Я завжди схилив голову перед діяльністю англійських розвідувальних органів. Спритність британців полягала в тому, що вони збирали матеріали заздалегідь і вміли ними скористатись у потрібну мить. Так було й тепер. І чому я довгі роки вважав, що англійці нічого про мене не знають? Виявляється, вони знали все, тільки не чіпали мене, бо я їм не заважав.

Мені дуже не хотілось осоромитися перед бібліотекарем. Правда, становище моє не було скрутним — адже безпосередня небезпека мені не загрожувала. Я мав зробити вибір: або залишитись до кінця з німцями, або перейти на бік англійців. Досі мою поведінку визначала ненависть до Радянського Союзу і прагнення захистити свої власні інтереси. Але лишатися на боці німців і далі я вважав просто безглуздя. Треба було застрахувати себе.

Ось і нагода трапилась. Я промовив з усмішкою:

— Бачу, любий маестро, ви в своїх книжках вичитали чимало цікавих речей.

— Генерале,— відповів Феттер, — у книжках є все. Не тільки минуле, але й майбутнє. Крім того, я уважно читаю газети, бо мене дуже цікавить це майбутнє...

— Які ж у вас є гарантії щодо мого майбутнього? — спитав я вже цілком серйозно.

— Моє слово і рука!

Подробиці зараз не мають значення. Головне, цей потиск руки ліквідував проблему, яка мучила мене останнім часом. Я не вагався, бо не вважав це переходом на бік ворога. Ні! Мій ворог, більшовизм, наступав від Волги.

Я подав руку англійцям в 1943 році, інші зробили це в сорок четвертому, а деякі навіть після сорок п'ятого. Ніяких докорів сумління я не відчував. Та й чого ради? Адже я при цьому не тільки переслідував особисту мету, а й виконував таємні інструкції влади щодо зондування політики англо-саксів.

У Будапешт я повернувся, лише наступного року. Тоді ти жив у Стокгольмі. Магді вже минуло п'ятдесят років, але завдяки косметиці ніхто б не дав їй і сорока. Ми вже давно не жили подружнім життям. Мати твоя працювала чудово. В згаданій посилці ти знайдеш багато матеріалів про неї, а також і про Анну-Марію, яка й надалі лишилась у Женеві. Жолт на фронті героїчно знищував більшовиків, і я радо слухав розповіді про його неабияку хоробрість. Він служив старшим лейтенантом у бронетанковій частині.

В Будапешт я прибув не з своєї волі, а за завданням.

Перед від'їздом ми з полковником Пайпом, керівником швейцарського відділення англійської розвідки, докладно обміркували становище. На його думку, війну треба за всяку ціну якнайшвидше закінчити, але разом з тим необхідно затримати наступ росіян. Цей тактичний варіант для мене був незрозумілим, бо під час свого перебування в Швейцарії я

одержав від начальника угорського генерального штабу кілька шифрованих інструкцій сепаратного миру. З потрібними людьми мене познайомив Феттер. Довелось вести переговори і з американським генералом Купером. Я повідомив його про точку зору нашого уряду: ми згодні були затримати радянський наступ на лінії Карпат доти, доки об'єднані англо-американські парашутні частини Середземноморської армії займуть територію між Дунаєм і Тисою. Переговори затяглись, бо Купер не мав повноважень вирішувати ці питання за власною ініціативою. А там часом Радянська Армія навально наступала, і затримати її на лінії Карпат уже було неможливо.

В процесі переговорів я помітив, що американці охоче погоджуються на висунуті нами пропозиції, тоді як англійський делегат проти них заперечував. На його думку, союзницька угода не дає їм права на укладення сепаратного миру, тим більше, що частина Угорщини вже стала театром воєнних дій.

Саме в цей час англійський повірений Пайп одержав інформацію про мою особу і одного разу запросив мене після переговорів до себе на чай. До Пайпа я пішов сам, бо Магда завела роман з професором Шютцом — швейцарським агентом німецької розвідки. До речі, їй пощастило вивідати, що в оточенні губернатора засіло багато німецьких агентів. Залишалось узнати, чи відомо їм про секретний радіопередавач, установлений в королівському замку. Якби німці довідалися про радіопередавач, вони перехоплювали б усі передачі, а розшифрування наших кодів не становило для них великих труднощів, хоч англійці й твердили, що закодований автомат діє бездоганно.

Полковник Пайп прийняв мене на своїй женеvській дачі. Я вже звик до холодності англійських дипломатів, і мене приємно вразила люб'язність цього п'ятдесятирічного полковника. Високий на зріст, він був уже майже сивий, а на смуглявому обличчі його блищали світло-голубі очі.

Після чаю ми зайшли в робочий кабінет Пайпа. З вікна відкривався чудовий краєвид на озеро, оточене з усіх боків високими горами з сніговими шапками на маківках.

Англієць запропонував мені міцного шотландського віскі.

— Я хочу з вами поговорити відверто, полковнику,— звернувся він до мене.

— Я до ваших послуг.

— Сподіваюсь, про ваш візит до мене ніхто не знає?

— Шановний пане,— відповів я з усмішкою,— на цій роботі я не новачок. Якби про це мене запитав хтось інший, я вважав би таке припущення образою.

Пайп усміхнувся.

— Не гнівайтесь, але наші спільні інтереси вимагають обережності.

— Я вже сказав, що ваші слова не образили мене.

За ваше здоров'я, полковнику.

Пайп витер губи серветкою і звернувся до мене:

— Мені дуже прикро, що зараз ми не можемо прийняти пропозиції вашої влади. Наші союзницькі обов'язки, на жаль, цього не дозволяють. Але деякі вищі міркування зобов'язують нас зміцнити зв'язки і підготуватися до майбутнього. Дозвольте мені бути цілком відвертим і підкреслити, що ці думки я звіряю тільки вам. — Пайп зручніше вмоствився в кріслі, закупив сигару і вів далі: — Ми вважаємо вас воїном нашої армії, отже, між нами повинна бути щирість. Так ось, у минулому наша політика відзначалась цілим рядом дипломатичних промахів, помилок, що привели нас до укладення союзу з системою, боротьбу проти якої ми вважаємо нашим загальнохристиянським і моральним обов'язком. Не вдаватимемося до аналізу причин і обставин, що виникли незалежно від нас, а звернемося до фактів.

Я з захопленням і навіть з деякою заздрістю слухав глибокі міркування Пайпа.

— Обставини склалися так,— сказав англієць,— що нам мимоволі довелося стати противником Німеччини і внаслідок історично небажаного становища укласти союз з ворогами — комуністами. Цього вимагали наші інтереси. Але тепер сто разів більша небезпека загрожує світовим буржуазним порядкам з боку комуністів. Те, чого ми боялись понад двадцять років, збулося. Радянський Союз, незважаючи на колосальні втрати у війні, надзвичайно зміцнів, придбавши такий моральний капітал, який не можна знецінити чи нейтралізувати ні фунтами стерлінгів, ні доларами. Були часи, коли ми глузували з їхнього, як нам тоді здавалось, божевільного фантазування. Але виявилось, що ідеї більшовиків мають під собою реальну основу. Настала ера світової революції; треба визнати, що цьому сприяли і ми. Радянські перемоги зреволюціонізували робітничі маси. Після закінчення війни ця обставина матиме вельми відчутні наслідки.

На жаль, вашу країну визволять радянські війська. З цим фактом ми змушені будемо рахуватись. Німеччина напередодні краху. Незабаром Європі доведеться вибирати порядки. Що вона вибере: радянську систему чи буржуазну демократію? Війна розколола світ навпіл. Два величезні табори протистоять один одному. Зараз ідеться про вашу батьківщину. До кого приєднається вона? Події розгортаються так, що в Угорщині радянські війська, очевидно, створять передумови для виникнення більшовицької системи. Ми мусимо перешкодити цьому. Багато дечого залежить і від нас. Думаю, ви зрозуміли мене?...

— Так, пане полковник.

— Тоді дозвольте перейти до обговорення вашої майбутньої роботи на основі спільної з нами платформи. — Пайп зробив довшу паузу, ніби даючи лад думкам. — За розвідувальними відомостями,— говорив англієць,— угорські робітники, які жили не в найкращих умовах, прагнуть змін, але яких саме — напевно не знають. Соціал-демократи зуміють вплинути на маси, спрямувавши вістря цього руху проти більшовиків. Саме тому було б корисним з точки зору буржуазної демократії організувати робітничу партію на західний взірець, яка проводила б рішучу антирадянську політику. Вашим першим завданням і буде утворення такої соціал-демократичної партії, спроможної протистояти комуністичним ідеям. Крім того, ви, звичайно, сприятимете створенню якнайбільшої кількості й інших буржуазних партій. Всі вони повинні діяти заодно і спільно боротися проти комуністичного ладу. Це по-перше. По-друге, будь-якою ціною треба перешкодити комуністам пустити коріння на територіях, зайнятих радянськими військами. Останнє завдання нелегке.

Я ще довго слухав міркування полковника, дедалі більше пересвідчуючись, що він вимагає неможливого. По суті, йшлося про те, щоб прискорити закінчення війни і разом з тим звести нанівець перемогу Радянського Союзу.

Коли я приїхав з Магдою в Будапешт, в моїй голові крутився цілий вир думок. Я зайшов у Міністерство оборони, щоб поговорити з Титусом. Мій друг за останній час зовсім посивів, щоки його позападали, а очі гарячково палали і, здавалося, стали ще більшими. Я розглядав якусь мить високу, худорляву постать Титуса, потім ми обнялися. По службі він не просунувся вперед, залишившись у тому ж скромному званні професора теології, яке мав і в час нашого першого знайомства.

Ми докладно обговорили політичне становище, і на мене не справили приголомшливого враження його слова:

— Так от, Акоше, війну ми програли. Але, може, це й добре. Пригадуєш, що я говорив тобі в сімнадцятому році, коли ти лежав поранений?

Я знав, що Титус натякає на нашу розмову, під час якої він пророкував перемогу комуністичної революції.

— Пригадую, пригадую. Я не раз думав про ту нашу розмову.

Титус встав, підійшов до вікна, сперся на підвіконня і, склавши за звичкою руки на грудях, тихо промовив:

— Видно, така воля божа. Коли б я був Всевишнім, то покарав би людство ще суворіше, в сто разів суворіше. Ми цілком заслужили кару господню...

— Не знаю, як ти, але я вважаю, що самобичуванням лиху не зарадиш. Що було, те минулось. Що сталося, того вже не зміниш. Краще порадьмося, що робити... Наше майбутнє — ось що повинно турбувати нас...

— Згоден, друже...

Ми довго мовчали. Титус ще не знав про мій зв'язок з англійцями, а я й не думав розповідати йому про це.

— Ти питаєш, що нам робити? — Він потер лоба. — Росіяни вже на нашій території, і, на жаль, нема такої сили, яка змогла б зупинити їх. Але є можливість вийти з скрутного становища...

— А саме?

— Якби західні країни уклали з Німеччиною сепаратний мир, тоді ми разом з ними виступили б проти більшовиків.

— На жаль, це марні сподівання, Титусе, міраж.

— Знаю. Німці догадуються, що уряд Хорті хоче вийти з війни.

— А яка твоя думка щодо цього?

— Яка? О, якби це йому вдалося! — палко відповів Титус.

Я здивовано глянув на нього.

— Ти говориш серйозно? — спитав я.

— Цілком серйозно, Акоше. — Патер відійшов од вікна, сів за стіл і поклав свою худу руку на мою. Тонка, прозора шкіра на його руці була помережана голубими прожилками. — Цілком серйозно,— повторив він. — Вихід з війни забезпечив би наше майбутнє. В мене є відомості про те, що союзники уклали таємну угоду, за якою вони зобов'язуються після перемоги притягти до судової відповідальності всіх державних діячів, котрі розпалювали війну. На практиці це означатиме, що всі наші політики антирадянського напрямку зійдуть зі сцени, їхнє місце займуть нові, які були в опозиції і не виступали проти Радянського Союзу. Вони й візьмуть до своїх рук владу. Коли б нам пощастило зараз вийти з війни, можна було б багатьох із списків «злочинців» війни врятувати, і зокрема тих, які діяли в інтересах союзників. Це дало б їм можливість і надалі лишитись біля державного керма. Якщо ж нам не вдасться цього зробити і ми залишимося союзниками німців, то після війни буде сформовано тільки такий уряд і з'являться такі партії, що їх підтримуватимуть більшовики. Англосакси в цю справу не втручатимуться. Я вже не кажу про те, що комуністична партія діятиме легально.

— А для виходу з війни є реальні можливості?

— На мою думку, є. Угорщина може вийти з війни тільки при умові узгодження цього питання з комуністами. Треба прийняти їхні вимоги. А Хорті і його уряд навіть чути про це не хочуть.

Я оторопів.

— У нас є комуністична партія? — спитав я.

— Є. На жаль, є, і з цим фактом треба рахуватись. Поки що вона діє підпільно, але все одно очолює весь антифашистський рух. Певен, що якби уряд Хорті розпочав збройний

наступ проти німців, маси не пішли б за ним. А коли б він зробив це разом з комуністами, то наслідки були б зовсім інші.

Я почував за вухом.

— У мене немає певності в тому, що це було б добре, любий Титусе...

— Аकोше, ти розумна людина, подумай! Якщо ми нічого не зробимо сьогодні чи завтра, німці ліквідують наш уряд і поставлять біля влади нілашистів¹. Це не матиме вирішального впливу на долю країни, хіба що війна затягнеться ще на декілька тижнів. Коли б у мене була хоч маленька надія на те, що нілашисти затримають наступ росіян, то я не вагався б стати на їх бік. Але такої надії нема. Отже, треба прийняти умови комуністів.

— Що ж вони конкретно пропонують?

— негайно арештувати лідера партії нілашистів — Салаші, озброїти робітників і відкрити фронт проти німців.

Я оторопів.

— І це кажеш ти, друже? Та це ж божевілля! Арештувати найактивніших борців проти більшовизму?

Титус гірко всміхнувся.

— Бачу, ти не зрозумів мене. Хіба не однаково, хто арештує Салаші: ми чи переможці? Війну ж ми програли. Коли не пощастить вийти з війни, то радянські власті після перемоги заарештують як воєнних злочинців не тільки Салаші, але й тебе, і мене, й інших. Доля Салаші вже вирішена, хоч він ще й не побував при владі. Але скажи: віддадуть до суду того генерала чи офіцера, який сьогодні або завтра накаже своєму підрозділу: «Бий німецьких фашистів»? Та він миттю стане світовим героєм! Його не тільки не віддадуть до суду, але й вважатимуть переможцем! Оце і є вища політика! В такий спосіб можна було б зберегти цілий державний апарат, офіцерські кадри, і сила залишилася б у наших руках.

Нарешті я зрозумів задум друга.

— Тільки маючи владу в руках, ми зможемо зупинити навалу комуністів,— переконував мене Титус.

— Ти маєш цілковиту рацію, — сказав я. — Справді, нам необхідно прийняти цю стратегію. Але з чого ж починати?

— Треба примусити губернатора провести переговори з комуністами і підготувати акт капітуляції. Ти мусиш якнайактивніше діяти в цьому напрямку.

З розумними людьми цей план можна було б здійснити. Але наші офіцери, в більшості обмежені й тупі, вірили тільки в чудотворну силу нової зброї німців і прислухатися до здорового глузду не мали ніякого бажання. Кожен керівник висував свої плани, їх виникало дуже багато, але всі вони так і лишилися планами. Найсумнішим було те, що німці дуже добре знали про ці плани і на очах уряду готували передачу влади нілашистам. На той час переважна більшість офіцерів уже вступила в партію кілашистів. Офіційно і неофіційно я подав керівництву цілий ряд секретних доповідних, назвавши в них поіменно всіх високопоставлених офіцерів, які вступили в партію нілашистів. Але ніяких заходів щодо них не було вжито.

Тим часом я зв'язався з повіреним англійської розвідки в Будапешті. Головний інженер однієї з фірм Іштван Шельмеці був «по сумісництву» підполковником англійської армії. На батьківщину, в Будапешт, він повернувся перед війною, прослуживши понад десять років у далекосхідних англійських колоніях. Довгий час він був і на Близькому Сході, його красуня жінка була малайка, дочка теж вражала вродою.

¹ Фашистська партія в колишній Угорщині.

Шельмеці жив на горі Шваб у красивому п'ятикімнатному особняку. На першому поверсі містилась лабораторія, де він провадив досліди. Думаю, що там була схована і його спеціальна рація. Інженер Шельмеці не був на підозрі ні в угорської, ні в німецької контррозвідки, бо передав кілька своїх цінних винаходів командуванню, чим здобув його довір'я.

На високому лобі Шельмеці не було жодної зморшки. Каштанове волосся він старанно зачісував. Одягався інженер завжди чисто, вишукано й елегантно, нагадуючи джентльмена з сторінок модного журналу. Окуляри в золотій оправі надавали йому професорського вигляду. Шельмеці й справді скидався на професора, що читає лекцію, особливо коли в розмові елегантним рухом знімав окуляри з перенісся і розмахував ними. Носив він завжди білу сорочку, принаймні я іншої ніколи не бачив на ньому.

Ми зустрічалися щотижня. Я докладно розповів йому про всі труднощі.

— Знаю, — сказав він посміхаючись. — На жаль, вам не пощастить вистрибнути з війни. На мою думку, ви повинні відступити на задній план. Те саме має зробити патер Титус. Німці знають усе, і було б нерозумно, якби ви попали в їхню пастку. Треба думати наперед. Пропоную вам з тактичних міркувань налагодити зв'язки з німецьким полковником фон Мерінгом.

— З фон Мерінгом? — здивувався я.

— Еге ж,— кивнув Шельмеці з усмішкою. — Полковника ви знайдете в готелі «Асторія». В мене є відомості, що про ваші переговори в Швейцарії з англійською розвідкою нацисти знають і відносно вашої особи мають певні плани. Вони не дуже церемоняться з небажаними для них людьми. А для нас важливо, щоб ви лишилися живі, боротьба ж тільки починається.

Мене дуже налякали ці слова. Якщо гестапо довідалося про те, що я був посередником у переговорах про укладення сепаратного миру, моє життя справді в небезпеці. Всю країну контролюють німці, причому ніхто не знає агентів гестапо. Можливо, їх про все інформує сам губернатор. Найкраще було б піти в підпілля.

— Про це не може бути й мови, — сказав Шельмеці, відкинувши мою пропозицію. — Для нас важливо, щоб ви діяли відкрито, бодай на задньому плані. Отже, прошу піти до фон Мерінга і побалакати з ним.

— А про що мені з ним говорити?

Скажіть, що ви одержали від губернатора завдання вести переговори про сепаратний мир. Нового ви нічого не скажете, бо вони про це добре знають і самі. Але їх зворушить ваша відданість. Звичайно, ви запропонуєте їм свої послуги, і не тільки свої, а й усієї організації «Списоносців».

— Я не можу говорити від імені організації, бо не знаю думки її керівників. Якщо не помиляюсь, вони зараз зайняті полюванням на партизанів. Я вже кілька років не брав участі в роботі організації.

— Ось вам і нагода відновити свою діяльність. Переконайте Титуса в необхідності здійснити цей задум.

— Але я не розумію вашої мети, — заперечив я. — Чого ви домагаєтесь від списоносців?

— Поки що нічого. Але німці щось планують. Надамо їм у цьому всебічну підтримку, бо їхні заходи відповідають нашим ідеалам майбутнього.

— Не подобається мені та гра, в якій я маю ходити з заплещеними очима.

Шельмеці голосно зареготав.

— Послухайте мене і розплющіть очі. Це залежить від вас, скільки ви зможете побачити. Отже, сьогодні ж підіть до фон Мерінга, бажано між четвертою і п'ятою годинами. Він вас чекатиме. Можливо, завтра вже буде пізно. Вам і досі щось незрозуміло?

— Гаразд,— погодився я,— піду.

Після обіду в домовлений час я зустрівся в «Асторії» з фон Мерінгом. Він прийняв мене як давнього знайомого.

— Коньяку? — запропонував Мерінг усміхаючись.

Я кивнув головою.

Він дістав з шафи пляшку — справжній французький коньяк три зірки.

— Я пробуду в Будапешті лише кілька днів. Владнаю деякі непорозуміння і виїду знову до Відня.

— Пане полковник, я до вас прийшов не як приватна особа, але й не з офіціальним дорученням.

— Ні так ні с'як?— зареготав він. — Тоді як же?

— Я звертаюсь до вас як професіональний антибільшовик до свого колеги. Мені хочеться з вами дуже щиро й серйозно поговорити.

Він прицмокнув язиком.

— Дуже цікаво! Я вас з задоволенням послухаю.

У загальних рисах я розповів йому про свої швейцарські переговори.

— Боротьбу проти більшовизму я веду ще з дев'ятнадцятого року. Це моє покликання, моя життєва мета. Я обурився, довідавшись про те, що наші урядові кола готують віроломний напад на райх — головного організатора і керівника боротьби проти комунізму!

Фон Мерінг став серйозним. Він замислено постукував олівцем. Здавалося, його думки блукають десь далеко, і він не чує моїх слів.

— Пане полковник,— озвався німець після тривалої мовчанки. — Ви були відвертим, тому і я говоритиму відверто. — Мерінг наповнив чарки, і ми випили. — У вас, мабуть, немає сумніву в тому, що перший удар у цій війні програно. На жаль, це факт. Чому ми програли війну? На мою думку, тому, що фюрер розпочав її проти всієї Європи, а треба було воювати тільки проти Радянського Союзу. Та вже нічого не вдієш. Так воно сталося. Отже, перший тур програно. Я вже навіть не цікавлюсь зведеннями про хід операцій на фронті, бо зайнятий підготовкою до нової війни. Тому з подякою приймаю ваші послуги і радий, що в майбутньому нам доведеться боротися пліч-о-пліч. Я приїхав сюди для того, щоб тимчасово припинити діяльність угорських розвідувальних, а також таємних організацій, в тому числі і «Списоносців», і тим самим зберегти їх на майбутнє. По-моєму, вам необхідно активніше виступати в керівництві «Списоносців». Більшість ваших людей слід евакуювати з території, окупованої росіянами. Натомість потрібно поставити таких людей, які не викликали б ніякої підозри, а згодом до них надіслати наших людей. Ця організаційна робота тепер найважливіша, і тому бажано, щоб ви взяли в ній активну участь.

— Буду радий, якщо мені доручать таку почесну справу,— відповів я.

— Днями ви одержите конкретні завдання, бо тут незабаром відбудуться корінні зміни. Прошу вас серйозно взятися до роботи..

Покидаючи «Асторію», я був певен, що фон Мерінг якось зв'язаний з Шельмеці або його шефом. А в тому, що цей німець агент англійської розвідки, я не мав ніякого сумніву.

«Списоносці» не припиняли своєї діяльності. Тим часом до влади пробрався Салаші. Мене одразу ж викликали в друге відділення генерального штабу. Новий начальник генерал-майор Бако офіційно доручив мені очолити рух «Списоносців». Я радо взявся до цієї роботи, хоч, відверто кажучи, мені було трохи прикро, що начальником другого відділення

призначили не мене. Я не відчував себе скривдженим, бо нова посада давала мені значну владу. Звичайно, робота була не легка, та я завжди любив виконувати важкі завдання. Тепер операції на фронті мене цікавили остільки, оскільки вони безпосередньо торкались роботи й планів організації. В своїй діяльності я спирався головним чином на молодих офіцерів генерального штабу.

З Титусом ми докладно обмірковували становище. За моїми планами, Титус мав негайно виїхати з Будапешта і дочекатися на Заході розвалу угорського державного апарату. Та він і чути про це не хотів. Він рішуче заявив, що лишиться в Угорщині навіть у тому випадку, коли росіяни окупуєть усю країну. Титус вважав, що йому не загрожує небезпека, бо він мав зв'язки з опозиційною партією. Більше того, його вже встигли обрати членом її правління. Тут він і працюватиме після поразки.

Оперативні плани тилових груп ми розробили разом з ним, зберігаючи бригадну систему організації. Кожною бригадою керувала командна група з п'яти членів. За нашими планами, ці групи списоносців мали розпочати діяльність тільки після спеціального наказу. Отже, ми мали в сімох великих містах країни свої бази, на які в майбутньому покладали великі надії.

Люди фон Мерінга теж розвинули гарячкову діяльність. Після захоплення влади нілашистами німецький полковник скликав у свої апартаменти на нараду керівників організації спілки бійців Східного фронту і табору антибільшовицької молоді¹. Він дав вказівки створити з добровольців терористичні загони і залишити їх після відступу в тилу радянських військ. Ці загони мали висаджувати в повітря тиліві комунікації росіян і поширювати різні брехливі чутки.

Почалася організаційна робота. Я провів облік усіх членів терористичних організацій.

Шельмеці був дуже задоволений нашою роботою, але просив мене ні в якому разі не чіпати бригадних груп списоносців, оскільки вони в свій час матимуть інші завдання.

— На жаль,— сказав він сумно, — наступ радянських військ був таким блискавичним, що ми нічого не встигли зробити ні в Затиссі, ні між Тисою і Дунаєм. Треба виправити становище.

— Що ви маєте на увазі? — спитав я.

— А те, що туди необхідно заслати людей, по можливості місцевих, які знають тамтешні умови, і підтримувати з ними зв'язок.

— Це можна зробити хоч зараз, — сказав я. — В мене все підготовлено.

— Бачу, — зауважив він вдячно, — що керівництво організацією перебуває в добрих руках.

Росіяни наступали такими темпами, що сумніву не було: столицю доведеться незабаром здати.

— З вашого дозволу, пане, мені хотілося б знати: якщо почнеться евакуація, ви залишите Будапешт?

Шельмеці гірко всміхнувся:

— Навіть коли б я і хотів виїхати, не зможу. На жаль, мушу зостатись. Якщо поталанить і я виживу, то, мабуть, ви ще почуєте про мене.

— А я?

— Вам лишатись не можна. Ви воєнний злочинець...

— Бідолаха Шельмеці! Шкода, що він своєчасно не виїхав. Може, і зараз ще жив би. Але він був солдатом і загинув на посту. Як мені стало відомо, в 1947 році комуністична контррозвідка викрила всю його мережу, і Шельмеці було засуджено за антидержавну

¹ Фашистські організації в колишній Угорщині.

шпигунську діяльність до смертної кари. За деякими версіями, йому страту замінили на довічне ув'язнення, але я цьому не вірю.

Вероніка і надалі лишалась вірною мені. Я вимагав, щоб у час мого перебування за кордоном вона жила життям жінки солдата, який воює на фронті. Приїжджаючи іноді додому, щоб інформувати своє начальство, я весь вільний час проводив з нею. Я наказав стежити за Веронікою, але наслідки були заспокійливі: вона не зраджувала мене. Кохала дівчина мене чи просто боялась? Над цим я не роздумував. Нестатків Вероніка не відчувала, бо я був щедрим і не шкодував подарунків.

Нарешті, я остаточно повернувся на батьківщину. Та події розгортались так блискавично, а реорганізація нашої мережі забирала в мене стільки часу, що з Веронікою мені доводилось зустрічатися рідко, та й то на кілька хвилин. Вона не докоряла мені за це, не ремствувала і, мабуть, скорилась долі.

Коли ми в основному закінчили організаційну роботу, я міг присвятити більше часу Вероніці. Дівчину дуже турбувало майбутнє. Вона ненавиділа німців і завжди раділа, почувши з моїх уст якесь антифашистське висловлювання. Тоді Вероніка ставала веселою, в очах її відбивалась дитяча радість.

— Ох, Аकोше, коли б ти знав, як мені приємно це слухати!

— А ти, дурненька, думала, що я люблю нацистів?

— Я думала, що ти такий самий солдат, як і інші.

Я реготав, після чого вдавав з себе ображеного.

— Це мені боляче, моя люба! Хіба я поводжуся так, як інші офіцери?

Останніми днями, я помітив, Вероніка надзвичайно багато увага приділяла політиці. А втім, я не так висловився. Раніше вона політикою взагалі не цікавилась, і коли я, бувало, починав розмову на цю тему, моя коханка затуляла мені рота і просила:

— Облиш ці розмови. Політика — погана річ.

Взагалі мене не турбувало, що з Веронікою не можна обмірковувати політичні питання, бо в нас і без того вистачало тем для приємної розмови.

Одного листопадового вечора ми були дома разом. Після вечері одразу ж лягли спати. В кімнаті було тепло й затишно. Надворі мрячив холодний дощ. Гуркіт далекої канонади докочувався до міста і стиха стрясав віконні шибки. Бої в той час уже йшли під Будапештом. Я був дуже втомлений, але завзята канонада відганяла сон. У вирі невідкладних справ я й не помітив, що мені стукнув п'ятдесят восьмий рік. А Вероніка була тоді в розквіті сил — їй минуло, здається, тридцять три чи чотири роки. Найкращий вік жіночого життя!

Канонада їй теж не давала заснути. Я чув, як Вероніка підбивала подушку і неспокійно переверталась з боку на бік.

Я лежав горілиць, дивився в стелю, на яку відблиск вогню в грубці кидав химерні тіні, і прислухався до глухого гуркоту далекої канонади.

— Ти не спиш, Вероніко? — спитав я і взяв її за руку,

Вона мовчки присунулась до мене.

— Страшна ця канонада, — сказала вона.

— Треба до неї звикнути.

— До цього звикнути важко. Я не можу...

Я нічого не відповів. Пригорнувши її, мимохіть подумав про те, що чекає нас у майбутньому. Що буде з Веронікою? Досі про це я не думав. Справді, що буде з нею, якщо мені доведеться виїхати звідси? Судячи з канонади, цей час незабаром настане. Можливо, вже завтра чи післязавтра в мене в руках буде наказ про евакуацію. Але ж я кохаю Вероніку і не можу її залишити напризволяще!

- Вероніко!
- Що?..
- Ти не спиш? «От дурне питання, — подумав я. — Вона ж відповіла мені!»
- Не сплю.
- Ти знаєш про те, що ми програли війну?
- Знаю.
- Звідки?
- Це знає кожен.
- І ти знаєш також про те, що мені доведеться евакуюватись на Захід?

Вона тривожно сперлася на лікоть.

- На Захід? Але чому тобі треба евакуюватись на Захід?

— Дурненька, я ж солдат, а наказ є наказ.

- Звичайно... Скажи-но, Акоше, я вже давно хотіла спитати тебе, ти теж дав присягу

Салаші?

- Авжеж...

— Навіщо?

- Інакше мене розстріляли б...

— А чому ти не подав у відставку? Тоді тобі не довелося б присягати.

- А ти на моєму місці не дала б присяги?

— Ні! — заявила вона рішуче.

- А що б ти робила?

— Мабуть, я боролася б проти них... Як дивно,— сказала вона замислено,— що весь офіцерський склад раптом в один день перейшов на бік Салаші!

- Справді дивно. Ти не любиш Салаші?

— Я ненавиджу його.

- Чому ж ти не борешся з ним?

— Звідки ти знаєш, що я не борюся?

- Але дозволь знати? — запитав я напівглузливо.

— Я не можу цього сказати офіцерові Салаші. Мені здалось, вона жартує, щоб розрядити свою нервовість, тому я і далі кепкував:

— Сподіваюсь, ти вже вступила в якусь нелегальну організацію? Може, навіть керуєш нею?

— Так ти, значить, виїжджаєш на Захід? — спитала вона замість відповіді. — Сьогодні, Акоше, я буду відверта і висловлю свою думку, навіть якщо ти гніватимешся.

- Кажі, я не сердитимусь.

— Я гадала,— почала вона невпевнено,— я гадала, що ти воюватимеш проти німців.

- Чому ти так гадала?

— Тому, що й ти їх ненавидиш. Я завжди вважала тебе гуманною людиною... Не думала, що ти служитимеш таким пройдисвітам, як оцей Салаші. Хіба ти не бачиш, що творять нілашисти?

- А якби я воював проти них?

— Тоді тобі не треба було б тікати на Захід. Більше того, ти залучив би й мене до боротьби.

— Послухай, моя люба! Кожен бореться по-своєму. Я теж. Та про це не будемо говорити. Краще розкажи, як ти борешся...

- Я просто пожартувала. Ти знаєш, що в мене зовсім не войовнича вдача.

Я відчував, що вона затаїла правду і, сказавши необдумане слово, тепер відступає.

— Але ж, моя голубко, такими речами не жартують! Нілашисти таких жартів не люблять. Поїдеш зі мною?

— Куди?

— На Захід.

— Я не можу...

— Чому?

— Не прикидайся, адже ти сам знаєш чому.

— Я справді не знаю!

— Я не можу покинути матір.

— Ми можемо забрати її з собою.

— А що буде з Ілою?

— Заберемо її теж.

— Для чого? Що робитимуть вони на Заході?

— Я піклуватимусь про вас. У Швейцарії в мене є гроші. Для тебе й для їли я знайду роботу, в мене там чимало друзів. А матір влаштуємо в якийсь санаторій.

Вона замислилась. Дощ, мабуть, перестав. Лише канонада гуркотіла невгаваючи. Вогонь у грубці поволі згасав, і мерехтливі відблиски на стелі дедалі блідішали. Знявся рвучкий вітер, і штори забились об віконні рами.

— Давай спати, — запропонувала Вероніка. — Може, ще пощастить заснути...

— Спати не будемо, поки не даси конкретної відповіді.

— Дозволь мені подумати...

— Ні! Я хочу, щоб ти зараз відповіла!

— Почекай до завтра... Я хочу спати...

— Вероніко!

— Слухаю...

— Я вимагаю відповіді!

— Аकोше, не примушуй мене! Це не така проблема, яку можна вирішити вмить. Ти повинен розуміти, що ця справа торкається не лише мене. Я маю право приймати негайні рішення тільки щодо власної долі. А що як мати або їла не захочуть їхати?..

— Тоді поїдеш сама!

— Без них я не поїду...

— Ти мене не кохаєш?

— Зараз не про це йде мова.

— Відповідай на питання!

— Я люблю також і свою матір...

— Тоді вибирай!

— Аकोше, не будь таким жорстоким. Я теж могла б поставити питання: або я, або твоя сім'я.

— То інша справа...

— Авжеж, інша... Я так і думала, що ти це скажеш. Так знай, що це однаково важливі речі! Якщо ти вимагаєш, щоб я покинула свою сім'ю, то я маю повне право наполягати на тому, щоб і ти залишив свою сім'ю.

— Чому це? — спитав я, відчуючи, що мене охоплює лють.

— Чому? — спитала вона гірко, стиснувши мою руку. — І ти питаєш чому? Яким було досі моє життя? Свою юність я замурувала в темницю, в тюрму кохання, з-за якого відмовилась од усього. Мій світ був затиснутий стінами цієї вілли. Всі інші жили вільним життям, а я... Зрозумій мене правильно. Я не шкодую... Я була щасливою, але відчуваю, що

могла бути набагато щасливішою! Моє кохання не егоїстичне. А твоє? Хіба ти кохаєш мене по-справжньому, не як егоїст? Моє життя обмежувалося вівторками й п'ятницями. Але ж потрібно було жити і в понеділок, і в неділю, і в суботу вечорами. Ти брав від життя кожен день, кожну годину. Ти знаєш, наприклад, як добре погуляти в неділю до обіду. А я цього не знаю. Ти бував у опері, на концертах, а я ніколи там не була. Я мала можливість піти тільки в кіно, та й то лише тоді, коли позбулась... — вона в замішанні замовкла, нервово схлипуючи.

Її слова вразили мене. Я оторопіло слухав цей нестримний потік слів, що прорвався на поверхню. А коли Вероніка промовила оте слово «позбулась», воно ніби важкий камінь ударило мене в груди. Я прикусив губи, в голові завирували різні припущення і догадки. Напевне, Вероніка знає про мене більше, ніж сказала. Ледве стримуючи себе, я спитав:

— Кого ти позбулась?

Вона не відповіла. Її тіло судорожно здригалось від ридань. Я стиснув її руку в зап'ясті.

— Не дражни мене! — просичав я. — Перестань ревіти і відповідай на запитання.

— Твоїх шпиків! — ледве вимовила Вероніка крізь ридання. — Твоїх шпиків, які стежили за кожним моїм кроком!

— Хто це тобі сказав? Ти збожеволіла!

— Не має значення хто. Я знаю.

— Ні, ти скажеш хто!

— Нізащо!.. Нізащо! — скрикнула вона у відчай. — Я не поїду з тобою. Вбий мене, роби зі мною що хочеш... Все одно не поїду! Зрозумів?.. Все одно не поїду! Мені набридла вже ця тюрма, я хочу жити по-людськи!..

Я крутнув їй руку. Вероніка зойкнула, але нічого не сказала. Я зовсім втратив самовладання.

— Ти!.. Ти!.. А може, ти й зрадила мене?

— Так, зрадила! Зрадила! — просичала вона злісно.

— Мерзотнице! З ким? Кажі?!

— Нізащо в світі... Не скажу...

— Я вб'ю тебе!

— Ти звір!.. Ой!.. Боже!..

Я вже зовсім втратив над собою владу і опам'ятався тільки тоді, коли помітив, що Вероніка лежить на ковдрі непритомна.

Я встав і увімкнув світло. Налив собі коньяку і випив. В скронях стукотіло, голова, здавалось, от-от трісне, кім,на-та закружляла перед очима. Я приклав руку до гарячого лоба і підійшов до вікна. Крізь щілини в шторах блиснули заграви далеких гарматних пострілів. Від важкого гуркоту канонади защеміло у вухах. Я притис чоло до шибки. Горло стискав відчай і огида. Я ненавидів усе, весь світ, у тому числі й себе!

— Боже,— шепотів я.— Боже, що зі мною?

Ніхто не відповідав. Тільки виблискували далекі спалахи і важко стугоніла ніч.

Я пішов з дому вдосвіта. Вероніка спала глибоким сном. Я поцілував її в лоб, Вероніка не прокинулась, та я цього й не хотів. Мені було соромно дивитись їй в очі. Мене не покидала думка, що вона зрадила мене. Але я ненавидів не Вероніку, а того, хто спокусив її. Вона так змінилась. Мабуть, хтось наговорив їй про мене. Те, що вона

мені казала, виникло не в її голові. Я обов'язково довідаюся, хто це був, і нещадно розрахуюся з ним.

Ранком я наказав викликати до себе Немештабокi.

— Слухай,— звернувся я до нього. — Скільки в тебе вільних людей?

Він наморщив лоба підраховуючи.

— З вашого дозволу, п'ять.

— З усіма п'ятьма негайно розпочнеш слідкувати за Веронікою Сас. Завдання цілком таємне, доповідні передаватимеш мені Особисто. Діяти треба обережно, бо ця жінка — спритний агент і добрий конспіратор. Вислідіть, з ким вона зустрічається, куди ходить, з ким має зв'язки.

Крім того, обов'язково перевіряйте телефонні розмови і листування! Вероніка Сас працює в торговельному банку. Якщо вона вас виявить, посаджу тебе. Щодня даватимеш дві доповідні. Все!

Схвильований, з розладнаними нервами чекав я звісток. Та в перших доповідних не було нічого особливого. Вероніка ні разу не дзвонила мені, не писала, мабуть, вважаючи, що між нами все покінчено. На третій день вона зникла з поля зору наших людей. Немештабокi подзвонив мені по телефону, що о шостій годині вечора Вероніка зайшла в триповерховий будинок по вулиці Калді, номер шість, і, хоч минула вже північ, звідти ще не вийшла. Агенти не знали, в яку саме квартиру ввійшла жінка. Вулиця Калді, номер шість. Хвилювання охопило мене. Отже, тут живе її коханець. Немештабокi вартував біля телефону, чекаючи моїх вказівок.

— А скільки квартир у будинку? — спитав я.

— На кожному поверсі по чотири.

— Отже, всього дванадцять?

— Так точно.

— А зараз ти звідки дзвониш?

— З автомата перед ворітьми.

— Гарзд. Через півгодини буду там. Не спускайте очей з виходу. Якщо Вероніка вийде, йдіть за нею назирці!

— Алло, пане полковник, з вашого дозволу, чи не затримати її?

— Ні в якому разі!

Я підняв на ноги комендантський взвод. Ми сіли в машину. В цей час по радіо попередили про можливість повітряної тривоги. Місто миттю принишкло. Шофер запитливо глянув на мене.

— Рушай!

Він дав газ.

Я подумав про те, як зустріне мене Вероніка. Можливо, впаде до ніг і благатиме помилувати коханця, а може, з переляку зомліє. Я молив бога, щоб не було повітряної тривоги, бо всі мої плани в такому разі провалилися б. Адже жильці тоді поспішили б у сховища. Мабуть, бог почув мої молитви, бо повітряної тривоги не було: очевидно, літаки противника пролетіли над районом столиці.

Скрипнувши гальмами, машина зупинилась перед будинком. Солдати повискакували з кузова. Крізь густу темінь ми ледве бачили один одного. Канонада вшухла, навколо запанувала така глибока тиша, наче в усьому світі настав спокій і мир.

З'явився Немештабокi, відрепортував. Я розподілив солдатів і сищиків на три групи. На кожен поверх по три чоловіки.

Ми подзвонили.

Двірник здивувався, почувши, що ми хочемо перевірити мешканців будинку. Зляканим голосом він запевнив нас: в будинку цілковитий порядок. Він, як член партії нілашистів, пильно додержується існуючих законів і розпоряджень. Його, мовляв, дивує, чому підозрюють мешканців саме цього будинку. Адже з дванадцяти квартир у п'ятьох проживають нілашисти, які працюють на керівних посадах. Та й решта квартирантів щодо національної благодійності перевірені. Я переглянув домову книгу і відчув себе трохи ніяково. Тих п'ятьох нілашистів я турбувати не міг, двірник теж не викликав підозріння. В чотирьох квартирах жили старі люди: двоє літніх офіцерів у відставці, подружжя немолодих лікарів, вчителька-пенсіонерка. Дві квартири стояли порожні, хазяї втекли від бомбардування в провінцію. Я досадливо поморщився. Куди поділася Вероніка?

— Ти певен, що вона звідси не вийшла? — звернувся я до Немештабокі.

— Дозвольте доповісти, цілком певен.

— Вибачте, пане полковник, може, я допоможу вам? — втрутився в розмову двірник. — Якби я знав, кого ви зволите шукати...

— Одна молода дама ввійшла сюди о шостій годині і досі не виходила...

— А може, вона вийшла через прохід на вулицю Бодрог? — запитав двірник. — Через наш двір часто проходять на вулицю Бодрог.

— Ваш будинок має два виходи?

— На жаль, він прохідний. Я маю через це немало клопоту, — поскаржився двірник.

— Ідіот, — буркнув я сердито старшому лейтенантові.

Мене спіткала невдача, і я, розчарований, повернувся додому. Магда прокинулася і сказала, що завтра приїжджає у відпустку Жолт і хоче обов'язково поговорити зі мною.

— Нехай заходить до мене у відділення, — сказав я. Другого дня до обіду Немештабокі доповів, що Вероніці дзвонив якийсь чоловік. Розмову пощастило підслухати. Незнайомий передав по телефону такі слова: «Мати Марії хвора. Дуже чекає ліків. Лікар прописав тричі на день по дві таблетки». Не було сумніву, що за цими словами криється щось зовсім інше. Я вирішив сам після обіду постежити, не дуже довіряючи своїм людям.

О другій годині зайшов до мене Жолт. Він аж пашів здоров'ям, але настрої у нього був препоганий. Ми не бачились уже кілька місяців. Я розчулено обняв його і, милуючись, оглянув з ніг до голови. Жолт схвильовано розповідав про становище на фронті.

— Хай йому біс, тату. Наша боротьба цілком безнадійна.

— Не треба падати духом, — втішав я його.

— Ну скажи, будь ласка, з чим мені воювати? В мене не лишилось жодного танка, — він у розпачі махнув рукою. — З «туранами»¹ проти радянських Т-34! Сміх, та й годі! Самогубство! Знаєш, тату, я не боягуз, але загинути просто так, ні за цапову душу, не згоден.

— Що ж ти думаєш робити?

— Піду у війська СС. Принаймні одержу там «тигра».

— Дурниці! Ти не підеш туди!

— Але я хочу воювати!

Я замислено ходив з кутка в куток. «Жолт точнісінько такий, як Магда, — думав я. — Я вдячний Магді за те, що вона подарувала мені чудового сина. Справжній Райнаї!» Та раптом я згадав про Вероніку, про вечірні розшуки, і мої мрії вмиль розвіялись.

— Так ти, сину, хочеш воювати? — звернувся я до нього.

— Безперечно.

— Гаразд, ти воюватимеш. Ось послухай.

¹ «Т у р а н» — легкий танк в старій угорській армії.

— Слухаю, тату, але спочатку дай мені щось випити.

Я дістав пляшку коньяку, Жолт відкупорив її, спритно налив і, всміхаючись до мене, випив.

— Коли я буду полковником, то не чекатиму, доки мені натякнуть про коньяк з репрезентаційного фонду...

— Сподіваюсь, ти не поспішаєш стати таким старим, як я?

— Дідько його знає, чи доживу я до твого віку. Знаєш, тату, іноді в мене з'являється таке передчуття, ніби я помру дуже молодим.

— Під час війни бувають у людей такі настрої. Гадаю, ти не віриш у забобони?

Жолт подивився у вікно і пригладив рукою волосся.

— Ні, але часом присниться такий поганий сон...

— Ну, добре, зараз не говоритимемо про сни. Слухай!

Жолт кивнув головою і картинно, явно позуючи, закурив. Мені не подобалися ці неприродні рухи. Я був певен, що хлопець наслідує когось з своїх улюблених кіноакторів.

— Жолте,— гримнув я на нього сердито,— я не переносу цих комедій!

Він не відповів, приховавши своє замішання в клубах цигаркового диму.

— З завтрашнього дня тебе переведуть у друге відділення. Робота буде важкою і небезпечною. Тобі доведеться інсценувати дезертирство з армії і створити центр «опору». Диверсій не чинитимете, хіба що кілька невинних вибухів. Для розгортання широкої діяльності вам усе одно не вистачить часу. Якщо німці випадково викриють вас, передаси їм номер телефону: 32-24-10. Добре запам'ятай його!

— Ти хочеш, щоб я залишився в тилу росіян?

— Ти жадав боротьби. Чи, може, ні?

— А що я робитиму під час окупації?

— Поки що нічого особливого. Єдине твоє завдання — пристосуватися до нових порядків. Це не так важко. Ти вважатимешся членом організації опору. Спостерігатимеш і вивчатимеш людей, більш нічого. Не вплутуватимешся ні в які справи, остерігатимешся різних провокацій. Збиратимеш компрометуючі дані про різних людей. Навіть якщо протягом кількох років не одержиш від мене ніякої звістки, все одно нічого не роби. Тобі не можна буде виступати перед громадськістю. Між скромними будь найскромнішим, між сірими — найсірішим. Будь люб'язним, чемним, ввічливим і завжди усміхненим. Навчись володіти своїми почуттями. Нікому не довіряй. Звірся тільки тому, хто прийде до тебе і скаже: «Акош дуже сумний». Крім того, запам'ятай: твій особистий номер — тридцять два. Не забудеш?

— Тридцять два,— повторив Жолт серйозно. — Як це розуміти?

— А ось як. Наприклад, тобі скажуть: «Акош дуже сумний». А ти, в свою чергу, повинен відповісти, наприклад, таке: «Вже двадцять днів я його не бачив». Незнайома людина повинна у своїй відповіді назвати число, яке складе разом з твоєю двадцяткою тридцять два. Зараз перевіримо. Припустімо, тобі скажуть: «Два тижні тому відбулася наша зустріч».

— Це вже буде тридцять чотири! — посміхнувся Жолт.

— Правильно. В такому разі ти не розмовлятимеш з цією людиною.

— Ясно, тату.

— Завтра, після оформлення потрібних документів, одержиш адресу, де зможеш переховатись. А тепер іди.

Решту післяобіднього часу я присвятив організаційній роботі. Переглянув особові справи агентів, яких ми мали заслати в тил ворога. Перевірив плани створення таємних складів

зброї. Роботи було по зав'язку, становище на фронті дедалі погіршувалося. Організував я й центральну радіогрупу. Надісланих у тил ворога агентів ми забезпечили спеціальними німецькими раціями. Перевага цих мініатюрних радіоапаратів полягала в тому, що вони, хоч і працювали тільки на одній встановленій хвилі, зате розраховані були на кількасекундну передачу, яка давала змогу довідатись, хто з наших агентів ще працює. Запеленгувати і підслухати їх можна було тільки випадково, бо кожен агент користувався рацією лише кілька секунд щомісяця, притому точно за календарним графіком. Якщо агентові не вдавалось налагодити з нами зв'язок за один раз, то повторну спробу йому дозволялося зробити тільки наступного місяця. Розробити таку систему зв'язку було нелегко, бо ми мали понад тридцять баз. Окремі передачі відбувались у точно визначений час. Завдяки пунктуальності в роботі ще й у 1958 році працювало кілька організацій з агентів, яких ми надіслали в 1944 році.

Я пишаюсь цим. Звичайно, багато моїх агентів загинуло, але не внаслідок поганої конспірації, а через свою необачність. Чимало з них, незважаючи на сувору заборону, під час невдалого контрреволюційного заколоту вийшли з підпілля, боячись, щоб їх не обділили при розподілі всіляких благ. За це вони добре поплатились.

Про організаційні питання знав, крім мене, тільки генерал-майор Бако та ще два-три моїх підлеглих, які розробляли деякі подробиці плану.

З Титусом я обміркував тільки суть питання. Конкретні заходи по організації шпигунських баз його не цікавили.

— Не кажи мені нічого, Акоше,— тихо промовив Титус. — Навіть я не повинен знати про це.

— Не клей дурня, друже.

— Бачиш, гра починається серйозна, — промовив він засмучено. — Я застаюся тут і, можливо, потраплю до рук червоних. А я ж тільки людина і не знаю, чи вистачить у мене витримки. Якщо нічого не знатиму, то й не викажу нічого...

Мені довелося визнати його правоту.

Я працював гарячково, але й під час роботи не міг не думати про Вероніку. О п'ятій годині я замислився над переданими Вероніці словами. Чим глибше я вдумувався в ці слова, тим ясніше мені ставало, що Вероніка о шостій годині має з кимось зустрітись. «Тричі по дві таблетки» — це, очевидно, має означати шосту годину. Я нетерпляче ждав, коли подзвонить Немештабокі. О п'ятій годині десять хвилин він доповів, що Вероніка прийшла додому. Я одразу ж сів у машину і помчав у Зугло. Немештабокі чекав мене в умовленому місці.

Над Будапештом висів густий туман. Сутеніло. Машину я залишив у бічній вулиці, і ми з Немештабокі підійшли до входу в особняк. Було холодно й вогко, і я підняв комір.

— Де твої люди? — спитав я.

— Кожен на своєму місці.

— Ти їм дав наганяй?

— Так точно. Випадок минулого разу більше не повториться.

На сусідній вулиці Текелі подзенькували трамваї. Ліхтарі кидали тьмяне світло. Від перевтоми в мене рябіло в очах... Пів на шосту Вероніка вийшла чорним ходом. Вона старанно причинила за собою хвіртку і попрямувала на вулицю Текелі. Я одвернувся, вдаючи, ніби перебираю низку ключів, щоб відімкнути ворота. Позаду мене ритмічно простукотіли туфельки Вероніки. Я трохи виждав і обернувся. її постать бовваніла в густому тумані. Обережно, час від часу міняючись з Немештабокі, ми пішли за нею назирці.

Вероніка пропустила підряд три трамваї, хоч вільних місць у них було досить. Мабуть, хотіла пересвідчитись, чи не стежать за нею. Нарешті, вона сіла в четвертий трамвай. Я поїхав услід машиною. На розі Великої кільцевої Вероніка зійшла з трамвая, постояла кілька

хвилин перед Національним театром, а потім рушила в напрямі Малої кільцевої. Ми слідували за нею з протилежного боку бульвару. На першій зупинці Вероніка сіла в автобус і поїхала на площу Францисканців.

Зайшла в костюл. За нею попрямував Немештабокi з двома агентами, а я зупинився за порожнім газетним кіоском. Через кілька хвилин з'явився Немештабокi, став поруч мене і сказав пошепки:

— Третя лава з кінця. Вона розмовляла з дівчиною в темно-синьому береті. Дівчина вийшла. Я послав за нею нашу людину.

— Гарзд.

У цю мить Вероніка вийшла з костюлу. Мені впало в око, що в неї під пахвою вже не сумка, а невеличкий портфель. Не знаю, чи помітив це Немештабокi. Я нічого не сказав йому. Зупинившись, Вероніка оглянулася. Мимохідь вона глянула на небо і заквапилася до вулиці Шандора Петефі. На розі вулиці Ференца Деака до неї підійшов високий плечистий чоловік, і вони обмінялись кількома словами, після чого, взявшись під руки, попростували на набережну Дунаю. Я не пішов за ними, бо тут вулиці були майже безлюдні, і мене Вероніка легко могла впізнати. Я наказав Немештабокi встановити особу того високого чоловіка і стежити, куди Вероніка подіне портфель.

Повернувшись на площу Францисканців, я сів у машину і помчав у відділення. Мені стало ясно, що це справа не тільки любовна. Доказом цього є подвійна зустріч і обмін сумки на портфель. Це мене дуже стурбувало, бо, якщо Вероніка скомпрометує себе, то й мені загрожують великі неприємності. Хто ж той високий чоловік? Обличчя його я не бачив і не міг встановити, молодий він чи старий, але судячи з рухів, йому, певно, було близько сорока.

У відділенні мене чекала доповідна Немештабокi. Він повідомляв, що Вероніка попрямувала з незнайомим на вулицю Доротя і зайшла в будинок номер чотири. Пощастило встановити і квартиру.

Біля одинадцятої години ночі приїхав Немештабокi. Він був дуже стомлений і виснажений. Нічого не питаючи, я налив йому склянку коньяку і звелів принести вечерю.

— Розповідай!

— Вероніка Сас вийшла з будинку після дев'ятої. Сіла в і поїхала додому.

— А хто цей незнайомий? — спитав я схвильовано.

— Журналіст Тамаш Горват.

— То його квартира?

— Ні. Хазяйка квартири — вдова Елекне Добшинаї. Вона виїхала, рятуючись від бомбардування. Горват найняв у неї квартиру.

— Що ти узнав про цього Горвата?

— Мені пощастило встановити, що він евакуювався з Трансільванії з міста Коложвара.

— Де працює?

— Ще ніде.

— Картотеку перевірили?

— Зараз перевіряють.

Я ходив по кімнаті і думав: «Тут щось не те, тут пахне чимсь іншим».

— А портфель вона забрала з собою? — спитав я.

— Ні.

— Ясно, — сказав я замислено. — А що узнали про дівчину в береті?

— Її звуть Етел Ковач. Двадцятирічна робітниця з фабрики, живе на Чіллагхедь.

«Вероніка. Горват. Етел Ковач, — подумав я. — Журналіст, робітниця фабрики. Цікаво, що їх зв'язує? Незрозуміло, чому портфель робітниці Ковач у Горвата, а сумка Вероніки у робітниці? Дивна історія».

— Молодець, — похвалив я Немештабокі. — Тепер слухай.. Передаю в твоє розпорядження групу Балінта. Цієї ж ночі візьміть під нагляд Горвата і Етел Ковач.

— А за Веронікою ї далі стежити?

— Звичайно. Накажи встановити на квартирі Горвата апарат для підслухування. Хто сусід Горвата?

Немештабокі витяг клаптик паперу.

— Суддя Комаромі. Гадаю, вмонтувати апарат буде неважко.

— Все ясно?

— Так точно.

— Віддай накази і лягай спати.

Настали тривожні дні. В місті запанувала метушня і паніка. З фронту потоком ринули в місто залишки недо-битих підрозділів, кількість дезертирів день у день зростала, а фронт усе наближався. Кільце червоних от-от мало замкнутись навколо столиці. Нілашистська влада, вживаючи надзвичайних заходів, стратила багато людей. Щодня надходили вісті про створення нових і нових осередків руху опору, про саботаж, демонтування підприємств,

відмову од евакуації. Державні установи дістали наказ евакуюватись. Я теж готувався до виїзду.

Наша операція дала несподівані наслідки. Протягом тижня ми викрили двадцять осіб, членів таємної організації. Очевидно, організацією керував Горват, а Вероніка була зв'язковою. Таке завдання для Вероніки було дуже зручне, бо вона вдень зустрічалася в банку з багатьма людьми. Мабуть, Вероніка тримала біля себе зв'язкових і відсилала їх у двох напрямках: до Етел Ковач та до Горвата. З іншими людьми Вероніка не зустрічалась. На квартиру Горвата вона більше не приходила. Стежачи за Етелю Ковач, ми викрили три групи. Кожна з них складалася з п'яти членів, здебільшого робітників; між ними було двоє троє студентів. Ми не мали часу заслати у згадані групи своїх людей, тому не знали, яка мета цих організацій. Ще через тиждень ми натрапили через Горвата на осередок, створений виключно з офіцерів. Керував ним капітан генерального штабу Паладі. Я мав намір накрити всю цю компанію, коли Немештабокі доповів, що підслухувальну апаратуру встановлено і вона працює бездоганно. Того ж вечора я вирушив на квартиру судді, вмовився біля апарата, надзвичайно хвилюючись. Довгий час нічого не було чути. Хвилини здавались годинами. Нарешті, о шостій, почувся шелест, рипіння дверей, човгання ніг. Раптом пролунав голос Вероніки, і мені здалося, що сталені кігті вп'ялись у моє серце.

«— ...Готувати вечерю, Габоре?»

— Ні, любонько. Нам треба поспішати.

— Але ж поїсти тобі теж треба...»

В апараті щось засвистіло, і довелось вимкнути звук. Шум в апараті не зникав протягом кількох хвилин.

«— Залишайся на ніч.

— Не можу, мій любий. Що я скажу матері?»

— Ти кохаєш мене?

— Дуже...»

Кілька хвилин знову панувала тиша.

«— Габоре!

— Що?

— Я справді буду твоєю дружиною?

— А ти й зараз моя...

— Але я хочу по закону!

— По всякому!

— Навіть після того, що я розповіла про себе?

— Про це я більше й слухати не хочу!

— Боже мій!»

Серце моє стислося від болю, хотілось вдертись у ту квартиру і на місці розстріляти Габора Шулька — це було справжнє прізвище Горвата.

Але я вгамував свої пристрасті, бо поруч сидів Немештабокі, який теж усе чув. Я не міг промовити ні слова, хоч серце моє розривалось... І тільки одна думка додавала мені сили, втішала мене: Габор Шульок буде знищений.

Я вже смакував щасливу хвилину своєї помсти, коли голос Вероніки знову повернув мене до дійсності:

«— Що сказати Етелі?»

— Завтра від Шіраля одержать зброю. Післязавтра вранці виступаємо.

— В планах нічого не змінилось?

— Тільки те, що на групу Паладі розраховувати не можна. Щось вони крутять.

— Гарзд. Завтра об одинадцятій прибуде Копар. Які будуть вказівки?

— Завтра о дев'ятій одержу від Дьємбера інструкції. Якщо буде змога, до одинадцятої повідомлю тебе».

«Виходить, Шульок тільки ланка організаційного ланцюга»,— подумав я.

«— Бережи себе, серденько...» — ніжно сказав Шульок.

Відповіді Вероніки я не почув. Знову заговорив Шульок:

«— Вероніко!.. Що з тобою?.. Ну, глянь на мене!.. Сядь-но сюди... Хвилину тому ти була зовсім іншою...

— Габоре...

— Що сталося?

— Я не повинна була кохати тебе.

— Вероніко! Що за міщанство? Ти ж не просто коханка моя. Ти моя дружина.

— Але я приховала від тебе одну страшну річ..

— Ти не могла зробити нічого такого, чого б я тобі не пробачив.

— Ти мені пробачиш усе?

— Цілком! Про це більше не думай. Я знаю, що ти належала іншому. Це ти хотіла сказати?

— Так...

— Ти його кохала?

— Так. Але я б хотіла розповісти все...

— Вероніко! Тільки не зараз... Потім... Я люблю тебе... Ти кохаєш мене.

— А тебе не цікавить, хто це був?

— Ти вже казала, що до тебе залицявся високопоставлений офіцер.

— І прізвища не питаєш?

— А для чого мені прізвище? Забудьмо про це».

Я вимкнув апарат, бо не хотів, щоб Немештабокі почув моє прізвище, якщо Вероніка назве його. Те, що мене цікавило, я вже узнав.

Я вирішив арештувати всіх, крім Вероніки. Але згодом зрозумів: це неможливо. Що сказав би тоді Немештабокі? Він знає, що Вероніка заплутана в цю справу. Як же бути? Може, з-за Вероніки махнути рукою на всю організацію? Ні, цього я не можу зробити, як би не кохав дівчину. Шулька треба знищити навіть у тому разі, коли не чіпати інших. Якщо нічого не придумаю, доведеться затримати й Вероніку. Була ще одна можливість: потай повідомити її про небезпеку.

Я склав докладний план ліквідації підпільної організації і надіслав доповідну генерал-майорові Бако, просячи дозволу на арешти. Немештабокі я відрядив у Сомбатхель підшукати квартири на випадок нашої евакуації, усунувши його таким чином від справи. У доповідній роль Вероніки була висвітлена так, ніби всі відомості надійшли до мене від неї. Ліквідувати вищезгадану організацію я вирішив другого грудня о десятій вечора. В операції взяло участь понад шістдесят чоловік. Я мав на меті одночасно затримати всіх членів організації і одразу ж відправити арештованих у відділення. Я ознайомив командирів груп з завданням і наказав залишити на квартирі кожного арештованого двох наших людей. Вони мусять затримати всіх, хто прийде в ці квартири, і доповісти черговому по відділенню.

— Дозвольте спитати, пане полковник, — озвався молодий лейтенант, — якщо хтось буде противитись?..

— Опір зламати! Приготуйтеся до операції, панове, але вирушите тільки за моїм наказом. Спостерігачі на місцях?

— Так точно, пане полковник, — відповів майор Баноці. — В останньому рапорті нічого нового немає.

— Все, панове!

Після того як офіцери пішли, я ще раз докладно обміркував становище і поспішно переглянув останні рапорти своїх людей. Габор Шульок дома. Етел Ковач працює на фабриці в нічній зміні... Це основне. А вони вже скажуть, хто такий цей Дьємбер і решта типів з кличками. Групу Паладі я доручив військовому судовому органу. Я сів у машину. Був холодний вечір з поривчастим вітром. Десь зовсім недалеко гриміли бої. Заграви гарматних пострілів освітлювали небо. Місто, здавалося, вимерло — ніде не видно було жодного вогника.

Я був дуже стривожений. Не пригадую, щоб коли так хвилювався. Вже майже місяць, як я не бачився з Веронікою.

Я зупинився перед будинком, вийшов з машини і подзвонив. Прочинились парадні двері, і чорний морок прорізало проміння світла з кімнати. Я впізнав Вероніку.

— Хто це? — почувся її голос.

— Акош, — відповів я. — Дозволиш?

— Хвилинку, — гукнула Вероніка, вбігла в кімнату і за мить знову з'явилась з хустиною на плечах. Швидкою ходою вона підійшла до мене. В темряві блиснули білки її очей.

— Чого ти прийшов? — спитала вона, похлюхо вириваючись з моїх обіймів.

— Я не заходитиму, але ти одягайся! Поїдемо до мене.

— Я не поїду!

— Ти мусиш! Я приїхав попрощатись. Не хвилюйся, з завтрашнього дня я тебе не турбуватиму. Мабуть, ми ніколи більше не побачимось. Іди надінь пальто.

Вона довго вагалась, потім глухо сказала:

— Зараз.

За всю дорогу ми не перекинулись жодним словом. Моє хвилювання зростало.

З кімнати війнуло приємним теплом.

Двері я замкнув зсередини на ключ.

— Зніми пальто, — запропонував я Вероніці. — Адже ти вдома, так же?

— Я поспішаю. Мати почуває себе погано.

— Ще тільки восьма година. Не бійся, в мене теж часу обмаль.

Вероніка неохоче роздяглась. Високі груди вирізьбилися під шерстяним светром, коли вона вішала пальто. Гаряча хвиля почуттів шугнула мені в голову. Здавалось, кров розпирає мої вени.

Я підійшов до грубки і притулився руками до її гарячих плиток, шулячись від холоду.

— Сідай сюди, Вероніко, — показав їй на крісло біля грубки, — тут приємно, тепло.

Вона сіла і запитливо глянула на мене. Я її нічим не частував, тільки дивився-на неї довго, пильно ревним, закоханим поглядом.

— Вероніко! — озвався я тихо. — Я тебе дуже люблю. Прости мене!

Вона не відповіла.

— Ти сердишся на мене? Правда?

— Це не має вже ніякого значення, Акоше, — сказала вона тихо, провівши рукою по волоссю. — Все минуло, забудьмо про це і розійдімося як друзі. Нехай хоч пам'ять про мене залишиться чистою.

— Ні, любя, я не хочу, щоб усе так скінчилось.

— А я, Акоше, не можу інакше, — вона схилила голову і поправила спідницю.

Сів і я. Нервово затарабанив пальцями по підлокітниках крісла. «Що, власне, я хочу? Дивно, все вилетіло з голови, хоч я розробив тактику, мав конкретний план. Чого мені треба від Вероніки?» Старі спогади, нові слова, притамована жадоба і пробуджені почуття — все вирувало в мені, змішуючись у хаосі забуття... Вероніка... Звичайно, вона кохає іншого. Її спокусив той молодший...

— Ти дуже кохаєш його? — спитав я.

Вона рвучко підвела голову.

— Ти про кого говориш? — видихнула ледве чутно.

— Про Габора Шулька, або, з твого дозволу, про Горвата.

Вероніка судорожно здригнулась і, схопившись за спинку крісла, втупила в мене погляд.

— Ти... знаєш?

— Знаю.

— Так, я кохаю його. Він одружиться зі мною.

— Саме в це я не вірю,

— Але...

— Вероніко, я знаю, тобі буде боляче слухати те, що я зараз скажу. Але я кохаю тебе і хочу тобі допомогти.

Вона знову повернула до мене бліде обличчя.

— Габор Шульок працює для контррозвідки... — Я не звернув уваги на її приглушений зойк і безжалісно брехав далі: — Сьогодні о десятій вечора заарештують Етел Ковач, Дьємбера та інших, в тому числі і Вероніку Сас. Кілька тижнів тому ти мені докоряла, чому я не борюся. Я вже тоді знав, що ти закохана в Шулька, знав і те, хто він такий, саме тому не насмілювався говорити відверто. Шульок освідчився тобі в коханні за дорученням контррозвідки, яка через тебе вирішила добратись до мене.

— Ні!.. Це неправда!

— Можеш не вірити, моя люба. Але я прийшов, щоб врятувати тебе. Твоя справа — прийняти допомогу чи ні. На доказ того, що мені все відомо, я розповім тобі, якщо хочеш, про ваші медові години на квартирі по вулиці Доротя, номер чотири. Я цитуватиму дослівно кожне твоє слово, бо коли ти пішла додому, Шульок написав доповідну і передав своєму шефові.

З очей Вероніки бризнули рясні сльози. Плечі її здригались від болісного ридання.

— Прокляття! — скрикнула вона. — Ні!.. Не може бути!..

— Ти зовсім втратила розум від кохання і тому нічого не підозривала. Ти не помітила й того, що коли запропонувала Шульку назвати моє прізвище, він недбало відмовився слухати. Чому, питаю тебе? Який закоханий чоловік не цікавиться своїм суперником? Цю людину взагалі нічого не цікавить, навіть життя тих тридцятьох людей, яких він зрадив,— тільки гроші і кар'єра! Красномовні слова... Патріотичні заклики... Та й годі! — до горла в мене справді підкотився важкий клубок. — Колись ти зрозумієш, хто кохав тебе по-справжньому. А зараз — куди ти подінешся? Чи є в тебе родичі, де ти могла б сховатись?.. У нас немає часу. Треба поспішати!

Минуло кілька хвилин, доки Вероніка отямилась і здатна була обміркувати справу. Раптом вона промовила:

— Акоше, треба негайно попередити всіх інших...

— На жаль, уже пізно, — відповів я. — За ними пильно стежать. А втім, може, ще вдасться щось зробити... — Я звів брови. — Ні, це вже не допоможе.

— Як же бути? — глянула вона на мене благально.

— Я думав... Ні-ні... Вже пізно...

— Благаю тебе, Акоше! Може, ще встигнемо...

Я подивився на годинник.

— У нас лишається півгодини. Пиши мерщій донесення на Габора Шулька. Тільки не згадуй, що знайома з іншими підпільниками. Цим ти убезпечиш себе на той випадок, якщо нілашисти затримують тебе. Я зроблю все, щоб захистити тебе у відповідних органах. Ми виб'ємо зброю з рук провокатора, а іншим шкоди не заподіємо. Це донесення стане доказом того, що Шульок створював організації «опору» з провокаційною метою, за дорученням контррозвідки. Я буду на твоєму боці. Ти можеш спокійно посилатися на мене. В крайньому разі, простав на листі задне число, ну хоч би на два місяці раніше. А якщо тебе все-таки арештують, скажеш, що тримала зв'язок з Шульком за моїм дорученням.

— А ти... ти не попадеш у біду? — прошепотіла вона.

— Вероніко! — Я взяв її за руку. — Я вже казав тобі, що кожен бореться по-своєму. Я теж. Довірся мені. — І заспокійливо всміхнувся. — Тепер ти пересвідчилась, що боротьба — справа не жіноча. Ну, приймаєш мій план? А якщо ні, то дій по-своєму.

Вероніка не відповіла. Спершись на низенький столик, вона знову гірко заридала. Сівши поруч, я почав гладити її по голові, заспокоювати і одночасно думав: «А все ж переміг я. Так, так, Акоша Райнаї ніхто не переможе!»

Через сорок п'ять хвилин з донесенням Вероніки в кишені я сів у машину і поїхав у відділення. Вероніка поки що лишилась у моїй віллі, бо я переконав її, що в мене їй буде безпечно.

Рівно о десятій вечора розпочались арешти. До світанку ми затримали двадцять вісім чоловік. Арештованих одразу ж допитали. Я розпорядився, щоб Шулька й Етелу Ковач взяли в «обробку» і за всяку ціну вивідали місцеперебування комуністів, які переховувались під кличками.

Опівночі я зайшов у кімнату, де допитували Шулька. Нарешті я побачив людину, яка заподіяла мені стільки лиха.

Допит вів капітан Дароці. Він прибув до нас з слідчого жандармського підрозділу. Це був молодий здоровенний, майже двометрового зросту чоловік. По-дитячому наївний вираз його обличчя якимось чином в'язався з могутньою податтю і дуже гострим розумом. Неймовірно, але Дароці мав два дипломи. Я любив цього молодика за витримку, постійну посмішку, за безтурботні, як у немовляти, очі, любив і пророкував йому блискучу кар'єру.

Зайшовши до кімнати, я дав капітанові знак продовжувати а сам сів збоку, біля вікна.

Уважно оглянув Шуліка. Сидів він за кілька метрів від стола у недбалій позі, ніби слухаючи концерт, його високий лоб облямовувало темно-русяве пряме волосся. Густі острішкваті брови стирчали наче приклеєні. Класичний грецький профіль трохи псувало підборіддя, що виступало вперед. Губи були міцно і вперто стиснуті.

— Отже, дорогий друже, — звернувся до нього Дароці, — чому ми спинилися в нашій цікавій дискусії?

— На тому, пане капітан, що в 1938 році я одержав диплом і тепер працюю викладачем угорської мови та історії.

— Так-так... Але ви ще не сказали нам, коли стали членом комуністичної партії Угорщини, так же?

— Я комуніст і не збираюсь цього приховувати. Але зараз можу тільки повторити, що з партією зв'язку не мав.

— Це я чув. Ваша казка вже набридла мені. Я сам не люблю повторюватись.

— На жаль, нічого іншого сказати не можу.

- До певного часу.
- Взагалі. Хоч мені вже давно хотілося встановити зв'язки з товаришами.
- І це вам не вдалось, так же?
- Так, завдяки вашій пильності.
- Хто цей Дьємбер?
- Не розумію питання.
- Від кого ви одержали листівки, знайдені на вашій квартирі?
- Я сам їх надрукував.
- А де ротатор?
- Три дні тому я кинув його в Дунай. Боявся, що його знайдуть, і вирішив не ризикувати.
- Чому це ви раптом стали боятись?
- Випадково зустрівся в нашому будинку з колишнім товаришем по університету, який працює в поліції.

Товариш, можливо, і не впізнав мене, але мені здалось, що він стежить за мною.

Я дав знак капітанові, той встав з-за стола підійшов до мене.

— Іди відпочинь, я далі сам допитуватиму, — шепнув я йому.

Коли Дароці вийшов, я, залишаючись на місці, наказав:

— Поверніться до мене, Шульок!

Він крутнув стілець і мовчки глянув на мене. Тільки тепер я помітив, що в нього голубі блискучі очі. Я втупився в його обличчя, розмірковуючи, як найкраще, зломити цього комуніста, його тактики була мені зрозуміла. Від фактів Шульок не відмовлявся, не заперечував своєї причетності до комуністів, але про зв'язки з партією мовчав. Він вирішив прийняти кару на себе, не зраджуючи товаришів.

— Отже, ви Габор Шульок?

— Так, пане.

— Ви, очевидно, людина тямуща.

Він промовчав.

— Послухайте-но, голубе. З розумними людьми я звик розмовляти відверто. Я віддаю належне гідному супротивникові і не вдаватимуся до дипломатичних трюків та хитромудрих мовних пасток. Коли б ви були примітивним, випадковим членом цього руху, я застосував би й примітивні прийоми. Я почав би з обіцянок і вмовлянь, потім перейшов би до погроз, а

якби і це не допомогло, наказав би добре відлупцювати вас. Але ви не такий, і тому розмовлятимемо по-іншому. Ви зрозуміли мене?

— Здається, так, — відповів Шульок тихо, і я помітив, що мої слова дуже насторожили його.

— Слухайте, Шульок. Війну ми, очевидно, програли. Ви перемогли. У нас в даний момент не вистачає сил вигнати червоних з країни. Але в нас ще є час і сили, щоб винищити якнайбільше комуністів. Звичайно, це, знищення не є для нас самоціллю. Ми готові піти на певний компроміс. Гадаю, вам хотілося б пожити при тій системі, за яку ви ризикували життям? Правда ж?

— Так.

— Я можу допомогти вам.

— Пане,— сказав Шульок переконливо. — Я справді хотів би пожити новим життям, але не за всяку ціну.

— Так от, Шульок, перед вами тільки два виходи: жити або вмерти. Іншого вибору немає. Сподіваюсь, ви не вважаєте свій арешт випадковістю? В наших руках більше доказів, ніж ви думаєте. Про вас і про вашу діяльність мені відомо давно. Мені особисто. Інша справа, що я доповів про вас.

В очах арештованого блиснув промінь надії.

— Бачу, ви неправильно зрозуміли останні мої слова. Невже ви гадаєте, що я хочу вас завербувати? Зараз це ні до чого. Я просто хочу укласти з вами угоду. Ви даєте когось мені, а я, з свого боку, даю когось вам.

— Не розумію, про що ви кажете.

— Зараз зрозумієте. За Дьємбера я віддам вам Вероніку. — Я не зводив очей з Шулька: його обличчя ледь помітно здригнулось. — Отож, ціна за свободу Вероніки — прізвище і адреса Дьємбера або точний час і місце вашої з ним зустрічі. Ви кохаєте Вероніку. Невже ви погодитесь, щоб вона загинула? Вероніка в моїх руках. На роздумування в нас немає часу. Ну, що ви скажете?

Шульок обливав спрагли губи. Обличчя його похмурніло. Було помітно, що в душі в нього точиться страшна боротьба.

Нарешті, він промовив тихо, але рішуче:

— Пане, я не торговець, я викладач.

— Цим самим ви фактично сказали, що викладачі не цінують свого життя.

— Ні, не те. Я тільки хотів вам дати зрозуміти, що викладач, принаймні я, не підходить для укладання такої угоди.

— А Вероніка? Ви ж хочете одружитися з нею.

— Так, це моя мрія...

— Що ж буде з нею?

— Не знаю...

Я бачив, що Шульок не з тих, яким подібні методи одразу розв'язують язик. Тоді я почав роздумувати над тим, чи доцільно показувати донесення Вероніки. Мабуть, воно довело б його до відчаю, але знову ж таки невідомо, чи примусило б заговорити. Можливо, дія буде протилежна: арештований ще впертіше мовчатиме. Ні, цю карту я прибережу до іншого часу. Що ж робити, щоб він заговорив? Нарешті я вирішив.

Коли через чотири години Шулька знову привели до мене на допит, я не впізнав його, такий він був побитий. Але й після цього арештований не сказав нічого. Так минали дні. Додому я не ходив, навіть спав у відділенні, відпочиваючи всього кілька годин на добу.

Організація комуністів була побудована так хитро, що керівника ніхто з її членів, крім Шулька та Етели Ковач, не знав. Я влаштував очну ставку Габора Шулька з Етелю Ковач, але й це не дало наслідків. Обоє вперто твердили, що одне одного не знають. Дівчину теж позбавили людської подобі. Від жахливих мордувань вона втратила мову і на запитання відповідала тільки кивком голови. Восьмого грудня під час чергового допиту Етел Ковач вмерла. Доповідаючи про цю подію генерал-майорові Бако, я висловив свій жаль з приводу смерті дівчини. Генерал буркнув:

— Війна є війна. Або вони, або ми.

Повернувшись від Бако, я наказав привести Шулька.

Обличчя його почорніло, губи розпухли. Лише сині очі блищали. Арештований важко хрипів, уривчасто дихав.

Вигляд його примусив мене здригнутись, але я не відчув до нього жалю. «Війна є війна, — подумав я на своє виправдання, — або вони, або ми». Я переконував себе в тому, що інакше бути не може. Мені страшенно хотілося зламати впертість, завзяття комуніста, хотілось будь-що принизити його. Тепер я розумію: все те, що я зробив Шульку, принизило тільки мене самого. Такого стійкого революціонера, яким був Шульок, не можна було зігнути.

— Шульок — суворо звернувся до нього.

Він не відповів, тільки очі його блиснули.

— Ви розумієте, що я вам кажу?

Він змучено кивнув головою.

— Для чого було доводити до цього?

Почорніле від побоїв обличчя пересмикнулось в іронічній посмішці.

— Ви ще зможете жити, ви ще будете здоровою людиною. Говоріть!

Шульок заплющив очі, болісно застогнав, хотів щось сказати, але з опухлих губів зірвалось лише незрозуміле шепотіння. Він упав.

Я став біля нього навколішки. Від тіла арештованого тхнуло кров'ю і потом. Я насилу поборов нудоту.

— Що ви кажете? Повторіть! — я нахилився до нього, щоб краще чути його шепіт.

— Я... лише тоді... житиму, коли... мовчатиму...

— Божевільний! Ви здохнете!

Шульок заперечливо хитнув головою. А очі його, боже мій, які були в нього очі! Ще й сьогодні не можу їх забути. Його тіло вже майже конало, а очі, ніби відокремившись од тіла, жили й палали вогнем надії, несхитної віри.

Я схопив Шулька за руку й потряс її.

— Ви божевільний! — гукнув я. — Божевільний! На кого, на що ви надієтесь?

Він тільки всміхнувся криво, зневажливо й презирливо.

Шалена лють шугнула мені в голову. Не пригадую, що я йому тоді казав. Здається, благав і просив, потім загрожував. Та арештований тільки посміхався, а очі його мовби говорили: «Не переможеш, не переможеш мене! Бачиш, я сильніший за тебе!»

Потім я почав глузувати з нього. Коли я заговорив про Вероніку, він склепив очі. Я відчув, що натрапив на болоче місце.

— Ти, бовдуре! — зашипів я йому на вухо. — Знаєш, хто ця жінка? Ага, не знаєш! Так знай: вона була моєю коханкою! Моєю! І при тому довгі роки! Розумієш? Довгі роки! Вона й тепер моя коханка!.. І зараз чекає мене в моєму особняку... А ти думаєш, вона кохає тебе? Я тобі доведу, що це не так! — Я вхопив його під руки і приволік до письмового стола. Голова Шулька впала на груди. Я вирішив, що він знепритомнів. Але ні...

Я подзвонив у свою віллу і почекав кілька секунд.

— Алло! Вероніко, люба!.. Це ти?

Я швидко притис трубку до вуха Шулька, щоб він почув відповідь Вероніки. Її голос був ясний і чіткий:

— Алло, Акоше! Це я. Що з тобою?

— Нічого, люба... Все гаразд...

— Коли ти приїдеш? Мені самій так страшно...

З грудей Шулька вирвався хрипкий стогін. Я поклав трубку і тріумфуюче глянув на нього. Він знепритомнів, на його обличчі закам'янів вираз болю й муки, а на віях блиснула сльоза. Я спробував повернути його до свідомості, та марно. Це мене дуже розсердило, бо я хотів показати йому ще й донесення Вероніки.

Проте цього вже не пощастило зробити ні тоді, ні згодом. Та воно й добре, бо через деякий час документ став мені у великій пригоді.

Обставини склалися так, що кілька днів Шулька не можна було допитувати, а Бако розпорядився негайно передати всю організацію до суду, який мав спішно розібрати справу.

Тим часом мене відрядили в Сомбатхель для підготовки евакуації другого відділення генштабу та всіх списоносців. Попутно в районі Баконь¹ треба було організувати диверсійно-терористичні загопи.

За наказом я мусив виїхати десятого грудня. В мене не лишилось часу навіть на те, щоб попрощатися з сім'єю. Проте до Вероніки я заскочив, але пробув у неї всього кілька хвилин.

— Поки що живи в моєму особняку, — запропонував я, — а коли повернусь, обміркуємо, як бути.

— Дякую, Акоше, дякую за все, що ти зробив для мене, — сказала вона розчулено.

— Я радий був допомогти тобі. Можна тебе поцілувати?

Вона мовчки підставила мені бліде обличчя.

Я поцілував її в чоло.

— Як мати? — спитав я.

— Добре, — відповіла вона. — З Ілою я щодня розмовляю по телефону.

— Дивись, бережи себе.

З Титусом я попрощався по телефону, сів у машину і вирушив у напрямі Сомбатхеля. В ту мить я не думав, що мені вже ніколи не доведеться побачити Будапешта».

— От падлюка! — вигукнув сердито Када. — Він використав Вероніку проти Шулька!

— Проти її майбутнього чоловіка.

Када здивовано глянув на свого командира.

— Майбутнього чоловіка?..

— Авжеж.

— Не розумію, товаришу підполковник.

— Шулька і його товаришів справді хотіли негайно судити і виконати вирок. Але на це в них уже не вистачило часу. Слідство, на щастя, було проведено похапцем, поверхово, бо над суддями вже горів дах. Шулька та ще деяких його товаришів перевезли в Шопронкегід, а звідти — в Маутхаузен. Розслідування провадилось дуже поспішно. Тому багатьох товаришів поліція не встигла викрити, не затримала й Вероніку.

¹ Гори в Західній Угорщині.

Шульок вирішив, що Райнаї, згадуючи ім'я Вероніки під час допиту, просто шантажував його. Після визволення хворий Шульок повернувся додому, і Вероніка самовіддано виходила його. Згодом вони одружились.

— І все-таки я не розумію, як вона на очах у Райнаї стала учасницею руху опору?

Дуже просто. Вона закохалась у Шулька ще тоді, коли Райнаї працював за кордоном на дипломатичній посаді. Шульок був комуністом і швидко відкрив очі дівчині. Звичайно, їй нелегко було вирвати з залізних лабет Райнаї. Адже тоді вона ще не знала про те, яку роль відіграв Райнаї у вбивстві її брата. До того ж вона не мала уявлення, чим займався шановний Акош. На жаль, лишається фактом те, що головною причиною смерті Саса і провалу всієї групи була недосвідченість Вероніки.

В першому випадку дівчина хотіла просто врятувати брата, а в другому, хоч вона вже була свідомим бійцем, її наївність і необачність мимоволі навели Райнаї на слід. Після визволення Угорщини Вероніка самовіддано працювала, намагаючись спокутувати свою провину. Вона стала активним працівником Спілки угорських демократичних жінок. Але зненацька рука Райнаї знову досягла до неї. Та на цей раз Вероніка вже знала, що їй робити. Дуже сумно, що саме тоді їй судилось умерти.

«Дорогий сину! Коли я писав останні рядки, в мене потемніло в очах. Мене знайшов Вехтер. Він розповів, що я лежав непритомний біля стола, і мене ледве пощастило привести до пам'яті. Вже десять днів я не встаю з ліжка і все роздумую. Двічі на день приходять до мене лікар. Він заборонив мені все, що може хоч трохи хвилювати: слухати радіо, читати, а особливо писати. Але як жити без хвилювань? Це неможливо. Здається, я збожеволію від думок. Пишу оці рядки, а перед очима постають обличчя замордованих мною людей. Я боюся самого себе, боюсь навіть глянути в дзеркало, бо в ньому, мабуть, відіб'ється потворне обличчя вбивці.

Вчора був у мене полковник Дароці. Це той колишній жандармський капітан, який згодом став офіцером генерального штабу і якому я пророкував блискучу кар'єру. Він уже тут, на Заході, став полковником. Це, звичайно, дитяча гра, але вести її доводиться з серйозною міною, бо чимось же потрібно жити. Дароці зараз один з керівників «Списоносців». Він прийняв від мене справи, впорядкував деякі групи організації, які незабаром розпочнуть операції.

Тепер весь вільний час я пишу мемуари.

У минулому році одне американське видавництво доручило мені написати історію післявоєнних років. Уклало зі мною договір. У своїх мемуарах я хотів показати, що політичні діячі США не даремно подають допомогу угорській еміграції, в тому числі й «Списоносцям». Адже наша організація веде успішну боротьбу проти більшовизму. На жаль, моїй роботі не судилось бути надрукованою, бо я надто відверто написав про те, що добра частина відпущеної для організації суми зникає в кишнях американських офіцерів, а також про те, який вигідний бізнес для окремих осіб — еміграція. Я намагався писати об'єктивно, докладно висвітлюючи діяльність «Списоносців», підготовку угорського повстання 1956 року, але не замовчав і прикрих помилок, допущених нами.

У видавництві прочитали мою роботу і попросили змінити ті місця, де писалось про американських офіцерів, бо, мовляв, американська громадськість, довідавшись про ці грошові махінації, зчинить страшенний галас. Але докладно обміркувавши все, я вирішив нічого не змінювати.

Жолта обурювала поведінка американців, і він попросив у мене дозволу запропонувати рукопис своєму англійському другові. Я погодився. Через тиждень, двадцятого жовтня 1956 року, Жолт завітав до мене. Він був у піднесеному настрої, повідомив, що англійці згодні надрукувати мемуари без будь-яких змін і навіть вирішили створити кіносценарій. Я віддав рукопис Жолту. Через кілька днів він поїхав в Угорщину і там провалився. Мені стало відомо, що його арештували. Проте вирок був не суворий. Що ж до рукопису, то Жолт сповістив: папери в надійному місці, і просив про них не турбуватись. Я не знаю, де вони. Сподіваюсь, незабаром рукопис буде в мене і, нарешті, побачить світ».

— Ого, постривай-но! — вигукнув Коронді, знімаючи окуляри. — Це дуже важливо! Писанина Акоша Райнаї, вся його «літературна діяльність» надзвичайно цікава для нас. Ми не дозволимо англійцям захопити ці коштовні літературні перли і самі підготуємо їх до друку. Вийде цікава й повчальна книжка. По одному примірнику цієї книжки надішлемо містеру Аллену Даллесу і панові генералу Гелену. А шановний автор, якщо не помиляюсь, одержить належний гонорар. Приведіть Жолта Райнаї.

До письмового стола, ледве волочачи ноги, підійшов втомлений, розбитий чоловік.

— Сідайте, Райнаї! — наказав Коронді. — Покажіть, що ви там написали.

Коронді прочитав написане.

— Мало, дуже мало. Цьому папірцю теж місце в кошику. — Підполковник порвав аркуш і кинув у кошик. — Правда, факти, викладені в ньому, більш-менш відповідають дійсності. Але ви приховали деякі свої подвиги. А я вам уже казав: наша вимога — беззастережна капітуляція. Зрозуміли?

— Що ви ще хочете знати? — втомлено спитав Райнаї.

— Ми чекаємо від вас бодай такої відвертості, як ось у цьому зізнанні, — промовив Коронді, показуючи на коричневу папку. — Це зізнання одного з ваших спільників.

Райнаї вражено глянув на товсту папку.

— Так багато?

— Ваше зізнання не буде таким об'ємистим. Адже ваш спільник був набагато старший. І досвід у нього більший. Та й минуле його незрівнянно мерзенніше. Може, вас цікавить, з ким ви сидітимете на лаві підсудних?

— Якщо це мені дозволено...

— Дозволено. З своїм батьком.

Райнаї іронічно посміхнувся.

— З моїм батьком?

— Здається, ви нам не вірите?

— Це просто неможливо.

— Вам потрібні докази? Будь ласка. Ця товста папка — зізнання вашого батька Акоша Райнаї. Бачу, ви й досі сумніваєтесь. Тоді загляньте в текст. Поки що я покажу вам тільки частину, а згодом ви ознайомитеся з усіма матеріалами.

Коронді перегнув аркуш паперу надвоє, частину його прикрив долонею.

— Читайте вголос! — наказав він.

«...Мені стало відомо, що його арештували. Проте вирок був не суворий. Що ж до рукопису, то Жолт сповістив...»

— Вам погано, Райнаї? — вигукнув Коронді. — Ви зблідли і вже не посміхаєтесь іронічно?!

Тіло Райнаї тіпалося мов у пропасниці. Він мав справді жалюгідний вигляд.

- Читайте далі! — наказав Коронді.
- «...папери в надійному місці, і просив про них не турбуватись...»
- Де мемуари? Кажіть!
- У Ленера, — цокотячи зубами, промовив Райнаї. — Вони там сховані.
- Тепер ви пересвідчились, чиє зізнання лежить перед нами. Ви бачите, що ми все знаємо. Ідіть пишiть нове зізнання!

Приголомшений Райнаї, мов п'яний, потягнув до дверей. Када провів його. Коли старший лейтенант повернувся, вираз обличчя підполковника пом'якшав.

— Викличте начальників відділень на нараду.

Перш ніж виконати наказ, Када підійшов до кошика і висипав його вміст.

Другого дня вони читали рукопис далі.

«Якщо не помиляюсь, я зупинився на тому, що в першій половині грудня виїхав у Сомбатхель і вже більш не повертався до Будапешта. Там лишилися Магда, Жолт, Титус, зосталась у столиці й Вероніка, хоч її я хотів забрати з собою за всяку ціну.

Справи в мене йшли добре: радіоцентр діяв безвідмовно, агенти систематично надсилали повідомлення. Одночасно в навколишніх селах ми організували кілька таборів, де спiшно готували терористів. Цих людей, набраних з добровольців, після підготовки ми зібрали в центральному таборі у Вінер-Нойштадті, а вже звідти скидали з парашутами в тилу радянських військ. Особливо багато терористів-парашутистів ми скинули в комiтатах Бекеш, Чонград, на території між Тисою і Дунаєм та в Закарпатті. Парашутисти і залишені в Баконі списоносці спочатку діяли успішно. Ми підтримували з ними радіозв'язок і одержували точні дані про пересування радянських військ, а також про виконання диверсійних актів. Та незабаром значна частина списоносців була викрита. Іншим я наказав тимчасово припинити діяльність і чекати дальших розпоряджень! Про це докладно написано в моїх мемуарах.

Група Шулька, як я згодом довідався, була віддана до військового трибуналу, він засудив Шулька і чотирьох його товаришів до смертної кари, а решту — на різні строки тюремного ув'язнення. Довгий час я гадав, що вирок виконано, і тільки пізніше дізнався: сталося інакше.

Радянські війська навалю на наступали, і ми відкочувалися все далі на захід. У травні 1945 року я разом з своїм штабом здався в полон англійським військам.

Минуло кілька днів, доки я налагодив зв'язок з офіцером англійської польової служби безпеки. Це був молодий, з неприродно стрункою осанкою зеленоокий майор. Він зміряв мене підозріливим поглядом. Я відрекомендувався і розповів про себе. Офіцер мовчки вислухав мене, занотував щось у блокнот, потім, не промовивши жодного слова, відокремив мене од інших. Тепер я добре харчувався і жив у пристойному житлі. Перебування в спільних бараках вкрай розладнало мої нерви.

На самоті я мав нагоду ще раз обміркувати своє минуле, весь пройдений шлях, і в мене мимоволі виникло питання: що буде зі мною, як складеться моє майбутнє? Щодня я ретельно читав газети, вивчаючи їх від першого до останнього рядка.

Наш програш у війні не був для мене несподіванкою, і все ж мене вразила могутність Радянського Союзу. Я чудово знав, що німці перекидали з Західного фронту на Схід проти росіян всі свої свіжі сили, цим самим даючи змогу об'єднаним військам зайняти якнайбільшу територію. Проте німці не змогли зупинити могутнього наступу росіян навіть на Одері. І столицю райху на вічну ганьбу англо-саксам, які аж ніяк того не хотіли, взяли червоні. Від цих думок у мене йшла обертом голова. Звідки у них така міць? Очевидно, ми просто недооцінювали справжньої могутності і потенціалу Радянського Союзу.

Через кілька днів на мою квартиру зайшов майор служби безпеки і повідомив, що незабаром мене звідси заберуть, а тому треба підготуватись. Я спитав, куди саме заберуть, але він на це нічого не відповів. Сказав тільки, що о дванадцятій годині дня сюди прибудуть з генерального штабу. Я намагався бути спокійним. Рівно о дванадцятій по мене зайшов офіцер зв'язку. Ми сіли в машину і помчали до найближчого аеродрому, звідки спеціальним літаком я вилетів в Англію. «Ага,— подумав я,— це вже зовсім інша справа». В той час до мене повернулась віра в себе, а відповідно до цього змінилась і моя поведінка. Кінець кінцем, я не хто-небудь, а полковник угорської армії, який до того ж уже багато років тому «уклав союз» з англійцями і чесно служив цьому «союзу». Тоді я ще не наважувався признатись навіть собі, що я агент англійської розвідки, тому слово «агент» замінив більш благозвучним словом «союзник».

Мене повезли на дачу, розташовану на околиці Лондона. Вона була схожа на замок і стояла в центрі великого парку, обнесеного високим кам'яним муром. До входу вела дорога, посипана червоним гравієм. Обабіч дороги росли декоративні кущі, яскріли клумби барвістих квітів.

Був погожий літній день. Темно-зелені каштани з густими кронами створювали тут атмосферу такого спокою, що я зовсім забув про всі страхоття війни. Виглядав з вікна машини, яка приємно погойдувалась по рівній дорозі. Промайнула думка, що, нарешті, настав спокій, і в цю думку, яка виринула ніби з самого серця, я глибоко вірив. Я і в гадці не мав, що саме тепер для мене починаються найжорстокіші часи. В цю хвилину я бачив тільки лагідну небесну блакить, кучеряві хмарки, миртові кущі, ясно-зелений килим шовкової травиці, білі маргаритки і оброслу плющем чудову віллу, що вабила мене крізь розчинені вікна комфортабельними кімнатами.

Біля парадного входу мене чекав давній знайомий, полковник Пайп, одягнений у мисливський костюм. Я не бачив його майже рік. Він ніби ще більше посивів. У мисливському костюмі Пайп не здавався таким худим, як у формі. Під час нашої останньої зустрічі у віллі на березі Женевського озера англієць був надзвичайно люб'язний, але теперішня його поведінка майже до сліз розчулила мене.

— Як чудово, дорогий полковнику, що ми знову зустрілись! — вигукнув він замість вітання.

Ми гаряче потиснули один одному руки.

— Ви мій гість. Зараз відпочинете після останніх важких тижнів. — Пайп обняв мене за плечі й повів до прохолодного холу. Слуга миттю заніс мій багаж. На маленькому фламандському столику були приготовлені пляшки і печиво.

Пайп налив, усміхаючись, віскі.

— За ваше здоров'я, полковнику!

— І за ваше!

Потім англієць провів мене в мої апартаменти. Комфортабельний робочий кабінет, вітальня і спальня дуже сподобалися мені. Крім цього, Пайп дозволив мені користуватися бібліотекою.

— Тут і житимете, любий полковнику. Сподіваюсь, вам буде зручно. Відпочиньте після дороги, прийміть ванну. В шафі знайдете чисту білизну, костюми... Якщо матимете бажання,— він глянув на годинник,— о третій зустрінемося у холі. Пообідаємо разом, викуримо по гаванській сигарі і обміркуємо майбутні справи — Він люб'язно всміхнувся до мене і пішов.

Не знаю, скільки простояв я, приголомшений, біля вікна. Все це здавалось мені сном. Я дивився і нічого не бачив, світ розпливався перед моїми очима: і кущі, і дерева, і мур, і

невеличке село за ним — усе це втратило форми, закружляло в барвистому танку, викликаючи в душі лоскотне почуття щастя. Я врятувався. Ніщо мені не загрожує!

Та згодом похмурі думки знову важким тягарем лягли на душу. Як там Магда? Як Жолт, Вероніка, Титус, Немештабокі та інші? Що з ними? Може, їх уже немає в живих? Немештабокі погодився пробратися в оточену столицю. Чи пощастило йому? А втім, я зараз нічим їм не міг допомогти.

Я викупався, опорядився і, прилігши на диван, почав замислено оглядати стелю, ніби шукаючи там відповіді на те, що чекає мене в майбутньому. Але навколо все мовчало. Мене оточувала гнітюча тиша.

Після обіду ми з Пайпом зайшли в кімнату для куріння. Я докладно розповів йому про події останніх місяців. Англієць не перебивав мене, але по його очах видно було, що він не пропускає жодного слова. Коли я закінчив розповідь, ми довго мовчали. Крізь відчинені вікна линули пахощі квітів, з села протяжно доносився церковний дзвін.

— Дорогий полковнику, на жаль, мені завтра треба їхати,— промовив Пайп, — Але, очевидно, раз чи двічі на тиждень я навідуватимуся до вас. У будинку і в парку почувайте себе як дома. Словом, проводьте час так, як хочете. Але за межі садиби можете вийти тільки в супроводі капітана Смідлі. Він приїде сьогодні ввечері, і я вас з ним познайомлю. Якщо вам захочеться піти в сусіднє село або вийти на прогулянку чи повудити рибку — зверніться до нього. Платню ви одержуватимете. Якщо бажаєте, відкриємо на ваше ім'я рахунок у банку. Добре відпочивайте і, коли відчуєте, що ваш організм і настрої у доброму стані, беріться до роботи.

— А що мені належить робити? — спитав я зацікавлено.

— Зараз скажу. Обміркуйте все спокійно і розсудливо. Не кваптесь. Робота не втече. Передусім докладно опишіть діяльність організації «Списоносці». Було б непогано для наочності виготовити схему організаційної структури цього руху.

— Неодмінно зроблю...

— Потім накреслите карту дій, зазначивши на ній де, в яких місцевостях працюють ваші агенти.

— Гаразд.

— На кожного з них напишіть розгорнуту характеристику,— вів далі Пайп. — Нарешті, потрібно скласти доповідну про те, які ще таємні організації, крім «Списоносців», працюють, за вашими відомостями, в Угорщині.

— Розумію...

— Коли з цим впораетесь, відпочиньте кілька днів і беріться за інше завдання.

— А саме?

— Зробіть список осіб, що були активними членами якоїсь таємної угорської служби: контррозвідки, розвідувального відділення, жандармських слідчих органів, політичного сектору поліції або нелегальної організації на зразок вашої. Докладно охарактеризуйте кожну особу.

— Але з цією роботою я не впораюсь і за рік, — посміхнувся я.

— В такому разі працюватимете два роки, любий полковнику, — перебив мене Пайп. — Але це ще не все. Складете також список осіб, які мали зв'язок із згаданими органами. Коли й з цим покінчите, візьметесь по черзі за тих політичних діячів і офіцерів, які, на вашу думку, підходять для патріотичної роботи. Однак, характеризуючи цю категорію людей, обов'язково треба врахувати всі можливості їх компрометації.

— Будь ласка, поясніть це докладніше,— зауважив я.

Пайп осміхнувся.

— Частина угорських офіцерів та політичних діячів, — сказав він, наморщивши чоло, — запропонують свої послуги комуністам. Треба зібрати про них компрометуючі матеріали, щоб при нагоді використати їх.

— Розумію, — розреготався я. — Думаю, саме цю роботу я зроблю найкраще.

— Нарешті, — промовив Пайп, — потрібно виготовити так звані типові списки і типові пропозиції. Мета цієї роботи для вас, мабуть, ясна. Ми повинні знати людей, які добровільно погодяться боротись проти комуністів, а також яких можна примусити це зробити. Дасте нам пропозиції щодо перспектив розвідувальної роботи в Угорщині за нових обставин.

— Я замислився.

— Дорогий пане полковник! — озвався я після тривалого роздумування. — Все-таки мені хотілося б знати, за який приблизно час треба все це зробити.

— Не встановлюватимемо строків. Але знайте, що кожен день, заощаджений в процесі вашої роботи, буде для нас виграшем.

Вранці наступного дня Пайп поїхав, а я залишився в цьому чарівному замку до весни сорок сьомого року. Над завданням я просидів два довгі роки. В цей час мені минув уже шістдесят перший рік, але почував я себе ще міцним. Мозок мій працював теж бездоганно.

А тим часом з Угорщини до мене систематично надходила інформація. Втішало вже те, що мої близькі були живі-здорові. Титус виступав у ролі керівника однієї буржуазної партії. Я всміхався, читаючи його гучні виступи, бо тільки мені було відомо, що він дотримується тактики «залишитися на поверхні». Титус мав добрі стосунки з лівими партіями, але й праві його шанували. Це був тверезий політичний діяч, що рахується з фактами. Але я добре знав, — та це згодом і підтвердилось, — що Титус, прикриваючись личиною політичного діяча, старанно проводить свою «другу лінію». Магда завдяки Титусу та «заслугам» Жолта як «учасника» руху опору одержувала пенсію, бо за офіціальними документами мене було проголошено зниклим без вісті. Жолт, вміло використавши доброзичливість міністра оборони, члена партії дрібних хазяїв¹, як «антифашист» до весни 1947 року служив у новій армії, а потім його демобілізували.

Ну, а Вероніка? Про неї лишилися тільки спогади. Я вже не відчув скорботи, коли довідався, що вона стала дружиною Габора Шулька. Але саме одруження мене дуже цікавило, бо я догадувався, що за ним криється якась таємниця. Про Шулька багато писала комуністична преса. Він став керівною людиною, уславленим героєм. Вероніка покинула банк і влаштувалась на роботу в Спілці демократичних жінок Угорщини.

Про все це я довідався тільки тоді, коли полковник Пайп, нарешті, задовольнив моє прохання і відпустив мене на континент. Я оселився в англійському секторі Берліна, одержавши документи англійського офіцера, завдяки чому міг вільно роз'їжджати по Європі. Документи були виписані на ім'я полковника Джона Сліна, і в історії еміграції мене, очевидно, згадуватимуть під цим іменем. Тільки найближчі мої співробітники знали, що полковник Слін і Акош Райнаї — та сама особа.

Становище в еміграції було надзвичайно тяжке. Окремі керівники гризлись між собою, створюючи численні групи, партії, спілки та організації, зводили наклепи один на одного, брехали, крали, обдурювали своїх земляків. Кожен керівник діяв у своїх особистих інтересах. Жадоба до збагачення стала рушійною силою їхнього життя.

В основному були три великі групи: французька, американська і англійська. Кожна з угорських емігрантських організацій належала до якоїсь групи і, звичайно, відповідно до цього керувалась і фінансувалась французами, американцями чи англійцями. Мені прикро

¹ Після визволення Угорщини Радянською Армією в цій партії концентрувались основні сили контрреволюції.

було дивитись, як окремі емігрантські організації вели запеклу боротьбу між собою. Задля дешевеньких успіхів вони жертвували найкращими агентами, перекидаючи їх десятками через кордон без серйозної підготовки. Одержавши за них гроші, керівники вже більше не цікавилися їх долею.

Саме через це й провалився путч 1946 року, підготовлений правими колами.

Я вже писав тобі про офіцера з дитячим обличчям — Дароці. Я пророкував йому блискучу кар'єру, бо це була розумна, метка і дотепна людина. Тепер Дароці служив під керівництвом генерал-майора Мартонфі, який працював на американців. А генерал-майора Бако завербувала французька розвідка.

Дароці дуже зрадив нашій зустрічі. Ми довго сиділи, пригадуючи давні часи, а потім перейшли до сучасних наболілих проблем.

— Я буду тобі вдячний, якщо ти докладно поінформуєш мене про життя еміграції, — сказав я.

Вираз його обличчя раптом змінився. В очах зникли веселі вогники, чоло похмурніло.

— Про це я не можу сказати нічого втішного, — відповів Дароці.

— Ну що ж, розповідай про невтішне!

Він глянув на мене, криво всміхнувся і почухав тім'я.

— Слухай, пане полковник, у мене немає бажання розмовляти на цю тему. Хай тобі розповість про це хтось інший... А я нічого не скажу, щоб не викликати пересудів. Відверті розмови на цю тему вважаються тут упадництвом.

Я нервово затарабанив пальцями по столу.

— Послухай, сину. Ми ж знайомі з тобою не з учорашнього дня!

— Це правда!

— Ми пережили разом і хороше і погане. Я завжди мав тебе за рідного сина, і якщо тепер прошу розповісти про все, то, повір, це викликано передусім моєю приязню до тебе. А про те, що я не так зрозумію тебе, не турбуйся. Чи, може, ти вже не довіряєш мені?

Дароці розгублено хруснув пальцями, приховуючи ніяковість.

— Справа не в довір'ї, пане полковник, — виправдувався він, уникаючи мого погляду. — Твоя дружба робить мені честь. — Він подивився на мене, і на його обличчі з'явився вираз безсилої люті й відчаю. — Але ти багато чого не знаєш, і з'являючись, я не можу спокійно говорити про цих... — Він стиснув пальці у величезний кулак і вдарив себе по коліну.

— Мені хотілося б, сину, знати про все докладно.

— Наволоч! Падлюки! І це офіцери! Хочеться плюватися, як тільки згадую їх! — Очі його виблискували люттю. — Незабаром ти розкусиш їх, пане полковник!

— Розповідай конкретніше!

Дароці довго роздумував.

— Конкретніше? Гаразд! Так от, пане полковник, ці люди, позбувшись своїх маєтків, втратили порядність. Це пояснюється, очевидно, тим, що в еміграції в нас немає за душею ні шеляга. На батьківщині в нас були маєтки, цінності, які визначали нашу питому вагу в суспільстві.

Закуривши сигарету, я уважно слухав Дароці.

— Витязь генерал-майор Мартонфі, наприклад, мав в Угорщині дванадцять тисяч гольдів землі, а я — всього триста. Маєток в дванадцять тисяч гольдів давав не тільки відповідний прибуток, але й створював умови для добрих зв'язків, забезпечував просування по службі, підвищення в званні. Звичайно, наївні люди думали, що знать, крім багатств, має відповідну до свого рангу обдарованість. Тепер у Мартонфі лишилось тільки звання генерал-

майора. Я вважав, що пан генерал-майор справді розумна, здібна людина, чудовий військовий командир, зразок солдата для кожного угорського офіцера. А насправді? Воєнні знання його нижчі, ніж у будь-кого із старших офіцерів, а поведінка, м'яко кажучи, не може бути прикладом для інших. Такі самі майже всі офіцери. Здібних людей тут відтерли, усунули. Ще невідомо, коли ми відвоюємо країну, а Мартонфі, як майбутній військовий диктатор, уже домовляється з американцями про передачу їм у найм державних залізниць строком в дев'яносто дев'ять років. Фактично він уже встиг продати всі досі виявлені і навіть не виявлені поклади бокситу, будує різноманітні політичні/плани і буквально схибнувся на думці про те, як організувати на своїх дванадцяти тисячах гольдах землі вірцеве господарство. Ти пригадуєш, пане полковник, Балінта Немета?

— З воєнно-інженерного штабу?

— Так. Цей неборака вже рік тільки те й робить, що креслить плани. Я бачив принаймні десять варіантів перебудови замку Мартонфі у селі Шомор'я. Але все це ще півбіді. Найгірше те, що більшість офіцерів з американської розвідки — звичайнісінькі спекулянти. Вони служать у Європі по два-три роки і за цей час поспішають розбагатіти. Для американських офіцерів сучасна Європа є приблизно тим, чим для шукачів пригод і золота була Каліфорнія та Аляска наприкінці минулого століття.

— Не розумію, — перебив я його.

— Я зараз поясню. Заокеанські офіцери пронюхали бізнес, в якому Мартонфі та його компанія можуть стати їхніми надійними партнерами.. Завдання американської розвідки — вести систематичну шпигунську роботу в Угорщині. Для цієї мети їй виділяють велику суму в доларах. Мартонфі, я та й інші одержуємо з фондів американської розвідки щомісячну платню. За ці гроші можна прожити дуже скромно. Наші обов'язки — допомагати американській розвідці у створенні диверсійних груп і шпигунських організацій в Угорщині. Все це чудово. Така робота мені до душі, бо я не збираюся відмовлятися од маєтку своїх предків і не бажаю залишатись емігрантом назавжди. Мартонфі за нашою допомогою активізував багато таких груп. Окремі відділення американської розвідки ведуть точний облік агентів, засланих в Угорщину. Для успішної роботи шпигунських організацій потрібні гроші. Отут і починається бізнес. Мартонфі, наприклад, для організації «Меч і хрест» одержує, скажімо, десять тисяч доларів. В цьому він дає розписку. Але разом з розпискою повертає офіцерові американської розвідки п'ять тисяч, за що той великодушно дозволяє йому взяти з залишених п'яти тисяч принаймні дві тисячі. Решту грошей, а саме три тисячі, вже у форінтах, через зв'язкового передають агентам, які розписуються в одержанні не трьох тисяч, а набагато більшої суми.

— Розумію, — кивнув я.

— Але це ще не все, — розповідав Дароці. — Зв'язковий повертається з зібраними матеріалами. Їх відповідно реєструють, потім пишуть доповідну. «Шпигунська доповідна такого-то агента. Одержав стільки-то доларів».

— А якщо зв'язковий не привезе матеріалів?

— Все одно пишуть доповідну.

— Як же?

— Вислуховують утікачів. На підставі їх слів фабрикують шпигунську доповідну, так наче її надіслав агент з Угорщини.

Я глянув на нього з подивом.

— Ті самі відомості керівники продають і французам, іноді й англійцям.

— Свинство! — обурився я. — Це ж явна спекуляція! І ти теж так робиш?

— Останнім часом роблю і я. Так роблять усі. Я не щ хочу відстати од інших.

— А скажи-но, — випалив я обурено,—чи не замислювались ви над долею тих, які діють на тому боці, ділком довіряючи нам? Скільки людей там щодня ризикують життям, гадаючи, що їх майбутнє в надійних руках? Між цими людьми є багато таких, які могли б непогано влаштуватись при комуністичних порядках. Але вони не роблять цього, думаючи, що ми теж чесно боремось.

— На щастя, і на тому боці є ідеалісти! Бо якби не було їх, не було б і цього бізнесу!..

Те, що я почув, дуже засмутило мене. З такою мораллю, з такими принципами нам ніколи не відновити колишньої Угорщини.

Кілька днів я був у похмурому настрої, а потім вирішив відкрити душу Пайпу. Він терпляче вислухав мене і зовсім не обурився, як це сталося зі мною. Очевидно, в моїй розповіді для нього не було нічого нового.

— Шановний пане полковник, — звернувся він до мене. — Масова робота такого характеру нам теж потрібна. Але, сподіваюсь, ви не думаєте, що в країні працюють тільки організації Мартонфі. Гарно ми виглядали б! Це тільки-загальна поверхня, під якою спокійно діють каші глибинні сили. Крім того, така масова робота відвертає увагу комуністичних органів безпеки. Вона варта того, що заробляють за неї Мартонфі та його колеги. А втім, і по цій лінії ми одержуємо іноді цінні матеріали.

— Отже, про все це ви знаєте?

— Звичайно.

— Розумію, — сказав я вражено.

— Відтепер з вашою допомогою ми перейдемо до справжньої роботи.

Незабаром я розшукав керівні кадри «Списоносців». Переглядаючи їх список, я з сумом констатував, що значна частина наших керівників загинула або попала в радянський полон. Та на їх місце прибули нові люди. В штабах Мартонфі та Бако працювало чимало генералів. Усі вони, як я згодом довідався, були членами колишнього штабу «Списоносців». У свій час Титус навіть від мене приховував їх імена. Після тривалого обговорення кандидатур вирішили поставити на чолі руху мене. Це лестило моему самолюбству, проте я відмовився од цієї посади, бо, на думку Пайпа, мусив і далі діяти таємно. Справа в тому, що керівник організації в деяких колах емігрантів мав виступати відкрито, а саме, проти цього й заперечували мої англійські колеги. Керівником «Списоносців» було призначено генерал-майора Бако, а мене — його радником.

Пригадую, як на першій нашій нараді ми в урочистій обстановці вшанували однохвилинною мовчанкою пам'ять загиблих керівників «Списоносців». Тоді я ще вірив у подібні ритуали. А нині?.. Та бог з ним, шкода про це згадувати.

Ми розгорнули роботу. Незабаром були відновлені всі сектори організації «Списоносці» і призначені завідуючими надійні офіцери. Свої плани ми кожного разу погоджували з союзниками. Штаб «Списоносців» по суті був не чим іншим, як контрреволюційним воєнним міністерством. Ціною неймовірних зусиль нам пощастило добитися того, щоб всі емігрантські організації і групи визнали керівництво штабу «Списоносців». Покінчивши з внутрішніми організаційними питаннями, ми, нарешті, розпочали планомірну роботу по створенню організацій в Угорщині.

Восени 1947 року штаб скликав керівників еміграції на таємну нараду в Зальцбург. Там я виступав з тезами, погодженими з англійцями. Основна наша мета — повалення існуючого комуністичного ладу в Угорщині. Я закликав підпорядкувати цій меті всю діяльність, поклавши край будь-яким особистим ворогуванням, інтригам і об'єднавши свої сили. Я повідомив присутніх, що союзники асигнують значні суми для організації шкіл розвідників і диверсантів. Наше завдання підібрати людей для підготовки в цих спеціальних школах. Цю

звістку присутні зустріли з великим піднесенням. Далі я говорив про те, що треба організувати в Угорщині осередки, за допомогою яких можна буде в слушний момент підняти в країні повстання і створити надійну розвідувальну систему. Я докладно роз'яснив суть своїх міркувань, і ми приступили до роботи.

Про все це я пишу коротко, щоб ти мав уявлення про наші труднощі, про необхідність весь час підбадьорювати людей, втлумачувати їм, що боротьба проти комуністів — справа не окремих людей. Колишні порядки і влада не впадуть їм у руки, мов дозрілий овоч. Треба відчайдушно боротися за своє щастя. Ці думки найкраще висловив Дароці, сказавши одного разу:

— Переді мною два шляхи: або я лишусь паном, або стану пролетарем. Якби я вибрав останнє, то мені краще було б повернутися в Угорщину і жити там. Але я не хочу бути злиднем і тому волю боротися.

Вести боротьбу неважко, якщо ворог робить помилку за помилкою. Саме помилки створюють сприятливі умови для успішної роботи. А комуністи Угорщини робили багато помилок, і ми не пропускали нагоди використати їх в своїх інтересах.

Пізньої осені сорок сьомого року я таємно відрядив Дароці в Будапешт. Він мав єдине доручення — зв'язатися з Титусом і обговорити можливість моєї з ним зустрічі. Одночасно через Титуса він мав передати Магді і Жолту, щоб вони розпочали роботу.

Десять днів пробув Дароці в Будапешті. Він привіз радісну звістку про те, що Титус через два тижні їхатиме у Рим в офіційній справі церкви, і ми зможемо зустрітися у Відні.

Через два тижні ми справді зустрілись. Важко описати почуття, з якими я обнімав свого давнього друга.

Бідолашний Титус виглядав дуже погано. Він зовсім посивів. Зморщена шкіра була жовта, наче пергамент. Щоки палали хворобливим, гарячковим рум'янцем. Він ніколи не був повним, а тепер став схожий на кістяк.

Я розповів йому про своє життя, потім відверто охарактеризував становище еміграції, не приховуючи внутрішніх неполадок і суперечностей між союзниками. Нарешті, я розповів патеру про події останніх місяців. Титус, покашлюючи, мовчки слухав мене. Потім поволі і розважно заговорив. Він розказав про свою роль у політичному житті, про труднощі, які, особливо в перший час, доводилось переборювати.

— До 1945 року, якщо не брати до уваги служіння меси, я не виступав перед громадськістю,— розповідав Титус.— Мені дуже важко було звикнути до ролі члена президії центрального комітету демократичної партії, та іншого вибору я не мав. Мій відкритий виступ забезпечив цій опозиційній партії багатьох прихильників, позитивно вплинув на більшість священнослужителів. Але гадаю, — зауважив він замислено, — настав час відступити на задній план. З літа цього року політичне керівництво в країні цілком перейшло до рук комуністів, до них перейшла й ініціатива, і вони в нових умовах міняють свою тактику. Не знаю, як думають у Ватікані, але, по-моєму, в інтересах збереження сил опозиції треба організовано перейти в підпілля.

— А як моя дружина? — спитав я.

— З нею трапилась біда...

Я підвів голову і злякано глянув на Титуса.

— Ні-ні, не лякайся. Вона тільки в скрутному матеріальному становищі. Їй більше не виплачують пенсії.

— Це ж чому? — спитав я обурено.

— Минулого місяця на суді розглядалася справа одного офіцера. Не пригадую його прізвища, але знаю, що він був списоносцем. На початку літа за дорученням Бако цей офіцер

приїхав в Угорщину з Заходу. Мабуть, його поведінка була дуже необачною, і через два місяці він провалився. Лише тоді виявилось, що офіцера розшукують, бо він числиться у списках воєнних злочинців. Цей невдаха дуже злякався і під час слідства все виказав. У тридцятих роках він працював у тебе на фабриці. Справу офіцера розглядав народний суд. Одним з засідателів була Вероніка Шульок, працівниця Спілки демократичних жінок Угорщини. Коли бідолаха сказав, що працював на твоїй текстильній фабриці, Шульок почала його розпитувати.

— Звідки ти знаєш про це так докладно? — спитав я.

— Ми найняли для нещасного адвоката, і той дав мені квиток на засідання суду. Цей судовий процес був дуже напружений... Я його ніколи не забуду.

Я від хвилювання ковтнув слину.

— Розповідай далі. Це надзвичайно цікаво.

— Я помітив, що Шульок бліда і дуже нервова. До речі, нарешті, згадав прізвище того офіцера — старший лейтенант Порпаці. Може, ти пригадуєш його?

— Пригадую,— кивнув я.— Один час він працював калькулятором. Ви надіслали його до мене після навчання в таборі.

— Цілком правильно. Це керівник одного з осередків «Списоносців».

— Що ж було на засіданні? Розповідай!

— Стривай, спробую все передати дослівно:

«Ш у л ь о к . Порпаці, ви зізнались, що з 1928 року були членом нелегальної расистської організації.

П о р п а ц і . Так.

Ш у л ь о к . У чому полягала ваша нелегальна діяльність?

П о р п а ц і . Після закінчення навчання, про яке я вже згадував, мене влаштувала моя організація на текстильну фабрику.

Ш у л ь о к . Яке ви мали там завдання?

П о р п а ц і . Мені доручено було виявляти на фабриці комуністів або тих, хто зв'язаний з ними.

Ш у л ь о к . Хто вам дав таке завдання?

П о р п а ц і . Підполковник витязь Акош Райнаї,

Ш у л ь о к . Хто?

П о р п а ц і . Підполковник витязь Акош Райнаї.

Ш у л ь о к . Яке відношення мав витязь Райнаї до вашої організації?

П о р п а ц і . Він був одним з керівників цієї організації і, крім цього, довіреним контррозвідки на фабриці.

Ш у л ь о к . Ви не помиляєтесь?

П о р п а ц і . Ні, не помиляюсь, бо щотижня зустрічався з Райнаї, щоб доповісти йому про свої спостереження і дістати нові інструкції.

Ш у л ь о к . Де відбувались ці зустрічі?

П о р п а ц і . Райнаї мав у своєму розпорядженні нелегальну квартиру — віллу в Зугло».

Шульок раптом стала біла немов стіна, — перервав Титус свою розповідь. — Я майже з останнього ряду бачив, як тремтить в її руках олівець. Головуючий спитав у Порпаці, чому він не розповів про це під час слідства. Обвинувачений відповів, що про це його не питали. Тим часом Шульок випила склянку води і допитувала арештованого далі.

«Ш у л ь о к . Які конкретні зв'язки мав Райнаї з контррозвідкою?

П о р п а ц і . Наскільки мені відомо, ці зв'язки були встановлені в двадцятих роках. Спочатку Райнаї був офіцером відділень контррозвідки і розвідки, а згодом став керівним працівником цих відділень.. Але в той час він числився тільки в секретному складі.

Ш у л ь о к . А тепер, Порпаці, перелічіть, які ви мали завдання щодо окремих людей на фабриці.

П о р п а ц і . Дозвольте подумати, адже це було дуже давно.

Ш у л ь о к . Пригадайте все!

П о р п а ц і . Я мав стежити за робітниками, запідозреними в симпатіях до комунізму. Проте прізвищ я вже не пригадую.

Ш у л ь о к . Я вам допоможу. Чи не відоме вам прізвище Кочмарош?

П о р п а ц і . Кочмарош... Кочмарош... Щось пригадую. Ага, пригадав, його арештували, але мені невідомо, що з ним сталося далі. Райнаї має знати, бо він заходив на допити.

Ш у л ь о к . А чи не пригадуєте ви прізвища Сас?...»

У, цю мить,— знову перервав Титус свою розповідь,— від обличчя Порпаці відхлинула кров, і він затремтів усім тілом. Особливо приголомшило його те, що Шульок почала називати прізвища.

«Ш у л ь о к . Кажіть, Порпаці!

П о р п а ц і . Дозвольте... Сас... Сас... умер.

Ш у л ь о к . Умер?

П о р п а ц і . Так... Точніше... Він не вмер, не витримав допиту і сконав.

Ш у л ь о к . Хто вів допит?

П о р п а ц і . Райнаї... а за його наказом... я...»

В цю хвилину Шульок знепритомніла, і засідання було перервано. Наступного дня я довідався від адвоката, що Шульок — рідна сестра Саса. В цій справі вислухали також Магду і припинили їй виплату пенсії. Магда поводитися дуже стримано. Вона до кінця вперто твердила, нібито їй був невідомий характер твоєї роботи, і вона знала тільки те, що ти — офіцер генерального штабу. Нарешті, в цій справі допомогла заява Магди, підтверджена Жолтом, що ви з тридцятого ройї по суті не живете разом, а з сорок четвертого про тебе, мовляв, немає ніяких відомостей.

— А що сталося з Шульок?

— Її за власним проханням замінили іншим засідателем. Я чув, що вона лікувала свої розладнані нерви в санаторії, але зараз вже здорова і знову працює в Спілці. До речі, наприкінці наступного тижня вона поїде в Стокгольм на міжнародну жіночу конференцію. Якраз учора я читав про це в газеті.

Титус не знав про мої відносини з Веронікою і тому не мав навіть уявлення про те, що творилося в моїй душі, коли я слухав його розповідь. Тільки тепер я зрозумів усю трагедію Вероніки. Як почувала вона себе, довідавшись, що сама вбила рідного брата? В цей час я вперше в житті відчув велику слабкість, але одразу ж узяв себе в руки. Ні, я не слабак! Геть сентименталізм! Що мені до того, якої думки про мене Вероніка! Ненавидить мене? Ну й нехай собі ненавидить на здоров'я! І я теж ненавиджу їх усіх, бо з їхньої милості я став бездомним жебраком. Через них я не можу жити відповідно до свого рангу, до свого високого становища в суспільстві. Адже в колишній Угорщині я був би вже напевно генералом. Так, одержував би пенсію і не мусив би танцювати під чужу дудку! Що ж, справа цілком ясна. Або вони нас, або ми їх. А Вероніка належить до них. Зрештою, яке мені до неї діло? Сас повинен був загинути. Так мало бути. Тепер там на посаду міністра на одного претендента менше. А Сас став би міністром, бо він був більш здібний, ніж його товариші.

— Над чим ти задумався, Акоше? — спитав Титус.

— Я думаю про те,— сказав я, отямившись,— скільки ще труднощів стоїть перед нами. До речі, що сталося з Порпаці?

— Його повісили.

Якийсь час ми сиділи мовчки, нігби в скорботі. Та я не відчував до загиблого ні крихти жалю. Порпаці поведився як боягуз і зрадник, а тому цілком заслужив таку долю. До того ж він ще й брехав, причому надзвичайно невміло і незграбно. Бо ж Сас загинув не в процесі допиту, а його ліквідував за моїм наказом Порпаці разом з своїм товаришем, прізвища якого я не пригадую. Він гадав, що брехня врятує йому шкуру і пом'якшить вирок.

— Які твої плани на майбутнє? — спитав Титус.

— Роботи так багато, що не знаю, з якого кінця починати. Думаю, власними силами ми неспроможні звільнити країну. Для ліквідації комуністичного ладу в Угорщині потрібна війна. Саме тому я не згоден з концепцією про створення в країні численних змовницьких місцевих організацій, які можна було б використати під час майбутнього повстання.

— Це просто самогубство. Невже справді є такі безглузді плани?

— Так гадають деякі американські офіцери.

— Діючи за такими принципами, ми посилатимемо найкращих своїх людей на вірну загибель.

— На мою думку, любий Титусе,— сказав я,— настав час організувати в Угорщині серйозну розвідувальну мережу, щоб перейти до активної роботи.

— Що ти маєш на увазі?

— Те, що ми всюди повинні мати надійну людину на керівній посаді. Треба поновити старі зв'язки. Скажи-но, ким працює тепер, наприклад, Гохман-Горваї, колишній фабрикант?

— О, він зараз великий начальник,— відповів Титус.— Працює в якомусь міністерстві технічним радником.

— От бачиш! А як ти гадаєш, чи принесла б нам користь відверта розмова з паном Гохманом? Що коли його запитати, які були в нього зв'язки з англійським капітаном Гастінгсом? Яку таємну угоду він уклав з генеральним штабом? Які були в нього стосунки з підполковником Акошем Райнаї? Словом, поставити йому цілу низку дуже неприємних питань.

Титус замислився.

— Або візьмемо того ж Дьярматі,— вів я далі. — Ти пригадуєш його?

— Звичайно.

— Так от, цей наш дружок, — тепер визнана людина в пресі. Він видає себе за учасника революції дев'ятнадцятого року, але мовчить, що працював у свій час нашим агентом.

— Ясно, Акоше,— погодився Титус.

— От, бачиш, де наш золотий фонд.

— Але ж для цього треба зібрати чимало матеріалів.

— Це вже зроблено. Я тобі дам список осіб, які працювали колись агентами другого відділення генерального штабу. Ти його добре вивчи. Потім за допомогою Магди і Жолтія встановиш, де працює той чи інший колишній агент, а тоді вже лишиться тільки поновити зв'язки. Якщо хтось з них запротестує, його слід просто ліквідувати.

Титус посміхнувся.

— Чому посміхаєшся? — спитав я.

— Мені смішно, що ти повчаєш мене з таким серйозним виглядом. Невже ти думаєш, що я ці два роки спав, що в мене теж не виникали такі самі думки?

— Сподіваюсь, ти не образився?

— Зовсім ні. Але я теж не забув своїх колишніх друзів, у тому числі й товариша Гохмана-Горваї. Словом, у нас є чимала організація, яка готова діяти. Тільки скажіть, що вам треба. А список я вивчу напам'ять.

— Треба, Титусе,— сказав я,— створити на радянському кордоні «ворота». Англіїці й американці вважають це надзвичайно важливим заходом. З Туреччини пробиратися в Радянський Союз дуже небезпечно.

— Ясно. Вони хочуть засилати своїх агентів у Радянський Союз через Угорщину.

— Так. Переправляють агентів вони в основному успішно. Але агенти, виконавши доручення, часто загрузають. Не всім щастить перейти кордон. А якщо в Закарпатті у нас будуть свої «ворота», то справа піде незрівняно легше.

— Розумію. Я подумаю. Це важка справа.

— Не дуже. Кордон між двома дружніми країнами охороняється не так суворо, як, наприклад, ірано-російський.

— А далі?

— А далі розпочнете збір даних про радянські військові частини, розміщені в Угорщині, і стежитимете за ними.

— Це вже набагато простіше.

— І, нарешті, є ще одна справа.

— А саме?

— Треба, щоб в угорських збройних силах були наші люди. Там вони мусять не тільки шпигувати, але й проводити обережну підривну роботу. Звичайно, було б ній? погано проникнути в контррозвідку. Цього вимагають союзники.

Ми докладно обміркували різні конспіративні заходи. Я мав щомісяця посилати зв'язкового до однієї особи, яку Титус назвав мені пізніше. Патер поставив вимогу, щоб зв'язковий не знав жодного члена підпільної організації. Потім нам треба було підібрати центральну «поштову скриньку». Людина-«скринька» мала збирати матеріали і передавати їх моєму зв'язковому.

Ми домовились поки що продумати, кого обрати за «поштову скриньку», а через три тижні, коли Титус повернеться з Рима, остаточно вирішити справу.

Титус поїхав далі, а я почав створювати нові групи, оскільки група Титуса була лише однією з багатьох таких організацій.

Цілими днями я думав про «поштову скриньку», уважно вивчав списки, але підходящої людини не знаходив. Адже для цієї справи могла підійти тільки така особа, яка не викликала б жодної підозри в комуністів. «Поштовою скринькою» не могли бути ні колишній офіцер, ні жандарм, ні поміщик, ні чиновник старої Угорщини, на яких лягала тінь підозри. А що як завербувати Вероніку? Чоловік її — авторитетний партійний працівник, герой, учасник руху опору. Цілком можливо, що Вероніка багато дечого приховала від свого чоловіка. І раптом я згадав про доповідну, яку Вероніка написала в сорок четвертому році. Боже мій, вона ж сама донесла на власного чоловіка! Але де ця доповідна? Я почав гарячково ритись між паперами і, нарешті, знайшов її. Аркуш уже пожовк, та характерний округлий почерк Вероніки можна було ясно впізнати.

З цього документа я зробив фотокопію, а оригінал замкнув у вогнетривкій шухляді письмового стола.

Через тиждень я вже гуляв по Стокгольму як працівник англійської преси. В моєму паспорті, виготовленому Пайпом, значилося прізвище Джемса Кука. На це прізвище в мене були виготовлені і візитні картки. Словом, я підготувався добре.

Конгрес уже розпочав роботу. Угорськими делегатками були Вероніка та ще одна жінка — Горват. У секретаріаті я спитав, де зупинилась угорська делегація, і з досадою довідався, що обидві жінки живуть в одному номері і, очевидно, харчуються теж разом. Як же побачити Вероніку віч-на-віч? Керівником делегації була Горват. В її присутності говорити не можна, бо Вероніка впізнає мене і від несподіванки видасть себе. Після довгих мізкувань у мене виник план, і я подався в британське посольство порадитися з військовим аташе. Відрекомендувавшись, я сказав йому, що маю важливе завдання і мені потрібна його допомога. За моїм задумом аташе Мусив домовитись з норвезьким або датським колегою, щоб один з них під якимсь приводом дав прийом на честь керівників делегацій народно-демократичних країн.

— Це не годиться, — похитав аташе головою. — З якої речі їм запрошувати представників тільки демократичних країн?

— Тоді нехай запросять й інших.

— Не жартуйте, це не просто.

Мене охопили сум і досада. «Ось ще одна ознака старості, — подумав я. — Комбінації мої стають невдалими, колишній авторитет зникає».

— Однак я пораджу вам інше, — зауважив раптом аташе. — Зараз тут, у Стокгольмі, виступає колектив одного з лондонських театрів. Давайте запросимо керівників делегацій на завтрашню урочисту виставу і на бенкет.

Я схвильовано чекав вечора. Одразу ж після обіду зайшов у готель і почав ждати приходу угорської делегації. Делегати прибули близько шостої години, зайшли в свій номер, а через годину з'явилися у ресторані. Вероніка стала дуже гарною жінкою. Їй було вже біля сорока років, але ніхто не дав би їй більше тридцяти п'яти. На її вродливому обличчі не було жодної зморшки. Густе русяве волосся, скручене ззаду вузлом, обрамляло її бліде чоло. На Вероніці був, як і на Горват, темно-синій костюм і біла блузка. Жінки не помітили мене, захопившись жвавою розмовою, а я сидів далеко і не чув, про що вони говорили. В ресторані було мало людей. Близько восьмої години Горват попрощалася й пішла. Вероніка ще лишилась на кілька хвилин, підписала рахунки і попрямувала б свій номер.

Я почекав трохи і, хвилюючись, рушив за нею. Перед дверима номеру зупинився, віддихався, набрав повні груди повітря і постукав.

За якусь мить почувся голос Вероніки:

— Ввійдіть!

Я зайшов, причинив за собою двері і став у яскравому електричному світлі. Вероніка перелякано глянула на мене.

Я зробив крок уперед. Жінка все ще нерухомо дивилася на мене, очі її округлились, наче вона бачила привид, рот відкрився... Вероніка не могла вимовити жодного слова.

Я теж був схвильований і, щоб приховати своє замн'яння, зобразив на обличчі посмішку. Я намагався триматись просто, невимушено, ніби ми тільки вчора розійшлися.

— Я тобі не заважаю?

Вона нічого не відповіла.

— Дозволиш сісти? — і, не дочекавшись запрошення, сів. — Давно я не бачив тебе, люба Вероніко...

Її лице стало оживати. Спочатку зарухались очі. Несподіваний переляк зник, а замість нього з'явився вираз огиди й ненависті, ніжна шкіра над переніссям поволі збіглася в зморшку. Нарешті, ожив гарно окреслений рот, губи ледве помітно затремтіли, потім повільно розкрились і крізь них блиснули білі, мов перли, зуби.

— Забирайтеся звідси!

— Але ми ще навіть не привітались, Вероніко.

— Забирайтесь, а то я подзвоню!

— З цього вийшов би справді великий скандал. Цікаво, як пояснила б ти цій демократичній жіночій лізі, чи як там її величають... Не треба дзвонити, люба, я піду сам, якщо не хочеш балакати зі мною. Але, думаю, в такому разі тобі не минути лиха. — Я змінив голос, з мого обличчя збігла усмішка. — Слухай, ти можеш, грати перед кимсь іншим, тільки не переді мною. Ти виконаєш те, що я тобі накажу. На цей раз вже не буде по-твоєму.

— Я ненавиджу тебе! — просичала Вероніка, і обличчя її спотворила ненависть.

— Як хочеш, але до справи це не має ніякого відношення. Крім того, не забудь, що ти не дома. Тут немає комуністичної поліції.

Вероніка от-от ладна була розридатися з розпачу, але таки поборолла сльози.

Я глянув на годинника.

— В мене мало часу, — почав я. — Тому скажу коротко і одразу ж піду. Слухай-но. Нам з тобою немає рації прикидатись.

— Я ніколи не прикидалась.

— Все одно, прикидався я, хоч разом з тим і справді кохав тебе. Та це минулось. Я постарів і тепер, якби й хотів, то не знав би, що робити з тобою.

— Ти просто гидкий.

— Можливо, але, мабуть, не гидший за тебе. Я все-таки маю сміливість подивитися в дзеркало, глянути свбі в очі, на себе самого, на все, що є в мені поганого и хорошого. Ти кажеш, я гидкий. А що б ти сказала про себе, якби могла спостерігати свою поведінку збоку? Якби побачила в чарівному дзеркалі своє минуле? Так от, я тобі покажу чарівне дзеркало, заглянь у нього!..

Вероніка сховала обличчя в долоні, плечі її здригались від ридань.

— Подивись на мене! Чи зможеш ти заперечити факти? Боїшся? Жахаєшся?

Вона поволі підвела голову. В очах її було невимовне страждання.

— Я знаю, що твориться в твоєму серці. За братову смерть ти обвинувачуєш себе. Але ж ти не винна в ній, бо хотіла зробити краще. Твої вчинки були продиктовані сестринською любов'ю і турботами. Ти не могла знати, хто я, а я не міг тобі цього розповісти. Те, що я кажу зараз, можливо, для тебе не має значення, але для мене воно важливе. В той час я тебе справді кохав так, що навіть думав одружитись з тобою. І якби твоє походження було іншим, ти, напевно, стала б моєю дружиною. Але брата твого я ненавидів. Його доля мала скластися саме так. Ти не можеш мені ні в чому докорити, і, бог свідок, я був з тобою щасливий... Не плач! — гримнув я на неї. — Не плач, сльози однаково не допоможуть тобі. І от згодом ти завдала мені великого болю. Ти закохалась у Шулька, почала обдурювати мене. Хіба це не гидко? Ти належала мені й тоді, коли вже кохала Шулька! Переді мною ти приховувала своє кохання, а перед Шульком — мої обійми!

— Я боялась тебе...

— А Шулька?

— Кохала й не хотіла його втратити, — шепотіла Вероніка крізь сльози. — Тільки він міг вирвати мене з того страшного життя.

— Ти навіть не уявляєш, які муки я пережив, довідавшись про твій зв'язок. Здається, в той час я зненавидів вас обох. Але я таки врятував тебе. І не тільки тебе, а й усіх тих, з ким ти була зв'язана. Я міг тебе арештувати, проте не зробив цього. Я дав змогу втекти разом з тобою і двом-трьом комуністам. Затримання цих комуністів було для нас важливішим, ніж арешт Шулька, бо вони були старші й досвідченіші за нього. Отже, своїм порятунком вони завдячують мені і тоф. В чому ж тоді твоя провина?

— В тому, — сказала вона ридуючи, — що я лишилась жити. Мені треба було покінчити з собою.

— Це правда. Але, моя люба, всі люди хочуть жити, і ти серед них — не виняток. До того ж ти була ще й закоханою. Шульок вижив. Я не знаю, як він став твоїм чоловіком. Мабуть, ти все приховала від нього, бо якби розповіла йому про те, що сталося в моїй віллі 8 грудня 1944 року, розповіла все так, як воно було, то Шульок не одружився б з тобою. Як ти пояснила йому ту розмову, Це вже твоя справа. Мене цікавить тільки суть.— Я вийняв з гаманця фотокопію доповідної і подав її Вероніці.— Читай! Не знаю, чи пригадаєш ти це?..

Руки Вероніки тремтіли, коли вона брала фотокопію.

— Боже мій!.. Чого ти хочеш?.. Що ти хочеш робити з цим листом?

— Ну, хоч би надіслати один примірник твоєму чоловікові або комуністичній партії!

— Ні! Ти не зробиш цього! — вигукнула Вероніка у відчаї — Ти не будеш таким підлим.

— А чому б і ні?

Вона впала переді мною навколішки, благально склавши руки.

— Тільки цього не роби!.. Молю тебе, ради всього святого! Благаю! Якщо ти колись кохав мене...

— А скажи, ти теж член комуністичної партії?

— Ти не надішлеш, правда?.. Я прошу не заради себе, повір...

— А заради кого?

— Габор... Габор не повинен знати про це... Вже краще застріли мене! Або зроби що хочеш, тільки не це! Боже мій!..— розпачливо ридала вона.

— Що ти дала б за цей документ?

— Усе... — простогнала вона. — Все, тільки не показуй листа нікому! — Вона вхопила мене за руку і не відпускала її. — Не зробиш цього!? Правда, не зробиш цього? — Гарячі сльози її капали на мої руки.

В ту мить я відчував огиду до самого себе, до життя, до людей. Я щиро пожалів цю нещасну жінку. Іронія, сарказм, цинізм — враз зникли, і я завагався.

— Встань! — сказав я, і зміна голосу вразила передусім мене самого. Вероніка глянула на мене з надією.

Я довго мовчав, замислено дивлячись на неї.

— Гарзд, Вероніко, — сказав я нарешті. — Я не передам нікому цей документ. Не передам, але ти теж зробиш мені невеличку послугу. Ти добре знаєш, що цей документ я зміг би використати і проти твого чоловіка, щоб назавжди скомпрометувати його.

— А що ж я мушу зробити за це? — спитала жінка з тривогою.

Я розповів, яке буде її завдання. Вона одержуватиме різні листи, але не поштою. Листи приноситиме їй одна особа. Вероніка збиратиме ці листи, потім передаватиме тому, хто приходитиме до неї і називатиметься Акошем Жолтом!

— Отже, ти не добуватимеш ніяких військових таємниць, не викрадатимеш секретних документів у чоловіка, не шпигуватимеш. Інший на моєму місці вимагав би більшого.

Не маючи виходу, Вероніка мусила прийняти мою умову. Правда, вона могла стрибнути з третього поверху, застрілитись або все розповісти чоловікові. Та я добре знав її і був певен, що Вероніка нічого подібного не зробить. Якщо вона роками мовчала про своє минуле, то приховуватиме його й далі.

І все-таки виявилось, що я знав її погано. На жаль, аж через два роки я довідався, що Вероніка все відверто розповіла, правда, не своєму чоловікові, а іншому. Очевидно, ненависть поборолала страх, і жінка вирішила помститись за всяку ціну. Але про це напишу пізніше».

— Вона й справді про все розповіла комусь іншому, — промовив Коронді, відсуваючи папери. — Цим «іншим» був я. Приїхавши з Стокгольма, Вероніка негайно доповіла про все міліції, а звітці її направили до мене. Вона щиро зізналася у всьому.

— Значить, ви вже добре знаєте цю справу, товаришу підполковник?

— Звичайно. З того часу в мене з Веронікою був постійний зв'язок. Вона докладно розповіла мені про своє життя, але дуже боялась, щоб чоловік не дізнався про її минуле. Я як міг заспокоював її. Відтоді Вероніка виконувала наше завдання, і ми викрили організацію, в якій вона була «скринькою». Ми перевіряли всі матеріали, які надходили до неї. Неважливі інформації пропускали, а важливі підміняли, посылаючи замість них неправдиві дані, щоб дезінформувати ворога. Ми контролювали тільки одну організацію списоносців, але одночасно намащували й інші зв'язки.

— А що було далі? — спитав Када.

— Що ж, давайте почитаємо.

«Любий сину! Зараз, коли я пишу оці рядки, переді мною мимохить постає болісне питання: чи пощастить мені ще раз побувати на батьківщині? А втім, де моя батьківщина? Там, у долині Дунаю і Тиси, живуть люди, що розмовляють по-угорськи. Я теж знаю цю мову, але дарма: ми вже не зрозуміємо одне одного. В них зовсім нові уявлення про життя. Ці люди становлять вирішальну більшість, а ми опинились поза активним життям. Вони вибили ґрунт з-під наших ніг.

Я довго був упевнений в тому, що правда — на моєму боці і на боці тих, хто перебуває зі мною в одному таборі. Але після повстання¹, коли з Угорщини на Захід ринули біженці, я переконався в безнадійності нашої боротьби.

Я вражено запитував себе: «Хто ці біженці?» Виявилось, злочинці, кар'єристи, ледарі, всілякі покидьки Будапешта, молоді шукачі пригод, ображені долею люди... І багато таких, які взагалі не знали, чого вони прибули на Захід...

Особливо сильне враження справила на мене пригода, яка сталася на різдво, коли в одному з таборів емігранти організували вечір самодіяльності.

Якось учениця декламувала різдвяний вірш Ендре Аді². В ньому розповідалось про те, як священник читає проповіді в церкві, а служниця, що завагітніла від нього, в цей час кидає своє немовля у сніг.

І Коли спитали ученицю, чому вона декламувала саме цей вірш, дівчина здивовано озирнулася.

— Тому що цей вірш написав Аді, революціонер Аді, а ми теж революціонери!

— Хіба ми такі революціонери, як той божевільний? — заверещала в нестямі якась стара діва, схожа на монахиню.

— А які ж ми революціонери? — щиро поцікавилась дівчина.

Ніхто їй не відповів.

Чому я пишу про це? Бо бачу, що знову заварюється каша. Знову запрацювали організаційні апарати. Багато хто й досі не розуміє, що все це тепер уже не має ніякого сенсу.

Навіщо збирати тут тисячі людей? Щоб вони безцільно тинялися, доки не загрузнуть у болоті злиднів і розпусти?

Вчора до мене зайшов полковник Дароці. Я догадався, що він мав перед тим розмову з

¹ Контрреволюційний заколот в Угорщині в 1956 році.

² Е н д р е А д і (1877—1919) — великий угорський поет-революціонер.

моїм лікарем, бо дивився так, наче мені залишилося жити лічені дні. В такому дусі він і розмовляв зі мною.

Під час розмови Дароці несподівано спитав:

— Чи знаєш, брате Акош, що я завжди шанував тебе?

— Чому ти висловлюєшся в минулому часі? Хіба зараз ти вже не шануєш мене?

Він зніяковів і поспішно додав:

— Я ще тобі не казав нічого. Незабаром я від'їжджаю...

— Куди?

— В Угорщину...

— В Угорщину?

— Так. Можливо, завтра вже й вирушу...

Я довго мовчав. «Звичайно, — подумав ображено, — з полковником Райнаї вже ніхто не рахується!»

— А яка щ цього буде користь? — спитав я вголос.

— Гадаю, користі мало, але мушу їхати.

— Хто тебе посилає?

— Томпсон...

— Тварюка! — вилаявся я. — Він зйову хоче будь-якою ціною добитись успіху!

— Через півроку Томпсон повертається в США, — іронічно зауважив Дароці. — От йому до того часу й потрібні якісь докази своєї сумлінної роботи...

— І ти задля нього ризикуєш життям?

— А що ж робити? Чия влада, того й воля...

— Тварюка, — знову пробурмотів я під ніс. — Вони чудово розуміють, що тільки внутрішніми силами ніколи не здолати комуністичного ладу. Крім того, для нового повстання в країні зараз немає моральної бази.

— Це саме намагався довести і я, — сказав Дароці. — Але Томпсон заперечив: мовляв, кожне хоча б найменше заворушення в Угорщині є для них великим політичним козирем, бо дає привід до розмов про поневолення Угорщини більшовиками.

— А йому воно дає гроші...

— На жаль, пане полковник, я мушу їхати. Бако й Мартонфі вже поновили дві організації і підтримують пропозиції Томпсона.

— Робіть що хочете, — сказав я понуро, втративши інтерес до Дароці.

В моїй уяві постало хитре обличчя американця. Ніколи не бачив я його таким щасливим, як тоді, в час біженської гарячки в Угорщині, Я спитав, чому він так радіє. Він глянув на мене, і його лисяча пика розпливлася в хитрій посмішці: «Знаєте, пане полковнику, тепер ми задурно матимемо тисячі агентів». Я лише тоді зрозумів його, коли він пояснив свої слова: «Ці втікачі докладно розкажуть нам про все. Розумієте, полковнику? Солдати передадуть нам військові таємниці, цивільні теж. У нас будуть такі матеріали, про які ми й не мріяли. Тепер ви зрозуміли мене?»

Біженська гарячка викоривувалась і з іншою метою, особливо коли угорська влада почала амністувати ті, що повертались на батьківщину. Це масове повернення створювало для томпсонів нові можливості. Повернення давало їм величезні вигоди. В Угорщину повертались десятки тисяч розчарованих, морально спустошених людей. Саме до них томпсони підсиляли своїх шпигунів.

Пригадую такий випадок завербування агента. Томпсон довідався, що серед біженців перебуває інженер Іштван Рузічка, який працював у Раді взаємної економічної допомоги.

Член комуністичної партії з 1945 року, він був одним з перших угорських студентів у Москві. Після повернення на батьківщину Рузічка призначили на відповідальну посаду. До контрреволюційного пугчу в Угорщині для завербування таких відповідальних працівників, як цей інженер, ми не шкодували ні грошей, ні сил. Зараз я навіть боюсь сказати точно, скільки ми заплатили б за один протокол засідання Ради взаємної економічної допомоги. За два-три місяці до подій 1956 року Рузічка вже був прихильником Імре Надя¹ і виступав у ролі опозиційного агітатора. Проте Рузічка і після жовтневих подій вважали чомусь комуністом. Утечу інженера пояснювали хвилиним замішанням і чекали його повернення.

Томпсон у моїй присутності довго розмовляв з Рузічка. Той був на диво відвертим. Він докладно розповів про свої переговори з Імре Надем ще до заколоту. Томпсон поцікавився його майбутніми планами. Рузічка мав намір поїхати в США і зайнятися вивченням народногосподарського життя країни. Він не догадувався, що ця «бесіда» фіксується на магнітофонній плівці. Наступного дня його знову запросили для розмови. Щоб надати своїй особі більшої ваги і завоювати симпатію в американського офіцера, Рузічка сказав, нібито він з товаришами вже давно готувався до збройного повстання і встановив зв'язки з багатьма високопоставленими офіцерами. Чуття підказувало мені, що все це Рузічка тільки-но вигадав, але магнітофон не розбирався в цьому і записував усе підряд. А на третій день Томпсон ставив уже свої запитання:

— Скажіть-но, шановний пане Рузічка, в скількох засіданнях Ради взаємної економічної допомоги ви брали участь?

— Я не можу цього сказати точно, бо я був постійним членом Ради воєнної промисловості.

— Що ви робили останнім часом?

— Ми розробляли виробничі плани для воєнних підприємств.

— Будь ласка, розкажіть докладно, наводячи факти, про дебати, які відбувалися на засіданнях, а також про рішення, вказівки тощо. Потім ознайомте нас з укла деними

¹ Голова уряду під час контрреволюційних подій восени 1956 року, зрадник угорського народу, який змовився із західними імперіалістами про повалення народної влади в Угорщині.

договорами.

Тільки тепер Рузічка зрозумів, що від нього вимагають.

— Пробачте, панове, але я цього зробити не можу.. Це дуже важливі військові таємниці!

— Саме тому вам і доведеться про це написати.

— А моя присяга...

— Той, хто брав участь в організації збройного повстання, йе може посилатись на присягу.

Що він мав робити? Ми ввімкнули магнітофон, і Рузічка зрозумів, що йому вже не зупинитись на стрімкій, похилій дорозі. І він почав писати. А тим часом друзі надсилали йому листи, просячи повернутись на батьківщину. Рузічка знав, що я угорець, і одного разу прийшов до мене.

— Пане! — сказав він у розпачі. — Я збрехав, маючи на меті таким чином зарекомендувати себе в очах американців... Я... не готував ніякого збройного повстання, ота моя розповідь про повстання — вигадка...

— Я з самого початку зрозумів це, — промовив я спокійно.

— Тоді... тоді ви...

— Але, друже, про це магнітофонна плівка нічого не скаже. Ви назвали чимало прізвищ своїх друзів, які не втекли на Захід і зараз працюють в Угорщині. А чи подумали ви про те, що станеться з ними, коли, скажімо, вашу казочку три дні підряд посилатиме в ефір радіостанція «Вільна Європа?» На жаль, вам не лишається нічого іншого, як прийняти умови американця.

Томпсон наказав інженерові написати листа, в якому поскаржитись на тугу за батьківщиною, висловити бажання повернутися додому і пошкодувати про все заподіяне ним. Одночасно Рузічка мав довідатись у товаришів, які в нього перспективи.

Друзі відповіли, щоб він повертався, нічого йому не буде. Це й зрозуміло, бо повернення Рузічка мало до певної міри політичне значення. Адже він був обдарований спеціаліст. Ця обставина вплинула б позитивно і на біженців.

Перед тим як повернутись на батьківщину, Рузічка підписав заяву про своє завербування американською розвідкою, ще раз прослухав плівку, на якій були зафіксовані його «героїчні подвиги», і перевіряв матеріали, складені ним про роботу Ради взаємної економічної допомоги, чи нічого не забув. Лише після цього інженер, зобразивши на обличчі каяття, вирушив з групою, що поверталася в Угорщину, де збирався «спокутувати свою провину перед батьківщиною».

Через кілька днів мене дуже неприємно вразила вміщена в газеті стаття Рузічка, де він розчаровано і критично писав про страхіття «вільного світу» і злидні, в яких живуть біженці.

Щоправда, Рузічка не поновили на роботі в Раді. І він оформився кровним інженером у одному дослідному інституті. Тут він мусив «виправдати довір'я». Звичайно, Рузічка мав усі підстави «ображатися», бо інженер повернувся добровільно і самокритично визнав свої помилки.

Уявляю собі становище міністра внутрішніх справ Угорщини! Має він тепер клопіт! Адже якщо, наприклад, серед сотні людей, що повертаються на батьківщину, є хоч один агент, то кількість шпигунів весь час збільшуватиметься, а відшукати їх — нелегка справа. Особливо цікаво буде, коли агенти Томпсона почнуть офіційно натякати на те, що між людьми, які повернулися в Угорщину, є шпигуни. Звичайно, таким розмовам повірять, і незабаром у країні створиться нестерпна атмосфера недовір'я.

Після мого повернення з Стокгольма невдовзі прибув з Рима і Титус. Про ватиканські переговори патер сказав тільки те, що вони пройшли успішно, але його наставники рішуче

заборонили йому виступати публічно, і він вирішив просити примаса, главу католицької церкви в Угорщині, перевести його в Сомбатхельське єпископство.

— Це добре насамперед тому, — пояснив Титус, — що я житиму поблизу кордону. Отже, легше буде створити безпечній «ворота». По-друге, більшість радянських військ дислокується за Дунаєм.

Я передав Титусу адресу Вероніки.

— Вона буде нашою «поштовою скринькою».

— Це та сама, про яку я розповідав?

— Та сама. Що ж тут дивного? Я завербував її з Стокгольмі.

— Давно ти знаєш її?

— Дуже давно.

Титус більше нічого не питав, а я не розповідав. Ми ще раз обміркували наші конспіративні заходи, звернувши увагу на деталі. Потім Титус поїхав.

Через три тижні на домовлену адресу я одержав вітання з нагоди свого дня народження і зрозумів, що Титуса перевели у Сомбатхель. Потім прибула картка, на якій була зображена будапештська Рибальська вежа: Магда повідомляла, що одержала звістку від мене і почала діяти. Жолт нічого не писав, бо він працював разом з матір'ю.

Десь через два місяці я одержав від Титуса ще одну картку. На ній був зображений букет троянд. Це означало, що організація здала перші матеріали до «поштової скриньки», і, отже, можна вже висилати зв'язкового.

Я викликав одного з найздібніших молодих списоносців — старшого лейтенанта Іштвана Ражо. Це був високий, стрункий, сильний молодик. У 1943 році він закінчив військову школу і став лейтенантом. В Угорщину Ражо їхав охоче, бо там жила колишня його коханка — графиня Маріон Ердеді. Ражо вже кілька разів побував на тому боці і мав неабиякий досвід.

— Дорогий Іштване, доручаю тобі важливе завдання.

— Слухаю, пане полковник!

— Тобі треба виїхати в Будапешт, — сказав я. — Ось тут номер телефону. Знайдеш Вероніку Шульок. Твоє ім'я — Жолт Акош. Ти одержиш від неї кілька листів і привезеш їх сюди. Зрозумів завдання?

— Зрозумів!

— Зупиняйтесь ніде не можна.

Ражо нахилив голову.

— І з нею тобі теж не доведеться зустрітись. Ясно?

— Ясно, але...

— Ми не можемо ризикувати. Я, наприклад, уже три роки не бачив своєї жінки...

— Ясно. Не зупинятимусь!

— По дорозі назад зайдеш у Сомбатхель і відшукаєш в єпископському палаці патера Титуса. Через кордон перейдеш з його допомогою. Готуйся, ранком виїдеш. Документи одержиш перед від'їздом.

Настали тривожні дні. Я з нервовим нетерпінням чекав повернення Ражо. Він прибув через два тижні, дуже втомлений дорогою, і привіз від Титуса окремих пакетів.

— Хвилинку, — сказав Коронді, закурюючи і набираючи номер телефону. — Товариш Бенке? Це говорить Коронді. Доброго здоров'я. Ми знайшли деякі подробиці і про нашого друга Розгоні. Так. Товаришу майор, знайдіть в архіві матеріали про Іштвана Ражо, зв'язкового списоносців. Вони зберігаються ще з 1948 року. Так. Іштван Ражо. На мою думку, турист пан Розгоні побачив світ під іменем Іштвана Ражо. В матеріалах є і фотокартка, за якою встановите його особу. Вашому гостеві, мабуть, буде дуже неприємно, що

ми не поважаємо його інкогніто. Як кажете? Ні. Я не цілком певен, але є підстави. Перевірте. Прощу повідомити про наслідки. Все! До побачення! — І Коронді звернувся до Када:

— Будемо наступати. Наші підрозділи скрізь зайняли вихідні, позиції. Товаришу Када, ви занотували ім'я Рузічка?

— Так точно!

— Тоді не гаймо часу і читаймо далі.

«Цілу ніч я вивчав розвідматеріали. Потім упорядкував їх за характером відомостей. Це були воєнні, політичні та економічні донесення. Особливо цінною була звістка про підготовку реорганізації угорської армії. В той час в угорській армії ще служило чимало колишніх хортістських офіцерів, настроєних антифашистський цим фактом треба було рахуватись.

Мене цікавили передусім збройні сили і партійний апарат. Недарма я займався ґрунтовним вивченням марксизму і добре знав, що в країнах з такою політичною системою, як в Угорщині, комуністична партія відіграє керівну роль. Це мозок держави. Саме тому державні і господарські органи я вважав другорядними, залежними. Отже, нам треба насамперед паралізувати мозок.

Я поділився своїми міркуваннями з полковником Пайпом. йому сподобалась моя концепція, але він вважав цю роботу зтяжною і надто небезпечною.

— До того ж ця думка трохи романтична. її здійснити не так легко.

— Я ніколи й не казав, що це легко. Але, наскільки я зрозумів ваші плани, ви хочете відірвати східні країни од Радянського Союзу по можливості без війни.

— Звичайно. Це найбільше з наших сподівань.

— Що ж, дорогий пане полковник, — зауважив я з посмішкою, — ми в основному з'їли вже свій хліб і не вважаємось новачками в цій професії.

Пайп голосно зареготав. Потім весело набив тютюну в люльку, вирізану з кореня, і запахав димом.

— Ви, Райнаї, чудова людина. Чудова людина.

Я вихилив склянку бренді і, дивлячись крізь вікно на засніжені дерева, сказав:

— Знаю, ви вважаєте неможливим повалити уряд тільки внутрішніми силами. Це мрії, на яких дехто добре заробляє...

— Ви знову натякаєте на союзників? — посміхнувся Пайп, підморгуючи мені.

— Той чи інший режим або державну владу можна повалити різними шляхами. В наші дні можна і треба розробити наукову теорію такого повалення.

— Ну, це справді цікаво.

— На війну ми не розраховуємо, бо війна за даних обставин може виникнути тільки як наслідок.

— Ну-ну, кажіть далі...

— Наше завдання — повалити в Угорщині комуністичний лад.

— О, це завдання нелегке...

— Повторюю, це завдання здійснимо, треба тільки мати до нього ключ або, конкретно кажучи, знати марксизм-ленінізм. Нам слід досконало на практиці вивчити структуру державного апарату комуністів і відшукати в ній слабкі місця, через які можна було б вплинути на роботу державного апарату.

Пайп встав і підійшов до каміна, його пробирав холод.

— Скажіть, будь ласка, — звернувся він до мене після довгої паузи, — а чи є у вас конкретні плани здійснення цієї операції?

— Поки що немає. Але є певні міркування. Як ви гадаєте, чи не дати наказ нашим списоносцям вступати в партію? Адже й вино слабшає, якщо його розбавляти водою. Слабне й партія, коли її підточувати зсередини. В єдності сила. Так от, нехай списоносці підточують ту єдність! Треба планомірно провокувати суперечки, поширювати наклепи, штучно створювати недовір'я, нещирість. Якщо вони займатимуться собою, їм не вистачатиме часу займатися нами. Можу сказати вам, пане полковник, що, за нашими відомостями, в партії, в державному апараті, в армії є чимало так званих «колишніх людей». Це офіцери армії Хорті, чиновники старої державної машини або їхні діти. Зараз ці люди працюють у блоці з робітниками — членами партії, бо потрібні комуністам як фахівці. Не один з цих людей став вірним прибічником нового ладу, і тому праця їх дуже ціниться. Так от, бажано було б, щоб наші агенти робітничого походження, ставши членами партії, висловили недовір'я цим старим «спецам», причому не конкретизували б причини свого недовір'я, а говорили б «взагалі», так би мовити, принципіально. Цей захід, безперечно, викликав би потрібну реакцію. Утворена таким чином атмосфера недовір'я дуже сприяла б нашій роботі... Члени партії непролетарського походження та безпартійні службовці, намагаючись довести свою відданість новому режиму, робили б всілякі перегини. Старі кадри внаслідок цього проймалися б почуттям непевності, образи і розчарування. А ображена і скривджена людина, як відомо, — поганий боєць, на неї можна легко вплинути, її легко завербувати, у всякому разі вона буде нашим союзником, резервом. А факти перегинів ми використаємо для нових провокаційних наклепів.

— Зрозуміло! — перебив мене Пайп. Він підвівся і заходив по кімнаті, залишаючи за собою пасма диму. — Грандіозно! Колосально! І скільки часу потрібно вам для розробки конкретного плану дій?

Я почухав підборіддя.

— Гадаю, що за два місяці впораюсь.

— Гарзд.

Проте план був готовий раніше, ніж через два місяці. Всі дії і операції я уявляв собі настільки виразно, що вже в середині березня передав план Пайпу. Незабаром я помітив, що характер розвідроботи, спрямований проти Угорщини, змінився. Окремі операції готувалися більш ґрунтовно й детально. Але про це ти докладніше прочитаєш у моїх мемуарах.

Мережа Титуса діяла бездоганно. Матеріали я одержував систематично, перехід через «ворота» відбувався без особливої небезпеки і труднощів. Я не знав усіх членів організації Титуса, мені були відомі тільки Магда й Жолт. Але з матеріалів, які надходили, я догадувався, що ця організація була, очевидно, чималою.

На підставі одержаних розвідматеріалів я готував для керівників «Списоносців» докладну доповідну. Переглядаючи деякі матеріали, я помітив чимало непослідовностей. Траплялось, що про одну і ту ж справу надходили зовсім протилежні відомості, і це змусило мене замислитись. Звичайно, я передавав вище лише такі відомості, які могли бути для нас корисними. Згодом суперечливі донесення перестали надходити, і я заспокоївся.

Якось в одній з доповідних я прочитав, що колишнього підполковника генерального штабу Жігмонда Берце призначили на роботу в оперативний відділ генерального штабу.

Берце... Берце... Прізвище здалось мені дуже знайомим. Через деякий час я пригадав його. Звичайно, я знав Берце. До сорок четвертого року він працював у генеральному штабі і під час боїв за Будапешт попав у полон до росіян. Мабуть, він тільки тепер повернувся з полону, і його поновили на службі в армії. Берце був здібним організатором і відомим покорителем

жіночих сердець. Серед офіцерів він був відомий під прізвиськом «Казанова¹ в шпорах». Славився Берце і своїми дуелями². Та й не дивно: він був молодим, надзвичайно вродливим, елегантним і дотепним. У 1944 році він мав чин капітана генерального штабу, і мені було незрозуміло, як йому вдалось так швидко вискочити в підполковники. Згадався девіз Берце: «Якщо не я зірву квітку, то її зірве інший. Якщо її однаково треба зірвати, то краще це зроблю я, ніж хтось інший». Цікаво, чи змінив він свої погляди на життя?

Мені не давала спокою дивна звістка, що Берце служить у генеральному штабі Міністерства оборони та ще й в оперативному відділі. Було б непогано дістати матеріали про розміщення і структуру угорської армії. Хоч би частину їх. Тоді я мовчки поклав би ці матеріали на стіл Пайпа. «Ось бачите, панове,— сказав би я. — Нам потрібні не балачки, а діла!» Як би вони подивились на мене! Я довів би, що справжнім військовим керівником еміграції повинен бути Аकोш Райнаї, а не старі придуркуваті генерали. Військова структура цілої країни! Я заплющив очі, і в моїй уяві постала червона папка, у верхньому кутку якої, з правого боку, написано великими буквами: «Цілком таємно!» А посередині номери військових частин і, можливо, ще й мобілізаційні плани.

І я вирішив будь-що добути матеріали про розміщення і структуру армії.

Передусім треба було досконало вивчити минуле і звички Берце. Цю попередню роботу я тримав у таємниці від генерал-майора Бако та його колег, бо не хотів, щоб вони теж зацікавились особою Берце. Справа в тому, що, хоч ми й добились єдності в організації «Списоносці», однак ця єдність була лише формальною, і окремі керівники діяли на власний розсуд, не довіряючи іншим. Причина цього полягала в тому, що самі союзники не довіряли один одному.

Я перевіряв свою картотеку, але цікавих матеріалів про Берце не знайшов. Розмовляючи з офіцерами, я останнім часом завжди непомітно спрямовував розмову на Жігмонда Берце, проте нічого нового про нього не довідався. Говорив я на цю тему вже з усіма. Тільки з Дароці, сам не знаю чому, не починав розмови про Берце. Якось увечері він завітав до мене. Тепер Дароці був начальником розвідувального відділення штабу «Списоносців». Він мусив з допомогою свого апарату підшукувати осіб, здатних для роботи зв'язковими або готових виконати інші завдання. Дароці був ознайомлений з усіма розвідувальними матеріалами. Цього вечора ми пили рейнвейн, обговорювали найновіші політичні проблеми і, нарешті, довго аналізували становище нашої еміграції.

— На мою думку,— міркував Дароці,— найважливіше для нас, шановний Аकोше,— добитись виводу з Угорщини радянських військ.

— Навряд чи це поліпшить наше становище!

— В усякому разі це створило б сприятливіші умови. Ми сформували б з емігрантів армію і без особливого ризику зайняли б країну. Адже сучасна угорська армія ще надто слабка, не має відповідного командного складу, а озброєння в ній застаріле. Ти, мабуть, знаєш, що в нас уже формується емігрантська армія?

— Формується, це правда, але без належної серйозності. Знаєш, любий,— сказав я,— наша основна помилка — це постійне мріяння. Добитись, щоб червоні залишили Угорщину! — Я зареготав. — Добитись! Але як? Ти гадаєш, що кожен емігрант радо вхопиться за зброю? Ти ж бачиш, з якими труднощами, майже примусово доводиться іноді посилати в Угорщину якогось там агента на нелегальну роботу. Так от, друже, зніми свої рожеві окуляри. — Я підняв бокал. — Дійсність набагато складніша. А головне, хвалити бога, ми ще

¹ К а з а н о в а — італісець, що жив наприкінці XVIII століття. Шукач любовних пригод, які він описав у своїх мемуарах.

² Дуелі у фашистській Угорщині дозволялись.

маємо за що випити...

Дароці пив без усякого задоволення.

— Ти не правий,— заперечив він. — Це не мрії. Я запевняю тебе, що, якби ми пішли в наступ, угорська армія розвалилася б дуже швидко. Скажи-но, будь ласка, хіба можна припустити, щоб такі офіцери, як Жігмонд Берце, були віддані душею й тілом комуністам і підняли зброю на нас?

— Ти добре знаєш цього Берце? — спитав я.

— Так, я знаю його особисто, хоч познайомився з ним мимохідь. Проте мені доводилось читати його фронтовий щоденник.

— Коли?

— Навесні сорок п'ятого року.

Я жадібно надпив з свого бокала.

— Хіба Берце був на фронті?

— Так. Як молодий капітан генерального штабу, він майже рік служив офіцером-зв'язківцем в одному з німецьких танкових корпусів.

— Ясно.

— Як я зрозумів з його фронтового щоденника, Берце був неабияким воякою. Він навіть одержав залізний хрест першого ступеня.

— А за що?

— Я вже не пам'ятаю подробиць, але, здається, він очистив околицю Кюртеша від партизанів. Тридцять чи сорок партизанів Берце замкнув у церкві, а коли ті почали прориватись, наказав їх усіх до одного перестріляти з кулеметів.

— Молодець, — сказав я схвально.

— Потім, якщо мені не зраджує пам'ять, він навів порядок біля Ракошпалота. Одна рота якоїсь стрілецької дивізії, підбурена комуністичними агітаторами, повстала, і Берце за своєю ініціативою розстріляв у ній кожного десятого.

Я задумався.

— А яка доля спіткала той щоденник?

— Колись я вже казав тобі, Акоше, що документи нашого відділення внаслідок раптового наступу радянських військ нам наказали знищити. Проте цей наказ я виконав тільки частково. Деякі документи я закопав у винограднику біля села Веп. Туди попав і бойовий щоденник.

— Ти сам це зробив?

— Мені допомагали денщик і шофер.

— Вони теж тут, на Заході?

— Наскільки мені відомо, денщик живе в Америці, а мій шофер десь у Австрії.

— А чи можна відшукати ці документи?

— Можна спробувати.

Цілими днями я обмірковував, як добути документи. Нарешті, прийшов до висновку, що їх можна знайти тільки з допомогою Титуса.

Я повідомив його про те, що нам треба зустрітись. Але приїхати він не зміг, бо лежав хворий. Для мене було дуже важливо знайти щоденник Берце, але доручити цю справу будь-кому я не наважувався. Можливо, Жолт щось зробить? У цей час він працював сезонним робітником на заводі. Я підтримував його матеріально. Взагалі Жолт і Магда жили цілком забезпечено. Правда, вони мусили вдавати, що живуть відповідно до свого становища, щоб не привернути уваги контррозвідки. Магда давала уроки німецької і англійської мов. Таке

заняття було для неї дуже вигідним, бо вона мала змогу непомітно зустрічатися з своїми агентами.

За законами конспірації, треба було час від часу міняти зв'язкового. Та й Ражо мусив відпочити. Крім того, я враховував факт, що людина після неодноразового успіху стає самовпевненою і не дотримується найелементарніших правил конспірації, наражаючи на небезпеку не тільки себе, але й цілу мережу. Я не хотів ризикувати ні Титусом, ні Веронікою. До Жолта й Магди я теж не міг послати людину, яка перебуває під постійною загрозою провалу. Нарешті, я вирішив підтримувати зв'язок з Магдою через Вероніку, призначивши до неї нового зв'язкового. Вероніка була поза всякою підозрою, в цілковитій безпеці. Вона легко повірить, що мої листи до Магди — це тільки вияв турботи про свою дружину. Я вже казав, що в молодості розробив своєрідну кодову систему, один варіант якої знала і Магда. Цим кодом я зашифрував для неї детальну інструкцію, за якою Жолт мав зв'язатись з патером Титусом і разом з ним добути документи про Берце. Тим часом Магда мусила підготувати все для завербування Берце. Я коротко описав минуле цього офіцера, його характер і повідомив, що між документами, які треба знайти, є компрометуючі його матеріали. Кількома словами згадав і про Вероніку. Я просив Магду не проговоритися Вероніці про справжній характер наших зв'язків. Магда знала, що Вероніка працює для нас, бо й свої матеріали вона відсилала їй. Нарешті я застеріг Магду, щоб вона зверталась по допомогу до Вероніки тільки в крайньому випадку, коли її життю загрожуватиме небезпека, при цьому застосовувала б до Вероніки будь-які методи примусу і шантажу.

Написав я й Вероніці. Просив її зайти до дружини і передати листа. Такого цінного листа я не наважився надсилати зв'язковим і звернувся по допомогу до Пайпа. Адже Пайп без будь-якого ризику міг послати пакет дипломатичними каналами, а там уже по пошті чи посылним його доставили б Вероніці.

Магді я наказав після налагодження зв'язку надіслати на умовлену адресу картку з зображенням парламенту, а якщо робота буде успішною, то і вітання з днем народження.

Минув цілий місяць, доки, нарешті, я одержав картку. Настали дні, сповнені тривоги і сподівань. Чи виконають Жолт і Титус намічене завдання? Чи знайдуть вони, той цінний архів? Я нетерпляче ждав повідомлення. І ось на початку липня прибув з Будапешта умовний сигнал — вітання з днем народження. Отже, пощастило! Компрометуючі матеріали вже в руках наших людей. Тепер треба було їх використати. За Магду я міг ручитись: вона успішно виконувала й набагато важчі завдання. А Жолт був сміливим і одчайдушним. Про Вероніку я теж не турбувався. Якщо вона досі не донесла на нас, то й тепер цього не зробить. Уже кілька місяців ми одержуємо через неї дуже вариві й цінні відомості, і шляхи відступу для неї закриті.

Розвідувальні матеріали, які ми одержували, були цікаві й важливі. Прибули точні дані про радянські війська, що дислокувались за Дунаєм, відомості про аеродроми тощо. Але ці матеріали я передав англійцям не повністю. Щоб не продешевити, я відкладав деякі з них на наступні місяці.

Проте іноді траплялись провали. Кілька зв'язкових не повернулися з Угорщини, і причина їх провалу мені й досі невідома.

Правда, мене це не дуже непокоїло, бо провалювались не тільки наші люди. Пригадую, влітку 1948 року Пайп був дуже засмучений: англійців спіткало серйозне нещастя. Викрили головного резидента в Угорщині — Шельмеці, того, з яким я вів переговори в сорок четвертому році. На жаль, разом з Шельмеці провалилась і одна дуже цінна організація.

Переглянувши списки наших втрат, я помітив, що угорські органи безпеки дуже прорідили наші ряди. Передусім це стосувалося організацій, які асигнувала американська

розвідка. Через несумлінність Мартонфі, вони працювали дуже недбало. Керівників організацій не цікавило, що викрита людина платила за шпигунство життям. Більше того, вони козирили цими провалами, намагаючись довести, що, незважаючи на жертви, триває інтенсивна боротьба за звільнення країни.

Але повернімося до справи Магди. Отже, робота по завербуванню Берце розпочалась. У перші дні жовтня до мене завітав чоловік, який назвав себе Шухаї. Він перервав мені великий пакет. Шухаї, колишній співробітник Міністерства зовнішньої торгівлі Угорщини, втік на Захід, попросивши політичного притулку. Він мав офіціальну візу на виїзд до Англії і не хотів повертатися в Угорщину. Та й для чого? Шухаї був сином багатого купця, родичі його жили в Америці, а батько мав у швейцарському банку чималий капітал. Шухаї розповів, що давно вже збирався втекти з Угорщини, але не наважувався це зробити таємно і чекав офіціального відрадження на Захід. Він ходив до Магди нібито вивчати мови, а насправді, щоб зустрічатися з гарними панночками. Магда завербувала Шухаї і, довідавшись, що він їде на Захід, передала йому довгого листа. Розшифрування листа зайняло кілька днів. Ось його зміст:

«Дорогий Акоше!

Сподіваюся, мій лист застане вас у доброму здоров'ї. Я дуже зраділа, довідавшись, що ви живі. Бережіть себе, бо тут, за залізною завісою, є багато таких, що з надією дивляться на вас.

Коли я одержала через Т. звістку про вас, стан мого здоров'я швидко поліпшився, і я змогла відвідати своїх давніх друзів. Частина наших знайомих з божої ласки та завдяки своїм заслугам у русі опору посідають в окремих установах відповідальні посади. Наприклад, товариш Гохман (для мене він уже залишиться Гохманом) довгий час працював радником при Міністерстві текстильної промисловості, а тепер уже шостий місяць його фаховими знаннями користуються в Головній промисловій раді. Важко уявити, яким враженням було його обличчя, коли він упізнав мене. Здавалося, навіть його гарне сиве волосся поруділо від несподіванки. Ми побалакали про минуле, і мушу сказати: наша бесіда була дуже повчальною. Мені довелося переглянути свою колишню погану думку про Гохмана, бо він виявився набагато розумнішим, ба навіть мудрішим, ніж я гадала. Коли він узнав, що я докладно вивчаю проблеми соціального господарства і зокрема найближчі перспективні плани, він не вагаючись узявся допомогти мені і передав у моє розпорядження всі необхідні дані.

Зустріла я й нашого лисого Дьярматі. Він тепер «ветеран революції». Ох, мій любий, ви навіть не уявляєте, як шанують у нас героїв революції дев'ятнадцятого року! Товариш Дьярматі має в Будапешті таку казкову віллу, що я навіть рот розкрила від здивування. Мене прикро вразило те, що він не побажав мене впізнати. Але коли я нагадала йому про наш візит до Гастінгса, про наш спільний банкет і чудове личко англійки, це розчулило його до сліз. Він почав благодати мене не згадувати минуле, бо розмови про ті давні часи викликають у нього скорботу. Я запевнила «товариша», який тремтів від переляку, що більше ніколи не згадуватиму старі часи, а за це попросила його бути моїм учителем у вивченні політичних проблем. Він спочатку спробував відкрутитися од цього почесного завдання, посилаючись на те, що вже старий, втомлений і надзвичайно завантажений громадськими справами, але ви ж знаєте, мій любий, яка я вперта. Нарешті, ми домовилися. З того часу я систематично беру в нього уроки.

Мабуть, вам доводилось чути про те, що в січні 1945 року якась невдячна бомба вбила Рудольфа Казмері, і він залишив сімнадцятирічну сироту Паулу. Яка чудова ця дитина! Я пожаліла бідолашну і взяла її до себе. Днями їй минає двадцять років, вона живе в мене. Від-

бою нема од залицяльників. Паула працює в загальному відділі Міністерства закордонних справ секретаркою. Вона заслужено одержала цю посаду, бо розмовляє трьома іноземними мовами, а батько був героєм руху опору. В Паули великі чарівні очі, довге чорне волосся, що спадає на плечі. Вона дуже вродлива. Звичайно, це має неабияке значення для секретарки. Я люблю дівчину, бо вона у всьому слухається мене. Довідавшись, що Берце живий, я розповіла Паулі, що цей підполковник служив у її батька. Ледве заспокоїла її. Дівчина вирішила одразу ж відвідати підполковника, щоб узнати подробиці про смерть батька. Хтось нібито сказав, що Берце товаришував з її батьком. Я не затримувала дівчину, і вона пішла. І сталося те, що я й передбачала: Берце закохався в Паулу. З того часу він щодня сидить у нас, люб'язний, симпатичний чоловік з аристократичними манерами. Трирічний полон залишив на ньому неприємне нашарування. Паула ухиляється від прямої відповіді на його освідчення в коханні, вважаючи за краще кокетувати з Жолтом, хоч це даремно, бо Жолту ніколи не подобались чорняві жінки.

Мені Паула звіряється у всьому. Вчора дівчина розповіла, що Берце поцілував її, і просила в мене поради. Берце дуже наполегливий. Не знаю, яка ваша думка, але я порадила їй бути обережною з підполковником, принаймні про людське око. Я розтлумачила їй, що офіцери такого типу, як Берце, дуже цінні з точки зору вивчення військової справи, тому їй доти не слід виконувати його вимог, доки вона не довідається про його стратегічні і тактичні плани».

Я пишався цим листом Магди, Мені було ясно все. Паула Казмері, Дьярматі та Гохман — агенти Магди. Уявляю, як спритно завербувала вона цих людей. Далі Магда писала про те, що Жолт приступив до створення розвідувальної організації. Крім того, він намагається активізувати інші групи. Магда не згадувала, як їй пощастило здобути компрометуючі матеріали. Та це не дуже й цікавило мене. Найбільше мені припали до душі останні рядки листа:

«Заднім числом вітаю вас з Веронікою. Ви справді великий егоїст. Чому ви приховували від мене цю чарівну жінку? Ну, та я прощаю вам. Проте хочу звернути вашу увагу на те, що ця жінка виглядає дуже втомленою і засмученою. Те, що ви пишете про неї, заспокоює мене, але все-таки я помічаю в ній якусь настороженість, що, в свою чергу, насторожує мене. В мене склалось таке враження, ніби вона знає про життя більше, ніж ви гадаєте. А в любовних справах треба бути обережним. Ваш пакет я одержала в цілості. З Веронікою зустрічаюсь, і часто ми говоримо про вас. Хотілося б заглянути їй в душу, пізнати її справжні почуття.

Чекаю на вашу відповідь і прошу, не забувайте мене.

Магда».

«Спритна і дуже розумна жінка, — вирішив я. — Справді золота людина в нашій справі».

Минали місяці без жодних знаменних подій. Між мною і Веронікою систематично курсував новий зв'язковий. В березні разом з ним прибув до нас і Титус, Для мене його приїзд був несподіванкою. Титус виглядав набагато краще, ніж під час нашої останньої зустрічі. Щоки його округлились, а колір обличчя вже не був таким мертвенно блідим, як тоді.

Титус, загадково посміхаючись, поклав на стіл портфель.

— Ну, Акоше, вгадай, що в ньому?

— Мабуть, біблія.

— Для біблії не потрібно цілого портфеля.

— Тоді, може, твоя білизна або щось інше,— вгадував я.— До речі, забув спитати тебе, ти їдеш у Рим?

— Ні, друже, зараз я приїхав спеціально до тебе. Єдина мета моєї подорожі — відвідати давнього друга,— Добрий настрій непомітно передався і мені.

— Не дражни мене, Титусе! Показуй, що ти привіз.

— Те, що тебе дуже порадує.

— Тоді давай його сюди!..

— Словом, ти не можеш вгадати? В усякому разі, якщо я прибув особисто, то це має бути щось дуже важливе...

— Ти скажеш, нарешті, що привіз?

— Розміщення і структуру угорської армії! Та ще й до того найновіші матеріали.

— Титусе! Ти золото! — я зірвався з місця і так міцно обняв його, що він скрикнув.

— Божевільний! Ти розтрощиш мені кістки!

— Титусе! Милий Титусе!

— Не мені дякуй, а Магді.

З радісним хвилюванням я відкрив портфель. Нарешті, пощастило! Розміщення і структура армії! Угорської армії! Грандіозно!

Я радів мов дитина, що одержала різдвяні подарунки. Титус посміхаючись спостерігав моє щастя. Я захоплено дивився на цей скарб у бордовій оправі. Так, це був скарб, справжній скарб! Потім мені спало на думку, що тепер уже немає рації залишати Магду і Жолта на тому боці. Нічого ризикувати, я передам їм, щоб вони перейшли сюди. Вони зробили те, що рідко вдається навіть найспритнішому і найдосвідченішому агентіві.

— Це блискуча справа, любий Титусе! — сказав я розчулено. — Як вам пощастило?..

— Нелегко, друже! Якимсь несподівано до мене прийшла Магда. Вона поклала на стіл папку і сказала: «Патер Титус! Цю папку треба негайно вручити особисто Акошу!» — «А що в ній?» — спитав я. «Розміщення і структура армії»,— відповіла вона. Я підстрибнув від радості так само, як щойно оце ти. Потім ми довго радились, хто зможе переправити документи. Доручити їх зв'язковому було небезпечно. Та й діяти ми мали спішно, бо в міністерстві могли помітити, що документи зникли, і закрити на той час кордон. Іншого вибору не було, і я мусив їхати сам.

— Берце?

— Так. Він добув їх... Правда, ненадовго... Документи завтра ввечері мають бути в міністерстві.

«Ясно,— майнуло в мене в голові. — Комуністи не повинні знати про зникнення документів, інакше вони змінять плани».

— Берце до завтрашнього вечора сидітиме як на голках. Магда випросила в нього документи нібито для того, щоб комусь показати їх.

— До біса! — розійшовся я. — Це божевілля — так ризикувати! Чому Магда не сфотографувала їх? Нам досить було б і фотокопії.

— А тому, — сказав Титус,— що твоя дружина ще не має новітніх надбань техніки. І з цього треба зробити належний висновок...

Мені довелось діяти блискавично. Я подзвонив Пайпу і коротко, розповів про суть справи. Полковник пообіцяв допомогти.

Цілу ніч працювали фотографи Пайпа. Англієць тепло привітав мене з успіхом. Я помітив, що він теж радіє. Проте Пайп розумів, що успіх цілком залежить від того, чи будуть документи вчасно доставлені на місце. Він довго роздумував, потім вийшов. Повернувся Пайп лише через годину і сказав Титусу:

— Панотче, вас ранком доставлять літаком у Відень. Звідти — машиною до кордону. Наскільки мені відомо, вам не важко буде перейти кордон. А рівно о дванадцятій дня перед

палацом єпископа в Сомбатхелі вас чекатиме машина з номером АВ-423. Вона відвезе вас туди, куди накажете. Це все, що я можу зробити.

Після від'їзду Титуса я довго вивчав документи, оглядав кожен аркуш і дедалі більше нервував. Спочатку я не надавав значення суперечностям, гадаючи, що не можу як слід розібратися в матеріалі через втому. Але згодом, переглянувши донесення, надіслані раніше, все зрозумів. Документ про розміщення і структуру армії — всього-на-всього підробка! Він містив фальшиві дані. Я мало не заплакав від люті. Не було сумніву, що Пайп разом з своїми колегами рано чи пізно помітять фальсифікацію. Але все-таки вирішив їм нічого не казати. Зрештою, не моя справа визначати достовірність одержаних матеріалів. Мене більше стурбував той факт, що в лінії Титус — Магда — Жолт — Вероніка безперечно з'явився зрадник. Фальшиві плани розміщення і структури армії були виготовлені друкарським способом. Отже, комуністи знають наші наміри і вже давно водять нас за ніс. Мені спало на думку перевірити взагалі всі матеріали, бо частина з них також, мабуть, підробка. Хто ж зрадник? Хтось із зв'язкових? Берце? Вероніка?

Що робити? Розповісти все Пайпу? Але це значить стати в його очах посміховищем. Нарешті, я вирішив нічого йому не казати. Це ж моя справа — розберуся в ній сам.

Я почав пригадувати цю операцію до найменших подробиць. Про мій наказ Магді добути плани розміщення і структуру армії знали англійський зв'язковий та Вероніка, яка передала зашифрований лист Магді. На Вероніку, звичайно, падає найбільша підозра. Можливо, перш ніж вручити листа адресатові, Вероніка показала його контррозвідникам, і вони все розшифрували. Тільки так вони могли довідатися про наш намір добути документ, який щойно був виготовлений.

Через три дні я надіслав зв'язкового до Жолта. Я застеріг сина, наказавши діяти дуже обережно, бо серед них є зрадник... Я звернув його увагу на Вероніку і Берце...

Дорогий сину, мушу відкласти своє писання, бо прийшов професор Бехер. Коли він піде, напишу про ту сумну звістку, яку приніс мені Жолт, що втік сюди з Марією Перлакі. Закінчую, бо вже чую човгання черевиків Бехера...»

— Хай йому грець! — Коронді з серцем кинув на стіл окуляри. — Треба ж було тому старому Бехеру зачовгати саме в цю хвилину. Мемуари Райнаї схожі на роман, що друкується частинами. Розповідь перервалася у найцікавішому місці! «Сумна звістка», про яку розповів батькові Жолт, має для нас особливий інтерес.

Підполковник підвівся і квапливо заходив з кутка в куток.

— Ну що ж, це все, — сказав він, — Спогади Райнаї вичерпані. Далі я сам змушений розповідати, роблячи відповідні висновки.

Коронді знову сів за письмовий стіл.

— Сімнадцятого лютого 1949 року о сьомій годині вечора у міському парку пролунали два постріли з пістолета. Був холодний і темний зимовий вечір. Якась закохана пара, що, незважаючи на холод, гуляла по парку, кинулася на постріли і на відстані кількох метрів від статуї Джорджа Вашингтона побачила на доріжці, посипаній гравієм, жінку. Вона здавалася мертвою. Міліціонер, що прибув на місце злочину, викликав швидку допомогу, і жінку відвезли в лікарню. Експертна комісія з головного управління міліції не знайшла при потерпілій ніяких документів, які б засвідчили її особу. В лікарні жінка опритомніла, назвала своє прізвище і номер телефону. Була вже дев'ята година, коли мене знайшли, і я, нарешті, приїхав у лікарню. У пораненій я впізнав Вероніку. Черговий лікар сказав, що врятувати нещасну неможливо і що їй лишилося жити кілька хвилин.

Вероніка намагалася сказати щось, але не змогла вимовити ні слова. Тільки дивилася на мене великими сумними очима, і в погляді її було благання. Я сів на ліжку і взяв голову Вероніки в руки. Я догадувався, що вона благає мене нічого не говорити чоловікові про її минуле, і пообіцяв виконати прохання. Очі жінки засвітилися надією: вона повірила моїй обіцянці. Мені доводилось бачити вже не одну смерть, але ніколи ще я не відчував такої глибокої скорботи, — голос Коронді затремтів.

Када не насмілювався глянути на свого начальника, який знову переживав трагічні хвилини. Коронді почав ходити по кімнаті — від сейфа до вікна. Губи його були міцно стиснуті.

Коли підполковник озвався, голос його вже звучав твердо. Він спокійно розповідав далі.

— Звичайно, я повідомив чоловіка Вероніки про нещастя. Він розпачливо заридав. Шульок ніяк не міг збагнути, чому його дружина опинилася в той холодний і темний вечір у міському парку. Я сказав йому тільки те, що в Стокгольмі у готель до Вероніки заходив ворог. Але вона виконала свій обов'язок перед батьківщиною і розповіла про все органам безпеки. В інтересах слідства ми наказали їй зберігати таємницю і не говорити про неї навіть чоловікові. Шульок зрозумів усе і більше ні про що не питав. Ми встановили, що причина вбивства — не звичайне пограбування, хоч крадіжкою сумки злочинець хотів ввести нас в оману.

Треба було негайно діяти, бо списоносці вже знали, що Вероніка мала зв'язок з органами безпеки. На місці злочину не лишилось ніяких слідів. Свідків теж не було. Закохана пара, коли пролунали постріли, перебувала метрів за триста. Почувши постріли, юнак і дівчина прибігли і побачили в темряві жертву. Але вбивця вже зник.

Тієї ж ночі нам пощастило затримати всіх членів організації і серед них високоблагородну пані Райнаї, уроджену баронесу Редєї. Лише одного агента ми не знайшли. Жолт Райнаї в ту ніч не з'явився на квартиру. Пізніше ми встановили, що ввечері він прийшов десь пів на восьму і пробув дома хвилин тридцять. На квартиру Жолт Райнаї більше не повернувся. Його розшукували по всій країні, але марно.

Я не сумніваюся, що Вероніку вбили списоносці. Підозріння падало передусім на Жолта Райнаї. Арешти відбувалися одночасно, і члени організації не могли попередити один одного. Ми затримали всіх, лише Жолту Райнаї пощастило вислизнути з наших рук. Отже, про небезпеку знав тільки він і зник ще до підписання прокуратурою дозволу на арешти. Згадайте: вбивство сталося о сьомій годині, а о пів на восьму Райнаї забіг хвилин на тридцять додому і після того більше не повертався. Немає сумніву, що він рятувався від арешту. Я й досі певен, що вбивця — Жолт. Але він утік, і ні під час слідства, ні на судовому процесі нічого нового про трагедію в парку не було виявлено. Минали роки, а вбивство Вероніки так і лишалось таємницею.

— Товаришу підполковник, — вигукнув схвильовано Када, — але ж убивця тепер у наших руках!

— Це правда, та цього мало. Треба довести злочин дев'ятирічної, ба навіть десятирічної давності. Самої тільки певності для обвинувачення не досить, потрібні факти.

— А зізнання пані Райнаї щось дало?

— Її не довелось допитувати. Вона обрала звичайну долю шпигуна, прийнявши перед допитом ціаністий калій. Як видно, її погано обшукали, коли затримали.

— А патер Титус?

— На превеликий жаль, з його святістю мені не пощастило зустрітися. Ліквідуючи мережу, ми навмисно не зачіпали патера, хоч і знали про його діяльність. Ми вирішили залишити його на волі, бо були певні, що через деякий час цей добропорядний інквізитор

знову візьметься за старе, і тоді разом з ним до наших рук попаде ще дехто. Це було непогано придумано, адже за агентом добре слідували. Тим часом мене посадили, а Титуса арештували лише в 1951 році. Отже, я вже не міг ним зайнятися. В 1952 році я почув, що Титус переселився на десять років у тюрму міста Вац. Звістка про його ув'язнення дала мені справжню насолоду, бо це було доказом того, що й фашистів заарештовують. Але Титус в 1952 році помер від туберкульозу в тюремній лікарні.

— І все ж у цій справі для мене дещо не зовсім зрозуміле.

— Вам теж? Що саме?

— Якщо списоносці вбили Вероніку — значить, вони довідалися п{ю її зв'язки з нашими органами. В такому разі чому вороги не зчинили тривоги серед інших членів організації? Чому ніхто з них не рятувався? Ви сказали, товаришу підполковник, що, крім Жолта, всіх затримали. Чому ж не втекли й інші?

— Мені теж це не зовсім зрозуміло. Мабуть, на це питання може відповісти тільки Жолт. Факт лишається фактом: їхня зграя нічого не підозривала. Тільки двоє могли розповісти щось цікаве, але вони мовчали. Мовчала пані Райнаї, Титус теж був не дуже балакучий. В мене є протокол його допиту. На жаль, в той час ми знали про патера набагато менше, ніж тепер, а він не вихвалявся своїми подвигами. Титус зізнався тільки в тих гріхах, які були нами доведені. Тодішні слідчі займалися ним досить поверхово, належно не оцінивши, який важливий злочинець попав до їхніх рук, бо не розбирались у всьому лабіринті організації «Списоносці» так, як я. Саме тому патер і не висповідався своєму слідчому, не сказав нічого і на смертному одрі. Він добре знав, що порятунку все одно не буде.

— Але чому списоносці запідозрити Вероніку? І як її викрили?

— Тільки після контрреволюційного заколоту я став догадуватися, в чому полягала наша помилка. Звичайно, я й досі не певен, що все сталося саме так, але моє припущення дуже ймовірне. Берце побоювався за свою кар'єру. Тут, на батьківщині, його чекало блискуче майбутнє. Берце був улюбленцем деяких високопоставлених осіб. Він прагнув добре пожити, захоплювався вродливими жінками. Так от, цей король жіночих сердець всіляко намагався здобути довір'я, довести свою відданість народній владі. І така нагода трапилась. Зустрівшись з Дароці і пані Райнаї, Берце про все повідомив нас. Красунь підполковник у той час був ще дуже боязким і про «кожну зустріч з шпигунами докладно доповідав органам. З його допомогою ми викрили важливу мережу. Берце був сумлінним, бо хотів стати генералом. Адже червоні лампаси так до лиця вродливим офіцерам! Берце доповів нам про деякі задуми пані Райнаї, не сказавши, проте, нічого про свій фронтовий щоденник. З'ївши оту агницю — Паулу Казмері,— кинуту йому в жертву, він запропонував свої лицарські послуги і благородній баронесі. Проте Берце не стільки захопився принадами цієї старої пані, скільки прагнув украсти в неї компрометуючий його щоденник. Правда, цей щоденник уже не мав особливого значення, бо й так було ясно, що статечний серцеїд не дав себе завербувати, повідомивши про все органи безпеки.

Ми дали йому відповідні інструкції і почали чекати дальших подій. Одного разу Берце доповів, що пані Райнаї вимагає в нього дані про розміщення і структуру нашої армії. І тут ми зробили першу велику помилку, ведучи свою гру далі. Але ще більшою нашою помилкою було те, що ми дозволили Берце виготовити фальшиві плани. Цю підробку одержав Аकोш Райнаї. На жаль, ми тоді ще не кінчали воєнних академій, і Берце підклав нам велику свиню. Тепер у мене немає сумніву, що сфальсифіковані плани містили в собі грубо змінені дані, за якими досвідчений спеціаліст міг відразу ж встановити підробку. Таким чином, Берце вбив одночасно двох зайців: здобув наше довір'я і без найменшого ризику подав сигнал тривоги

своїм друзям. Адже під час контрреволюційного заколоту стало ясно, куди він гнув і до кого справді належав. Ви чули про нього? Тепер він на Заході удає з себе «борця за свободу», грається у вождя.

Збагнувши, що документ фальшивий, Райнаї насторожився. Про це свідчать і останні рядки його мемуарів. На кого впала підозра Райнаї? В основному на Берце і Вероніку. Підозра до Берце щоразу слабшала. Адже підполковник належав до їхнього кола, і йому інстинктивно більше довіряли. Інша справа — Вероніка, пролетарка за походженням, дружина партійного працівника, активістка Спілки демократичних жінок Угорщини, яка до того ж мала підстави ненавидіти Райнаї. Зрозуміло?

— Так точно, товаришу підполковник.

— Тоді запросіть Марію Перлак.

Як тільки дівчина сіла, Райнаї одразу ж почав допит.

— В 1949 році ви, Маріє, перейшли кордон. Що спонукало вас так несподівано тікати?

— Про це я писала в зізнанні. Жолт сказав, що його матір арештовано і що він теж щохвилини чекає арешту.

— Пригадайте, чи не натякав він на те, що тікає ще з якоїсь причини?

— Ні, про це він не говорив.

— Може, Жолт щось казав за кордоном?

— Нічого такого не пам'ятаю. На Заході я почула, що в Будапешті відбулися арешти, і серед інших затримали пані Райнаї, яка в камері покінчила життя самогубством.

Коронді нервово заходив по кімнаті, засунувши руки в кишені.

— А пригадайте, Маріє, — знову спитав він, — чи не казав вам Жолт про якусь помсту? Подумайте добре!

— Взагалі про це мова була. Про помсту над прибічниками комуністичної системи, про майбутню розправу над комуністами, про...

— Я маю на увазі не це! — перебив її Коронді.

— Говорилось і про покарання зрадників. Адже у списоносців руки довгі...

— Ні, ні, я не питаю вас про це у загальних масштабах. Чи не говорив Жолт про конкретний випадок, коли зрадник був покараний?

— Не пригадую...

— Постарайтесь пригадати, Маріє. Одне речення, на віть натяк може мати для нас велике значення.

Марія взяла сигарету і, не запаливши її, нервово зім'яла.

— Ніби щось пригадую... Тільки це було давно... П'ять чи шість років тому... Але де це було?

— Місце зараз не має значення, — нетерпляче зауважив Коронді.

— Одного разу я в розпачі сказала Жолту, що, мовляв, вже сита по горло таким життям, мені набридла його грубість і, може, я зроблю щось таке, про що й сама пожалію.

— А далі?

— Він поволі почав підходити до мене. Вираз його обличчя був страшний. Я думала, що він ударить мене, і, прикривши обличчя руками, позадкувала до стіни. Жолт повільно йшов за мною. Коли мені вже не було куди відступати, він схопив мене, але не вдарив. В його очах палала вовча лють. Жолт стиснув мою руку, витяг мене з кутка і силоміць посадив у крісло. Раптом він став дуже люб'язним, та це було ще страшніше, ніж його лють. «Тобі набридло таке життя, голубко? — спитав він. — Може, ти хочеш зрадити нас і стати шпигункою органів безпеки?» Я просила його не сердитись, мовляв, я втомлена, нервова і тому наговорила дурниць. Жолт зареготав. Потім провів рукою по моєму зап'ясті і постукав

нігтем по склу годинника. При цьому він сказав дивні слова, над значенням яких я марно думала кілька днів. Згодом я зовсім забула про них. Але тепер ваше питання примусило мене згадати ті слова.

— Що ж він сказав? — збуджено спитав Коронді.

— Він постукав по склу мого годинника і сказав: «Цей годинник, люба, немало вже бачив на своєму віку і, до речі, був свідком покарання одного зрадника. Дивись, щоб йому, бува, не довелося побачити ще один такий випадок!» Потім Жолт пішов з дому, грюкнувши дверима. Спочатку я полегшено зітхнула, згодом замислилась над його незрозумілими словами. Яюсь я спитала його, що він мав на увазі, коли казав про годинник. Він зареготав і нічого не відповів. Незабаром інші події витиснули згадку про цей випадок, і я більше не думала про нього. Не знаю, чи має він для вас якесь значення.

— Ану, зніміть, Маріє, свій годинник!

— Будь ласка, — сказала вона, подаючи золотий жіночий годинник марки «Докса».

Коронді почав оглядати його з усіх боків.

— Звідки він у вас?

— Це подарунок Жолта.

Взагалі Коронді вмів володіти собою, але зараз ледве стримував хвилювання.

— Скажіть, Маріє, але дуже точно, бо мова йде про надзвичайно важливу справу: коли і де подарував вам Жолт цього годинника?

— У Відні. Одрозу ж після нашої втечі. Можу навіть сказати день. В ніч з двадцятого на двадцять перше лютого ми перейшли кордон. Двадцять першого зупинились у Фюрштенфелді і там були цілий день. Наступного дня ми вирушили далі і того самого дня приїхали у Відень. Отже, це було двадцять другого. На другий, день Жолт і подарував мені цей годинник.

— Чому ви так точно знаєте дату?

Обличчя Марії зашарілось.

— Ранком наступного дня він пішов у своїх справах. Повернувся тільки ввечері, приніс мені квіти, загорнуті в целофан, і цей годинник. Я була дурною, наївною і зраділа, гадаючи, що цей подарунок символізує наші заручини.

— А ви не помітили часом, Маріє, що годинник не новий?

— Не новий? Що ви, пане підполковник!.. Годинник був новісінький.

— Ви певні? — буркнув Коронді, не приховуючи розчарування і незадоволення.

— Цілком певна.

Коронді наморщив лоба.

— Ви тільки-но сказали, що квіти, які подарував вам Жолт разом з годинником, були загорнуті в целофан. Так? А не пригадуєте часом, в чому був годинник?

— Звичайно, пригадую: він був загорнутий у тонкий шовковистий папір.

— У папір? Гм... Взагалі годинники, та ще такі дорогі, продаються звичайно в коробочках.

Марія дивилася широко відкритими від подиву очима на замисленого підполковника.

— Це справді так, але я над цим ніколи не замислювалась. В такому разі, що це значить?

— Знаєте, Маріє... одного разу, вже давно... вбили жінку. Вбивця чи вбивці не знайдені. В цієї жінки вкрали сумку і годинник. Розумієте?

— Ах, що ви, пане підполковник! Ви гадаєте, що цей годинник крадений? Це неможливо, адже він був новий! Але чому тоді Жолт подарував його мені не в коробці, а в папері?.. Не розумію...

Коронді, оглядаючи годинник з усіх боків, ставив Марії нові питання:

— Ремінець до годинника вже не новий, правда? Коли ви одержали його, на ньому був інший ремінець?

— Так, я вже кілька разів міняла їх.

— А який був той перший?

— Дуже гарний, з світло-сірої шкіри антилопи. На такому ремінці одразу видно, якщо його носили,— він швидко обтирається. Але той був новий. Зовсім новий...

Коронді встав з-за письмового стола і замислено пройшовся по кімнаті.

— Пробачте, але я на певний час мушу взяти у вас цей годинник. Він буде потрібний нам для слідства. Коли ми закінчимо розмову, я знову покличу вас.

Як тільки Марія вийшла, Коронді дістав з сейфа якийсь зошит і почав гортати його. Знайшовши, що шукав, підполковник підняв трубку і набрав номер.

— Алло! Прошу товариша Шулька. Підполковник Коронді. Товаришу Шульок, ви можете зараз прийти до мене в дуже важливій справі? Так, негайно, справа невідкладна. Я затримаю вас лише на кілька хвилин. Дякую. Чекаю.

Він поклав трубку і подзвонив. Увійшла секретарка.

— Каті, в мене до вас два прохання.

— Яке друге?

— Перше прохання — принести каву, але як ви його відгадали?

— Це не так важко...

— А от друге прохання серйозніше... Дістаньте десь кілька речей жіночого вжитку.

— Що?!

— Жіночого вжитку! Ну, там помаду, пудреницю, намисто, брошки, сигаретницю... і ще біс його знає які жіночі витребеньки. Зрозуміли?

— Зрозуміла, товаришу підполковник. Секретарка вийшла.

Коронді прибрав усе з письмового стола, залишивши на ньому тільки годинник. Через кілька хвилин секретарка висипала поруч з ним пригорщу дрібних жіночих речей.

За чверть години до кабінету ввійшов Шульок. Це був рішучий, похмурий чоловік, високий на зріст, з крутим чолом, густими бровами і виразним смуглявим обличчям. Волосся його було ще густе, але Коронді вразило, як посивів Шульок з часу їхньої останньої зустрічі. Підполковник стояв перед письмовим столом, заступаючи собою розкладені на ньому речі.

— Товаришу Шульок, ми все ще або, точніше, знову займаємось тією давньою трагедією. Будь ласка, гляньте ось на ці речі і скажіть, чи немає, бува, між ними чогось знайомого?

Коронді відступив од стола. Погляд Шулька ковзнув по речах. Кілька секунд він оглядав їх, потім рішуче вибрав з-поміж пудрениць, перснів та інших жіночих речей золотий годинник.

— Цей годинник належав моїй дружині.

— Ви не помиляєтесь? Я повинен вас попередити, що вашу заяву ми запишемо в протокол, бо вона може бути вирішальною в одній справі, яку треба довести. Справа серйозна, мова йде про життя людини.

— Мені все зрозуміло. Звичайно, я не можу твердити, що саме цей годинник належав моїй дружині, але знаю, що він був марки «Докса».

— Чи не було на її годиннику якоїсь особливої позначки?

— На жаль, ні. За чотири дні перед трагедією я подарував його дружині на день народження. Тоді він був зовсім новий.

— За чотири дні... Отже, він був зовсім новий?

— Так.

— Це найважливіше,— сказав Када.

— На ньому був цей ремінець?

— Ні.

— А який?

— Світло-сірий з шкіри антилопи.

— Ось що найважливіше,— сухо зауважив Коронді.

— Щодо годинника, то мушу розповісти ще дещо. В день вбивства я розмовляв з дружиною по телефону — тоді я чув її голос востаннє. Вона з жалем повідомила, що розбила скло на годиннику. Я заспокоїв її і запропонував віднести його до годинникаря. Ви знаєте, коли Вероніку знайшли, годинника в неї не було. Можливо, він був у сумці, яку вбивця забрав, а може, злочинець зірвав його з руки як єдину цінну річ.

— Я більше впевнений у першому. Вбивця дуже поспішав. Двадцять третього лютого у Відні він мав досить часу заскрити годинника.

Шульок замислено втупився в маленький коштовний годинник, Коронді теж задумався. Нарешті, він підійшов до схвильованого Шулька.

— Товаришу Шульок. У мене до вас є трохи дивне прохання. Чи збереглося ще у вас пальто Вероніки, яке було на ній в останній раз?

— Так, є навіть вовняна хустка.

— Будь ласка, в інтересах слідства позичте нам ці речі.

— Вони до ваших послуг.

— Коли можна взяти їх?

— Сьогодні ввечері після сьомої години.

— Рівно о восьмій вас влаштує?

— Звичайно.

— Все, товаришу Шульок, адже я пообіцяв, що затримаю вас лише на кілька хвилин. Протокол складемо пізніше. Тоді вам доведеться побути в нас довше.

— Я готовий.

— Про нашу зустріч ми домовимося по телефону.

Коли Шульок вийшов, Коронді покликав секретарку.

— Каті, заберіть ці речі і принесіть каву. Три чашки. Запросіть і Марію Перлакі.

Зайшла дівчина.

— Сідайте, Маріє. Доведеться знову спитати вас про дещо. Скажіть, ви в молодості не мріяли стати артисткою?

— Це й справді несподіване запитання,— всміхнулась Марія. — Ні, таких честолюбних мрій у мене не було.

— Але, гадаю, після належної репетиції і під керівництвом сумлінного режисера ви змогли б виконати одну роль?

— Я згодна робити все, тільки не бути шпигункою. Звичайно, в цьому я маю великий досвід і змогла б виконати таку роль непогано, але в мене немає бажання.

— Ні, ви зіграєте більш благородну роль. Гратимете привид. Отже, ви — актриса, а я — режисер. Сьогодні ввечері відбудеться генеральна репетиція, а завтра вночі — прем'єра. Зараз я ознайомлю вас з роллю.

Коронді довго пояснював дівчині, і та уважно слухала його.

— Постараюсь зробити все,— сказала Марія, коли Коронді закінчив пояснення. — При такій чудовій режисерській постановці, думаю, мені пощастить зіграти добре. Одначе ви, пане підполковник, чудовий режисер.

— Не поспішайте з похвалою. Ще встигнете, якщо вдасться вистава. А якщо вона вдасться, я, напевно, зміню професію. Краще бути хорошим режисером, ніж поганим мільйонером. А тепер вам час додому, відпочивайте, Маріє. Увечері я зайду до вас у готель, і ми проведемо репетицію.

Коли Марія вийшла, Коронді наказав.

— Товаришу Када, попросіть Каті, нехай покличе всіх начальників відділень.

Задзеленчав телефон.

— Так. Коронді. Доброго здоров'я, товаришу Бенке. Що ви кажете! Чудово! Отже, він уже не грається в інкогніто? Як це сталося? — Коронді щось записав. — От несподіванка. Цей черепок якраз підходить до нашої мозаїчної картини. Допитуєте? Гарзд. Надішліть, будь ласка, мені записку про попереднє зізнання.

В кімнату зайшов Када, і підполковник одразу ж звернувся до нього:

— Я знову помилився. Шкода, що людям властиво помилятися...

— Я б хотів помилятися стільки ж, як ви, товаришу підполковник.

— Коли станете таким старим воякою, як я, то наші помилки послужать вам доброю наукою. Так, саме наші помилки. Тільки-но майор Бенке повідомив, що Розгоні, глянувши на свою власну фотокартку і зваживши на всі інші докази, зізнався-таки, що він — Ражо. Між іншим, він розповів, що останній раз був в Угорщині під час контрреволюційного заколоту. Поряд з іншими завданнями йому доручили привезти документи для Жолта Райнаї на ім'я Шандора Капчоша. І тут я помилився, бо гадав, що Жолт прибув до нас з бездоганними документами. Але це зізнання свідчить про те, що молодий Райнаї був упевнений в перемозі контрреволюції і не вважав за потрібне маскуватися. Коли ж стала ясна поразка, він, очевидно, негайно почав вимагати документи у своїх керівників.

— Чому ж він не втік в Австрію?

— А ви згадайте той шарварок, який зчинився подекуди після поразки контрреволюції. Заколотники все ще сподівалися реставрації капіталізму. Згадайте їхнє гасло: «В березні знову починаємо!» Жолт неодмінно хотів бути свідком відновлення контрреволюції. Але він прорахувався і тому, мабуть, вимагав спішно надіслати документи. Коли перші біженці з Угорщини перейшли австрійський кордон, в них почали скуповувати особисті документи. Про це ми знали. Так списоносці дістали і документи того нещасного Капчоша.

Тим часом зібралися всі начальники відділень, і Коронді дав останні інструкції перед операцією.

До десятої вечора пілюлі мігрені її діяли скрізь успішно.

Всіх членів шпигунських організацій було затримано.

Коли Коронді повернувся від Марії з репетиції, вже почалися допити арештованих. На столі підполковника лежала папка з сургучними печатями.

— Почнемо читати, товаришу підполковник? — спитав Када.

— Зараз ні. В нас є інша невідкладна робота. Цю папку ми теж досконало вивчимо. Це, очевидно, буде вже новий розділ «славної» історії «Списоносців».

Наступної ночі о дванадцятій годині по них приїхала машина. Када сів біля шофера, Коронді вмовився коло Райнаї на задньому сидінні. Вони поволі виїхали на Велику кільцеву.

— Гляньте на місто, Райнаї! Невже вас не хвилює, що з п'ятдесят шостого року воно стало набагато красивішим?

Жолт Райнаї мовчки сидів біля Коронді. Поверх грубого тюремного одягу на ньому було надіте зимове пальто, м'який капелюх він насунув на очі. З учорашнього дня Райнаї оволоділа цілковита апатія. Агент не був поінформований про події і тому не міг збагнути

причини катастрофи. Він розумів тільки те, що все пішло прахом. Якийсь землетрус вирвав з-під його ніг ґрунт, і він безнадійно летить у прірву. Що сталося з батьком? Невже старик сам прибув до Угорщини з якимсь завданням і тут попався на гачок? Якщо послали його, то, очевидно, для цього були важливі підстави. Але ж батько міг знайти тисячі причин, щоб уникнути подорожі: це ж безглуздя — іти на такий ризик! Жолт надто добре знав свого батька? неймовірно, щоб він сам, добровільно вирушив у цю небезпечну подорож. До того ж за останні роки батько дуже постарів, ослаб. Він весь час хворів і став дуже нервовим. Але схоже на те, що батько дістав наказ, не виконати якого не міг. «Ми тільки слуги, — думав Жолт з люттю. — В них гроші, в них і влада! Вони замовники, а ми виконавці! В Бонні, Вашингтоні, Лондоні, Парижі сфабрикують плани, розроблять інструкції — і закрутяться колеса машини, потече рікою кров, захрустять роздроблені кістки. Але цих звуків не чути за оббитими шкірою дверима, вони не долинають до вух елегантно одягнених панів. Людське життя для них нічого не варте, бо на місце загиблих вони куплять за долари нових дурнів. Без кінця напихають ці пани в свою м'ясорубку свіже людське м'ясо. Не біда, що ця робота дає мізерні наслідки і пожирає величезні кошти. Цей засіб найдешевший, бо ж не панам доводиться ризикувати своєю шкурою...

Тільки б вирватися звідси... Врятуватися... Але як? Куди мене везуть? Що вони хочуть від мене? І звідки в них така сила?»

В уяві Жолта постали картини жовтня і листопада 1956 року: скалічене, зруйноване місто, обдурені й божевільні від розпачу люди. Він розумів, що всі надії його були марними ілюзіями. Тепер у вечірньому місті панували спокій і порядок. Скрізь височіли нові будинки. Вулиці сяяли неоновим світлом. Десять здалеку долетів дзвінкий жіночий сміх. «Ох, жити!.. Тільки б жити!.. Якби ще раз вирватися звідси, — думав Райнаї. — Все набридло!»

Він більше ніколи не тягав би з вогню каштанів для інших, для тих, хто в ці хвилини безтурботно бенкетує в місцях розваги Відня, Парижа, Західного Берліна. Вони розкошуватимуть у гарячих обіймах красунь і в той ранок, коли його виведуть на холодне тюремне подвір'я. Йому ще раз прочитають відомий уже вирок. І він, Жолт Райнаї, переступить зловісний поріг життя в той час, коли ці пани, свіжо поголені, з квіткою в петлиці, прощатимуться з своїми коханками, щоб піти на пошуки нових людей, нових жертв, яких також одного ранку виведуть на холодне тюремне подвір'я...

Машина мчала по Великій кільцевій. На площі Борарош вона розвернулася, пробігла бульварами Ференца, Йожефа і Леніна, потім безшумно покотилася вулицею Республіки, до міського парку.

«Куди мене везуть?» — з тривогою думав в'язень.

Вулиці були пусті, тільки де-не-де на алеях, обсаджених двома рядами дерев, бовваніли постаті запізнілих перехожих та закоханих парочок.

На площі Героїв Коронді зупинив машину. Всі, крім шофера, вийшли і попрямували в міський парк.

На мосту, перекинутому через озеро, Райнаї спитав:

— Куди ви мене ведете?

— На невеличку нічну прогулянку. Подивіться, який чудовий Вайдагунядський замок, — промовив Коронді. — Хіба ви не хочете після тюремної задухи ковтнути свіжого повітря? Чого ви так тремтите? Правда, вже досить холодно, незабаром зима. Крім того, в цьому кутку парку темнувато, освітлення тут препогане. Для людей із злими намірами цей куточок — просто знахідка. Сподіваюсь, на нас тут не вчинять нападу. Проте не завадить підготуватися до захисту.

Вони зупинилися. Коронді витяг з кишені пістолет.

— Візьміть, Райнаї! Це дев'ятиміліметровий. Ви ж умієте поводитися з пістолетом, адже у вас була така сама службова зброя. Не вагайтесь, беріть!

Жолт тремтячими руками взяв зброю, його долоня звично обхопила рукоятку.

— Не задумайте пустувати, Райнаї. Він не заряджений, але в тому, що лежить у мене в кишені, куля вже в стволі. Ну, а тепер можемо йти, нам нема чого боятися. Ви знаєте дорогу, правда? Ну, будьте ж ввічливішим, відповідайте!

— Що ви... хочете... від мене? — спитав Жолт, клацаючи зубами.

— Ми хочемо допомогти вам дещо пригадати. В ту пам'ятну ніч, взимку, ви не так пізно, прийшли сюди, ще не минула й сьома година. Але парк і тоді був таким безлюдним, як тепер. Ви прямували по цій самій доріжці. Поруч з вами йшла жінка. Вона була в чорному пальті і голубій вовняній хустці. Незабаром за кілька метрів звідси жінка вже помирала. В її тілі було знайдено дві пістолетні кулі. Вбивця стріляв з такої ж самої зброї, яку ви зараз тримаєте в руці. Дев'ятиміліметрового пістолета. З того часу минуло вже сто двадцять шість місяців. Давно це було. Але жертви волають про помсту, привиди їх повертаються на землю, доки злочинець не дістане заслужену кару. Ви марновірні, Райнаї? Зараз північ, а кажуть, що в цю пору з'являються привиди.

— Не треба... туди... — прохрипів Жолт благально.

— А ви справді вірите в привиди? Чи, може, злякалися не привидів? Може, вас мучать тяжкі спогади? Ну, ходімо, — сказав Коронді, взявши під руку переляканого Райнаї.

З другого боку його підтримував Када, бо ноги майже не слухалися Жолта.

— Ось ми й на місці злочину, — сказав Коронді.

В густій темряві забовванів силует статуї Вашингтона. Офіцери пустили Жолта, і він захитався. Навколо панувала тиша. Ніде не було ні душі, тільки холодний вітер шугав між голим гіллям дерев.

Зненацька від стовбура відділилась якась тінь і поволі, дуже поволі рушила до них. Вже ясно вирізнялися обриси постаті. Відступивши набік, Коронді пильно стежив за Райнаї, який тремтів усім тілом. У світлі ліхтаря вже було видно голубу хустку і чорне пальто. Постать зупинилась, і Райнаї впізнав її. З його горла вирвався якийсь тваринний рев:

— Вероніко! Вероніко... Жива!.. Жива!.. Значить, я не вбивця! Чого ви хочете від мене?.. Воша не вмерла!.. Жива! Якщо вона не мертва, то... я не вбивця!

Райнаї хрипко дихав. Жінка поволі відійшла ще ближче. Вже на відстані десяти кроків. Раптом промінь прожектора прорізав морок. Жінка підходила по освітленій доріжці все ближче, потім повільним рухом поправила голубу хустку. Тепер ясно було видно її обличчя, і Жолт остаточно впізнав жінку.

І ось вони опинились віч-на-віч. У зелених очах Марії палав огонь ненависті. Жінка вп'ялася очима в чоловіка, який дев'ять років панував над її тілом і душею, в того, хто погубив її життя, в підлого боягуза, якому вона віддала всю свою молодість. Марія не відчувала до нього жалю. Голос її звучав холодно:

— «Тобі набридло таке життя, голубко? Може, ти хочеш зрадити нас і стати шпигункою органів безпеки?» — вона відсунула рукав на лівій руці, і в ясному промені прожектора блиснув золотий годинник «Докса».

— Я, Райнаї, постукаю замість вас, по склу годинника! — перервав Коронді Марію. А Марія промовила:

— «Цей годинник, любя, немало вже бачив на своєму віку і, до речі, був свідком покарання одного зрадника. Дивись, щоб йому, бува, не довелося побачити ще один такий випадок!»

Вона вимовляла слова поволі, чітко. Потім тихо озвався Коронді:

— За що ви вбили Вероніку?

Райнаї вже майже втрачав свідомість. В його розпаленій уяві химерно змішалась дійсність з спогадами про ту зловісну, далеку ніч.

— Батько повідомив мене, що Вероніка, очевидно, зрадниця... Щоб я перевірів...

— Далі?

— Я не хотів убивати її! Лише вивідати в неї правду... Налякати її...

— Що ви їй сказали? Дивіться на мене!

— Не пригадую...

— Ви мусите згадати!

— Згляньтесь на мене!.. — зарідав Райнаї.

— Це справа Президії Верховної Ради. Відповідайте на запитання!

— Я сказав їй: «Ви знаєте, яка доля чекає зрадників?»

— Що вона відповіла?

— «Я не зрадниця... Я виконувала свій обов'язок!» Потім я спитав: «Значить, ви зрадили нас?»

— І що вона сказала на це?

— Вона кинула: «Це ви зрадники!» Тоді я запитав у неї: «Ви все виказали?» — «Так, я розповіла все», — підтвердила вона.

— Розповідайте, Райнаї, про все, що ви робили!

— Тоді... тоді... — Жолт витяг з кишені пістолет. — Тоді я сказав: «Ось тобі за це, червона собако!»

Незаряджений пістолет тихо клацнув.

— На цей раз жертв не буде. Ну, гримнули постріли, і що ви робили далі?

— Я забрав її сумку.

— Покажіть, як!

Райнаї вирвав з рук Марії сумку.

— Годинник був у ній?

— Так.

— Він був без скла?

— Так.

— Де ви вставили його?

— У Відні.

— В який бік ви тікали після того, як убили Вероніку?

Райнаї оглянувся. В його очах спалахнув божевільний вогник.

— Сюди... — гукнув він і кинувся між дерева.

Але Коронді спокійно стояв на місці. Зашелестіло в кущах, і офіцери міліції миттю оточили втікача. Райнаї привели назад. На руках у нього тепер поблискували наручники.

— Якби вам і зараз пощастило втекти, де б ви ночували? — спитав Коронді.

— У Ко... ва... чо... ці, — відповів Жолт, важко відсапуючись.

— Як і в ту ніч?

— Як... і в ту... ніч...

— Чому ви не попередили про небезпеку групу? Чому не повідомили матір?

— Я боявся! Думав, що вже стежать за квартирами. Тому пішов прямо до Ковачоці... Я знав, що він належить до іншої групи. Про нього Вероніка не могла знати.

— А ваша мати?

— Вона чекала наслідків моєї розмови з Веронікою.

Я хотів сповістити її про Небезпеку. Я дзвонив їй. Та матері не було дома. Пізніше я подзвонив ще раз, але телефон чомусь мовчав. Я сподівався, що ранком... Проте вже було пізно...

— Ясно. Все. Ходімо назад.

Прожектор згас.

Коронді закурив сигарету, кинув згаслий сірник, поглянув востаннє на статую і поволі рушив за іншими.

Підполковник відчував страшенну втому, але настрої в нього був бадьорий. Коронді працював без відпочинку вже двадцять чотири години, і наслідки перевершили найоптимістичніші сподіваний. Біля рацій всю ніч чергували офіцери міліції, слухаючи передачі на встановлених хвилях... Виявивши в арештованих коди, сховані в затискачах галстуків, працівники органів безпеки розшифрували за допомогою їх запізнілі сигнали з шпигунського центру про небезпеку.

У встановлений час, рівно о десятій годині дня, прийшла Марія. Привітавшись з нею, Коронді взяв з стола якийсь папір і надів окуляри.

— Мені наказано ознайомити вас з цим документом. Ви слухаєте?

— Так, — сказала Марія дуже тихо.

— Президія Національних Зборів Угорської Народної Республіки...

У вухах Марії бриніло тільки одне слово: «Помилування». Це єдине слово пульсувало в скронях, в її вистражданому серці: «Помилування! По-ми-лу-ван-ня!» Крізь сльози вона вже не бачила ні підполковника, ні розчуленого Када.

Коронді дочитав документ і, знявши окуляри, поклав папір на стіл. Марія все ще стояла мов скам'яніла, тільки одно слово звучало в її вухах: «Помилування!» Коли Коронді злегка струснув її за плечі, вона опам'яталася і всміхнулася крізь сльози.

— А тепер ідіть, Маріє. Нам ще не раз доведеться зустрітись з вами.

— Важко зараз бути самотньою, пане підполковник... Щастя ще важче пережити на самоті, ніж смуток.

— Про це я вже подумав. Міклош Герендаш чекає вас біля під'їзду.

— Герендаш?

— Так. Але не забудьте про домовленість.

— Я ж дала слово.

— Вірю, вірю вам. У Герендаша двоє дітей.

— Я ніколи не шукатиму щастя підступно.

— Вам доведеться все починати спочатку. Вважайте нас своїми друзями, ми завжди раді допомогти вам. Будь ласка, — старий хитро примружився, — коли вже не будете самотньою, повідомте нас. Ваш обранець мусить бути бездоганний в усіх відношеннях. У житті вас спіткало надто багато розчарувань.

Марія плакала на грудях. Коронді.

— Ого, подивіться, лишень! Заспокойтесь і, головне, не обнімайте мене! Ви ж назавжди скомпрометуєте мене в очах підлеглих! Думаєте, як я старий, то вже можна безкарно кокетувати зі мною?

Сміючись, Коронді і Када провели Марію до дверей.

Сутеніло. Марія і Міклош мовчки дивилися на місто з гори Гелерт. Дівчина витягла з сумки маленький флакон з ціаністим калієм і передала його Міклошу.

— Він уже непотрібний, — сказала вона тихо.

Міклош жбурнув його в скелю, і маленька смерть розлетілася на друзки.

— І все-таки, — зітхнула Марія, — боюся, що починав ти нове життя мені буде дуже важко.

— Гляньте на місто, Маріє. Там сотні тисяч людей. Всі вони хочуть жити в мирі. І ви теж працюватимете. Те, що було, минулося, мов страшний сон. Ви маєте і матимете друзів. І коли на вашому обличчі розглядяться зморшки скорботи, ви знову станете гарною, дуже гарною жінкою.

Надходив вечір. Спалахнули ліхтарі. Чоловік і жінка поволі пішли туди, де тисячами вогнів сяяло місто.

Андриаш Беркеші, Дьердь Кардош

КОПЬЕНОСЦЫ

(На українском языкe)

Редактор *В. С. Тімукіна*

Художній редактор *Р. Ф. Ліпатов*

Технічний редактор *Н. А. Тимчишина*

Коректори *В. Т. Панфілова* та *Н. П. Шовкова*

*

Здано на виробництво 7/II 1962 р. Підписано

до друку 25/IV 1962 р. Формат 84X108^{1/32}

Фіз. друк. арк. 11,75. Умовн. друк. арк. 19,27. Обл.- вид. арк. 21,52. Тираж 65000.

Зам. № 122. Ціна 1 крб. 23 коп. Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь»

Київ, Пушкінська, 28

*

Книжково-журнальна фабрика

Головполіграфвидаву Міністерства культури УРСР

Київ, вул. Воровського, 24.

1 руб. 23 коп.

«МОЛОДЬ»